د وردکو کلتوري ټولنې

Ketabton.com

محمد اورنګ مختار

۱۳۹٤ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

د وردګوکلتوري یون

(د ماسټرۍ تېزس)

لیکوال:

محمد اورنګ مختار

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: د وردګو کلتوري يون

ليکـــوال: محمد اورنګ مختار

خپروندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاينګر: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۵)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) ببلا ببل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په يادې غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه ببلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زمور هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا كړې او دا فرهنګي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور ودانې ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازې په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

د (وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د ماسټرۍ دورې څخه د فارغ محصل ښاغلي محمد اورنګ مختار له خوا لیکل شوی تېزس مې وکوت.

دغه تېزس ټولټال (۳۲۳) مخه دی، چې د تېزس لیکنې په اوسنیو معیارونو برابر لیکل شوی دی. نومورۍ تېزس (۱۳) عمومي او د (۲۴۰) واړه او فرعي عنوانونه لري.

د وردګو کلتوري یون په حقه د پښتو ادب د عمومي ادبي او ژبني بهیر یوه عمده برخه ده. په دغه بهیر کې څه پخوا او څه اوس داسې لوی، تکړه او نامتو لیکوال، علمي او فرهنګي څېړې او ژبپوهان تېر شوي، چې نه یوازې د وردګو ادبي بهیر لپاره د ویاړ وړ څېړې ګڼل کېږي، بلکې له شک پرته د پښتو ادب تشې وربانديې ډکې شوي او پښتو ادب ته یې پوره پوره ویاړ وربښلی دی.

د تېزس لیکوال نه یوازې دا چې د (وردګو کلتوري یون) برابر شوي فهرست ته پوره ځواب ویلی، بلکې په بشپړه توګه یې دغه یون او د وردګو ولایت د خلکو په دودونو له حوصلې پورته ډېر کار کړی دی. زه یې کار د پوره قدردانۍ وړ بولم او په راتلونکو علمي کارونو کې ورته له الله (ج) څخه بریالیتوب غواړم.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي

د پښتو څانګې استاد

پوهنوال احمد شاه زغم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د وردګو سیمه یوه علمي سیمه ده، چې په خپل زړه کې یې د نورو متخصصو کادرونو ترڅنګ ګڼ شمیر پوهان ،ادیبان، ژورنالستان، دیني عالمان او لیکوالان ساتلي، دغو لیکوالانو ، شاعرانو اوژورنالستانو د هیواد دفرهنګي بډاینې لپاره د پام وړ خدمتونه کړي او ډیر شمیر یې د هیواد په بیلابیلو سیمو کې زموږ وولس ته د علمي، تاریخي او فرهنګي خدمتونو ویاړ لري لکه غازي محمد جان خان وردګ چې د افغانستان د استقلال لپاره یې بې مثاله مبارزه کړې ده ، همدا راز په اوس مهال کې د هیواد زړور او نوموتی لیکوال، ژ،رنالست،شاعر او سیاستوال څیړندوی استاد حبیب الله رفیع... ، د دې شاعرانو ، اتلانو او فرهنګیانو دغو خدمتونو ته په پام دا فکر راسره له ډیر وخت راهیسې په ذهن کې و ، چې څنګه وکولای شو د وردګو تیت اوخور شوی کلتوري بهیر په یوه نسبتا لویه ټولګه کې، سره راټول کړو ،څو وردګ میشته او له وردګ سیمې بهر هغه خلک د دې سیمې له کلتور څخه خبر شي چې تر دې دمه نه دي خبر شوي، همدې فکرته په پام سره مې د خپلې ماستری د دورې تیزس (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د خپل درانه استاد پوهنوال احمد شاه زغم چې په لیسانس او ماستری دورو کې یې ماته د کلتور او ادب په اړه ډیره انګیزه راکړې، زه یې د کلتور په ارزښت پوهولی یم او ډیر څه مې تري زده کړي، تر لارښوونې لاندې غوره کړ.

له نیکه مرغه استاد او د ماستری د دورې د استادانو عالي کمیسیون هم د دغې موضوع لیکل تایید کړل او ماته یې د دې موضوع د لیکلو هدایت وکړ.

ما هم د خپل لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم تر لارښوونې لاندې په دې برخه کې خپل کارپیل کړو ، لومړی مې د سیمې د لیکوالانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانو سره خبرې وکړې چې ټولو يې زه وهڅولم او هر يوه يې تر خپله وسه راسره د ماخذونو په چمتو کولو او معلوماتو په شريک کولو کې راسره مرسته هم وکړه، په ځانګړې توګه ازاد خبريال او (د وردګو د مشاهير) نومي څلورو ټوکونو کتاب ليکوال ښاغلي حيات الله حليم، هڅاند ليکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ چې خپل ټول عمر يې د وردګو د کلتوري يون د بډاينې لپاره نه ستړې کيدونکې هلې ځلې کړې او تاند شاعر او ژورنالست محب الله شريفزي راسره تر ټولو زياتې مرستې کړې دي، دوی هر يوه په خپلو برخو کې له اندازې زياتې مرستې کړې دي، زه له دې دريو واړو قدرمنو ليکوالانو په ځانګړې توګه له خپل لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم او ټولو هغو دوستانو څخه مننه وی يم چې له ما سره يې د دې تيزس په ليکلو او ترتيب کې مرسته کړې ده، نن که زه د ليکلو يا د کلتور په اړه د څه ويلو توان لرم لامل يې يوازې او يوازې د استاد زغم لارښوونې او نيکې پيرزوينې دي چې زه يې کلونه کلونه د خپل محصل په توګه منلی يم او زما ګوتې يې ان د ليسانس په دوره کې د ليکوالۍ له هنر سره اشنا کړې دي.

همدارازپه پای کې د وردګو د فرهنګي ميراثونو د ساتنې له مدبر ښاغلي محمد نسيم رسا او د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د خپرنيز ارګان ملي هدف د اونيزې له مسوول مدبر محمد عمر نجاتمل څخه نړۍ مننه کوم چې د وردګو کلتوري يون د ټيزس د ډيزاين کولو او معلوماتو په راټولو کې يې له ما سره نه ستړې کيدونکې مرسته کړې ده او د دې ټولګې د بډاينې او لاښکلا په موخه يې له ما سره په ورين تندي د همکارۍ سينه ډبولې ده.

په درنښت
محمد اورنګ مختار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

الف

د وردګو کلتوري يون چې د وردګو د سيمې اړوند د کلتور په اړه زما د ماسټرۍ د دورې د تيزس موضوع ده، پکې د وردګو د کلتوري ژوند ببلابېل اړخونه لکه د کوژدې دود، د واده کولو دود، د مړي خښولو دود، د وردګو سيمه ييز خواړه، سيمه ييزې لوبې او د دې سيمې د ولسي ادب اړوند معلومات په کې راغونډ شوي دي، دغه اثر د وردګو د خلکو عقيدې، انګيرنې، ادبيات، سيمه ييز خواړه، د ميلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه د معلوماتو يوه ټولګه ده موږ په همدې تيزس کې له پورته يادو شوو دودونو راوړلو سربيره د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند ته هم سرورښکاره کړی دی او د دې سيمې اړوند معدنونو، کرنې او لاسي صنايعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سيمې د وګړو د ژوند يوه برخه ده.

ماشومان چې د سبا ورځې لويان او مشران دي، په هره سيمه کې د ماشوم پيدا کيدل ځانګړي مراسم لري، موږ دلته د وردګو په سيمه کې د ماشوم د پيدا کيدلو، دهغه د سنتې، پر هغه د نوم ايښودلو په دود هم يو څه معلومات راټول کړي دي څو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د يو ماشوم د پيدا کيدلو دود څه ډول دود دی، د دې سيمې خلک د ماشوم پيدا کيدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلۍ د دې خلکو له انده څه ډول دي.

همدارازمو دا هم جوته کړي چې په وردګو د نجلۍ او هلک دود او دستور کول څومره توپير کوي او جوتوي چې د وردګو خلک د دويز جندر او اسلامي مفکورو ته څومره درناوی کوي، همدارازمو د دې سيمې د وولسونو عقايد چې د خلکو د ژوند يوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېغې اړيکي لري او د يو هلک ماشوم يا نجلۍ ماشومې د پيدا کيدا پر مهال خپل دغه عقايد او ګروهنې څرګندوي روښانه کړي دي. په وردګو کلتوري يون کې مو له هغو پټو شيانو هم پرده اوچته کړې چې او سني ځوانان تر د سيمې څخه د ليرې والي او کډوالۍ له امله سم نه دي خبر لکه د خسر کورته د زوم تګ يا نه تګ، د خسر د کورنۍ غبرګون او...همدا راز هڅه مو کړې څو وولس د وردګو د سيمه ييزو لوبو او دلوبو له ډولونو خبر کړوځکه چې د لوبو دود او د يوې سيمې له لوبو څخه د نورو سيمو د ځوانانو او ماشومانو خبرول يو مهم او اړين کار دی. منو چې د وروستيو بدلونو په بهير کې ممکن يو شمېر لوبې له خلکو هيرې شوې وي او له يادې وتلې وي، خو په ټوليز ډول د وردګو سيمې د ملي او سيمه ييزو لوبو ډېر داسې ډولونه خوندي ساتلي چې په نورو سيمو کې د خلکو له پامه لويدلي او يا هم هير شوي دي. موږ په دې ليکنه کې د وردګو په سيمه کې د ميلمه پالنې په دود او دستور هم غږيدلي يو او دا مو ثابته کړې چې د وردګو خلک ميلمه ته په ډېره درنه سترګه ګوري، همدا راز مو دلته د ميلمه د ډالۍ په اړه هم معلومات خپاره کړي څو زموږ هيوادوال او راتلونکي نسلونه په دې وپوهيږي چې پښتانه په ځانګړې توګه وردګ وولسونه تر کومه ځايه د ميلمه پالنې دود ته ژمن دي. پر دې علاوه مو د وردګو د سيمې د پوهنې، طب، لوړو زده کړو او د دې سيمې د محلي يا دوديز طب په اړه معلومات خپاره کړي.

ب:

د وردګو د سيمې ادبيات په ځانګړې ډول وولسي ادبيات (ولسي سندرې، متلونه...) مو هم دلته را اخستي دي، د وولسي ادب په برخه کې مو د ښځينه ادبياتو، سندرو او کنځاکيو په اړه معلومات خپاره کړي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی احساسات، عقاید، انګیرنې، او هنر چې د دوی د استعداد څرګندوی دی روښانه کړی دي.
همدا راز مو د وردګو د سیمې مهم تاریخي ځایونه، مهم زیارتونه، مشاهیر، مدني او کلتوري ټولنې، رسنۍ، د شعر او شاعرۍ څرنګوالی او د بټه ورته هغو اړینو، دودیزو او علمي معلوماتو ته نغوته کړې چې د وردګو د سیمې د کلتور سره تړاو لري. هیلمن یم چې د دې ټولګې په لوستلو سره به لوستونکي وکولای شي د دې سیمې د کلتور او کلتوري یون په اړه د معلوماتو د راغونډولو پر مهال له ستونزو سره مخ نه شي او دا ټولګه به ورته د یو مرستندوی ماخذ ځای ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

عنوان	مخ
سریزه	۱
د موضوع موخه	۲
د موضوع شالید	۴
د موضوع مبتود	۶

(۱) کلتور

۱-۱ د فولکلور مانا	۲۱
۱-۲ د فولکلور اصطلاح کارپدل	۲۳
۱-۳ فولکلور په افغانستان کې	۲۳
۱-۴ فولکلوریکې څېړنې	۲۵
۱-۵ د فولکلور ارزښت	۲۷

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

۲-۱ مادي ژوند	۳۰
۲-۲ د مادي ژوند مهمې برخې	۳۱
۲-۳ د مادي ژوند څرنګوالی	۳۱
۲-۴ معدنونه	۳۳
۲-۵ صنعتي چاري	۳۷
۲-۶ لاسي صنایع	۳۸
۲-۷ کرنه او مالداري	۴۰

(۳) کلتور او فولکلور

۳-۱ د فولکلور غوره برخې	۴۳
۳-الف۲ د کوڅډې دود	۴۳
۳-الف۳ د نجلۍ کتنه	۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-الف۴ د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي..... ۴۷
۳-الف۵ د پېغلې خوښول..... ۴۸
۳-الف۶ مرکه لېږل یا رویباري..... ۵۰
۳-الف۷ د ستنې راوړل یا نښه..... ۵۲
۳-الف۸ د ستن (ستنې) د ورکړې دود..... ۵۵
۳-الف۹ د ستنې ښکلا او جوړښت..... ۵۵
۳-الف۱۰ د هلک کورته د ستنې رسېدل..... ۵۶
۳-الف۱۱ دعا..... ۵۹
۳-الف۱۲ ایجاب او قبول..... ۶۲
۳-الف ۱۳ د ګل راوړل..... ۶۵
۳-الف۱۴ ناسته..... ۶۶
۳-الف۱۵ بوله..... ۶۷
۳-الف۱۶ نوروزي..... ۶۹
۳-الف۱۷ د پوښ وړل..... ۷۰
۳-الف۱۸ د اختري وړل..... ۷۱
۳-الف۱۹ د واده لپاره تیاری (چمتو والی)..... ۷۳
۳-ب۱ د واده دود..... ۸۰
۳-ب۲ لومړی عادي واده..... ۸۰
۳-ب۳ خلعتي (خلتي)..... ۸۳
۳-ب۴ د خلتیو ډولونه..... ۸۴
۳-ب۵ طوی..... ۸۵
۳-ب۶ د طوی طریقه..... ۸۵
۳-ب۷ د طوی ډولونه..... ۸۶
۳-ب۸ خام طوی..... ۸۶
۳-ب۹ پوخ طوی..... ۸۷
۳-ب۱۰ د نکریزو شپه..... ۸۷
۳-ب۱۱ د ناوې جوړول..... ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-ب۱۲ د ناوې راوړل..... ۹۱
۳-ب۱۳ د ناوې مخ کتل او مخرونې..... ۹۱
۳-ب۱۴ د وردګو د واده بدلې..... ۹۳
۳-ب۱۵ ورا..... ۹۲
۳-ب۱۶ د ناوې راویستل..... ۹۷
۳-ب۱۷ د ناوې رارسول..... ۹۸
۳-ب۱۸ د نکاح شپه..... ۹۹
۳-ب۱۹ د نکاح پلار..... ۹۹
۳-ب۲۰ کردار راوړل (بوخڅه)..... ۹۹
۳-ج۱ د ماشوم د پیدا کېدو دود..... ۱۰۱
۳-ج۲ د ماشوم په غوږ کې اذان..... ۱۰۲
۳-ج۳ سنتي..... ۱۰۲
۳-ج۴ نوم اېښودنه..... ۱۰۳
۳-د۱ د مړي دود..... ۱۰۴
۳-د۲ په مړي پسې خیرات..... ۱۰۵
۳-و۱ د مېلمه پالنې دود..... ۱۰۲
۳-و۲ مېلمه ته ډالۍ..... ۱۰۲
۳-و۳ د خپلسانو د کورنیو ترمنځ نورې ډالۍ..... ۱۰۸
۳-و۴ متفرقه ډالۍ..... ۱۰۸
۳-و۵ مړېڅی..... ۱۰۸
۳-و۶ دودیزې مېلمستیاوې (اختر، مسافري، خپلسي...)..... ۱۰۹
۳-ها د اختر دود..... ۱۰۹

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

۴-۱ لاندی..... ۱۱۱
۴-۲ ښوروا..... ۱۱۲
۴-۳ پلو..... ۱۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۴ شیر برنج..... ۱۱۳
۴-۵ چیکړی (کیچړی)..... ۱۱۳
۴-۶ کورت..... ۱۱۳
۴-۷ شکنه..... ۱۱۴
۴-۸ اوګره..... ۱۱۴
۴-۹ سمنګ..... ۱۱۴
۴-۱۰ اړوب..... ۱۱۵
۴-۱۱ حلوا..... ۱۱۵
۴-۱۲ پیرکی..... ۱۱۵
۴-۱۳ شنالغه..... ۱۱۶
۴-۱۴ چیشپیری..... ۱۱۶
۴-۱۵ شین تار..... ۱۱۶
۴-۱۶ نښلی (مالیده)..... ۱۱۷
۴-۱۷ کوچه..... ۱۱۷

(۵) ولسي لوبې

۵-۱ غښی ویشتل..... ۱۱۹
۵-۲ والیبال..... ۱۲۱
۵-۳ توپ ډنډه..... ۱۲۴
۵-۴ تیږه اچول..... ۱۲۷
۵-۵ ډی (کاک ډنډه)..... ۱۲۸
۵-۶ نیزه وهل..... ۱۲۹
۵-۷ غږ نیول..... ۱۳۱
۵-۸ د پښې او لاس اړول..... ۱۳۲
۵-۹ ببډی (سپښتې)..... ۱۳۳
۵-۱۰ خستکه خوړل..... ۱۳۶
۵-۱۱ شم متې (ډمې ډمې)..... ۱۳۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۱۲ غولک (غولکه)..... ۱۴۰
۵-۱۳ چنې منې غاړې (سی یا سی یا)..... ۱۴۲
۵-۱۴ مچنوزغه..... ۱۴۳
۵-۱۵ شیطان خانې..... ۱۴۵
۵-۱۶ مردکی (توشلې)..... ۱۴۶
۵-۱۷ خط پراک..... ۱۴۸
۵-۱۸ بنډول..... ۱۴۸
۵-۱۹ کیج..... ۱۴۹
۵-۲۰ بچونې..... ۱۵۰
۵-۲۱ شونیه..... ۱۵۱
۵-۲۲ غوز (چارمغز) ګټل..... ۱۵۲
۵-۲۳ میدان..... ۱۵۳
۵-۲۴ رغړوند..... ۱۵۳
۵-۲۵ خط پراک..... ۱۵۴
۵-۲۶ یو په لس..... ۱۵۴
۵-۲۷ لوښت او ټک..... ۱۵۵
۵-۲۸ سرپوچاق..... ۱۵۵
۵-۲۹ جفت تاک..... ۱۵۵
۵-۳۰ لښوه او مبړه..... ۱۲۱
۵-۳۱ پټ پټانې (پټوونکې)..... ۱۲۲
۵-۳۲ سر شکوونکی..... ۱۲۳
۵-۳۳ دوزخ او جنت..... ۱۲۴
۵-۳۴ انګړ بنګړ..... ۱۲۴
۵-۳۵ تر نغرې مې تېره نه شې..... ۱۲۵
۵-۳۶ اکوبکو (اینکه پینکه)..... ۱۲۵
۵-۳۷ ګل دی ګل..... ۱۲۷
۵-۳۸ کاغذباد (ګوډې پران)..... ۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) جرګې او نرخونه

۶-۱ جرګه..... ۱۷۰
۶-۲ ناغه..... ۱۷۰
۶-۳ ښښنه..... ۱۷۱
۶-۴ کانۍ..... ۱۷۱

(۷) طب

۷-۱معاصر طب..... ۱۷۲
۷-۲ دودیز طب..... ۱۷۳

(۸) پوهنه او کادرونه

۸-الف۱ د وردګو معارف..... ۱۷۴
۸-الف۲ د وردګو پوهنتون..... ۱۷۴
۸-ب۱ د وردګو علمي کادرونه..... ۱۷۴
۸-ب۲ دوکتور بهاوالدین بها..... ۱۷۵
۸-ب۳ پوهنوال دکتور عبدالباقي امین..... ۱۷۸
۸-ب۴ عبدالقدیر (خموش)..... ۱۸۰
۸-ب۵ اسد الله وحیدي..... ۱۸۵
۸-ب۶ دوکتور زرجان بهاء..... ۱۸۶
۸-ب۷ دوکتور علي وردګ..... ۱۸۶
۸-ج۱ د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې وردګ استادان..... ۱۸۹
۸-د۱ هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري..... ۱۹۰

(۹) د وردګو ولسي ادبیات

۹-۱ نکلونه او کیسې..... ۱۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹-۲ نکلونه ۲۰۱
۹-۳ انګېرنې او فالونه ۲۰۳
۹-۴ انګېرنې ۲۰۳
۹-۵ د چرګې اذان ۲۰۳
۹-۶ په سفر کې په چپه خوا د ګیدړې تېرېدل ۲۰۴
۹-۷ د کیشکرې چغېدل ۲۰۴
۹-۸ د سوي سر په نوي ۲۰۴
۹-۹ د وردګو په ځینو سیمو کې د وخت معلومولو دود ، هنر او ۲۰۵
۹-۱۰ فالونه ۲۲۲
۹-۱۱ متلونه ۲۲۴
۹-۱۲ منې ګل مشاعره ۲۲۲

(۱۰) ټولنې او رسنۍ

۱۰-۱ مدني او کلتوري ټولنې ۲۲۸
۱۰-۲ رسنۍ ۲۲۹

(۱۱) لرغونې سیمې او فرهنګي میراثونه

۱۱-۱ د کلاخ بُوتان ۲۳۴
۱۱-۲ د چتو کافر کلا ۲۳۵
۱۱-۳ د احمد خېلو کافر کلا ۲۳۸
۱۱-۴ د اورمړو کافر کلا ۲۳۸
۱۱-۵ د دښتکې بُوتان ۲۴۰
۱۱-۶ ارګ ۲۴۱
۱۱-۷ د خوات ډبر لیک ۲۴۳
۱۱-۸ د چک د نهه برجه لرغونې کلا ۲۴۴
۱۱-۹ زیارتونه ۲۴۷

(۱۲) د وردګو ځلېدلې کلتوري او تاریخي څېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲-۱ تاريخي جهادي ۲۴۸
۱۲-الف۱ غازي محمد جانخان ۲۴۸
۱۲-الف۲ غازي كريم خان وردګ ۲۵۶
۱۲-الف۳ غازي مومن خان ۲۶۴
۱۲-الف۴ عبدالكبير خان ببرک ۲۷۰
۱۲-الف۵ جمعه خان همدرد ۲۷۴
۱۲-۲ مشاهير ۲۸۲
۱۲-ب۱ عبدالكريم خرم ۲۸۲
۱۲-ب۲ غلام فاروق وردګ ۲۸۲
۱۲-ب۳ سميع جان شيرزاده ۲۹۱
۱۲-ب۴ محمد صديق مخترع ۲۹۷
۱۲-ب۵ دګروال دستګير خان ۳۰۱
۱۲-ب۶ ذكرياخان ۳۱۴
۱۲-ب۷ محمد موسى وردګ ۳۱۶

(۱۳) فرهنګيان

۱۳-۱شاعران ۳۱۹
۱۳-الف۱ ګل الرحمن رحماني ۳۲۰
۱۳-الف۲ فهيم الله فدايي ۳۳۰
۱۳-الف۳ عبدالمتين وردګ ۳۳۲
۱۳-۲ ژورنالېستان ۳۳۵
۱۳-ب۱ حيات الله حليم ۳۳۵
۱۳-ب۲ زلمی شهباز ۳۳۹
۱۳-ب۳ امان الله نصرت ۳۴۳
۱۳-۳ ليكوالان ۳۴۴
۱۳-ج۱ استاد حبيب الله رفيع ۳۴۴
۱۳-ج۲ ګل اغا احمدي ۳۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- ج۳ احسان الله ارینزی..... ۳۵۷
۱۳- ج۴ دوکتور کفایت الله وردګ..... ۳۶۲
۱۳- ج۵ ارسلان سلیمي..... ۳۶۴
۱۳- ج۶ اغامحمد غیرت..... ۳۶۹
۱۳- ژبارن..... ۳۷۴
۱۳- د۱ زبیر شفیقي..... ۳۷۴
۱۳- دیني عالمان..... ۳۷۹
۱۳- و۱ زمرک یاسر(استاد یاسر)..... ۳۷۹
۱۳- و۲ محمد عبدالله(خوشحال)..... ۳۸۳
۱۳- و۳ مولوي محمد نصیر الدین اخندزاده..... ۳۸۸
۱۳- و۴ مسعود حلیم د قران کریم نوښتګر لیکوال..... ۳۹۷
۱۳- و۵ مولوي عبدالرب احدي..... ۴۰۱
پایله..... ۴۰۳
مناقشه..... ۴۰۵
پایلیزه (نتیجه ګیري)..... ۴۰۹
وړاندیزونه..... ۴۱۱
اخځلیکونه..... ۴۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کلتور د یوې ټولنې د وګړو د ژوند مهمه برخه جوړوي، همدې اصل ته په پام ټول متمدن او د لوړ فکر لرونکي خلک هڅه کوي څو د خپل کلتور پالنه او ساتنه وکړي او آن نورو ته یې وغځوي، همدې ټکي ته په پام او په افغاني ټولنه کې کلتوري ارزښتونو ته د وولس د درناوي له امله ما هم وپتییله څو د خپل سیمه ییز کلتور چې یو منل شوی او بډای کلتور دی په اړه دغه ټولګه چې د ماستری څخه زما د فراغت تیزس هم دی ولیکم او خپل دیني او دنیوي مسولیت چې ماته متوجه دی ادا کړم، ځکه چې له یوې خوا زه د کلتور سره ځانګړې علاقه لرم له بله پلوه زما رسمي ژوند د همدې موضوع سره تړلی دی چې زما مینه یې نوره هم له خپل کلتور سره زیاته کړې ده، له کلتور په ځانګړې توګه د وردګو د سیمې له کلتوري یون سره زما ځانګړې علاقه، وظیفوي مسوولیت او په دې برخه کې د پوره معلوماتو او ماخذونوشتون، د کلتوري ملګرو هڅونه او همکاري هغه څه وو چې زه یې (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې موضوع لیکلو ته وهڅولم. دا کار مې د څو لاملونو له امله وکړ، لومړی داچې د دې تیزس له وجې به زموږ د کلتور ډیرې هغه برخې تل پاتې ژوندی وساتل شي، چې اوس د له منځه تللو له ګواښ سره مخ دي.

دویم داچې د دې مقالې لیکل زما د قوم، سیمې، وولس، اداري او هم مسلک ملګرو لپاره یو څرګند ماخذ وي او دوی به د دې ماخذ په موجودیت کې له سرګردانیو تر یو بریده خوندي وي ځکه چې تر دې وړاندې ما کوم داسې ماخذ ونه لیدا چې هغه د وردګو د سیمې د ټولو کلتوري ارزښتونو څرګندویی وکا، که څه هم چې په دې برخه کې یو شمیر مطرح لیکوالانو تر خپلې وسه کارونه کړي دي خو دغه کارونه په ځانګړو برخو پورې منحصر دي، په دې ټولګه کې موږ هڅه کړې څو د کلتوري ټولې خوا په یو نه یو ډول دلته راوړو او په لنډه توګه تړې یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع موخه

الف

د وردګو کلتوري يون چې د ماستری له دوري زما د فراغت تيزس دی، د ليکنې څخه موخه د دې سيمې د خلکو چې زه يې ځان پوروړی بولم د کلتور د بيلابيلو برخو راټولول او د پښتني کلتور په لويه پانګه کې د وردګو د سيمې د خلکو د کلتوري يون په اړه د کره او رسمي معلوماتو ورزياتول او د يو ماخذ په توګه د دې سيمې د کلتورخوندي کوو دي.

د وردګو کلتوري يون سره له دې چې د وردګو د سيمې اړوند ليکوالانو، تاريخ ليکونکو او لوستونکو، محصلانو او عامو خلکو سره د يو ماخذ په توګه مرسته کولای شي، بلکې د دې اثر په بشپړيدا سره زمونږ ملي کلتور چې د وردګو کلتور يې يوه مهمه برخه ده په بډاينه کې مهم رول لري، ما هڅه کړې په دې تيزس کې د وردګو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه لکه د کوژدې کول او د کوژدې دود، واده کول، د مړي خښول او د مړي اړوند د دود دستور په اړه معلوماتو راټولول، د وردګو د خلکو عقيدې، انګيرنې، ادبيات، سيمه ييز خواړه، د ميلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه معلومات راټول کړم څو په راتلونکې کې د هغو خلکو او تاريخ ليکونکو لپاره د يو ماخذ په توګه پاتې شي، چې غواړي د نن ورځې له دودونو خبر شي، ځکه چې نړۍ دا مهال د پرمختګ او بدلون په حال کې ده، افغانستان ته د نړيوالې ټولنې او نوې ټکنالوژۍ په راتلو سره په ډېر کم وخت کې ژور بدلونونه رامنځته شول.

د دغو بدلونونو څخه زمونږ کلتور، ادب، ژورنالیزم، طب، پوهنه... هم بې اغيزې پاتې نه شول ځکه نو مونږ په دې تيزس کې هغه څه راټول کړل چې تر اوسه هم زمونږ د وولسونو په ژوند کې موجود دي او يا هم په دې نړۍ وروستيو کې موجود وو، مونږ تر وسه هڅه کړې چې د وردګو د کلتور اړوند ټولې خواوې په ځانګړې توګه هغه اړخونه دلته راوړو چې زمونږ د وګړو د ژوند او کلتور د يوې برخې حيثيت لري، مونږ په همدې تيزس کې له پورته يادو شوو دودونو راوړلو سربيره د وردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمې د خلکو مادي ژوند ته هم سرورښکاره کړی دی او د دې سیمې اړوند معدنونو، کرنې او لاسي صنایعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سیمې د وګړو د ژوند یوه برخه ده او لیکل یې د دې سیمې د کلتوري یون په بډاینه او ژوندي ساتلو کې ډېره مرسته کولای شي.

ماشومان چې د سبا ورځې لویان او مشران دي، په هره سیمه کې د ماشوم پیدا کیدل ځانګړي مراسم لري، مور دلته د وردګو په سیمه کې د ماشوم د پیدا کیدلو، دهغه د سنتي، پر هغه د نوم اینبودلو په دود هم یو څه معلومات راټول کړي دي څو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د یو ماشوم د پیدا کیدلو دود څه ډول دود دی، د دې سیمې خلک د ماشوم پیدا کیدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلي. د دې خلکو لـه انـده څـه ډول دي، همدارازمو د دې سیمې د وولسونو عقاید چې د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره نېغې اړیکي لري او د یو هلک ماشوم یا نجلي. ماشومې د پیدا کیدا پـر مهـال خپـل دغـه عقایـد او ګروهنـې څرګنـدوي روښـانه کـړي او خوندي کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع شالید

کلتور د ملتونو د هویت، تهذیب او تاریخ زېرنده ده ځکه نو د کلتور ژوندي ساتلو ارزښت د انساني ژوند د یوې مهمې برخې په توګه د نړۍ د ببلابېلو ملتونو په ځانګړې ډول د پرمختللو هېوادونو د خلکو او لیکوالو پام ځانته را اړولی دی او د کلتور او کلتوري یون په اړه یې ډېرځله لیکلي، همدې اصل ته په پام وردګ لیکوالانو او فرهنګپالو هم تر ډېره ځایه دا مسولیت درک کړی او پېژندلی دی چې په دې لړ کې د څېړندوی استاد حبیب الله رفیع ملي زاویه، ملي نړۍ لید، ملي مخه ملي موخه چاپ شوي او نا چاپ اثار چې په ملي کچه د افغاني کلتور په اړه بحث کوي د ببلګې په توګه یادولای شو، همدا راز د روشنا وردګ (فولکلوري وړانګې) چې د وردګو د سیمې د فلکلور ببلابېلې خواوې په کې را اخستل شوي دي، همدا راز څېړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) تر نامه لاندې یو کتاب په ۱۳۸۷ کال کې چاپ کړی دی، چې د وردګو د سیمې کلتور، ژبه، د کرنې دود، ښوونه او روزنه، د وردګو اتلان، د وردګو تاریخي سیمې او لرغوني ځایونه او د کلتور اړوند مسایل په کې راوړل شوي دي، همدا راز د ګل اغا احمدي د خېښې د وردګو د واده پانګه په نامه کتاب چې د وردګو د واده دودونه او د خېښې کولو طریقه او همدا راز د وردګ پېژندنې هر اړخیز کتاب چې په دې اړه د ګل اغا احمدي له خوا چمتو شوي دي هر یو په خپل ځای کې د ډېر ارزښت او اهمیت څخه برخمن دی او د وردګو کلتوري یون یې ډېر پیاوړی کړی دی، د لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (غازی محمد جان خان وردګ) کتاب، چې د وردګو د غازي او مبارز اتل غازي محمد جانخان ژوندلیک، مبارزه، اتلولي، سیاست، کلتور او داسې نور پکې په ۲۳۴ مخونو کې راغونډ شوي دي یو په زړه پورې اثر دی، پر دې سربېره د حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) په څلورو ببلابېلو ټوکونو کې، همدا شان د (محب الله شریفزي ولسي لوبې) د احمد فرید فروزي د شاعرانو تذکره، د احسان الله ارینزي (د وردګو د واده دود او بدلې) تر نامه لاندې کتاب چې په ۱۳۸۹ کال د الازهر خپرندویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له خوا چاپ شوی د وردګو د سیمې دودونه، کلتور ادبیات او د ادبیاتو اړوند مسایل په مستند ډول راوړل شوي دي، په دې کتاب کې لیکوال هڅه کړې څو د ماخذونو سرچینره د کلیوالي مېرمنو سره د سیمې په کلتور، ادب او هنر وغږیږي او د ولس له منځ څخه مسایل را ټول کړي... دا ټول هغه اثار دي چې د وردګو د کلتوري یون ببلابېلې برخې یې را اخستې، یادو شوو ټولو لیکوالانو په خپلو اثارو کې په ببلابېلو کلتوري مسالو کره او ثقه معلومات راغونډ کړي، خو دا معلومات د محتوا له پلوه دومره پراخ نه دي چې د وردګو د کلتوري یون ټولو خواوو ته ځواب ووایي. مور هڅه کړې ده چې د پورته یادو شوو لیکوالو د اثارو څخه په ګټه اخستنه یوه داسې ټولګه خپلې ټولنې ته وړاندې کړو چې د کلتوري یون ټولو خواوو ته یا لږ تر لږه زیاتو خواوو ته ځواب ویوونکې وي او د لوستونکو تنده ماته کړای شي.

پر دې اثارو سربیره د وردګو ببلابېلو کلتوري ټولنو، ببلابېلو دولتي او نا دولتي ادارو په ځانګړې ډول د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د دې سیمې د کلتوري بهیر د بډاینې لپاره خپلې هڅې جاري ساتلې دي، چې د ملي هدف اونیزه یې د بیلګې په توګه دلته یادوو، دا اونیزه چې د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرنیز ارګان دی تل یې د ولایت په کچه کلتوري مسایل څېړلي او خپاره کړي دي، په تېره بیا په وروستیو څلورو کلونو کې کله چې دې اونیزې د دریم ځل لپاره په نوې محتوا او نوې بڼه په کار پیل وکړ دریم مخ یې کلتوري مسایلو ته ځانګړی شو چې د سیمې د کلتوري یون په منطموالي کې یوه لاسته راوړنه بلل کیږي.

د یادونې بولم چې د منې په نوم مجلې چې د وردګو کلتوري یون له خوا د ۱۳۸۷ کال راهیسې د وردګو لیکوالانو له خوا د ګل اغا احمدي وردګ په مشرۍ او مسول مدیریت تر اوسه پورې خپریږي د وردګو کلتوري یون ډېرې برخې خوندي کړي دي، البته منه مجله اوس د کابل ادبي بنډار له خوا د احمدي په مشرۍ د کابل میشتو وردګو له خوا خپریږي چې په کابل او وردګو کې ترې خلک ګټه اخلي او په دواړو ولایتونو کې یوځای توزیع کیږي.

هیله ده چې دا ټولګه او د دې په ورته د نورو لیکوالانو هڅې او اثار د وردګو کلتوري یون او د هېواد د کلتوري یون لپاره ګټور ثابت شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع مبتود

د دې تيزس په ليکلو کې مې هڅه کړې څو د څېړنې د ميتود د يوې مهمې برخې په رڼا کې د وردګو د سيمې د ۴ ولسوالیو (چک ، جغتو ، سيدا باد او دايمير داد) د خلکو کلتور د تشريحي ميتود د اساساتو او لارښوونو په رڼا کې تشريح او وڅېړو !

که څه هم چې دا څېړنه به له ستونزو خالي نه وي خو موږ تر ډيره هڅه کړې څو د وردګو د سيمې اړوند کلتوري يون ټول اړخونه راوسپړو او دې نسبتا بشپړ ماخذ په توګه يې د ادب او کلتور د مينه والو په لاس ورکړو !

هغه څه چې زه يې د دې تيزس لپاره او ځان لپاره مهم بولم هغه زما د مسلک سره سم د هغو با اعتباره معلوماتو په لاس لرل دي چې زه يې د خپراوي ، ساتنې او څېړنې مسوليت لرم او درلودا مې ، د همدې مسوليتونو په رڼا کې ليکوالانو او لويتونکو ته ډاډ ورکوم څو د دې سند په لوستلو سره خپل اطمينان حاصل کړي ځکه موږ هڅه کړې چې په دې ټولګه وړاندې شوي ټول مطالب په خوندي او بې پرې توګه لوستونکو ته وړاندې کړو ، د کلتور بحث د ځينو نورو اسانه بحثونو او څېړنو غوندې کوم اسانه کار نه دی ، موږ هڅه کړې داسې معلومات راغونډ او په دې کتاب کې علاقمندانو ته وړاندې کړو چې موږ وولس ته د يو مسيوليت له مخې په ملي هدف اونيزه يا نورو کتابونو کې وړاندې کړي دي.

موږ د دې تيزس د لا ښه والي په موخه د ماخذ په توګه د هغو ليکوالانو کتابونو ته لومړيتوب ورکړی دی ، چې د نورو ځانګړنو سره سره د وولس په منځ کې لوی شوي وي او له وولس سره د ټينګو کلتوري او ټولنيزو مناسباتو خاوند وي او يا عمل د وولس په منځ کې وي.

په يوه دوديزه او سنتي ټولنه کې چې وګړي يې شاوخوا ۴۰ کاله په جګړه کې لوی شوي وي ، د يوې کلتوري موضوع په اړه تيزس ليکل دومره اسان کار نه دی ، هغه څه چې زه يې په دې اړه ليکلو ته وهڅولم هغه د خپل وولس او خپلو ليکوالو ملګرو په کلتوري هڅو باور درلودل او په دې برخه کې زما عملي بوختيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کلتور

کارپوهانو د کلتور په اړه بېلابېل تعریفونه کړي‌دي او بې شمېره معنا ګانې یې تري را اېستلي دي. د یو قوم دود دستور، مذهب، عقیده، ژبه، موسیقي، لوبې، کالي، ودانۍ، ادب، ارمانونه، خوبونه او انګېرنې، لنډه دا چې د ټولنیز ژوند ټول اړخونه د هغوی کلتور جوړوي. د کلتور ویي، ربښې د لاتیني ژبې ټکي colere څخه راوتی دی، چې د کرلو، پاللو او مېشته کېدلو مانا لري. کلتور په ټولیز ډول د وګړو د ژوند د کړو وړو له هغه سمبولیک چوکاټ سره پرتله کېږي کوم چې یو ځانګړی ښکارندویي کوي او هغه چې په یوه ټولنه کې ډېر اړین دی. د کلتور د ویکې بېلابېل تعریفونه د بېلابېلو تیوري ګانو د پوهاوي دریځونو باندې رڼا اچوي، او یا هم د انسانانو د کړو وړو ارزښتناک معیارونو څرګندوي. خو بشر پوهان بیا ډېر ځل د کلتور ویي، په کایناتو کې د انسانانو هغې وړتیا سره پرتله کوي کوم چې انسانان په ټولګیو سره وېشي، د قانونو په پلي کولو او له یو بل سره خپلې سمبولیکې تجربې ګډ وي، چې دوی له نورو قومونو او سیمو څخه په کلتوري ډول‌بېلوي یعني د دوی هویت، ژبه، مذهب، دودونه ثابت ساتي. ولسي کلتور په ټولنه کې د ولس د کړو وړو هغه ټولګه ده چې پر بنسټ یې خپل ورځنۍ چارې پر مخ بیایي. ولسي کلتور پراخ اړخونه لري چې د مروجو تولیدي و سایلو څخه بیا تر ګڼنۍ ویناوو پورې ټولې خواوې لکه خواړه، کالي، ودانۍ، باور، دوستي، دښمني، زېږد، مړینه، واده او نور په لمن کې لري، ددې لپاره چې په دې برخه کې د اړینو مطالبو په اړه یادونې ولرو لا زمه ده چې هر عنوان ته د بېل بحث په توګه پام وساتل شي، فولکور د یوې ټولنې د ټولې هستۍ او تېر تاریخ هنداره ده، هغه ټولنه چې فولکور نه لري هغوی ملي هویت او ملي خپلواکي نه‌لري‌او د ملي هویت نه درلودل د انسان د لوړ کرامت په اړه پوښتنې راولاړوي، لنډه دا چې کلتور د انساناتو د انساني کرامت او د ټولنیز ژوند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني ارزښتونو او اندونو هغه برخه ده چې له مخې يې د انساني کرامت اړوند ارزښتونه خوندي ساتل کيږي.
او فولکور د نړۍ د ادبياتو او په ځانګړې توګه د پښتو ادبياتو بنسټ يې اښنی دی. انساني ټولنې چې په يوه جغرافيايي، اقتصادي او فرهنګي فضاء کې ګډ ژوند کوي نو د خپل دغه ګډ ژوند ګډې تجربې له يوه نسل څخه بل نسل ته د فولکور په واسطه پرېږدي. پر فولکور يا فوکلور که لغوي پلټنه وکړو نو به داسي ووايو چې دا يوه انګليسي کلمه ده چې د دوو مورفيمونو (فولک) او (لور) څخه جوړه شوې ده، فولک په انګليسي ژبه کې د خلکو او لور د پوهنې په معنا ده، چې بشپړه معنا يې د خلکو پوهه يا ولسي پوهه ده. دا کلمه د لومړي ځل له پاره يوه انګريزي لېکوال ټامس په ۱۸۴۶م کال کې د ولسي ادبياتو د مفهوم لپاره وضع کړه.
دا د فولکلور لغوي معنا وه خو که يې اصطلاحي معنا ته وګورو نو به فولکور داسې و پېژنو چې د تاريخ وهلي فکرونو، عقېدو، ذهنيتونواو روايتونو ته فولکلور وايي.
فولکلور ته په پښتو کې وګړنی ادب، ولسي ادب او شفاهي ادب وايي، خو د کندهار ادیب پوهان ډېر وخت ولسي ادبياتو ته شفاهي ادب وايي، که د شفا لغت ته را شو نو وبه وايو چې دا لغت اصلاً يوه عربي کلمه ده چې په خپل ځان کې دري معناوې لري.
لومړی: شفا د زهر په لرلو سره د دوزخ و اخرنۍ کنډې ته وايي.
دويم: شفاء په پای کې د همزه په ورکولو سره د صحت، روغتيا په معنا ده.
دريم: شفاد شوندو په معنا ده چې مراد مو ورځخه خوله پر خوله دی
ولسي ادبيات د يوې ټولنې په غېږ کې زېږي، وده کوي، لوييږي، په زړونوکې ځای نيسي خوله پر خوله او پښت پر پښت له ډېرو لرغونو زمانو راهيسې نويو نسلونو ته رسيږي. پښتو ژبه د شفاهي ادب له پلوه تر نورو ټولو ورنيژدې او ورځېرمو ژبو بډايه ژبه ده، ددې برخې څېړونکي د شفاهي ادب بډاينه د ټولنې د پرګنيو د ليک لوست په کښته کچه کې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که راشو پښتنو او پښتو ژبې ته له ډېره بده مرغه د پښتنو لويه برخه د ځينو سياسي، ټولنيزو، اقتصادي، فرهنګي او جغرافيايي عواملو له امله د سواد له نعمته او د ژوند له مدنيته لېرې ساتل شوي دي، د ډېرو پښتنو ژوند له کليو او باندو سره تړلی دی، دغه کليوالي ژوند او مناسبات او تر ټولو وړاندې د پښتنو خپل هنري ذوق او احساس د ولسي ادب د ايجاد او ودې لوی لامل ګرځېدلی دی.

زمونږ خلکو پېړۍ پېړۍ خپل ارمانونه خپلې خوښې، خپل غمونه او خپل مينې په دغو شفاهي ادبياتو کې بيان کړې دي. دغه ادبيات په شفاهي ډول خوله پر خوله لېږدولي دي او ژوندي پاته شوي دي، خو د لېږد دې لړۍ تر يو وخته پورې دوام کړی دی او د راويانو په له منځه تلو سره دغه شفاهي ادبيات هم له منځه تللي دي، د پښتو د شفاهي ادبياتو د بېلابېلو ډولونو د ثبت او ټولو له پاره څه د پاسه له سلو کلونو را هيسې کار پيل شوی دی او تر ټولو دمخه پښتو شفاهي ادبياتو ته د لويدځو څېړونکو يا ختيځو پو هانو پام ور اوښتی.

په بله معنا کلتور، ثقافت يا کلچر (Culture) د ملتونو د تهذيب او تمدن ښکاره ده.

د ملتونو کلتوري پوړۍ (کچه) هغه مهال مورد ته په پوره ډول روښانه کېږي چې د نوموړو خلکو په فولکلور ښه و پوهېږو او د هغوی د فولکلور (فوکلور) سره ښه بلدتيا ولرو.

کلتور يا ثقافت د انسان د ارتقايي ژوند او عمل يوه ټولنيزه پانګه ده، چې د انساني ژوند له پيله بيا تر اوسه پورې ورو -ورو راغونډ او خوندي شوې ده، د کلتور په دې لويه او تاريخي مجموعه کې لاندې اجزاوې شاملې دي او تاسې به يې په مفصل ډول ولولئ:

د ولسي ژوند نظام (Social Process) تمدن او تهذيب (Civilization) روايات ژبه (Communication) هر ډول اداري، ولسي او ټولنيز دودونه لکه کيسې، دم، درود، جادو، اقتصادي، اداري تنظيمونه، ښوونه او روزنه، اداب، قانون، فلسفه، اخلاقيات، علوم او فنون، موسيقي، نقاشي، لوبې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې د ولسي ژوند د هر اړخ سره تړلی عمل چې د تاریخي دور له ابتدا څخه را په دې خوا روان دي، د کلتور او ثقافت په کړۍ کې حسابېدلای شي.

فولکلور یا فوکلور په خپله د کلتور یو ټوک دی د کلتور جاج(مفهوم) ببخي ارت او هر اړخیز دی، سیمه ییز کېدلای شي، خو کلتور کله - کله له یوه هېواد څخه هم ور واوړي. که دلته ځینې ترمینالوژیکي توپیرونه هم په پام کې ونیسو بیا هم هېڅکله او په هېڅ ډول فولکلور د کلتور له ډګره وتلای نه شي، سره له دې که فولکلور په یوه الواک یوازې په وګړني ادب، دود او دستور پورې تړلي هم وګڼو، کلتور او ثقافت پراخ مفهوم لري، کلتور د یوې ټولنې ټوله مادي او معنوي شتمني رانغاړي، په کلتور کې د ژوند پراخه اړخونه ځلونه کوي.

همدارنګه د کلتور اغېزې د ژوندانه په بېلابېلو برخو او اړخونو کې ډاګیزې دي، یا له همدې امله ده چې پر کلتور څېړنه او په هغه پوهېدل په هره ټولنه کې ځانګړی ارزښت پیدا کوي.

کلتور د یوې ټولنې عمومي کړه وړه، اعمال، مهارتونه، عقیدي او سلوک چاپېروي او فولکلور د ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده او له کلتور سره په اړیکې کې ده.

داسې هم ویلای شو چې کلتور د انساني ټولنې د ژوندانه عمومي اړخونه رانغاړي او فولکلور د ژوند یوه برخه ده. یا په بله وینا کلتور د کل او فولکلور په کې د جز بڼه لري. ټولې فولکلوري پدیدې د یوې ټولنې د کلتوري جرأتونو زېرنده او د کلتور جز دی او یو له بله سره نه شلېدونکې دي. د ملتونو او قبایلو د کلتوري جراتونو د تاریخي تګلارې مطالعه د هماغه ملت او قوم د ټولنیزو او قبیلوي اړیکو او پر بېلابېلو اړخونو پوره رڼا اچوي.

کلتور د متمدنې ټولنې د انسانانو د ژوند د کلیت مطالعه او پلټنه ده او فولکلور په کلیت کې د ټاکنو بېلګه لري. کلتور د یوه بڼ ټولو (ګټو او ګټورو) ونو او بوټو ته پاته کېږي او فوکلور په بڼ کې د یوې ځانګړې ونې او مشخصو ګلانو او بوټو نندارە ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور د یوه هېواد، ملت او ټولنې د خلکو د ثقافت عمومي کچه او اندازه څرګندوي، د ښلګې په توګه مېلمه پالنه زمونږ د خلکو عام کلتور دی د دوی دغه نېک فطرت زمونږ د خلکو د ادب سطح ښکاره کوي او اخلاقي او فطري لوړی څرګندوي او د دوی د کلتور د سطحې لوړې پوړی څرګندوي. رښتیا خبره ده چې ثقافت تر ډېرې اندازې د یووالي او پیوستون کلچر هم دی او دغه کلچر د یو ملت د تمدن درجه څرګندوي.

د کلتور کلمه چې د مادي او معنوي ارزښتونو د ټولګې په څېر تعبیریږي او د انسانانو په مرسته ایجادیږي ؛ دلاتیني ژبې له ریښې څخه په ښلابښلو ډولونو او اشکالو اروپایي ژبو ته ورننوتلې ده، چې په انګریزي کې دکلچر په بڼه ده، چې تر هرڅه لومړی د اګریکلچر په کلمه کې مخې ته راځي.

دکلچر کلمه د لومړي ځل لپاره په دولسمه لمریزه پېړۍ کې E. R. Tylor وکاروله او داسې یې تعریف کړه : کلتور یا کلچر یوه پېچلې اصطلاح ده، چې معلومات، اعتقادات، هنرونه، اخلاق، قوانین، آداب، دودونه او ټول هغه تمایلات، قابلیتونه او کسب کړي عادتونه په کې دي، چې انسان یې دټولنیز غړیتوب په درشل کې تر لاسه کوي، ددې ترځنګ د کلچر دکلمې مترادف ثقافت او فرهنګ د ښوونې او روزنې په اړه اساسي او ګټور بدلونونه رامنځته کول، تعلیمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت په معنا هم کارېدلی دی یعنې بې فرهنګه او بې کلتوره د ښسوادۍ، جهل خرافات او بې تعلیمۍ په مفهوم دي. همدارنګه دغه اصطلاح د تمدن سره هم څنګ په څنګ کاریږي، همدارنګه د فرهنګ په اړه ځینې نور تعبیرونه هم شتون لري، لکه فرهنګ مردم یا فرهنګ توده، چې د فولکلور سره هم‌معنا کاریږي، که څه هم فلکلور فرهنګ دی خو د فرهنګ ټول اړخونه د فلکلور جز نه دي.

د عمید فارسي قاموس د علم، پوهې، ادب، معرفت، تعلیم او تربیې، د یو قوم یا ملت علمي آثار او هم د لغتونو د کتاب په معنا چې د یوې ژبې لغتونه په کې شرح شوي دي. د فرهنګ په نامه یادوي او فرهنګي هغه چا ته ویل کیږي، چې فرهنګ ته منسوب وي. یعنې معلم او مربي یعنې با فرهنګ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باادبه سړی، فرهنګیان یې جمع او فرهنګستان مدرسې، مکتب، د تعلیم او تربیې ځای ته وایي.
د اروابناد علامه رشاد صاحب دوینا له مخې د کېکاوس د مور نوم هم فرهنګ و، که چېرې دا خبره سمه وي نو د دغې کلمې عمر به په دې حساب (۳۵۰۰) کلونو ته ورسیږي. بله دا چې د ونې د تر خاورې لاندې شویو ښاخونو څخه سروهونکي تېغ ته هم فرهنګ وایي.•
لکه څنګه چې فرهنګ ته په فرانسوي ژبه کې کلتور وایي په عربي کې ورته ثقافت وایي. چې ثقا د نیزې او غشی سموونکې الې ته وایي. ثق، دانا، هوښیار او مؤدب ته وایي. ثقافت ځیرکي او هوښیاري هم بلل کیږي. په انګلیسي ژبه کې کلچر ورته وایي.
په ایراني فارسي کې د فرهنګ په ښه کاریږي او د عربي تر څنګ په ځینو نورو ګاونډیو ژبو کې د ثقافت په ډول راوړل کیږي، په پښتو ژبه کې ورته اروابناد محمد ګل خان مومند د (هڅوب) کلمه کارولې ده.
همدارنګه د کلتور سره ځینې نورې کلمې هم څنګ په څنګ کاریږي، لکه د مادي کلتور، معنوي کلتور، عیني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د ژوند کلتور، انقلابي کلتور او نور چې ځینې یې د ځانګړو اډیالوژیو سره اړه لري چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تېرېږو.
دا چې کلتور ولې د (اګریکلچر) له کلمې سره مترادف دی، نو یو علت یې همدا دی، چې دا کلمه د بشري بدویت د هغو دورو میراث دی، چې هلته کرنه د ټول ټولنیز فعالیت سرچینه وه او دغې مشغلې د خپل پراخ مفهوم په چوکاټ کې د انساني مناسباتو (وده او نمو) ددغو تورو تابع کړې وه. کرنه یا اګریکلچر د بشري فهم او ثقافت یوه لویه پدیده ده او په هغه زمانه کې چې د انسانانو محدودو ټولنو ته دغه نعمت په نصیب و، نو دوی ځانونه تر نورو هغو ټولنو چې دا کار یې نه و زده، ممتاز او لوړ ګڼل.

• (۱۹) ۵۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اګریکلچر او د هغه په تکاملي شکل (کلچر) کې چې کوم ستر مفهوم پروت دی، هغه د بشري ذهن د انکشاف سره مستقیمه اړیکه لري، کله چې مورږ بشر د خپل لوړ ذهن په قدرت پر دې بریالی وبولو، چې دی د اسماني کراتو په تسخیر کې برخه لري، نو ددې فهم تکامل مورږ ته تر هر څه پخوا دده دکلتوري سیر او تحول په مرحلو کې را تر سترګو کیږي.

هغه لومړنی کروندګر چې هغه د اهلي شویو حیواناتو د غذاء له پاره په کرنه کې د تحول پر هره مهره او ګړۍ یوه اختراع کوله، نو دایې په کلتور کې د تکامل یو عامل و، یا په ساده وینا ددغه بزګر ذهن د خپلو شرایطو پر حکم بدلون مانه او دغه بدلون دیوې (ودې -نمو) لامل ګرځېده، چې دغې نمو ته کلتور وایي او ارتباط یې د (کرنې _ زراعت) سره د اګریکلچر په کلمه کې له دې ځایه راغلی دی، چې دکرنې یا اګریکلچر له پیل سره (کلتور یا کلچر) طلوع کړې ده.

په بریتانیکا انسایکلو پیډیا کې دکلتور(کلچر) په باره کې داسې لیکل شوي دي:((کلتور د خلکو عادات یا طریقې دي، د هر شي نشونما ده، چې یوې ځانګړې پالنې ته ضرورت لري، په مطالعه سره سړی ښه کیږي او د کلتور خاوند کیږي یعنې د علم او هنر استعداد لري)) کلتور یا کلچر په خپل پراخ تعریف کې د یوې سیمې د خلکو په حال او ماضي کې د امیالو، اعمالو، لاسي هنرونو، کرنې، مذهب، اقتصاد، روایاتو، ژبو او افسانو مجموعې ته ویل کیږي.

فلسفي انسایکلو پیډیا په دې اړه لیکي: د یوې ټولنې رشد او ځانګړې سطحه، اخلاقي اړخونه او د انسان استعدادونه چې په یوه ځانګړي فورم او شکل کې تکامل وکړي، د خلکو فعالیتونه، مادي او معنوي ارزښتونه چې د یوې ټولنې د انسانانو له خوا رامنځته کیږي د کلتور یا فرهنګ معنا ورکوي، چې په دې ډول د کلتور تصور د انسان او ټولنې څخه د باندې وجود نه لري. که څه هم ځینې نورې مقولې شته چې د کلتور کلمه یې له انساني ټولنې څخه د باندې هم کارولې، لکه ځینې پوهان چې وایي د شاتو مچۍ هم کلتور لري، دا خبره په خپل ځای کې سمه ده، خو د انساني کلتور او فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره يې جوت توپير شته او توپير يې د ودې، نمو او پرمختګ معنوي ټکي دي، چې په هغوی کې د ارتقا، لوړوالي او همدارنګه دبدلون پروسه نه تر سترګو کيږي او انساني کلتور، فرهنګ او يا هم کلچر د بدلون دوامداره پروسه ده.

همدا ډول فرهنګ د انسانانو عمومي مناسبات د نړۍ او ټولنې سره راپه ګوته کوي او د هر کلتور او فرهنګ په اړه معلومات د يوې ټولنې د عمومي کړنو په اړه معلومات دي.

د کلتور کلمه په ټولنيزو پوهنو کې زياته کارېږي(انسان پېژندنه) (کلچرل انتروپولوجي) زمونږ په معاصره دوره کې يوه نوې پوهنه ده او ددې پوهنې پالونکي د بشر تکامل په فزيکل يا طبعي او سوشل يا ټولنيز دواړو اړخونو کې پلټې، د کلتوري انسان پېژندنې يو بل لوی ښاخ ټولنيزه انسان پېژندنه (سوشل انتروپولوجي، اتنو لوژي يا قوم شناسي) ده، چې په هغې کې د يوې ټولنې د خلکو خپلوي، د ژوند اقتصادي اړخونه، قوانين، عرف او عادات څېړل کيږي، کله چې کلتور د انسان د عيني او ذهني ژوند هنداره وبولو، نو د هنر نندارە په دغه هنداره کې خورا ښه تره کولای شو.

که مونږ د کلتور په تعريفونو پسې وګرځو د نړۍ د اټکلونو ژيو سره څنګ په څنګ د کلتور تعريفونه راوړو، نو د يو ځانګړي اثر د ليکلو ايجاب به وکړي ځکه دا مهال يوازې د کلتور تر پنځه سوو زيات تعريفونه شوي دي چې د هرې اټکلونې خاوندان يې د خپلې اټکلونې سره سم تعريفوي.

همدا ډول کلتور د موسسو د مجموعې څخه عبارت دی، چې ديوې ټولنې دغړو سره ګډ دی، د مجموعې اصطلاحي مفهوم هغه چوکاټ او د سمون سيستم دی چې له يو بل سره تړلی او يو له بل سره په توافق کې راغلې موسسې د بشپړ سيستم په توګه فعاليت کوي، دغه کلتوري سيستم د وګړو سره ګډ دی، خو پر دې مفهوم نه چې ټول وګړي او ډلې په کې يو برابر برخه لري يا ټول ژوند کاملاً په يو شان تېروي، ځينې ټاکلي رولونه شته چې ځينې ټاکلي وګړي يې نه شي لوبولی، ځينې ټاکلې موسسې شته چې نسبت نورو ته زياته برخه اخيستنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د کلتوري سيمې اصطلاح يوه ټولې جغرافيوي سيمه ده چې د هغې په دننه کې يو د پېژندلو وړ کلتور او يا هم سب کلتور شتون ولري، د هغې مقصد هرومرو سياسي يا ملي سرحدونه نه دي سره له دې چې په ځينو لويو او پخوانيو هېوادونو کې کلتوري سرحدونه لږ يا ډېر د هېواد د سرحدونو سره يو شان دي، کله داسې هم وي چې يوه کلتوري اصلي موسسه په دوو يا زياتو لويو ټولنو کې عملاً يو شان ځانګړتياوې ولري.

کلتور د ټولنيز جوړښت لپاره د جوړ شوي پلان مواد تياروي، ټولنيز چلند تنظيموي تر څو چې ځانله وګړي په ټولنه کې برخه واخلي پرته له دې چې د نويو چلندونو زده کولو او پيدا کولو ته اړ شي. همدا ډول کلتور د ځانله وګړو او ډلو د چلند توپير لرونکې کوچنۍ برخې له يوې بلې سره ترې او منظموي يې، همدارنګه په هره ټولنه کې کلتور د ټولنيز شخصيت د جوړولو او سمولو لپاره يو عمده فکتور دی. که څه هم د يوې ټولنې د غړو ترمنځ زيات شمېر توپيرونه شته دی، چې د دوی له هر يوه څخه ځانته شخصيت جوړوي، خو په همدې وخت کې کلتور د ځانله وګړي شخصيت ته يو ډول ځانګړنه ورکوي، چې هېڅ وګړی ترې بې برخې کېدلی نه شي، دا طبعي خبره ده چې خپلواک ژوند تېروونکي وګړي ددې استعداد لري چې انتخاب وکړي او د خپل چاپېريال په مقابل کې په توپير لرونکي توګه عکس العمل ښيي، خو دده ټولنيز شخصيت په زياته اندازه د کلتور توليد دی، له همدې کبله د انسانانو د مختلفو ډولونو په اړه خبرې کيږي.

د ټولنيزو فعاليتونو د تحليل او څېړنې څخه په څرګنده توګه هغه ګټور توب معلوميږي چې کلتور د يوې ټولنې په چوکاټ کې نه يوازې د ځانله وګړي او ډلې لپاره، بلکې د ټولنو ترمنځ د مناسباتو لپاره هم عمل کوي، سړی ويلی شي چې يوه ټولنه هغه څه ده، چې کلتور ورڅخه جوړېدای شي البته برعکس يې هم ښايي سم وي.

يو کلتور هغه څه دي چې ټولنې جوړ کړي دي، کلتور او ټولنه له يو بل سره نه بېلېدونکې اړيکې لري او د نوک او اوری حيثيت لري، د وګړو او کلتوري عناصرو ترمنځ د متقابلې اغېزمنتيا او توافق پرلپسې بهير روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډله ییز ژوند د مفهوم او کلتوري عادتونو اساسي څرګندونه د ټولنیزو ارزښتونو په وسیله تر سره کیږي، ټولنیز وګړی له یوې خوا د لېږد تابع دی او له بلې خوا یې عملي کوي، د کل په حیث کلتور او ټولنه پرلپسې اوښتون کوي او د ټولنیز کنټرول د توپیر لرونکو اشکالو تر اغېزې لاندې راغلي دي، د وګړو نورمونه او ارزښتونه کله کله سره ټکر کوي او موضوع انحراف ته رسیږي، خو بیا هم د ټولنیز کلتوري یووالي اندازه شته.

مور په خپله لیکنه کې ارزښتونه ذکر کړل نو ښه به داوي چې د ارزښتونو په اړه هم یوه لنډه یادونه وکړو، ټولنپوهان ارزښتونه د داسې معیارونو په حیث تعریفوي، چې د هغوی اساسي ډلې یا ټولنې د وګړو، سلوکونو، هدفونو او نورو ټولنیزو کلتوري شیانو په هکله قضاوت کوي.

زیات وخت داسې هم وي چې کلتوري سیمه نسبتاً یوه وړه سیمه وي چې په کې اوسیدونکي وګړي مشابه سلوکونه لري، چې د لویې او پراخې ټولنې څخه توپیر لري، د یوه لوی هېواد توپیر لرونکې سیمې خصوصاً هغه وخت چې زاړه دودونه ولري کلتوري یا سب کلتوري سیمې ښیي، د کلتوري سیمو اصطلاح خصوصاً د شډلو ولسونو د څېړنې او زړو قومونو او ولسونو د تاریخي تحلیل لپاره ګټوره ده، همدارنګه د کلتوري کملپلکس اصطلاح هم د اتنوګرافیکي او کلتوري انتروپولوژي په اثارو کې زیاته لیدل کیږي.

دا چې د پښتني فرهنګ په اړه په لویدیځ او ختیځ کې ډېرې لیکنې او څېړنې شوې، چې د هغو په اړه بیان او کره کتنه او یا هم حتی د بیبلیوګرافي برابرول یې هم د یو ځانګړي اثر موضوع ښکاري، کېدای شي چې په خپله د پښتنو لیکوالو په لیکنو کې د اتنوسنټریزم او نشنلېزم ښېلګې ډېرې وي، ځکه هر قوم، که هر څومره د ځان په اړه د عینیت خوښونې او بې طرفۍ ادعا وړاندې کړي، بیا هم د بې غرضه نندارچي په توګه نه شي پاتې کېدلی، خو د پښتنو په اړه بهرنیو لیکوالو ډېرې څېړنې کړې دي چې اکثر یت یې انګرېزان دي، چې له پښتنو سره یې خونړۍ جګړې کړې دي، خو د پښتنو د مېلمه پالنې، په ناموس باندې غیرت، توره او لوړ همت، پر قوم ویاړنه، له خپلواکۍ سره مینه، د پناه غوښتونکي د پت ساتنه او نور یې د عمده کلتوري کرکټرونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډله کې یاد کړي دي، البته د غو لیکوالو د پښتنو د فرهنګي کرکټر ناوړه خواوې لکه تربګنې او ګوندیماري، حسادات(چې عمر لنډوي) بې علمي او داسې نور هم یاد کړي دي، چې دغه کلتوري ناوړه کردارونه د پښتنو سترو مشرانو لکه خوشال بابا او معاصر پښتون مشر خان عبدالغفارخان هم غندلي دي او د دوی اثار یې په اړه شاهدي وایي، چې ددغو ناوړو کرکترونو څخه هېڅ پښتني ټولنه خالي نه ده او تر اوسه پرې اخته ده، که څه هم د پښتني ټولنې په ځینو کرکترونو کې بدلون راغلی دی، خو بیا هم د ژور بدلون اړتیا محسوسه ده.

څو لسیزې وړاندې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو نړیوال مرکز د افغانستان د ځینو سیمو په اړه ځینې څېړنې کړي دي، دغه څېړنې چې د یوه کتاب په بڼه راټولې شوې او د(پښتنو ټولنیز اقتصادي جوړښت) تر سرلیک لاندې چاپ شوې ده، د پښتني ټولنې د ځینو په اړه ژوندي مثالونه هم لري او د پښتنو د ځینو مثبتو او منفي فرهنګي توکو په اړه یې خبرې کړې، چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تیریږو، خو باید یوه یادونه وکړو، چې دغه منفي توکي لا اوس هم زمونږ په ټولنه کې ترسترګو کیږي، که مونږ د خپلې ټولنې پرمختګ او ارتقا غواړو اړینه ده چې دغه توکي هم په خپل وار سره له منځه یوسو او یا هم ژور بدلونونه په کې رامنځته کړو تر څو د خپلې ټولنې خوشحالي، لوړتیا او انکشاف له نېړدې مشاهده کړو.

دا چې په کلتور او فرهنګ کې د انساني ټولنې ټول مادي او معنوي ارزښتونه د خپل تکامل او بشپړتیا پړاوونه وهي او پرلپسې د بدلونونو سره مخ وي، نو پښتني ټولنه چې له ډېر پخوا زمانې څخه یوه فرهنګي او کلتوري ټولنه بلل شوې ده، د پرلپسې کلتوري بدلونونه سره مخ ده او د ځینو نورو ټولنو سره د کلتوري برخې په اړه بشپړ توپیرونه لري، لکه د پښتني سیمو په ځینو ټولنو کې د اتن دود شته خو په ځینو نورو سیمو کې بیا دغه دود له سره نه تر سترګو کیږي، همدارنګه د چنغلۍ دود چې د افغانستان په ځینو سیمو کې رواج دی، خو په ځینو نورو سیمو کې ددغه ډول دود په اړه تصور نه شته او بیا هم که څوک یې په اړه تصور وکړي ډېرې ناوړه پایلې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مورِ په ټولیز ډول د پښتني ټولنې فرهنګي او کلتوري ارزښتونو ته ځیر شو نو دا به جوته شي چې پښتني ټولنه له ډېرې پخوا زمانې څخه تر اوسه د ځانګړې پښتني او اسلامي فرهنګ د زانګو حیثت درلودلی دی او پرلپسې له بدلونونو سره مخ شوې ده، د بېلګې په توګه که مورِ وګورو، نو د واده، مړې او همدارنګه د نورو خوشحالیو او غمونو پر مهال د ځینو دودونو د بدلون شاهد یو لکه پخوا به چې د چا په کورنۍ کې مړی وشو، نو خلکو به د شومې په نامه د مړې د کورنۍ مال(غوا، غوایې او نور....) حلال کړل او د مړې د غم په ورځ به یې یو بل غم هم د مړې په کور کې جوړ کړ، که څه هم د مړې خاوند دا کار د زړه له اخلاصه کاوه او ددې کار نه کول یې شرم باله خو اوس مهال دغه دود ډېر کم شوی او حتی په ځینو سیمو کې هېڅ نه تر سترګو کیږي او نه یې هم څوک شرم بولي، همدارنګه د واده په محفلونو کې هم جوت توپیر تر سترګو کیږي.

د هرې ټولنې کلتور د هماغې ټولنې د پوهې سره سم رامنځته کیږي او د کلتور او ټولنیزې پوهې د اړیکو په اړه یو بل باب پرانیزي، چې مورِ ترې دې پایلې ته رسیږو، هره ټولنه خپل کلتور او فرهنګ لري او د بلې ټولنې د کلتور او فرهنګ سره یې یو شان بلل نا شوني دي.

که مورِ د فرهنګ، تمدن، کلتور، فولکلور او ځینو نورو مقولو د بېلګو او د هغې د څېړلو په اړه دې لیکنې ته نور هم دوام ورکړو، نو ځینې شیان به سره ګډ کړو او بیا به یې بېلول ډېر ګران وي، ځکه دغه مقولې که څه هم سره ډېرې نږدې دي، خو لرې والی یې له نږدېوالي څخه هم ژور دی.

په پښتني ټولنه کې د پښتني کلتور او فرهنګ ډېر زاړه ځانګړي دودونه لکه د جرګې، مرکې، تربګنۍ، پښتني کوډونو، عنعنوي روایاتو، عنعنوي دودونو، انګېرنې، د خلکو ویناوې او د مادي او معنوي کلتور نورې بېلګې هم شتون لري،

۱.کولتور، کلچر ۲.انت، سو ۳.د تاریخ په یوه تاکلې دوره کې، یا د بشر په ټول تاریخ کې د تاکلې انساني ډلې یا د ټول بشر د پنځولو (خلق کړو) او پنځېدلو عینې او ذهنې شتو جونګ(مجموعه)؛ یا :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلچر اصطلاح لومړی وار ټایلر .E havin+Deing+thinkirg=culture. R. Tylor د دولسمې لمریزې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې استعمال کړه او داسې یې تعریف کړه۴ـ کلتور یوه پیچلې مجموعه ده چې معلومات، معتقدات، هنرونه، اخلاق، قوانین، اداب، دودونه او ټول هغه تمایلات، قابلیتونه او کسب کړي عادتونه په کې دي چې انسان یې د ټولنیز غړیتوب په حال کې تر لاسه کوي۵ـ دود، دود دستور؛ دود، اداب او تاسیسات((سمز.. . ؛ ۵ـ ثقافت، فرهنگ))۱ـ اساسي بدلون راوستل او یوه ګټوره ښوونه او روزنه رواجول؛ ۲ـ تعلیمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت؛ په دې مانا د فرهنګ نه درلودل((یا)) بې فرهنګه((یا)) بې کلتوره عبارتونه د بې سوادۍ، جهل، خرافات او بې تعلیمي په مفهوم دي؛ ۷ـ تمدن، په یوه ټولنه کې د کړو وړو څرنګوالی، د افرادو په خبروالي اتروالي کې د خپل ځانګړي تمدن سره د یوې ټولنې د ارزښتو انعکاس؛ په فرهنګي انقلاب کې دغه مانا نغښتې ده؛ ۸ـ اټکلوجي، ((اټکلالوژي، د نړۍ سره د انسان د اړیکې بیان))؛ په بور ژوایي کلتور، ډیموکراټیک کلتور، سوسیالیستي کلتور... کې دغه مفهوم نغښتی دی ۹ـ تهذیب:۱ـ فکر، تهذیب، احساس، ذوق، کړه وړه چې د ښوونې او روزنې په نتیجه کې حاصلېږي ۲ـ روزنه او پالنه؛ د کلتور کلمه هغه مفاهیم چې په لاتین کې لري زمونږ په ژبو کې یې نه لري، استاد راج ولي شا خټک وایي کلتور د رسم او رواج په مانا ده اوزیاتوي:

د پښتو (دود) د رسم ورواج، دستور او عنعني ته وایي نومورې زیاتوي؛ د(فرهنګ)کلمه په ایران کې(معارف او ښوونې او روزنې (Education= ته وضعه شوې ده؛ (ثقافت) د پوهنې او معرفت مانا لري، (هڅوب) د هغه څه چې ولسونه سره ببلوي لنډون دی او اروښاد محمد ګل مومند (کلتور) ته وضعه کړی دی؛ د (ژواک) کلمه د لوی استاد پوهاند حبیبي په یوه مقاله کې راغلې ده چې عنوان یې((د پښتو خپل ځانګړي نومونه)) دي: مادي کلتور، معنوي کلتور، عیني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د کار کلتور، روحي کلتور، د ژوند کلتور، بې کلتوره، د کلتور ضد؛ ولسي کلتور: د خلکو کلتور، د خلکو فرهنګ، د خلکو کلچر (وګ. فولکلور)؛ ذهني کلتور:

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنيو کلتور، د کلتور هغه برخه چې د يوې ټولنې ټولې لاس ته ورغلې تجربې، پوهه، هنر، اخلاق او فلسفه په کې شامل دي؛ عيني کلتور: مادي کلچر، د کلتور هغه برخه چې د توليد وسايل، تخنيک د توليد تجربه او نور مادي ارزښتونه په کې شامل دي؛ د کلتور توکي ا جزا: ۱ـ کالي، کورونه، د کور شيان، وسله، موسسې، تعميرونه، سړکونه، د کار سامانونه، ماشينونه، کسبونه، ټول مصنوع شيان... او هر څه چې مادي تجسم لري؛ ۲ـ اخلاق، هنرونه، پوهنه، فلسفه، ژبه، تفکر، منطق، کړه وړه، د افکارو سيستم، عقايد، قوانين، عادتونه، ابداعات، انګېرنې، مهارتونه، موسسې، ذوق، احساسات، روزنه او پالنه، دودونه، فنون، ښه سلوک، عزت، دوستانه، اړيکې، مقررات، استعدادونه، تمايلات، قضاوتونه، او ددغو توکو تر منځ اړيکې؛(۲) کر. ۱۰ـ کرنه، کرهڼه، زراعت ۱۱ـ د کوم نبات يا حيوان يا محصول اصلاح، وده، انکشاف.

د هر يوه ژوندي قام په شان پښتانه هم خپل يو کلتور او د ژوند د تېرولو لارليکه لري. پښتانه تر ډېره د هسکو غرونو په درو کې ژوند تېروي، وطن يي ښايسته دی، د فطرت په رنګونو مور دی نو ځکه کلتور يې هم د ژوند له ټولو رنګونو ډک دی. پښتانه د هندوکش د غرونو په لمن کې د قبيلو په شکل کې اوسېږي او د پښتونولی تر ټاکلي لارليکې لاندې د ژوند تېرولو هڅې کوي. ډومبی د دې پېژندګلو هڅه کوو چې کلتور په اصل کې وايي څه ته؟ او ايا د دومره وسيع ټکي تعريف ممکن هم دی او که نه؟ په دغه اړه د پښتو اکاډمۍ پخواني ډايريکټر ډاکټر راج ولي شاه خټک وايي، کلتور د يو قام د ژوند تېرولو طريقه وي.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ غړي استاد حبيب الله رفيع بيا وايي کلتور د يو قام دود دستور، مذهبي عقيده، موسيقي، کالي او د هغوي ټولنيز ژوند دی. دا چې کلتور، تهذيب، رسم او رواج څنګه جوړ شي، ډاکټر راج ولي شاه خټک وايي، کله چې يو قام د خپلو اړتياوو پوره کولو لپاره لارې چارې جوړې کړي نو کلتور په وجود کې راشي. د ننګرهار پوهنتون استاد او ليکوال لال باچا ازمون د کلتور ژوندي ساتلو د اهميت په اړه وايي، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه د يوې ودانۍ د درېدو لپاره مضبوط بنسټ مهم وي نو هم دغسې د يو قام لپاره کلتور مهم دی، راج ولي شاه خټک د کلتور د ژوندي ساتلو د اهميت په اړه بيا وايي چې کله د يو قام کلتور ختم شي نو د هغه قام د ختمېدو خطرې هم پيدا شي.•

د فولکلور مانا

فولکلو (عامه پوهه = ولسي پوهه) په خاصه توګه انګليسي کليمه ده له (فوک - خلک) او (لور - پوهه) څخه جوړه شوې ده او په همدې اصطلاح په ټوله نړۍ کې مشهوره شوې ده، په انګليستان، فرانسې او امريکې کې د ټولو خلکو د محصول او اثارو حالت ته فولکلور وايې، لکه: شعر، موزيک، نڅا، حکاکي او همدارنګه عقيدو او عنعناتو ته هم فولکلور ويل کيږي. په پخواني شوروي اتحاد کې د خلکو شفاهي اثارو او همدارنګه د خلکو سندرو، موزيک، او نڅا ته هم فولکلور وايي)۱-۵ (فولکلور (folklore) د خلکو ادبيات، د ولس ادبيات، د خلکو فرهنګ، ولسي پوهه، د خلکو زده کړه، عاميانه ادب او رسوم، ولس پېژندنه، د خلکو پوهه science) .

د فولکلور تعريف:

د کلتور هغه څانګه ده چې د انساني مشخصو ډلو عنعنوي دودونه، نکلونه، ارزښتونه، ټوټکې، انګېرنې، شګومونه، اعتقادونه، محلي طب او داسې نور په کې شامل دي.

په روسيه کې فولکلور د ولسي شفاهي ادب او خلاقيت، ولسي سندرو، ولسي موسيقۍ او ګډا يا ژست په مفهوم استعمالېږي او د فولکلور اصطلاح د شاعرانه (شفاهي) تخليق سره برابره راوړي.

فولکلور د محتوا له مخې درې برخې لري:

• (۱۹) ۴۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاهي فولکلور: چې برخې يې دا دي: سيمه ييزې (محلي) ويناګانې، سيمه ييز نومونه، متلونه، سندرې، معماوې، کيسې، ټوکې، دودونه، ولسي قوانين، د مشرانو درناوی، د کشرانو حقوق، ټولنيزې چارې (اشر، بسپنه، نکلونه...)

نيم شفاهي فولکلور: خرافاتي عقيدې، پال، ستورې پېژندنه، سيمه ييزې نخاوې او ګډې دا، سيمه ييزې لوبې.

غير شفاهي فولکلور: سيمه ييز هنرونه، سيمه ييزه موسيقي، سيمه ييز خواړه، سيمه ييز ادب، سيمه ييزې اشارې.

د دغو عناصرو علمي څېړنه: فولکلور پنځه ځانګړنې لري، چې عبارت دي له: په شفاهي توګه وجود لري. په عنعنوي ډول وجود لري. په نظم يا نثر دي جوړوونکي يې معمولا معلوم نه دي.

د کلتور د جز په حيث په هر کلتور کې شته. د فولکلور اصطلاح له دوو کليمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) وګړي يا خلکو ته وايي او لور (lore) ادبياتو يا زده کړو ته وايي چې له دواړو څخه ولسي پوهه يا د خلکو زده کړه يا ادبيات جوړيږي، ځېنې يې د کوچنيو هلکانو او نجونو ادبيات ګڼې او ځينې يې ويل او اودرېدل کېږي. (۲-۲).

همدارنګه د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژيګوف تاليف کړی دی داسې ليکي:((د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسيقۍ پوهه، د ژست يا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سيمه ييز کړه وړه او نور (۳-۵)

که د فولکلور په برخه کې پورتنيو تعريفاتو او توضيحاتو ته ځير شو؛ نو ويلی شو چې فولکلور په تاريخي لحاظ د انسان له پيدايښت سره سم منځته راغلی دی.

کله چې انسان له طبيعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نومورو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم يې د نومورو پېښو رېښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره يې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت يې پرې حاصل کړ او د وسايلو او وسايطو د نه درلودلو په بنا يې جبراً... په خيال بافيو او موهوماتو د پېښو رېښې معلومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، د هر څه لپاره يې يو دليل وټاکه چې ورو ورو د روايانو د انسانانو د عقيدو او افکارو په شکل واوښتل او فولکلور يې جوړ کړ. د دې موضوع څېړنه چې فولکلوريک اثار د لومړي ځل لپاره د چا لخوا په کومه زمانه او وخت کې پيل شو، ډېره ګرانه خبره ده دا ځکه چې تر اوسه پورې ډېر خلک فولکلوريک اثار او مواد چا ته منسوبولی نه شي او نه يې تاريخ ښکاره دی. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي ربښه ده د يوې انګليسي کلمې (folklore)څخه جوړه شوې ده.•

د فولکلور اصطلاح کاربدل

د لومړي ځل لپاره د فولکلور اصطلاح د يوه انګليسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۶ مېلادي کال کې استعمال شوه نوموړي د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کيسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګليستان کې د لرغونو وختونو څخه په ميراث پاتې شوې وه. همدغه د تامس د فولکلور اصطلاح ډېر ژر نورو اروپايي هېوادونو او ژبو ته لاره وموندله او د څېړنو ډګر نور هم پراخ شو د نولسمې پېړۍ له نيمايي څخه وروسته لومړی په انګليستان بيا په امريکا، جرمني، فرانسې، هسپانيې، اسکنديناوي، رومانيې، ترکيې او نورو هېوادونو کې يو په بل پسې د فولکلور څېړنې موسسې جوړې شوې.

دغو موسسو په اصولي او سيستماتيک ډول فولکلوريک موضوعا ت وڅېړل او يو زيات شمېر اثار يې خپاره کړل.

فولکلور په افغانستان کې

په ۱۳۵۳ هجري شمسي کال د افغانستان د هغه وخت د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې عملاً (فولکلور ټولنه) جوړه شوه او د فولکلور په نامه يې د

• (۱۵) ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ. د فولکلور مجلې په خپرېدلو سره د فولکلور ټولنې او فولکلور پېژندنې په اړه منسجم او سیستماتیک کار پیل شو په شپېتمو کلونو کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ او د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې د فولکلور پېژندنې په نامه یوه مضمون له هماغه وخته تدریس کیږي. په **۱۳۷۵** هـ. ش کال کې د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګې هم په خپل درسي پروګرام کې د فولکلور پېژندنې مضمون ور زیات کړ چې همدا اوس یې هم د تدریس چارې پر مخ روانې دي، د فولکلور په اړه په پښتو او دري ژبو کې تیت او پرک، معلومات مات ګوډ ډېر مضامین او مطالب د مقالو په ډول خپاره شوي دي، خو په دې برخه کې چې کوم کار د افغانستان د علومو اکاډمۍ کړی د ډېرې ستاینې وړ دی او وي به.•

(۱۵) ۲۴ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

فولکلوریکي څېړنې

د نولسمې پېړۍ تر پیله پورې فولکلور او فولکلوریکو څېړنو چندان ارزښت نه درلود، په همدې دلیل زیاتې څېړنې په دې موضوع کې نه وې شوې او څوک به د فولکلوریکو موادو د راټولولو لپاره اطرافو، کلیو او باندې ته نه تلل، مګر د نولسمې پېړۍ په پیل کې ځینو پوهانو او څېړونکو فولکلور ته پاملرنه وکړه او ځینې څېړنې په دې برخه کې رامنځته شوې له دې جملې څخه په روسیه، فرانسه، انګلیستان، المان، امریکا او نورو هېوادونو کې پر فولکلور څېړنې وشوې خو په شلمه پېړۍ کې ځینې کتابونه هم پر فولکلور ولیکل شول، په عامه توګه په تېره بیا د فولکلور ادبي برخه د انسان او ټولنې د پېژندنې له پاره ډېر داسې مواد لري چې په هغه باندې د ټولنیز تاریخ د میتودولوژۍ ستنې ولاړې دي دا چې د لومړنیو انسانانو ټولنیز ژوند د کومو خواصو درلودونکی و، دې ډول پوښتنو ته ځواب ورکوي، کله چې انسان د لیک مرحلې ته ورسید ډیرې دورې یې شاته پرې اېښې او هغه دورې چې تر تاریخ وړاندې دورې ته رسیږي په دوو ښاخونو ویشل کېږي:

۱ـ د ټولنې مادي جوړښت

۲ـ د ټولنې معنوي جوړښت

هره ټولنه د خپلو امکاناتو او کلتوري اړیکو په اړه په‌خپله برخه کې د څېړنې مواد لري، خو د لومړنیو ټولنو خصوصیات د تاریخ د ودې په پراوونو کې داسې مواد لري چې مور ته وخت په وخت د کلتوري ژوندانه نظام رابنسیي. د لرغونو ولسونو په فولکلور کې داسې ادبي ټوټې شته چې په ژبه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودې دي خو مفاهيم يې تر اوسه پورې لاينحل دي، په متلونو کې هم دغسې مجهولې برخې شته او په ژبني ادب کې ځای لري چې کلتور يې ډېر لرغونی دی او هغه کليمات چې نن د متلونو په جملو کې نامفهوم دي په يوه زمانه کې يې ځانته مفهوم او مانا درلوده. فولکلوريستان د اتنوګرافانو هغه راټول شوي مواد تر څېړنې لاندې نيسي چې د يوې ټاکلې دورې اړيکې په کې منعکس شوې وي؛ نو ځکه ځينې پوهان وايي چې د فولکلور ساحه يوازې په هنر او ادبياتو پورې اړه نه لري بلکې فولکلور هغه عمومي اصطلاح ده چې اساطير، افساني، امثال او حکم، ګډا او جادو، خرافات، تراني، سرودنه، ټوکې او نور دودونه چې له يوه نسله بل ته انتقال مومي راچاپېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فولکلور ارزښت

مور د فولکلور له لارې چې د کلتوري انسان پېژندنې یوه څانګه ده د انسان معنویت په لرغوني نړۍ کې ډېر ښه پېژندلای شو، همدا فکر دی چې لرغوني نړۍ د کلتور هغه ښکلاوې په مور لیدلی شي چې تر هر څه پخوا د دوی فولکلور د هغه پېژندنه او څرګندونه کوي، د کلتور په مختلفو ښاخونو کې فلکلور هغه وسیله ده چې په کره کتنې او څېړنې سره یې د پوښتنې ښه او کره ځواب پیدا کولی شو، چې په ټولنه کې انسان څرنګه له یوه پړاو څخه بل پړاو ته قدم واخیست، په طبیعي انسان پېژندنه کې د انساني پرمختګ، حالات او د حیواناتو له مختلفو انواعو سره د ده اړیکې مور ته د یوې پوهنې له خوا رابښودل کیږي چې ورته (کامپریټ اناتومي مقایسوي تشریح) وایي. کامپریټ اناتومي د انسان د طبعي پرمختګ په تاریخ کې ډېرې ستونزمنې ربړې حل کړې دي، په همدې ترتیب سره (مقایسوي تشریح کامپریټ اناتومي چې په فزیکل انتر پولوجیې طبعي انسان پېژندنه) کې په ګټورو پایلو سره یې انساني پوهه پیاوړې کړې ده؛ نو په کلتوري انسان پېژندنه (انتروپولوجۍ) کې فولکلور بیا د ټولنیز ژوندانه څرنګوالی او مظاهر پر مور پېژني. د انسان پوهنې په لاره کې دا یوه اړتیا ده چې مور د خپلې او بلې کومې ټولنې حالات په لرغوني نړۍ کې معلوم کړو. ددې پوهنې ارزښت په دې کې دی، چې مور د تېرې ټولنې د وګړو د اندونو، ګروهو، هیلو او غوښتنو څخه د دوې ټولنیز تاریخ معلوم کړو او د هغوي سره د ننني ټولنې جریانات پرتله کړو او دا غوښتنې مور هغه وخت تر سر کولی شو چې فولکلوري څېړنې د نورو ټولنیزو پوهنو له پاره د علمي څېړنو ور (دروازه) پرانیستی دی. فولکلور د تاریخي څېړنو لپاره ښایسته زیات مواد برابر کړي دي، د هغو لرغونو پېښو د توضیح لپاره چې د لیک له ایجاد څخه وړاندې واقع شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي له فولکلور څخه د يوې مهمې سرچينې په توګه ګڼه اخيستل شوې ده. الکسې ماکسيم ګورکي وايي:((د لفظي هنر پيل په فولکلور کې دی)) نو د ژبنيو هنرونو د منشا ستې او پرمختګ د پوهېدنې لپاره له فولکلور څخه پوره مرسته غوښتلی شو، حتی د ليک له پيدايښته وروسته هم فولکلور خپل ارزښت له لاسه نه دی ورکړی، په دې دليل چې د لرغونو او کلاسيکو دورو څېړونکو د پخوانيو پېښو د تشريح لپاره يوازې د ټولواکانو او واکمنو د ژوند د حالاتو په بيانولو بسنه کړې ده او د خلکو د اکثريت ژوند يې نه دی انځور کړی، له دې امله لرغوني تاريخونه که هر څومره په صادقانه ډول هم ليکل شوي وي لکه د قدنما هنداړې په شان ټوله نړۍ نه راښيي، فولکلور ددغې تشې په ډکولو کې ستر نقش او رول لري. همدارنګه فولکلور د ښکلا پوهنې (استيتکس) د تيورۍ په رغونه کې مهمه ونډه اخيستې ده، د فولکلور او انتولوجۍ څېړونکو ښودلې ده چې د لرغونو انسانانو او همدارنګه د ځينو بېرته پاتې قبيلو خلکو د حيواناتو پوستکي، پنجې او غاښونه د سينګار لپاره کارولي دي. د فولکلور ډېره مهمه برخه ولسي شفاهي ادبيات دي، له يو شمېر څېړنو څخه معلوميږي چې ولسي ادب د ځينو ښېګڼو په درلودلو سره د خواصو له ادب څخه د زياتې پاملرنې وړ دی، د فولکلوريکو ادبياتو مطالعه ډېره مهمه ده.

په پايله کې په لنډ ډول ويلي شو چې: فولکلوريک ادب د خلکو هيلې، انګېرنې، دودونه، عقيدې او ټولنيزه سيکالوژي څرګندوي، واقعيتونه په کې په ريالېستيکه يا حقيقي بڼه افاده کېږي او له دې امله د ټولنې د پېژندلو لپاره د يوې مهمې سرچينې په توګه کارول کيږي له فولکلور څخه د فولکلوريکو موضوعاتو ايماژونو، استعارو، تشبيهاتو اساطيرو او بديعي مختصاتو څخه د هنري نوښتونو او تلميحونو لپاره ډېره استفاده کيږي، د نړۍ ډېرو سترو ليکوالو، شاعرانو او ډرامه تستانو لکه ويليم شکسپير، دانته ايلګر، ګويته، الکسې ماکسيم ګورکي او نورو ډېرو د ولسي افسانو، اساطيرو او روايتو څخه الهام اخيستی دی. دکتور امير حسن ايانپور په خپل اثر (جامعه شناسي هنر) کې ليکي:((چې ريالېزم د فولکلور محور دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامو هنر تل معشيت او له انساني عواطفو او ارمانونو څخه ډک دی))، دی وايي:((کله چې په فولکلور کې عملي فعاليت کومې نتيجې ته ونه رسيږي؛ نو د تخيل لمنه نيسي خو ځنډ او تسليمي نه پيژني؛ نو په دې اساس هغه څوک چې فولکلور ته د يوه مبتذل او بابيزه څيز په سترګه ګوري او د مطالعې وړ يې نه ګڼي نشي کولی چې د خلکو له سيکالوژۍ او فرهنګ سره ژوره اشنايي پيدا کړي. هر مليت خپل فلکلور دود، دستور او ژوند ته له خپله انده ګوري، او په هر فلکلور کې عقيدوي، سياسي، فرهنګي کلتوري، تاريخي، ټولنيز او د ژوند په هکله رنګارنګ ولسي پوهاوی شته، چې دکانې کرښې دي، فلکلور د يوه ولس د ټولو پوهنو مور ده، که غواړو چې د يو ملت په اړه لاپاخه معلومات ولرو بايد فلکلور يې مطالعه کړو.•

(۱۹) ۲۸ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

کلتور د ټولنیز ژوند سره نېغې اړیکې لري چې له مخې یې د اړونده ټولنو د ژوند کچه، پرمختګ، وروسته والی، عقاید، مذهب... څرګندیږي او تقریبا د ژوند په ټولو برخو پورې اړوندیږي، پوهان ژوند له کلتور سره تړلی بولي او وایي چې د هرې ټولنې د وګړو کلتوري ژوند دوې مهمې او ستړې برخې لري چې د هغوی مادي او معنوي ژوند بلل کیږي.

هغه ټولنې چې په مادي لحاظ مترقي او پرمختللې دي معنوي ژوند یې هم وده کړې ده، همدا ډول هغه ټولنې چې د معنوي ژوند تله یې درنه ساتلې په مادي لحاظ هم تر نورو مخکې دي، د دې لپاره چې د وردګو د کلتور او کلتوري ژوند سره ښه اشنا شو، موږ دلته د وردګو د مادي او معنوي ژوند اړخونه څېړو چې د دې سیمې د خلکو کلتوري ژوند جوتوي.

مادي ژوند

د وردګو د سیمې د خلکو مادي ژوند متوسط او د اقتصاد نیمه برخه یې په کورنیو تولیداتو او کرنیزو حاصلاتو راڅرخي، که څه هم چې د دوی سیمه د هېواد د نور یو شمېر سیمو په څېر پراخې کرنیزې ځمکې او د مال څړځایونه او یا هم تولیدي او صنعتي فابریکې نه لري، خو وګړي یې ډېر زیارکښ او علم خوښوونکي دي، چې له مخې یې په دې وروستیو کې تریوې اندازې په مادي ژوند کې ښه والی راغلی، د وردګو ولسونه د نسبي پرمختللي ژوند څخه برخمن دي او وګړي په لویو او ښکلو کلاګانو چې په ښکلې بڼه له خټینو پسخوڅخه جوړې شوې ژوند کوي، د دوی ژوند په اوړي او ژمي کې د موسم په بدلیدا او د هوا په سړیدا سره توپیر کوي، د ژمي د یخنۍ په راتګ سره د دې سیمې وګړي په توخانو کې چې د دوي په خاص هنر جوړې شوي او دسیمې د غرونو په بوټیو (ترخه، لګوند، ګوند، سرغوند او غوړانګه) تودیږي اوسیږي، خو په اوړي کې بیا په معتدلو کورنیو صالونونو او یخو خونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کوي، د ژمي په موسم کې د هوا د زیاتې یخنۍ له امله عادي کارونه یې دریږي، خو د هوا په تودېدا سره د وري(حمل) په میاشت کې بېرته کرنیز کارونه له سره پیلیږي.

۱ – د مادي ژوند مهمې برخې

د وردګو د سیمې د خلکو مادي ژوند په طبعي اقتصاد ولاړ ژوند دی چې ۵۰ سلنه یې کورني تولیدات اوعایدات جوړوي او ۵۰ سلنه یې بهرنۍ ګټه ده، د دې سیمې خلک که څه هم له علم او پوهې سره ځانګړې علاقه لري، خو د مادي ژوند یوه لویه برخه یې سیمه ییزکرنیز حاصلات جوړوي، د وګړو یوه لویه برخه یې د هېواد د نورو سیمو په څېر بزګران جوړوي، خو په څنګ کې یې کم خلک په دودیزو او سنتي کسبونو لکه ترکانۍ، اهنګرۍ او ګلکارۍ هم بوخت دي چې د سیمې د خلکو ورځنۍ دودیزې اړتیاوې د همدې سیمه ییزو کسبګرو په وسیله پوره کیږي، د دې سیمې د خلکو ژوند عادي او غیر ښاري ژوند دی، چې تقریبا نیمه برخه یې په بیروني اقتصاد ولاړه ده.

د وردګو سیمه که څه هم یو پرمختللی بازار نه لري چې د دوی د ژوند ټولې اړتیاوې پوره کړای شي، خو د سیمه ییزو او کورنیو سوداګرو او کلیوالي هټیوالو په وسیله د دوی د سیمې لومړنۍ اړتیاوې پوره کیږي.

۲ - مادي ژوند څرنګوالی

ددې سیمې اتیا سلنه وګړي په کرنه، بڼوالۍ او مالدارۍ بوخت دي، غنم، جوار، شولې، کچالو، بانجان، لوبیا، باقلي، کدوان، خټکي، بادرنګ او شنې ترکارۍ... پکې دودیز کرنیز توکي دي خو په افغانستان کې د کرنې د وروستیو نسبي پرمختګونو سره سم په دغې سیمه کې د بڼوالۍ کسب تر ډېره د ودې په حال کې دي اوس ددې سیمې ډېرې ځمکې د مڼو، زردالیو، الو پورموسی، شفتالیو، ګیلاسو او ناکو ونوپوښلې دي چې مڼې او زردالو یې ترټولو غوره حاصلات دي، خو د ناسمې بازار موندنې له امله بیا هم ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې د وګړو په اقتصادي ژوند کې څنګه چې هیله کیږي کوم ژور بدلون نه ترسترګو کیږي، د وردګو د سیمې خلک د کرنې او بڼوالۍ ترڅنګ په خپلو کورونو کې د اهلي ژوو ساتنه هم کوي، چې یوازې کورني لبنیات ترې حاصلوي او په خپل کورني ژوند کې ترې ګټه اخلي، تر دې مهاله په دې سیمه کې نه د کورنیو لبنیاتو لپاره او نه هم د میو د حاصلاتو لپاره کومه فابریکه شته او نه یې چا د جوړېدو هڅه کړې، خلک یې په عادي او طبعي ډول په خپلو کورونو کې د اړتیا وړ خواړه، لبنیات، مېوې او نور خوراکي توکي تولیدوي، چې له لوړ کیفیت څخه برخمن دي، خو د ننني پرمختللو دودونو او اړتیا وو له مخې د دوی ټولې اړتیاوې په سیمه کې نه پوره کیږي او د ضرورت له مخې خپل اړتیا یې توکي له پلازمېنې کابل او ګاونډي ولایت غزني څخه پوره کوي، ځکه چې د وردګو په سیمه کې د پورته دوو ګاونډیو سیمو په نسبت داسې لوی سوداګریز مارکېټ او بازار نشته چې د دوی ټولې اړتیاوې پرې پوره شي.

د وردګو خلک له خپلې سیمې سره د ځانګړې مینې دلرلو له امله په خپل زیار د خپلې سیمې اوکورونو په جوړولو کې ډېرهڅاند دي، خو د نا امنیو او یو شمېر نورو لاملونو له مخې لاهم د دوي په ژوند کې د پام وړ بدلون نه دی راغلي ۸۰ سلنه سړکونه او لارې یې خام دي چې بنسټیزې رغاونې ته اړتیا لري، د سړکونو خاموالي د دې لامل شوی چې د وردګو د بڼوالو خوندور کرنیزحاصلات پر وخت کابل ته ونه رسیږي او د ناوخته رسېدو له امله خپل کیفیت له لاسه ورکړي، د وردګو سیمه که څه هم په خپله غېږه کې د مستو اوبو سیند (لوګر سیند) او د چک ولسوالۍ د برښنا فابریکه لري چې یو وخت یې آن پلازمېنه کابل هم روښانه کړې و، خو اوسمهال یوازې ۳ سلنه وګړي یې له یادې دولتي برښنا څخه ګټه اخلي پاتې نور یې یا برښنا نه لري که یې لري هم د دوی په شخصي زیاراولګښت جوړه شوې لمریزه برښنا ده، چې د دوی اړینې برښنایي اړتیاوې نشي پوره کولی او یوازې د رڼا ګټه ترې اخلي، په دې سیمه کې ډېری خلک اوس هم په کلیو اوباندو کې اوسي او د مادي ژوند لویه برخه یې کورني حاصلات او طبعي محصولات دي، په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې کې یا خو فابریکې هېڅ وجود نه‌لري که یې لري هم غیر فعالې او په نشت حسابیږي، خو دا په دې مانا نه‌ده چې د دې سیمې ځمکه دې په خپله ګډه کې طبعي زېرمې او اومه مواد ونه‌لري، بلکې د وردګو سیمه د قیمتي ډبرو، ګچ او نورو انساني اړتیاوو ګڼ کانونه لري چې دلته یې د وردګو ولایت د معدن د ریاست د نویو ارقامو پر بنسټ له تاسو سره شریکوو:

۳ – معدنونه :

د وردګو سیمه د معدنونو له پلوه یوه بډایه او د هیواد په کچه مهمه معدني سیمه ده، خو دغې سیمې ته د لوړو پوړو چارواکو د نه پاملرنې او نا امنیو له امله د یادې سیمې معدنونه په فني ډول ندي کیندل شوی او ډیره برخه یې یا تر ځمکه لاندې پرته ده یا هم د دې سیمې د کانونو مادي ګټه د ځایی زورواکو او ټوپکواکو جیبونو ته لویږي.

د معلوماتو له مخې د وردګو د سیداباد دتنګي د مرمر تیږو کان که په فني توګه وکیندل شي د کال ۵۰۰ ملیونه ډالر عاید به وکړي او افغانستان به په نړۍ کې د مرمر ډبرو د لومړي تولیدونکي هیواد نوم غوره کړي، دا مهال د ایټالیا هېواد د مرمر ډبرو د تولیدونکو هیوادو په سر کې ځای لري چې کلنی عاید یې ۴۵۰ ملیونه امریکایی ډالر ښودل شوی خو د وردګو د تنګي سیمې د مرمر ډبرو کان د ایټالیا هیواد له کان څخه څو ځله ستر ښودل شوی دی او د ډبرو کیفیت یې هم د ایټالیا د ډبرو څخه څو ځله زیات دی، تنګي چې پلازمېنې کابل ته شاوخوا ۵۰ کیلومتره واټن لري د دې کان په استخراج سره شونې ده د تنګي مرمرینې ډبرې نړیوال شهرت ترلاسه کړي چې د هیواد د اقتصاد په پیاوړتیا کې مهم رول لوبولای شي. د وردګو د معدن ریاست د معلوماتو پر اساس د سید اباد ولسوالۍ د تنګي درې د مرمرو کان ۱۲ کیلومتره مربع مساحت لري چې د ۱۵۰ ملیارده ډالرو په ارزښت د مرمرو ډبرې لري چې که سمه پاملرنه ورته وشي د سیمې د هیوادونو ډبرو د وارداتو چې له املې یې هرکال له افغانستان څخه په لسګونه ملیونه افغانۍ بیرونې جیبونو ته ځي، په استخراج سره یې د نورو هیوادونو د مرمر تیږو د واردیدلو مخنیوی کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تنګي د مرمر تیږو یو بلاک تر ۵ مترو پورې اوږدوالی لري دا په داسې حال کې ده چې د سیمې د هیوادونو د مرمر تیږو اوږدوالی د دې له نیمایی هم کم دی.
له دې سربیره د وردګو سیمه د ګچو، سلفرو، اوسپنې... نور مهم کانونه هم لري چې په لنډه توګه یې د وردګو ولایت د کانونو د ریاست د معلوماتو له مخې دلته یادونه کوو:
په وردګو ولایت کې ډول ډول مواد شتون لري چې په کې ۲۱ ډوله کاني ظواهر شته دي، چې د دې ولایت په مختلفو سمیو کې په نښه شوي دي او رسمي پایلې یې د لابراتوار د سروې ریاست د جیولوجي وزارت له محترم مقام سره ثبت او تشخیص شوي دي.
د وردګو د کانونو د ریاست د معلوماتو له مخې په ۱۳۹۳ ه ل کال کې د دې ولایت له کانونو څخه ۲ مېلیونه افغانۍ عواید تر لاسه شوي دي او د ۱۳۹۴ هـ ل کال په ۹ میاشتو کې له نا امنیو سره سره شپږنیم مېلیونه عواید درلودل. د دې ولایت د کانونو رییس فضل الباري بلوچ د وینا له مخې که چېرې په دې ولایت نا امنۍ له منځه ولاړې شي د استخراج لپاره یې لازمه ماشینري او اړوند وسایل برابر شي پورتنی عواید به څو څنده نور هم لوړ شي او په لسګونه زره کسانو ته به د کار زمینه برابره شي.
اوسمهال په دې ولایت کې د لسو ځایونو په شاخوا کې کاني مواد د ګچ ډبرې په دایمیرداد او سیداباد ولسوالیو او ځینو نورو برخو کې خصوصي سکتورونو ته د را ویستلو لپاره ورکړل شوي دي تر څو چې د کانونو له استخراج څخه مو بشپړه ګټه پورته کړې وي.
د کانونو د راویستلو لپاره پانګونه هم شوې چې ډېرې کانونو ته سرکونه ور جوړشوي، کانونه را راسپړل شوي، پلورل شوي او د کانونو د راویستلو لپاره ماشینري هم نصب شوې ده په دې سره د وردګو لاسته راوړنې هم ډېرې شوې دي په دې سره به ځایي اوسېدونکو ته کار پیدا کیږي او له بل پلوه به د کانونو د قاچاق مخه نیول شوي وي، بله خوا به مو د ګاونډیو هېوادونو د کاني موادو سره رقابت کړی وي، تر اوسه چې دوه ډوله مواد او کانونه په دې ولایت کې راویستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي شاوخوا ۸۰۰۰ کسان په مستقیم او غیر مستقیم ډول کاري فرصتونو ته لاس رسی لري.

سربېره پردې په وردګو کې ډېر کانونه همداسې سرپټ پاتې دي او هېڅ ډول کار ترې نه دی اخیستل شوي او څنګه چې د کانونو د راویستلو په برخه کې لازمه کړنه تر سره شي نه ده تر سره شوې په وردګو کې کاني مواد کولی شو په لاندې ډول په ګوته کړو:

- د سیدآباد په لویه آبدره کې – کرومیت
- د سیدآباد په منګلیو کې – کرومیت
- د سیدآباد په هفت آسیا کې – کرومیت
- د سیدآباد په نوریو کې – کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره چفکام کې – کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره لاچ خیلو کې – کاني بال ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په اونخي چنار دره ستې خیلو کې - کاني بال ظواهر ډبرې
- د دایمیرداد په فولادي او دالان کې – تراورتین ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخیلو کې – مرمر ډبرې
- د سیدآباد په وړه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په لویه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په منګلیو کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په سپین ورسک کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په توپ دښته کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخیلو کې – تالک ظواهر
- د چک په بیکسمند کې – پګماتیت (کوارتسیت) ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې – د سرپنتنیت انتی ګاریت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – کلسي ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – ریګي وړې دانې حجر ډبرې ظواهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سیدآباد په لاچ خبلو کې - د شیت کاربنات، پلاجیوکلاز، اکتی نولیتی ظواهر
- د دایمیرداد په جوقولک کې – سرپنتین ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې - سرپنتنیت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – د ګچ ډبرې
- د دایمیرداد په برفولادي کې – د ګچ ډبرې

عکاس: محب الله شریفزی/ د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست آرشیف

څه مو چې پورته ذکر کړي د کانې کرښې نه دي ښایي له دې څخه هم زیات کاني مواد او ډول ډول قیمتي ډبرې، لعل، جواهر، یاقوت، د ډبرو سکاره، مس..... او داسې نور شیان ولري ځکه په ټوله کې افغانستان د کانونو له مخې یو غني هېواد دی له دې ډلې څخه وردګ هم له دي نعمتونو څخه بې برخې نه دی خو دا چې مورږ له دغه کانونو څخه څنګه مثبته او قانوني ګټه پورته کړو بیا په مورږ او دولت پورې تړاو لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – صنعتي چارې

د وردګ ولایت مهم کورنۍ لاسي صنایع په ټغر، لمڅي، جاکټ، خولې، ربخچینه، شړۍ، دسمال، جرابلې، د ناوې ریمال، ستن دسماغو، ګرېوان، لستونۍخولو، پایڅو خولو او داسې نورو په اوبدلو کې خلاصه کېږي. همدارنګه په دې وروستیو کې له لویو او وړو مریو څخه په کورونو کې د ښځو او نجونو په وسیله رنګارنګ ځېزونه جوړېږي چې په دې ځېزونو کې ګلدانۍ، د کوچنیانو د ساعت تېرۍ، موټر، لوڅکې، د قران کریم د کتاب د اېښودلو رېیل او په لسګونو داسې نور ځېزونه شامل دي. د دې تر څنګ په وردګو کې د میده مریو کار په ظریفه توګه صورت مومي او د همدې مریو، وربښمو، ځوندیو او نفیسو توتو په مرسته داسې کالي هم په خورا لوړ کیفیت سره په سیمه کې جوړېږي چې د ښځینه وو لپاره دي او (افغاني کالي) نومېږي. دغه راز کالي د ناوې او خوښیو په ځانګړو محفلونو کې ځوانې ښځې او پېغلې آغوندي او دغه ډول کالي د هېواد د جامو په مارکېټونو کې په لوړه بیه پلورل کېږي. خو په عمومي توګه باید وویل شي چې د وردګ ولایت کورنۍ صنعت ته په ملي او دولتي کچه هېڅ راز پاملرنه نه ده شوې او نه هم کورنۍ تولیدات په موثره توګه ملي او نړیوالو مارکېټونو ته وړاندې شوي دي. همدارنګه د وردګ په ولایت کې د لاسي صنایعو د ښې ودې لپاره تر دې مهاله کوم ملي پروګرام نه دی تطبیق شوی او نه هم کومه کارخانه، دستګاه، نندارتون یا فابریکه ورته جوړه شوې. باید وویل شي چې د وردګو یو شمېر وګړي په ډول ډول کسبونو او مهارتونو لګیا دي خو دا چارې انفرادي بڼه لري او یو شمېر وګړي هڅه کوي له همدې لارې د خپل ژوند لپاره یوه اندازه پیسې په لاس راوړي. د وردګ ولایت صنعتي چارې لا هم کلیوالي بڼه لري او داسې حد ته نه دي رسېدلي چې د خپلو تولیداتو کچه لوړه، ملي او نړیوالو مارکېټونو ته یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسي صنايع

په وردګو کې لاسي صنعت له پخوا څخه دود دی لکه د ګیلم یا ټغر اوبدل، د پوستین جوړول اوپخول، د غړکو پخول او رنګول،د رنګونو جوړول،لمڅي جوړول، د ښیښو پټول، تارکشي، خامک ، ګیراف،زری کښ، سوری بخی، پوسته چین، تارشمار، د شکرونو جوړول، په بوجیو د ستنو کار،ریښی یا پیڅکې جوړول، د جاکټونو اوبدل،رخچینه یا دزرتارو خولی جوړول، د اوونو خولی جوړول، د ځوندیو جوړول او د مریو نور کارونه، د چرمو ماتول،د تورونو جوړول، ددریاګانو جوړول، ټوکری جوړول، د زنبیل جوړول، د راشپیل جوړول، د کڼاوو جوړول، د یوې جوړول، ښاخی جوړول، ښاخور، ماله، د ژرندو پلونه، دروازې، کړکی، میزونه، او ژغ جوړول. موږ د لا روښانتیا په موخه دلته ښځینه او نارینه لاسي صنایعو په اړه معلومات وړاندې کوو:

لومړی: ښځینه لاسي صنایع

ښځینه لاسي صنایع له دسمال ګنډلو، سنی، جاکټ جوړولو، خولی وودلو، جرابلو جوړولو، ښځینه جامې جوړولو، جاینماز جوړولو، د تکیو، بالښت پوښونو، پردو او رنګارنګ ټوټو جوړولو، د قلم پوښ، لوجروملې او امیانیو جوړولو، ګرېوان، ټټر، یخن، جوړولو، مری کاري او داسې نورو څخه عبارت دی. همدارنګه د وردګو ښځینه له وړیو څخه لمڅي دجوړوي، له خاورو څخه خاورین لوښي جوړوي، له خوشیو او خاورو څخه کندو او کندوچي جوړوي، د څارویو له پوست څخه د ځانګړي مهارت له مخې غړکې جوړوي، له سرو خاورو څخه د ډوډی د پخولو تنور، له خوشیو او خاورې څخه کنګینه، سرپوښ او داسې نور څیزونه جوړوي او د ټغرو د وودلو لپاره له وړیو څخه سنی جوړوي. پر دې سربېره له پختې یا پنبې څخه هم د مختلفو موخو لپاره تار جوړوي. د وردګو ښځینه د ځینو طبیعي او کېمیاوي بوټو په ملتیا وړی، پنبه او پخته رنګوي او بیا له همدې رنګ شوو څیزونو څخه د نورو څیزونو په جوړولو کې کار اخلي. د وردګو ښځینه د ټوکر، پختې او سپنسیو په مرسته توشکې، بالښتونه، برسټنې، ځلګي او د خپلوکورونو د اړتیا وړ فرشونه جوړوي. د وردګو ښځینه د مریو په مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولی، لوجروملې، ځوندې، غاړکی، لاسبند، سینه بند، وتې، ټیک، لښتی، تسبیح، لمنې، لستوڼخولې، پایځو خولې او داسې نور ځیزونه جوړوي او خپلې جامې پرې ښکلې کوي. همدارنګه د وردګو ښځینه د مریو، تخړیتیتیو، مرغلرو، بوربورو، زرتارو او داسې نورو په مرسته ډول ډول زینتي ځیزونه جوړوي چې په کورونو کې یې د ښکلا په موخه ږدي او په ودونو کې ترې کار اخلي. په ځینو سیمو کې حتی ټوپکونو او پښې کوزو ته هم د مریو په وسیله پوښونه د ښځینه وو له لوري جوړیږي.•

دویم: نارینه لاسي صنایع

د وردګو د لاسي صنعت په برخه کې نارینه هم لاس لري چې له پوستکي څخه چرمینه، ګونده، رسی، پړی، څپلی، بوټونه او داسې نور جوړوي. له سنیو څخه ټغر جوړوي، وړیو څخه لمڅي جوړوي، له وژغونو څخه غوندی او کلچ جوړوي. په وردګو کې د لرګي صنعت هم د دود دی او پخوا به له لرګي څخه یو ډول د پښو کولو لپاره یو ډول چپلکې جوړېدلې چې (کټاوې) یې ورته ویلې او همدارنګه له لرې څخه په وردګو کې پارو، د بېلچې لاستی، د کولنګ لاستی او ډول ډول زینتي توکي جوړیږي. د وردګو خلک په لیک لوست مین خلک دي او لیک په برخه کې هم په دې سیمه کې لاسي صنایع دود دي د ساري په توګه ځینې وګړي د غنمو د فلالې په مرسته لوحې جوړوي او بیا پر هغه باندې په نسخ، نستعلیق، کوفي او داسې نورو خطونو سره د قرآن شریف آیتونه، احادیث، ښکلي شعرونه او داسې نور ځیزونه لیکي. همدارنګه په دې سیمه کې خطاطي، میناتوري او د ښکلو هنرونو پالل له پخوا څخه رواج لري او یو شمېر وګړي پرې بوخت وي. د وردګو په کلیوالي او غرنیو سیمو کې د نارینه وو له خوا د تېرې د ویشتلو لپاره غولکه او مچنوغزه جوړیږي.•

• (۲۳) ۵۴ مخ
• (۳) ۴۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

کرنه، بنوالي او د څارويو ساتنه د وردګو د خلکو يو لرغونی دود دی، د وردګو د سيمې ۷۰ سلنه وګړي په کرنه بوخت دي، د دې سمسورې او شنې درې د ځايی خلکو د کرنې دود ته لانبکلا ورکړې ده. د وردګو خلک د کرنې په دود د ډيرښه پوهيږي، د دې سيمې خلک خپلې ځمکې په غوا يانو يوې کوي، د وردګو ځمکه د هوا د سړوالي له امله په کال کې يو ځل حاصل کوي.

د وردګو خلکو په دې وروستيو کې د بنوالی چارې ته ډېره پاملرنه کړې ده، د دې سيمې د کرنيزو ځمکو ۷۵ سلنه يې شنو بنونو پوښلې ده.

د وردګو اقليم سوړ او په ژمي کې يې هوا ډېره سړه په اوړي کې معتدله وي ځکه نو د دې سيمې منې او زردالو تر ډيرو نورو سيمو غوره والی لري، په ځانګړې توګه د وردګو منو په سيمه ييزه او آن نړيواله کچه شهرت ګټلی دی.

د وردګو غرونه د ونې نلري خو د دې سيمې په منځ کې تېر شوي سيند د مستو اوبو او شنو درښکلا نوره هم زياته کړې ده. د وردګو په سيمه کې د لويو ويالو او سيند په غاړه دنګ ،چنارونه، خرولې او غيشولې ډير ښايسته ښکاري.•

د وردګو د سيمې حاصلات:

غنم، جوار، شولې، باقلي، لوبيا، وربشې، رشقه، کولول، مشنګ، کچالو او شلغمې يې مهم کرنيز حاصلات دي. د وردګو سيمه همدارازدشنوسبو، سروبانجانو، توروبانجانو، ګلپيو، کدوانو، خربوزو اوبادرنګو د کښت لپاره هم مناسبه ده، د دې سيمې ډيری خلک د خپلې اړيا وړ ترکاري له خپلو ځمکو څخه پوره کوي.

مهمې ميوې

منې، زردالو، آلوچې، الوپورموسا، بادام، شفتالو، سنځلې، ناک، چارمغز، توت،غونځې، الوبالو، انګور يې د ميوو مهم حاصلات دي خو منې او زردالو د ټولو په سر کې ځای لري.

مالداري:

د دې سيمې خلک په خپلو کورونو کې د ضرورت وړ څاروي هم ساتي، تقريبا هر کور يوه يا دوې غوا ګاني لري. د دې له امله چې په وردګو کې بنوالي ډېره وده کړې اوس د دې سيمې خلک د ميږو او وزو ساتلو ته ډير زړه نه ښه کوي ، خو يو شمير

• (۱۲) ۴۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د ضرورت مطابق په کمه اندازه میږې او پسونه ساتي. چې د شیدو او غوښو څخه یې ګټه اخلي.
په دغه سیمه کې د اهلي څارویو سربېره ځینې وحشي څارويلکه: لېوه، ګیدړه، سوی، غرځه او داسې نور وحشي څاروي پیدا کېږي.

(۳) کلتور او فوکلور

مخکې مو په عامه توګه د کلتور او فوکلور په اړه رڼا واچوله دلته سره له دې چې د وردګو د سیمې په فوکلور بحث کوو په لنډ ډول د فوکلور معنا او تعریف هم راوړو:
د فولکلور اصطلاح له دوو کلیمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) خلک او لور(lore) رواج یا دود ته وایي یعنې د خلکو دود او دستور یا هغه رواجونه چې د خلکو په منځ کې دود وي ځینو عالمانو بیا (لور) د ادبیاتو یا زده کړو په مانا راوړی دی، چې له دواړو څخه ولسي پوهه یا د خلکو زده کړه یا ادبیات جوړیږي، ځینې یې د کوچنیو هلکانو او نجونو ادبیات ګڼي، خو که ځیر شو د لویانو او کوچنیانو ترمنځ کاریدونکي ټول اصطلاحات، متلونه، انګېرنې، ادبیات او نور دودیز ځیزونه چې د خلکو ترمنځ وکارول شی، د همغه اړوند ولسونو دود، علم او ادب دی چې فولکلور یا د خلکو منل شوی دود یې بولي.
د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژیګوف تالیف کړی دی داسې لیکي: د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسیقۍ پوهه، د ژست یا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سیمه ایز کړه وړه او نورعبارت له فولکلورڅخه دي.
که د فولکلور په برخه کې پورتنیو تعریفاتو او توضیحاتو ته ځیر شو؛ نو ویلی شو چې فولکلور په تاریخي لحاظ د انسان له پیدایښت سره سم منځته راغلی دی او هرې ټولنې د خپل ځانګړي کلتور له مخې چې د دوی د فکر او پوهې محصول دی یوه لاره غوره کړې ده چې د دوی فلکلور یې بولي.
کله چې انسان له طبیعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نومورو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم یې د نومورو پېښو رېښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره یې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت یې پرې حاصل کړ او د وسایلو او وسایطو د نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودلو په بنا يې جبراً.... په خيال بافيو او موهوماتو د پښښو رښنې معلومې کړې، د هر څه لپاره يې يو دليل وټاکه چې ورو د روایاتو د انسانانو د عقيدو او افکارو په ډول واوښتل او فولکلور يې رامنځته کړ. نو په لنډه توګه ويلی شو چې د ډېرو فولکلوريکو موادو تاريخ تر تاريخ وړاندې ځي. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي رښنه ده د يوې انګليسي کلمې (folklore) څخه جوړه شوې ده.

د فولکلور اصطلاح د لومړي ځل لپاره د يوه انګليسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۶ميلادي کال کې استعمال شوه نومورې د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کيسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګليستان کې د لرغونو وختونو څخه په ميراث پاتې شوې وه.

د وردګو سيمه هم د نړۍ د خلکو په څېر خپل ځانګړی فولکلور لري، چې د دې سيمې په وګړو او د هغوی له علم څخه سرچينه اخلي، د وردګو خلک تر ډېره کليوالي ژوند لري، ځانګړي اصطلاحات، انګېرنې، د درملو په تېره بيا سيمه ييزو بوټو ځانګړې کارونې، ځانګړې خوښې او ځانګړې سيمه ييز خواړه او دودونه لري چې د دوی فلکور جوړوي، مونږ په دې کتاب کې چې زما د غوښتنې او ځانګړې علاقې له مخې زما د ماستری د تېزس موضوع هم ټاکل شوې ده هڅه کړې څو د وردګو د سيمې د کلتور مختلف اړخونه راواخلو څو لوستونکي له هر يو سره جلا جلا اشنا شي او په لوستلو سره يې د وردګو د کليمې د فلکلور هغه برخه د راتلونکو نسلونو لپاره ژوندۍ پاتې شي چې د وردګو له جغرافيې بهرون په بهرنيو هېوادونو يا هم د هېواد په مختلفو ښارې سيمو کې ژوند کوي.•

• (۱۵) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فوکلور غوره برخې

د وردګو د سیمې فوکلور هم د هېواد دنورو سیمو په څېر ببلابېلې برخې لري مور دلته د ټاکل شوې موخې سره سم د فوکلور یا فولکلو ر غوره برخې په تفصیل سره راوړو ، چې په لاندې توګه ترې یاد ونه کوو:

د کوژدې دود

په وردګو کې د کوژدې دود هم خپل ځانګړې کوایف لري، د دې سیمې خلک هم د نورو پښتنو په څېر دغه دود په ځانګړو خوښیو او سیمه ییزو دودونو سره لمانځي، خو هغه څه چې د کوژدې پر مهال یا له کوژدې دمخه د وردګو خلکو ته ډېر مهم دي هغه د کوژده کېدونکې نجلۍ خوښول دي، د وردګو خلک د هغې نجلۍ سره د خپل زلمي کوژده غوره بولي چې د یوې غوره او درنې کورنۍ سره تړاو ولري او په خپله نجلۍ هوښیاره او د کار او سرشتې کولو وړتیا ولري، ښکلا او اخلاق یې دوه نور مهم توکونه دي چې د کوژدې وړاندې پرې د هلک د خپلوانو ترمنځ بحثونه کېږي، خو هغه نجلۍ ته ډېر ارزښت ورکول کېږي چې د ستر او حجاب په ساتلو کې تر نورو نجونو مخکې وي، همدا شان د کوژدې پرمهال او د کوژدې څخه د مخه د نجلۍ د کورنۍ لخوا هم د هلک په اړه پټ پټ بحثونه کېږي او هغه هلک ته لومړیتوب ورکول کېږي چې زده کړې ولري.

سریزه، د پوښ وړل، ستن، ایجاب او قبول، د هلک کور ته د ستنې رسېدل، دسمال یا ناسته، د ناستې ځانګړي مراسم، چغل بازۍ، د زوم ناغه کول، مبایل چغل بازۍ، ټکرۍ اچونه، خونې، پښه خلاصي، د اخترونو پوښ، د خوښۍ مجلسونه او وسلې.

د وردګو په ټولنه کې د کوزدې او شریني خورۍ نومونه دواړه نوي دي او زمور په ټولنه کې دغه مراسم په عامه توګه په دې نومونو نه یادیږي بلکې د ستن راوړلو ، دسمال راوړلو او یا ناستې په نومونو یې یادوي. کله چې د دوو کورنیو تر منځ د خپل ځوان او پیغلې تر منځ د ګډ ژوند د ټرون لومړۍ مرحله د دعا او روښانو ته د ګل په ورکولو سره سر ته و رسیږي نو دواړې کورنۍ د خبښۍ بلې مهمې مرحلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته چې د کوزدې يا شيريني خورې مرحله ده، ځانونه چمتو کوي د هلک کورنۍ
پوښ اخلي او په هغه کې پيغلې ته څو جوړه جامې، ګانې، چادري، د سينګار
سامان، پايزار، ټکرۍ، د کوزدې ځانګړې جامې چې غالباً شين رنګ لري،
نيکريزې او نور د اړتيا وړ څيزونه برابروي. همدارنګه پخوا به په لومړي پوښ کې
يوازې د ناوې مور او پلار ته جامې اخيستل کېدې خو اوس مهال په دې ډول
پوښ کې د ناوې مور، پلار، خويندو، وروڼو، کاکاګانو، نيا او نيکه ته هم جامې
اخيستل کيږي او د هر يوه نوم په هغه ښيښه يي خلته يا کڅوړه ليکل کيږي چې
دغه جامې پکې ځای پر ځای کړې وي. پر دې سربېره څو منه مېوه او که د شيريني
خورې مراسم ناسته وي نو تقريباً د يوه بشپړ طوی لپاره خوراکي توکي، اوړه،
وريجې، غوښه او نور اړوند څيزونه برابروي. په همدې توګه د خپلوانو،
دوستانو، کليوالو او آشنايانو هغه شمېر کسان برابروي چې د شيريني خورې په
مراسمو کې بايد ګډون وکړي. د ټنګورو او يا د خپښانو کور ته د تلونکو ښځو
نومونه هم په ډاګه کيږي او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نوي کالي، ګانې، پيغلې ته
ډالۍ، په پوښ کې اچونه، دريا ګاني، د سندرو تمرين، د اتڼ څرنګوالی او ټول
هغه لازم چمتوالی په نظر کې نيسي چې د خپښانو په کور کې ورته اړتيا پېښيږي.
د پيغلې د کورنۍ له خوا بيا د هغه پر مور او مشرانو خويندو او د خپلې کورنۍ
پر تجربه دارو ښځو سربېره د کلي د څو خپلوانو په ګډون هره ورځ په دې موخه
کاري او مرستندوی مجلسونه جوړيږي چې په څه ډول ښه ستن يا د سمال ترتيب
کړي، د ټنګورو استقبال په څه ډول وکړي، پيغلې ته په دې ورځ کوم ډول کالي
بايد ور واغوستل شي او کوم مراسم بايد ترسره شي، څرنګه خپښانو ته لازمه
بوخته برابره شي؟ همدارنګه هڅه کوي چې خپل کور د کوزدې مراسمو ته تيار،
ښکلی او پاک کړي په دې مانا چې فرشونه پې پرې وينځي، غولي او دبوالونه يې
په سپينه او تازه خاوره و موښي او را سپين يې کړي. د همدې کورنۍ نارينه
مشران هم د خپلو يو شمېر خپلوانو او تجربه دارو اشخاصو په مرسته په دې چارو
بوخت شي چې څرنګه د مېلمنو ښه خدمت او مېلمه پالنې ته ځانونه چمتو کړي،
جومات يا حجره په څه ډول فرش کړي، توشکې پکې هوارې او تکيې پکې
کښېږدي، د ننبې لپاره تېره کښېنوي، لازمه سودا واخلي، ضروري خوارې او مېوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور څيزونه کورته راوړي. همدارنګه د ملا صاحب، نړدې خپلوانو او مشرانو لپاره د جامو، چپنو، لونګيو او پټوګانو برابرول هم په پام کې نيسي.
د وردګو د سيمې مشهور لپکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ دغې مسالې ته ډېر پام کړی دی او د (خپلوی) په نوم کتاب کې يې د وردګو د کوڅې او واده دود په ساده اوروانو دوديزو اصطلاحګانو تشريح کړی دی چې دلته به ترې يادونه وکړو:
((کله چې هلک او نجلی د ځوانۍ داسې مرحلې ته ورسيږي چې بايد نوې کورنۍ تشکيل کړي نو د لازمو امکاناتو، کور، ولور او د لګښتونو په پام کې نيولو سره د دوی مور، پلار، مشران، وروڼه، خويندې او يا د کورنۍ سرپرست د دوی د کوزدې په هکله فکر کوي.)) او د کوڅې لپاره چمتو والی نيسي.
په وردګو کې د کوڅې لپاره لومړی غړ د هلک د کورنۍ له خوا پورته کيږي او زمور په ټولنه کې هېڅکله د نجلۍ پلارګنۍ چاته نه وايي چې ګواکي د هغوی لور ځوانه شوې او د کوزدې او واده کولو مرحلې ته نږدې شوې ده او پلانکي هلک ته يې ورکوي يا له پلانۍ کورنۍ سره دوستي کوي. همدارنګه د وردګو په ټولنه کې د مروج عرف له مخې دا خبره ډېر ستر عيب ګڼل کيږي چې که يو څوک ووايي چې زما لور پېغله شوې او پلانکي ځوان ته يې په نکاح ورکوم. بلکي کله يې چې خور يا لور د کوزدې مرحلې ته ورسيږي نو غوږ يې نيولی وي چې څوک به ورسره د خپلې ځوانې پېغلې په هکله د دوستۍ د ټرون وړاندیز کوي او دوی به له ژور غور او دقت څخه وروسته د هو يا نه ځواب ورته وايي ځکه چې د وردګو خلک د خپلو مذهبي او ديني لارښوونو له مخې دا نه خوښوي چې يوه نجلۍ د د پلار په کور کې تر وروستي عمره پاتې شي او يا هم د ژوند ډېره برخه د خپل پلار په کور کې تېره کړي ولې که کومه نجلۍ په خپله خوښه وغواړي چې د ژوند ترپايه واده نکوي د پلار لخوا کوم ممانعت نشته.
له بلې خوا زمور په ټولنه کې ځوان هلک په پټه يا ښکاره توګه خپلې مور، خويندو، همزولو او ملګرو ته دا خبره څرګندولی شي چې ګواکي ولې واده نه ورته کوي؟ يا خو دا چې په کور کې ناغيږي را واخلي او ځينې داسې اعمال ترې صادريږي چې د نورو ورته پام شي او د واده لپاره د ځوان غوښتنه منعکس کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پېغله نجلۍ هېڅکله دا حق ځانته نه ورکوي چې د دې خبرې اظهار وکړي چې ګواکي ولې يې د خپل قسمت کور ته نه واده کوي. له همدې کبله د ځينو کورنيو پېغلې له پېغلتوب وروسته د ډېر وخت لپاره د خپلو پلرونو په کورونو کې پاتې کيږي. حتی خبره تر دې حده را رسيږي چې له کوم شرعي عيب، ځانګړې ناروغۍ او يا ستونزې پرته ځينې پلرونه خپله يوه لور د زوی په نامه او ځينې ورونه خپله يوه خور د ورور په نامه په خپل کور کښېنوي چې بکره ورته وايي او نوموړې ښځه هم د افغاني غيرت او شرم له مخې د خپل سر و ښېنتان د پلار او يا ورور په کور په داسې حال کې سپينوي چې د کورنۍ ټولو غړو ته محتاجه وي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او بالاخره د زړه ګنې هيلې قبر ته ور سره وړي.

په وردګو کې د کوژدې لپاره د تصميم نيولو پروسه مختلفې مرحلې لري چې خو مخکې له هر څه د دې خبرې واضح کول ضروري دي چې زموږ په ټولنه کې د ځوانانو ورونو او ځوانانو خويندو تر منځ د واده په هکله نوبت مراعات کيږي په دې مانا چې هڅه کيږي څو لومړی مشرانو ځوانانو او پېغلو ته ودونه و شي او بيا په ترتيب سره هغوی ته چې په دوی پسې وي، خو ډېره لږ داسې پېښه شوې چې له مشر ورور څخه دې کشر ورور او يا له مشرې خور څخه دې کشرې خور ته د مخه واده و شي.•

د نجلۍ کتنه

د پېغلې کتنه په وردګو کې د کوژدې لپاره لومړی او ضروري ګام ګڼل کيږي په دې مانا چې هغې کورنۍ ته د بې واده ځوانانو د کورنيو د ښځو ورتګ پيل کيږي چې پېغله لور يا پېغله خور لري او ممکن په خپلوانو او يا کليوالو کې داسې پېښ شي چې يو ځوان د خپل ژوند د ملګري په توګه يوه خوښه کړي پېغله په داسې حالت کې له لرې يا نږدې واټن څخه و وينې چې نوموړې پېغله د همدې کليوال نارينه ځوان په نيت پوهه نه وي. همدارنګه که د هلک لپاره د خوښې کړې پېغلې مخامخ ليدل ممکن نه وي نو نوموړې هڅه کوي چې د خپلو خويندو، مور او يا نورو ښځينه خپلوانو له لارې د خوښې کړې پېغلې د ښکلا، اخلاقو، ديندارۍ،

(۲) ۱۴- ۱۵ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسب، هنر او کاري وړتیاوو په هکله معلومات لاسته راوړي او په عمومي ډول د ځوانې پېغلې په هکله دغه ډول معلومات د ځوان زلمي کورنۍ ته د هغو ښځو په وسیله په لاس ورځي چې د پېغلې د کتلو دنده یې په غاړه وي.[•]

د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي

لومړی دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې ډاډه وي چې ځوانه پېغله نه ترې پټېږي او کورنۍ یې هم د دوی د نیت د پوهېدلو په صورت کې په دې هکله کومه ستونزه نه پېښوي نو د ځوان هلک د کورنۍ له لوري کتونکې ښځې په ښکاره توګه ورځي د نجلۍ له مور سره موضوع شریکوي او پېغله په داسې حالت کې له دوی سره ګوري چې ښکلې جامې یې آغوستې وي او پر ځان یې د ښایست او سینګار تازه ګوتې وهلې وي. په دې حالت کې کتونکې ښځې د پېغلې ښکلا، د پوستکي رنګ، ونې، سترګو، د سر وېښتانو، د بدن چاغوالي یا ډنګروالي، حرکاتو، خبرو او ټولو هغو چارو ته متوجه کېږي چې له لیدونکې پېغلې څخه یې د لیدلو تمه وي.

دویم دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې خبره ډاډه نه وي چې دوی به په مخامخ توګه په خپله موخه کې بریالۍ نه شي نو د پېغلې کورنۍ ته ناڅاپي او یا په داسې یوه پلمه ورځي چې په ښکاره توګه د پېغلې له لیدلو سره کوم تړاو نه لري. نو کله چې د کور د ننه ورشي په ننښه کړي پېغله د هغو اوصافو له مخې ګوري چې مخکې یې یادونه و شوه. خو باید وویل شي چې د ځینو کورنیو ښځینه غړي د ناخوښۍ په صورت کې د کتونکو ښځو لپاره ستونزې هم پېښولی شي او خپله پېغله ترې پټوي، یا دا چې د ناخوښۍ په صورت کې شاید په خپله پېغله و نه غواړي چې هغوی ته ځان ور و ښیي نو له همدې کبله داسې هم پېښېږي چې کله کله ممکن کتونکی ښځینه پلاوی د پېغلې کور ته په بیا بیا ورتګ سره بیا هم په خپله موخه کې بریالۍ نه شي او د خپل ځوان لپاره په نورو کورنیو کې پېغله و ګوري.

ګل اغا احمدي وایي:

• (۲) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خبښې د وړاندیز په صورت کې د ځوان خوښول زمونږ په ټولنه کې پخوا په ډېره پیمانه رواج نه وو خو اوس مهال هڅه کیږي چې د دوو کورنیو د خبښې په موضوع کې له هر ډول پرمختګ څخه د مخه د هغه ځوان په هکله هم لازم معلومات لاسته راوړل شي چې د پېغلې کورنۍ ته یې د خپلوۍ وړاندیز کړی دی چې په خپل ځای کې به بحث پرې و شي.

د وردګو د ترڅلې ټولنې د رواجونو، عنعناتو او سننو له مخې شاید ډیرې کمې پېغلې د دې چانس و لري د خپل ژوند ملګری له کوزدې څخه د مخه خوښ او خپله کورنۍ له خپل هوډ څخه خبره کړي بلکې دا خبره زمونږ په ټولنه کې ډېر ستر عیب ګڼل کیږي.

د پېغلې خوښول

د پېغلې ترکتلو وروسته د هلک د کورنۍ مشران د خپل ځوان زوی سره خبره شریکوي چې ګواکې د دوی د ښځینه پلاوي له خوا پلانکۍ پېغله لور یا خور په دې موخه خوښه شوې ده چې نومورې ته یې د ګډ ژوند د ملګرې په توګه انتخاب او د هغې د کوزده کولو هڅه وکړي. کله چې هلک له دې کار سره موافقه وکړي نو په هغو لارو چارو غور کیږي چې په څه ډول د نجلۍ یا پېغلې کورنۍ ته خبر ورکړي چې دوی یې د خپل ځوان زوی لپاره د هغوی پېغله خور یا لور خوښه کړې ده. کله کله داسې هم کیږي چې د پېغلې په هکله د کورنۍ د خوښې په صورت کې هلک ته هېڅ راز خبر نه ورکول کیږي یا دا چې هلک مسافر او په مزدورۍ پسې ورک وي خو کورنۍ یې نومورې ته پېغله خوښه کړې وي او ده ته یې د کوزده کولو تکل کوي. همدارنګه د نجلۍ کورنۍ چې کله د هلک د کورنۍ له لوري د دوستۍ په نیت پوه شي نو هڅه کوي چې د پېغلې کورنۍ هغه هلک و ګوري چې د دوی راتلونکی زوم جوړیږي او معلومه کړي چې څنګه سړی دی، سیرت او صورت یې څنګه دی، کوم عیب خو به نه لري، ځواني او ښایست یې څنګه دی، ایا زده کړې لري او که نه، او که زده کړې لري نو درجه یې څومره ده، څه دنده لري، اقتصادي وضعیت یې څنګه دی، اخلاق یې څه ډول دي، د دینداری کچه یې څنګه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري يې څوک دي، ايا په چلم، سګرټ، نسوارو، هېروينو، تریاکو او يا نورو نشه يي توکو خو به روږدی نه وي، په کور کې يې د خپلو والدينو، وروڼو او خويندو سره وضعيت څه ډول دی او د اسې نور؟ خو په پخوانيو دودونو کې د نجلۍ د کورنۍ له لوري د هلک لېدلو ته دومره اهميت نه ورکول کېده بلکې د هغه باور په بنسټ به يې د هلک د صورت او سيرت په هکله ډاډ حاصلاوه چې د رويبارانو او د پېغلې د خپلوانو ښځو له خوا به د نجلۍ د کورنۍ غړو ته ورکړ شو. کله کله به دغه معلومات ناسم ثابت کېده چې د دواړو کورنيو تر منځ به يې بيا وروسته ستونزې هم رامنځته کولې او که به تر خېښنې وروسته د هلک د صورت او سيرت په هکله د نجلۍ د کورنۍ غړو هر څومره ملاحظات درلودل ګټه به يې نه کوله ځکه چې کار به تر کار تېر وو.•

(۲) ۶- ۷ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه لېږل یا رویباري

په ورځو کې رویباري هغه ورتګ ته ویل کیږي چې د خپلې کورنۍ یوه ځوان ته د بلې کورنۍ د پېغلې د کوزده کولو یا په بله مانا د دواړو کورونیو تر منځ د خپښۍ او دوستۍ د رامنځته کولو په هدف تر سره کیږي او هغه کسان چې په دې پلاوي کې شامل وي مفرد ته یې رویبار او جمعې ته رویباران ویل کیږي. په لومړي رویباري کې کېدای شي یو شخص یا له یوه څخه ډېر کسان شامل وي خو غالباً دغه پلاوی د هلک د کورنۍ له درېیو ډېرو نږدې کسانو څخه نه زیاتېږي ځکه چې که چېرې د نجلۍ کورنۍ د همدې خپښۍ او دوستۍ د وړاندیز په هکله موافقه ورسره و نه کړي چې عام ولس پرې خبر نه شي، د زلمي شخصیت او یا کورنۍ ته کومه عیب جنه خبره متوجه نه شي یا دا چې څوک د نجلۍ د پلار ذهنیت ته ددې دوستۍ په هکله نا سم معلومات ورنه کړي او پښېمانۍ ته یې و نه هڅوي.

د رویباري په موخه چې لومړی ځل پلاوی د پېغلې کره ورځي نو کېدای شي د کور غړي یې په لومړي سر کې په موخه پوه نه شي او د عادي مېلمنو په څېر چلند ورسره وکړي خو رویباران په داسې موقع د پېغلې د کور مشرانو ته د خپښۍ او دوستۍ یا دونه کوي چې په مجلس کې پردي کسان موجود نه وي. که غرمې د ډوډۍ پر مهال ورسره مېلمانه شي نو د غرمې له ډوډۍ تر صرف کولو وروسته د چای خوړلو پر مهال د خپښۍ یادونه ورته کوي او که د مانښام له لوري ورسره مېلمانه شي نو د ښېګاه د ډوډۍ وروسته د چای چنبلو پر مهال په داسې توګه د دواړو کورنیو تر منځ د خپښۍ یادونه کیږي چې لومړی د راغلي پلاوي په ترکیب کې د یوه هوښیار، په خبره پوه او تجربه کار شخص په وسیله په غیر مستقیمه توګه د مجلس مرکزي ټکی د انسانانو تر منځ د خپښیو او دوستیو اهمیت ته ځانګړی شي. ممکن د هغې په شرعي اړخ خبرې وکړي، په ټولنه کې د ځوان هلک او ځوانې پېغلې پر دریځ خبره منځته را واچوي او بیا د دوی په هغه حق خبرې وکړي چې شرعي نکاح، د دوو کورنیو د خپښۍ پر اهمیت، د نارینه او ښځینه تر منځ د ګډ ژوند پیل، د نېکو اولادونو روزنه، د ښې بختورې کورنۍ او ښې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت يې مهم ارخونه تشکيلوي. همدارنګه په دې ډول مجلسونو کې يو لړ هغو بريالیو او مثالي خپلويو ته هم لنډه اشاره کيږي چې د تاريخ په اوږدو کې د دوی د خپلوانو، دوستانو يا کليوالو ترمنځ شوې او ښې پايلې يې درلودلې وې او ممکن دغه مشهوره خبره هم وکړي چې (ښه خښتي باغ ده او بده خښتي د زړه داغ). کله چې دغه راز خبرې د مجلس مرکزي ټکی و ګرځي نو د هغه اصلي مطلب سرليک را برسېره کيږي چې دغه پلاوی يې نومورې کورته د مېلمنو او رويبارانو په توګه راوستلي وي. دا خبرې په دې ډول پيل کيږي چې شکر زمورږ پلانکی ځوان شوی، ښه سړی دی، د ښه خوی، ښې پوهې، ګټور کسب او غوره تجربې خاوند دی او مورږ غواړو چې تاسو زمورږ پلانکی زوی يا ورور د خپل زوی يا غلام په حيث و منی او ستاسو پلانکی. چې اوس نام خدای پېغله شوې او هغه وخت يې را رسېدلی دی چې پرده يې پر ځای شي او د خپل ژوند لپاره ښه ملګری و مومي نو د دې لپاره چې خور يا لور اخر د بل کور ده او د خپل قلم او قسمت له مخې بل کورته ودېږي نو ښه خبره دا ده چې تاسو له مورږ سره خښتي وکړئ.

کله چې د راغليو مېلمنو يا رويبارانو له خوا د اصلي موخې مطلب ښکاره شي نو د نجلۍ پلار د ډول ډول فکرونو او سوچونو نړۍ ورسره په مخه او په غوږونو کې يې ډول ډول غږونه انګازې خپرې کړي. ځينې هغه کسان چې د مخکينې تفاهم له مخې چې غالباً د ښځو په وسيله رامنځته شوی وي او د خپلې کورنۍ له غړو سره يې خوښه کړې وي په همدې مجلس کې رويبارانو ته د تاکلي وخت وعده ورکوي چې ګواکي د دعا لپاره په پلانکی. نېټه راشئ. خو هغه کورنۍ. چې د لومړي ځل لپاره د داسې يوه وړاندیز سره مخ کيږي چې مخکې ترې ناخبره وي، نو رويبارانو ته که د دې غوښتنې پايله منفي يا مثبت وي، مستقيم ځواب نه ورکوي بلکې ورته وايي چې دا ښه کار دی، ستاسو څخه ډېره مننه چې له مورږ سره مو دوستۍ يا خپلوۍ. ته زړه ښه کړی دی، که قسمت وو نو دا ښه خبره ده ځکه چې متل دی وايي: (سل يې غواړي، يو يې وړي) مورږ به خپله خوښه وکړو او احوال به درکړو. که له خوښې وروسته د پېغلې د کورنۍ. د مشر ځواب د رويبارانو د وړاندیز په هکله منفي وي نو خبره د يوې يا دوو ورځو په تېرېدو سره په يوه لنډ ځواب مقابل طرف ته روښانه کوي چې د دې کار هېڅ راز امکانات نشته او تاسو په دې موخه زمورږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور ته د بل ځل راتګ تکلیف مه باسی او که ځواب مثبت وي نو هغوی ته د دعا لپاره د تاکلې نېټې وعده ورکوي.
په وردګو کې چې کله د پېغلې د کورنۍ مشران د خپلسۍ په موخه د ځوان د کورنۍ له وړاندیز سره مخ شي نو هڅه کوي چې په دې هکله ژور فکر، هرارخیزه مشوره او له ټولو اړوندو نارینه او ښځینه کسانو سره خوښه وکړي. د دې ډول مشورو ځواب که مثبت وي نو د نجلۍ د مور، مشرې خور، انا، کاکاناوې، مامۍ او یا بلې کومې مشرې ښځې په وسیله له پېغلې سره هم خوښه کیږي خو زمور په ټولنه کې په دې هکله د پېغلې ځواب مستقیم نه وي چې د خوښې په صورت کې په زړورتوب او ښکاره توګه (هو) یا (نه) ووایي بلکې د نومورې موسکا، چوپوالی، له صحنې څخه منډه ځان پناه کول، لنډکۍ ژړا او یا دا خبره (هر څه چې کوی) د هغې مثبت ځواب ګڼل کیږي. خو دا یو حقیقت دی چې زیاتره وخت که د نجلۍ کورنۍ د هلک د کورنۍ له لوري د وړاندیز شوې خپلسۍ په هکله مثبت فکر و لري او پېغله د خپل رېښتني منفي ځواب د ښکارولو په هکله هر څومره ژړا، شور، فریاد، بدې ورځې او غالمغال وکړي نو د نومورې د کورنۍ غړي د خپلې پېغلې خوښې ته کوم اهمیت نه ورکوي بلکې د هغې خوښه مثبته ارزوي. له همدې کبله د ناخوښۍ په صورت کې کله کله ځینې پېغلې خپل غبرګون ډېر توند څرګندوي او د ځان وژنې تر هڅې پورې رسیږي.•

د ستنې راوړل یا ننبه

هغه ګل یا ځوندۍ چې د خپلسۍ د ننبې په توګه یې په لومړي سر کې د پېغلې کورنۍ د هلک د کورنۍ څخه راغلیو رویبارانو ته ورکوي، ورته مالګه یا ننبه هم ویل کیږي خو دا چې ولې د غې ننبې ته مالګه ویل کیږي لاسته راغلي معلومات ښیي چې مالګې ته زمور د وګړو تر منځ د یوه تبرک په ستر ګه کتل کیږي او پخوا به د خپلسۍ د لومړي مجلس په لړ کې د دعا پر مهال د دواړو کورنیو د مشرانو تر منځ له ګل یا ځوندۍ سره یو ځای یوه اندازه مالګه هم اېښودل کېده، یا به ځوندۍ

(۲) ۷- ۸- ۹ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډل کېده او بیا به د دوستۍ د ننبې په توګه روښانه ته ورکول کېده. بل دا چې مالګه د خوړې په نامه په ځینو زیارتونو کې اښنودل شوې وي او د منجورو په لاړښوونه یې زیارت کوونکي د تبرک په نامه څکي او خپلو ناروغانو ته یې د شفا په موخه له زیارتونو څخه کورونو ته وړي. همدارنګه مالګه په هغه لفظ کې هم استعمالیږي چې یو شخص د افغانانو یوه کور ته ولاړ شي، هلته ډوډۍ وخوري، چای او یا اوبه وچښي نو وایي آو نمک یې راسره شریک کړ نو د ژوند تر پایه د همدې آو نمک د شریکېدو ځانګړی احترام کوي، د همدې کورنۍ ګټې په پام کې نیسي او هغه ته د خپل ژوند تر پایه د څه ضرر رسولو څخه ډه ډه کوي.

کله چې د دوو کورنیو تر منځ د نوې خبرنۍ لومړۍ ننبه د نجلۍ له کوره د هلک کورته یوړل شي نو که په نږدې ورځو کې د دې کلي څخه څوک مړه شوي نه وي، خپل کلي ته له رسېدو سره سم د روښانو له خوا د ټوپک څو ډزې کېږي، د کلي ټول هستوګن خبریږي، د همدې کورنۍ د خپلو ټولو دوستانو او خپلوانو سره یو ځای د نوې خبرنۍ زېرى د خوښۍ په ولولو کې بدرګه کوي.

په وردګو کې به چې کله د مخکینۍ پرېکړې له مخې د شیرنیي خورې د محفل پر مهال د پېغلې د کورنۍ له خوا د ستنې د ورکولو پریکړه شوې وه نو ستن به ورکول کېده. ستن له داسې یوه مثلث ډوله تشکیل څخه عبارت ده چې په منځ کې یې یوه برابره هېندارە په مریو پوښل شوې وي او شاوخوا یې په ډول ډول ځونډیو پوښل شوې وي. د ستنې ځونډې له وړو او غټو مریو، ګلباتونو، ورښمو، سونډو، زرتارو، بوربوو، بدامچو، سیتارو، خالونو، تخړبتیو، لونګو او داسې نورو څیزونو څخه جوړیږي او د مثلث په سر کې بیا یوه داسې غورغۍ ورته جوړیږي چې د کلپي ستنې په مرسته د یوه شخص په اوږه کې بنده شي. ځینې خلک د ستنې په مثلث کې د لوبې هندارې په شاوخوا کې څو وړې هندارې هم د مریو په مرسته پوښي او په شاوخوا یې ډول ډول ګلان کوي او ددې ډول کوچنیو هندارو لږ برخه د ستنې په منځ کې د لیدلو وړ وي. دغه ډول ستنې د ښځو په وسیله جوړیږي او زمونږ د ټولنې د ښځینه طبقې د لاسي صنایعو زېرنده دي. په ستن کې همدارنګه د غنمو وړی، د مالګې یوه کوچنۍ ټوټه او د مېږې یوه بچه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې باور ګډل کیږي چې ناوې د خپل خاوند په کور کې روزي منه او د ښو څارویو خاونده شي.

په ستن کې د ورایځې د شاملو کسانو شمېر د ناستې په تناسب زیات نه وي، لګښتونه یې عادي او د نجلۍ د پلار په غاړه وي. همدارنګه په ستن کې د دواړو لوریو څخه ډېر کسان نه راغوښتل کیږي او په ستن کې هلک یا زوم اجازه نه لري چې له ورا سره د خپلو خسرخپلو کره ولاړ شي او یا د چغل بازۍ زمینه لاسته راوړي.

کله چې د ستنې د راوړلو ورا د نجلۍ کلي ته ورسیږي نو ښځې دریاوې وهي، سندرې بولې، اتڼ کوي او له رسېدو وروسته پوښ ښکاروي او نجلۍ وینې. نارینه بیا د ټوپک څو هوایي ډزې کوي، هغه جومات یا ستر مېلمستون ته ځي چې مخکې له مخکې په ښکلیو فرشونو، ټغرو، لمڅیو، توشکو، بالښتونو او تکیو فرش شوی وي. همدارنګه د نجلۍ د کلي ټول مشران او خېښان یې مخې ته را وزي او د ورا له ټولو لویانو نارینه وو سره په غېږ ستړي مه شي یا روغبړ کوي او بیا یې جومات یا هغه لوی مېلمستون ته بیایي چې مخکې له مخکې ورته فرش شوی وي. اوس مهال جومات یا لوی مېلمستون د ټغرو او لمڅیو په ځای په ډول ډول خارجي موکیټ او غالیو فرش کیږي، لومړی ورا ته له شیدو، کوچو، پېروي، مربا، غونډاریو، نینو او داسې نورو څیزونو سره یو ځای چای او بیا وروسته د غرمې ډوډۍ ورکوي چې د پلو، ښوروا او قورمې تر څنګ مېوه، مستې، سلاټه او داسې نور څیزونه په ترکیب کې شامل وي.•

• (۲) ۱۶- ۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستن (ستنې) د ورکړې دود

هغه دود چې په ستن ورکول کې تر سره کیږي په لاندې ډول دی:
کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ په کور کې ډوډۍ خوري تر هغه وروسته ستن چې په یوه پتنوس کې چې یو شین ټوکر وربانديې اچول شوی وي د نجلۍ د کور د غړي له خوا د یو چا په شا باندې ټومبل کیږي له دې سره د مېوې یو پنډ وکی هم ورکول کیږي چې د خولې خوږلوو لپاره وي، مېلمانه او نور خلک د هلک پلار ته مبارکي ورکوي او د نجلۍ له کور څخه وځي.
په وردګو کې ټیټ ولور له دري لکو څخه بیا تر شپرو لکو ځینې وخت تر اوو یا اته لکو افغانیو پورې ټاکل کیږي په ولور سربېره ټکري، نکریزي، غوښه، اوړه، وریجې او نور شیان ټاکل کیږي.
راګرځو خپلې پاتې موضوع ته: د نجلۍ د کوره له راوتو او د هلک کور ته په رسېدو د خوښۍ د اعلان لپاره ډزې کوي، له دې ډزو سره د کلي خلک خبریږي او د هلک کور ته د مبارکۍ په لپاره راځي د هلک په کور کې څو ورځې خوشالۍ، نڅاوې او سندرې وي.

د ستنې ښکلا او جوړښت

رنګارنګ مړۍ، شیرینۍ، لونګ، رنې مالګه په ورښمو پوښ شوې آینې، واړه ځوندې، سیکې د غنمو دانې، د وزو او مېږو پچې د دود په شکل په کې نغاړي.
د شیرنۍ ټومبل په ستن کې دا مانا لري چې د هلک او نجلۍ زړونه یو له بل سره خواږه شي، لونګ ځکه وېدي په کې چې د دوی په کور کې پاکي او ښه بوی پیدا کوي. د آینې مفهوم دا دی چې سپېځلتوب او رڼا یې په کور کې پیدا شي، د غنمو له دانې څخه یې موخه دا ده چې د هلک کور د غلو او دانو څخه ډک شي، د پچو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې د هلک کورنۍ د ښې رمې لرونکې شي، مالګه هم په ژوند کې د خوند د پيدا کولو او مالګې ته د درناوي په وجه ټومبي.•

د هلک کور ته د ستنې رسېدل

کله چې د ستنې ورا خپل کلي ته ورسيږي نو هغه شخص چې غالباً هلک يا نوی ځوان وي چې ستن يې په سر يا اوږه کې ټينګه کړې وي د ځانګړي ويار احساس کوي او د ورا په مخکې روان وي او په ورا کې د ټولو شاملو کسانو تر ځانګړې پاملرنې لاندې په ناز قدمونه اخلي. په ورايځه کې ټوپک ويشتونکي ځوړې کوي، هغه ښځې چې له پوښ سره تللې وي د خپلو سندرو او دریاوو وهلو ته نهايي زور ورکوي او د هغې خوا څخه د هلک د کور او کلي ښځې چې د ستنې راوړلو ته انتظار باسي دغه بهير په سندرو سره پالي، دریاوې وهي او په ځينو ځايونو کې خو نارينه ځانته او ښځينه ځانته اتڼونه جوړوي، هوايي ډزې کوي، خپل ټوپکونو او چادرونه هم د خوښۍ په موخه په لاسونو کې نيسي او ورسره نڅيږي. هغه ښځې چې د ستنې او ورا انتظار کوي په سندرو او دریاوو سره سره د ورا لور ته د نېکمرغۍ په موخه اوبه او مېوه ور شيندي او هغه ځوان يا هلک په ډير ناز او خوښۍ سره د کور انګړ ته بيايي چې ستن يې په سر کې ټينګه وي او کومه مشره او مخوره ښځه يې له سر څخه راخلاصه او هلک يا نوی ځوان د جار او قربان په کليماتو او ښکلولو سره نازوي، ستن يې له اوږې يا سر څخه راخلاصه او د اتڼونو، دریاوو او سندرو په بدرګه يې د خپل کور هغې خونې ته وړي چې مخکې له مخکې ورته ټاکل شوې وي. په ځينو کليو کې هغه هلک يا نوی ځوان چې ستن يې په اوږه ټينګه وي تر هغه پورې د ستن له خلاصولو څخه ډه ډه کوي ځو چې د کور د ښځينه مشرانو څخه يې نغدي ډالۍ تر لاسه کړې نه وي. د دې لپاره چې په ستن باندې په دې وروستيو کلونو کې د نغدو پيسو ټينګول زمود په ټولنه کې رواج شوي دي نو له ستنې څخه لاندې يو ښکلی او لوی دسمال په دېوال ځړول کيږي او د ستنې د راوړلو سره سم هغه دوستان او خپلوان نغدې روپۍ پرې

• (۴) ۱۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګوي چې له ستنې څخه لیدنه کوي او په دې سره د خپلې خپلوی او خوښی ولولې د پېښې له خاوندانو سره شریکوي.

په وردګو کې کله چې په کوم کلي کې مړی وشي نو له یوې میاشتې څخه نیولی تر درېیو میاشتو پورې د مړي له کورنۍ سره د غمرازۍ، همدردۍ، غمشریکۍ او مړي ته د احترام په موخه په کلي کې هستوګن وګړي یا کلیوال خپله خوښي په داسې توګه نه څرګندوي چې غم ځپلې کورنۍ او یا نور کلیوال یې د ساز یا سندرو غږ واوري او یا د خوښۍ ډزې وکړي. حتی په همدې وخت کې خبره تر دې حده رسیږي چې که کومه کورنۍ و غواړي د خپلو عزیزانو په واده هرو مرو سیل جوړ کړي نو له غمجنې کورنۍ څخه رسماً اجازه غواړي او بیا خپله خوښي کوي خو بیا هم نور کلیوال دغه عمل ته په ښه سترګه نه ګوري. له همدې کبله د نوې خښنۍ په مناسبت د وردګو په کلیوالي سیمو کې هغه وخت ډزې کیږي چې په کلي او ګاونډ کې په نږدې وختونو کې مړی نه وي شوی او دغه ډول ډزو ته ښادنامې هم ویل کیږي او د جهاد پر مهال خو داسې رواج هم په کلیو کې دود شو چې د همدې کورنۍ د کلا په مخکې به یې ګڼو خپلوانو او دوستانو هم د خوښۍ ډزې او ضربې کولې او که به یې دوست جهادي کوماندان وو نو بیا خو د یوې پوره جګړې کارتوس په هوایي ډزو کې مصرف کېدل.

مبارکي په وردګو کې هغې مرحلې ته وایي کله چې د هلک د کورنۍ خپلوان، دوستان او کلیوال په نوې دوستۍ خبر شي نو د نارینه او ښځینه وو ډلې همدغې کورنۍ ته د مبارکۍ په موخه را ماتې شي، په کلي، جومات، حجرو، سپاچو او پېښاوونو کې د مجلسونو او باندارونو پر مهال هم د دې کورنۍ غړو ته د خپلو کلیوالو له خوا مبارکي ویل کیږي. همدارنګه ټول کلیوال او په ځانګړې توګه ښځینه طبقه خو دغه دوستي د ټول کلي دوستي ګڼي او د نوموړې کورنۍ له غړو سره په هغو خوښیو، سندرو، اتڼونو، نڅاوو، دریاوو او خوشحالیو کې هراړخیز ګډون کوي چې د څو ورځو لپاره د همدې کورنۍ په چاپېریال کې ادامه پیدا کوي. خو د نجلۍ پلار یا کورنۍ ته په پخوا وختونو کې د هېڅا له لوري هېڅ ډول تبریکي نه ورکول کېده خو اوس مهال چې د خلکو د ځیر ساحه د ورځې په تېرېدو سره د پراخېدو په حال کې ده نو رواجونه هم ورسره بدلون مومي خو لا هم دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلون عام شوی نه دی بلکې په سیمه داسې فضا حاکمه ده چې د همدې کورنۍ له
ډېرو نږدې او محدودو کسانو پرته څوک د نوې خپلنۍ په هکله مبارکي نه ورته
وایي بلکې د خپلنۍ په لومړیو ورځو کې د همدې کورنۍ غړي له خپلو کلیوالو
او دوستانو څخه د یو ډول شرم احساس کوي او د نوې دوستۍ په هکله هیڅ ډول
خبرې خوند نه ورکوي. همدارنګه د خپلې خور یا لور د برخلیک، د نوو خپلنسانو
سره د دوستۍ د پاللو او د زوم د شخصیت په هکله په فکرونو کې ډوب وي.
د نوې خپلنۍ له اعلان سره سم د پېغلو په ټولګي کې په ورکړې پېغله او د
ځوانانو په ټولګي کې په هلک هم ډول ډول ټوکې کیږي او دوی دواړه په خپلو
خپلو کورنیو کې د مشرانو، همزولو او ملګرو دغه راز ټوکې په سړه سینه زغمي،
ورکړې نجلۍ د هرې ټوکې په مقابل کې له خوږې موسکا سره یو ځای د شرم
احساس کوي خو نامزاد شوی هلک یې بیا دومره پروا نه لري بلکې د خپلو
همزولو، ځوانانو او مشرانو له ټوکو سره ځانګړې مینه او موسکا څرګندوي.•

• (۲) ۱۹- ۲۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا

په وردګو کې د دوو کورنیو تر منځ د خبرې او دوستۍ اعلان په دعا سره د هغې مبلمستیا په لړ کې کیږي چې د ټاکلې نېټې له مخې د پېغلې د کورنۍ له خوا د هلک د کورنۍ رویبارانو ته چمتو شوې وي. د دې رویبارانو په ډله کې کېدای شي د ځوان هلک پلار، کاکا، ماما، د کلي ملا امام، ملک او د کورنۍ د مشر کوم نږدې او هوښیار دوست هم راغلی وي او ټولټال یې شمېر له پنځو یا شپږو کسانو څخه نه زیاتیږي. کله کله داسې هم پېښیږي چې د دعا په مجلس کې د هلک له خوا یواځې د هغه پلار، کاکا او مشر ورور ګډون و لري.

د دعا په مجلس کې د دواړو لوریو له خوا له یو بل سره د دوستۍ ځانګړې علاقه څرګندیږي، په تودو دوستانه الفاظو یو بل مخاطب کیږي او خبره مخکې له مخکې معلومه وي. دغه راز مجلسونه د هغو کورنیو تر منځ ژر نتیجې ته رسیږي چې اقتصادي وضعیت یې ښه وي، د سواد کچه یې لوړه وي، د نظر ساحه یې پراخه وي، عادي ځیزونو ته کوم اهمیت نه ورکوي او د خبرې په ټولو رمزونو پوهیږي. خو د هغو کورنیو تر منځ د دعا مجلس ډېر اوږدیږي او سترونکې بڼه غوره کوي چې اقتصاد یې کمزور وي، د افرادو د ځیر ساحه یې محدوده وي، ډېرو وړو مسایلو ته اهمیت ورکوي او د خبرې ټول بې مورده او فرعي مسایل په لویه کچه مطرح کوي. حتی داسې هم پېښیږي چې د څارویو په څېر د پېغلې د ولور (مهر) په هکله له یو بل سره اوږدې او بې ګټې خبرې د دعوو په شکل تبادله شي او هغوی ورته ووایي چې د پلانکي په روی لږ لمن را پرېږده مانا دا چې د ولور او لګښتونو په برخه کې مراعات راسره وکړه. لمن پرېښودل هغه مبلغ ته ویل کیږي چې پلورونکی اړخ یې اخیستونکي اړخ ته د یو شخص او یا یو مناسبت په هدف پریږدي او نه یوازې د ولور بلکې د پلورلو او اخیستلو په زیاتو لویو معاملو کې مطرح کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا څخه د مخه د پېغلې د ولور یا مهر، د شیریني خورې پر مسایلو چې ګواکي ستن وي او که ناسته، چغلبازیو او د زوم په پرېښودلو یا نه پرېښودولو، پښه وازي، د واده پر مسایلو او لګښتونو په بشپړه توګه خبرې کیږي او دواړه اړخونه موافقې ته پرې رسیږي. پخوا به دغه مسایل یوازې د شفاهي موافقې په توګه د دواړو لوریو تر منځ پاتې کېدل خو په دې وروستیو وختونو کې یې لیکنه هم رواج شوې او د په دې اړوند د لیکلي سند په پای کې دواړه لوري لاسلیک کوي.

کله چې روښانه او د نجلۍ د کورنۍ مشران په ټولو اړوندو مسایلو توافق ته سره و رسیږي نو بیا د نجلۍ د پلار له لوري د خبرې د نبې په موخه یو عادي ځونډې، برابر د سمال او یا ګل راوړل کیږي او په منځ کې اېښودله کیږي.

په دې وخت کې د مجلس د ګډونوالو څخه یو مشر د قرآن کریم څو ایتونه لولي او که یې ایتونه نه وي زده نو په عادي ډول د دعا لاسونه پورته کوي او د دواړو کورنیو د همېشنۍ دوستۍ او روښانه خبرې په هکله دعا کیږي. کله چې دعا پای ته و رسیږي نو د مجلس د لوري لومړی د هلک د کورنۍ مشرانو او بیا د نجلۍ د کورنۍ مشرانو ته د دې دوستۍ په هکله د مبارک مو شه په لفظ سره مبارکي ورکول کیږي او د دعا له پای ته رسېدو وروسته د خبرې د نبې ځونډې، ګل او یا د سمال روښبارانو ته وړاندې کیږي.

که په دې کلي کې په نږدې وختونو کې مړی نه وي شوی نو په وردګو کې پخوا داسې رواج و چې د هلک د کورنۍ مشران به چې د نجلۍ له کور څخه ووتل نو سمدلاسه به یې د توپک یا تمانچې څو ډزې کولې او د همدې ډزو په کولو سره به د دواړو کورنیو تر منځ خبرې په رسمي توګه اعلان شوه.

باید وویل شي چې د پېغلې د کورنۍ ښځې د پېغلې په شمول د دروازې تر وړو سوریو او یا کوم پټ ځای څخه د دې ټول مجلس بهیر څاري، د دواړو لوریو خبرې اوري او د مجلس په پایله باندې ځانونه پوه کوي. کله چې پېغله د خپلو ورکولو یا کوزدې څخه خبره شي نو که په زړه باندې هر څومره خوشحاله او له نوې دوستۍ څخه راضي وي خپل لومړی غبرګون په ډېرو حالاتو کې په ژړا سره څرګندوي.

که کومه ښځه ورته ووایي چې پلانکي ته یې ورکړې نو پېغله وایي: (نو زه څه وکړم چې ورکړې یې یم). همدارنګه ورکړې نجلۍ هڅه کوي چې چاته په مخه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي، د دعا په لومړيو شېبو کې تر نامعلوم وخت پورې له عام منظر څخه پټه وي او يوازې خپلو کوچنيو وروڼو او خويندو ته ځان ور ښودلی شي. خو د پېغلې مور د مشرانو لوڼو په ملتيا د خپلې تجربې له مخې هڅه کوي چې نوې کوزده شوې نجلۍ پيدا کړي، دلاسا يې کړي او د مورنۍ مينې په الفاظو يې و نازوي او په دې حقيقت پوه کړي چې خور او لور آخر د پردي کور ده. همدارنګه له دې سره جوخت ډېر ژر په لرې او نږدې کليو کې د نوې خېښۍ په هکله اوازه خپره شي او د کلي ښځې يې په دې الفاظو سره يادوي: (اخی نامينده کی نه شي خبره يې که نه، پلانکی پېغله يې د پلانکي زوی پلانکي ته ورکړې ده).•

• (۲) ۱۰- ۱۱- ۱۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجاب او قبول

ایجاب او قبول د وردګو په سیمه کې له دعا وروسته کیږي یعنې کله چې دواړه خواوې راضي شي نوله دعا وروسته د لوبې ستنې یا ګل وړلو نېټه ټاکل کیږي چې د کلي د امام یا د سیمې د یو عالم لخوا د ایجاب او قبول مراسم د دیني اساساتو له مخې ترسره کیږي، ایجاب او قبول ته ځکه ارزښت ورکول کیږي چې که له واده د مخه هلک او نجلۍ سره نږدې ووینې نو په اصطلاح کوچنۍ نکاح یې ترل شوې ده نه ګنهګاریږي دویم داچې د خسر، خوابنې او د زوم د نورو خپلوانو محرمه او خپله ګرزي چې د راتلو پرمهال یې لیدلای شي او لیدل یې د محرمو اشخاصو لپاره شرعي او قانوني ګرځي، دا چاره د وردګو د ټینګې اسلامي عقیدې او د اسلام پر اساساتو د ولاړ فرهنګ ښکارندویي کا.

ایجاب او قبول معمولا تر دعا وروسته د یو لږ ځانګړو مراسمو پر مهال کیږي، په دې مراسمو کې د زوم پلار مور کاکا او نور نږدې خپلوان د پېغلې کورته راځي، د نجلۍ د کورنۍ له خوا د ډوډۍ ځانګړي ترتیبات نیول کیږي، د زوم سره راغلو دوستانو ته د نجلۍ د کورنۍ لخوا ډالۍ (جامې) ورکول کیږي او د زوم خپلوان نجلۍ ته پیسې اچوي، که زوم راغلی وي نو زوم هم خپله ونډه اچوي او تر نورو ډېرې پیسې اچوي، د پیسو اچول ببلابېلی طریقې لري، یو شمېر ځوانان یې خپلې خوابنې ته ورکوي، یو شمېر نور یې خپلې کوژدنې ته ورکوي او زیاتره یې په هغه د سترخوان کې اچوي چې ډوډۍ یې پکې خوړلې وي، دا پیسې اچول د زوم تر اقتصاد پورې اړه لري که د زوم مالي توان کم وي کمې پیسې اچوي او که مالي توان یې زیات وي زیاتې پیسې اچوي خو معمولا دا پیسې له زر افغانیو نیولې تر شل او دېرش زره افغانیو پورې وي.

په وردګو کې د شیریني خورۍ د مجلس پر مهال که هغه ناسته وي او یا ستن وي نو له ډوډۍ خوړلو وروسته د هلک او نجلۍ د شرعي وکیلانو تر منځ د ټاکلي ملا صاحب په منځګړیتوب د ایجاب او قبول مراسم تر سره کیږي. په دې ډول چې د نجلۍ له لوري د نومورې پلار یا کاکا او هلک له لوري د هغه پلار، کاکا، ماما یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرپرست د ولي يا شرعي وکيل په توګه ټاکل کيږي او له دې مرحلې څخه وروسته ستن يا د سمال په يوه لويه مجمه کې د وچې مبوې او د سمالونو په سر د مجلس منځته راوړل کيږي او د دواړو لوريو شرعي وکيلان د ملا صاحب خواته ورځي. شرعي وکيلان ملا صاحب ته په غوږ کې پټې څه وايي چې ګواکي ملا صاحب د ايجاب او قبول د ټرون پر مهال د مهر يا ولور د کميت يادونه وکړي او که يوازې دومره ووايي چې مهر مسمى؟ همدا رنګه د ايجاب او قبول په طريقه کې د يادولو په موخه د نجلۍ او د هغې د پلار نوم په بشپړه توګه ملا صاحب ته په همدې وخت کې ورښودل کيږي.

کله چې ملا صاحب له وکيلانو څخه د خپلې پوښتنې ځواب ترلاسه کړي بيا نو د هلک او نجلۍ شرعي وکيلانو ته مخ ورا ړوي او د نکاح په مخصوصو جملو د ايجاب او قبول مراسم سر ته رسوي. د قبول ايجاب دغه طريقه د درېيو ځلو لپاره د دواړو لوريو تر منځ په مخصوصو الفاظو تکراريږي او له دې طريقې وروسته د هلک په پلرګنۍ، خپښانو او شرعي وکيل د مبارکيو باران جوړ شي. پخوا به د نجلۍ پلرګنۍ ته مبارکي نه ورکول کېده او هغوی به په دې وخت کې ځانونه ډېر عاجز او څه نا څه شرمګير احساسول خو اوس مهال د خلکو د ځير ساحه پراخه شوې او دواړو لوريو ته له دې طريقې وروسته مبارکي ويل کيږي او داسې الفاظ استعماليږي چې دواړو لوريو ته دې دغه ښادي او خيښي مبارکه وي. د مبارکۍ په ويلو سره بيا نو د نجلۍ د کورنۍ يا کلي کوم بيدار او مخور شخص چې مخکې له مخکې ټاکل شوی وي را پورته کيږي ملا صاحب ته لونګۍ، چپنه يا پټو او په ورا کې ټولو راغليو نارينه لويانو ته په پلاستيکي خلتو کې پاکټ شوي کالي په مخکې ږدي او هغه د سمالونه ور ويشي چې په منځ کې يې وچه مبوه، نقل، پتاسې، چاکليټ او داسې نور څيزونه ګنډه شوي وي. په همدې توګه د ښځو په مجلس کې بيا ټنګورو ته ورته ډالۍ او کالي اېښودل کيږي. ځينې کورنۍ چې اقتصادي ښه نه وي بيا نو په د سمالونو کې توت، نينې، د بنګو دانې او داسې نور څيزونه ورته ږدي او د مجمې پاتې مبوه هغو کسانو ته ور ويشي چې په دې مجلس کې له د سمال څخه پاتې شوي وي او غالبا د نجلۍ د کورنۍ مېلمانه يا کليوال وي. همدا رنګه د مجلس په پاى کې د هلک د کورنۍ د کوم يوه مشر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ملاصاحب او ډم ته نغدې پيسې ورکول کيږي او د دې خبرې يادونه هم اړينه ده چې پخوا به د ورا ټولو کسانو ته کالي نه ورکول کېدل او له ډېرو نږدې خپلوانو پرته به نورو ته يوازې د اسې د سمالونه ورکول کېدل چې مېوه به پکې ګڼډه شوې وه.

کله چې کالي، مېوه او د سمالونه ووېشل شي نو د هلک پلار او يا مشر ورور د ټاکل شوي ولور يوه برخه چې په کاغذي پاکټ يا د سمال کې يې اېښول شوې وي د مېوې په پتنوس کې ږدي او د خپلو خېښانو باوري شخص ته يې سپاري. له همدې سره خېښان رخصت اخلي، ستن د يوه نوي ځوان په خولې او يا اوږه باندې ور ټينګوي او ورا د نارينه او ښځينه په شمول د نجلۍ له کلي څخه د هوايي ډزو، دریاوو او سندرو په بدرګه وزي او د هلک کلي ته ځان رسوي.•

(۲) ۱۷- ۱۸- ۱۹ مخونه•

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل راوړل

د ګل وړل د کوژدې ترټولو مهم وخت دی، کله چې ګل راوړل شي نو زوم او د زوم خپلوان سل په سلو کې ډاډه شي او د خپښۍ پرې د دواړو کورنیو ترمنځ کلک وترل شي.

یو شمېر خلک چې ترمنځ واټن زیات وي یا هوا ډېره یخه وي یوازې په همدې یو ګل بسنه کوي او دا د هلک او نجلۍ د کورنیو ترمنځ د خپلوۍ یا ښادۍ پیل او اساس بولي، دلته نو نه یوازې داچې هلک او نجلۍ سره خپل شي بلکې د دواړو کورنیو ترمنځ د مړۍ ژوندي دود او تګ راتګ زیات شي.

په وردګو کې ګل د هلک د ورور، کاکا ماما یا بل نږدې نازولي خپلوان پر اوږو وراچول کیږي، چې د راوړلو لپاره یې د کلي ماشومان او نور خپلوان د ګل تر راوړلو ساعتونه ساعتونه دوام کوي، داچې اوس د وردګو په زیاترو سیمو کې د ټلفون اسانتیاوې شته نو د دغه انتظار موده یې کمه کړې ده خو مهمه داچې کله دا ګل راوړل شي د هلک د مور، خور یا عمه اوخاله لخوا یا هم د هغه د انا (نیا) له خوا د ګل راوړنکي شخص له اوږو څخه کوزیږي ډېرې وختونه دغه نفر ترهغې ګل نه سپاري څو یې چې شیریني (پیسې) نه وي اخستې، په ګل کې اینه، دسمال، غنم، پچې، لونګ، کلمه داره روپۍ او داسې نور د شاګوم په توګه پییلي وي.

کله چې ګل ښکته شي نو ډېر وختونه په کورکې په یوه مناسب اتاق کې خوړند وي د هلک خپلوان راځي او په دې ګل کې د شاګوم د دود په توګه د خپل وس مطابق پیسې ږدي، دغه پیسې وروسته نجلۍ ته په یو ځای ور لیږل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسته

ناسته د کینولو یا درنولو په مانا ده، یعني په ناسته کې د هلک د کورنۍ له خوا د نجلۍ مور پلار، خویندې، وروڼه او نور نږدې خپلوان د هلک د کورنۍ لخوا کېنول کیږي.

کله چې خېښې وشي، نو د نجلۍ کورنۍ او خپلوان ځینې تشویشونه کوي، چې د زوم یا د خپلې لور ژوند او کورګی به څه ډول وي، اقتصاد به یې ښه وي که بد، د کور سرشته به یې څنګه وي، کور به یې څه ډول وي... دا ډول تشویشونه د نجلۍ د خپلوانو سربېره د کوژده شوې نجلۍ سره هم وي، خو کله چې د زوم کورنۍ وخت او پیسې پیدا کړي د نجلۍ ټول دوستان رابولي چې شمېر یې له ۱۵ تر ۴۰ تنو پورې رسیږي، په ناسته کې د زوم د کورنۍ له لوري ځانګړي ترتیبات نیول کیږي او هڅه کوي څو خپلو خېښانو ته خپل ژوند او سرشته لوړ وښیي، د نجلۍ د کورنۍ لخوا ځینې کسان هغه د چاخبره خبرو ټولو ته راغلي وي ځکه نو زوم خپل هڅه کوي چې کومه ستونزه رامنځته نشي او د مېلمنو له راتلو د مخه د خپل کور ماشومانو ته وایي ګوري چې سر (پټ راز) مو افشا نه کړئ، په ادب چلېږئ او داسې کار ونه کړي چې دوستانو ته کم راشو.

په ناسته کې د خوښې مجلسونه ډېر تاوده وي کله چې مېلمانه روخصتیږي د زوم د کورنۍ له خوا ټولو ته د درنښت په موخه ډالۍ (چپنې، لونګۍ، جامې، پټوګان، ټیکري... مناسب لباسونه) ورکول کیږي، نجلۍ هم غوږ نیولی وي چې له پلارګنۍ سره یې خسرګنۍ څه ډول چلن کوي او څومره یې درنوي، که د هلک د کورنۍ لخوا مناسبې ډالۍ ورکول شوي وي او ډېر درنښت یې شوی وي نو نجلۍ خوشحاله وي او که کورنۍ خوښه نه ښکاري دا هم خپه کیږي. نجلۍ له خپلو خویندو یا نورو هغو نجونو پټې، پټې پوښتنې کوي (کوریې څنګه و، سرشته یې څنګه وه، ستاسو قدر یې ډېر وکړ که لږ،... درلودل که نه...، ټنډه خوبه یې تروه نه وه، کور یې پاک و که نه... که چېرې دغو پوښتنو ته مثبت ځوابونه پیدا کړي نو نجلۍ خوشحالیږي او که کومه ناسمه خبره واوري خپه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت ناسته د وردګو په سیمه کې د یو مهم دود په توګه را پاتې دی، چې موخه یې د خپلوانو درندول، معززول او د یو بل سره سم پېژندل وي.•

بوله

بوله د خپلوۍ یا کوزدې د دود یو بل مهم اصل دی چې له ستنې وروسته ترسره کیږي، کله چې

د هلک کورنۍ له ستنې وړلو څخه ه وروسته یو څه پیسې برابرې کړي نو د نجلۍ د پلار یا مشر ورور او یا د کورنۍ د کوم بل مخور او واکمن شخص سره خبرې کوي او د نجلۍ د پلار په موافقه د خپل زوی پلنه د خسرګنۍ کره خلاصوي چې دې ته په وردګي اصطلاح کې د پلنې خلاصول یا پایوازي هم وایي دغه ناسته وروسته له ۲ – ۷ میاشتو پورې چې ستن یو سي صورت نیسي.

په ناسته کې له دوو څخه تر شپږو جوړو کالي د ولور د رېیمه یا څلورمه برخه او د ناستي ټول لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا کیږي، او د نجلۍ د خپلوانو د ښځو لپاره یو یو کمیس او یا ټکری شامل وي. په ناسته کې د دواړو خوا وو کورنۍ او خپلوان او د کلي مشران ګډون کوي د ناستې لپاره د نجلۍ او هلک پلرونه یوه ورځ ټاکي بیا نو په ټاکل شوې ورځ د هلک د کورنۍ او خپلوانو څخه تقریبا ۱۰ - ۱۵ تنو پورې د نجلۍ کور ته ورځي او د هغو له خوا هم ځینې خپلوان را درومي او د دغو خلکو ډوډۍ او نور لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا برابرېږي.

کله چې ډوډۍ او چای وخوړل شي بیا د ډم له خوا د نجلۍ له کوره په پتنوس یا مجمه کې له سور رخت څخه نجلۍ په لاس جوړ شوي د سمال چې ښکلي ځونډې او ستارې... شیان په کې ټینګ وي مجلس ته راوړل کیږي بیا نو په دغه وخت کې د ملا له خوا د هلک او نجلۍ نکاح ترل کیږي دعا کوي او له دعا نه وروسته هغه د سمال د هلک د ورور او یا د کاکا د زوی په سر کې ټینګوي او خلک د هلک پلار ته مبارکي وایي.

• (۲) ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې د نجلۍ د کورنۍ له خوا نویو خبرو تنګی، چپنې او د سمالونه ورکول کیږي. خلک رحصتیږي په دې وخت کې ډم د هلک د پلار یا ورور څخه له زرو نه تر درېیو زرو افغانیو پیسې اخلي دا په دې خاطر چې د هغه د زوی د شرینې خوړلو په وخت کې یې ډېر زحمتونه ګالي او د خلکو خبرولو حق الزحمه ده. په ناسته کې هغه ښځه چې د هلک له کوره د نجلي کره ورشي خبرې یا ټنګوري نو میږي د غه خبرې ته هم د نجلۍ د پلار له خوا ټکري او یا کمیسونه ورکول کیږي، د خبرو شمېره له یوې څه تر پنځو پورې وي اما د نارینه و شمېر له ۱۰ نه تر ۱۰۰ پورې رسیږي، له ډېرو خوښیو سره د هلک د کور په خوا روانیږي. کله چې د هلک کور ته نیږدې شي ډزې کوي ډولونه وهل کیږي او د کلي خلک خپلوان نڅاوې او خوشالۍ کوي. د دسمال په لیدو ښځې داسې سندرې وایي:

د پاسه په باغ ګډه شوم نارنج مې راوړو
د پلانکي په کورو ورګډه شوم سور ګل مې راوړو

له دې خوښیو وروسته زوم د نجلۍ کور ته ورځي د شپې د ډوډۍ خوړلو نه وروسته نجلۍ د هلک ښې خوا ته کښېنوي او خپل زنګون د زوم پر زنګون د پاسه ږدي، دا په دې مانا چې زوم د نجلۍ تابع وي، بیا شربت راوړي نیم ګیلاس زوم نیم ګلاس نجلۍ څښي، وروسته تر دې زوم او نجلۍ یوازې د ویده کېدو لپاره په کوټه کې پرېږدي.

سهار زوم هغه چا ته چې ده ته یې بستره اچولې وي لږ او ډېر ۵۰۰ پیسې ورکوي او توان په اندازه د نجلۍ خویندو او خوا ښې ته پیسې ورکوي، هلک دوه یا درې شپې د خسر کره تېروي او تر دې وروسته د هلک ورتګ د نجلۍ کره کوم ممانعت نشته، ځینې خلک ناسته نه کوي او هلک تر واده پورې د نجلۍ کره نه شي ورتللی او په دې صورت کې هلک کولی شي په غلا د نجلۍ کور ته ولاړ شي که کله ګیر شي د خلکو له خوا ښه وهل کیږي.•

(۲) ۲۹- ۳۰ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوروزي

نوروزي لکه چې له نامه څخه يې له ورايه ښکاري د کال په پيل کې د نوروز په درشل کې د زوم له خوا د نجلۍ کورته د پوښ په ډول جامې او اړوند سينګاري څيړونه وړل کيږي، چې نوروزي يې بولي داچاره په دې وروستيو کې په وردګولايت کې عامه شوې په تېره بيا په هغو سيمو کې ډېره دود ده چې کابل ته نږدې وي، ښا يي د وردګو يو زيات شمېر خلک په عقيدوي لحاظ د نوروزي د وړلو سره مخالف وي او ډېرې داسې کورنۍ شته چې تر اوسه يې دا دود نه دی عملي خو په ځوانانو کې د نوروزۍ د وړلو دود ورځ تربلې عاميږي او دا خوښوي چې بايد په نوروز کې چې د کال نوی موسم دی، هرڅه نوي کيږي بايد خپلې نامزادې پېغلې ته نوي کالي او نوي بوټان او جوړې ور وليږي، همدا راز نجونې هم په دې تمه وي چې د نوي کال په را رسېدا ورته بايد خسرګنۍ لخوا نوي کالي او نور شيان (نوروزي) وروړل شي.

د نوروزي وړلو دود دعام کېدلو مهم لامل د پلازمينې کابل سره د وردګو د جغرافيې نږدې والی او په کابل کې د وردګو د ګڼو کورنيو مېشتېدل دي، چې له خپلې سيمې وردګو سره هم اړيکې لري او په دوديزو مراسمو کې تګ راتګ کوي، دا چاره ددې لامل شوې چې د نوروزي په څېر ځينې دودونه په وردګو کې هم کرار کرار د يو سيمه ييز دود په توګه ځای ونيسي.

له پورته فکتورونو او لاملونو سره سره د وردګو خلکو خپله ژبه ساتلې او په خپله ځانګړې سليقه او رواج د نوروزي وړلو په څېرځينې دودونه تر سره کوي.

په نوروزي کې نجلۍ ته په ځانګړي لباس لېږلو سربېره د هغې د کورنۍ ځينو غړيو ته هم جامې او نور توکي د نوروزۍ سره لېږل کيږي، خو اړينه او لازمي نه ده چې ولېږل شي.

د يا دونې ده چې يو شمېر کورنۍ چې اقتصاد يې ښه وي په نوروزي کې نجونو ته ځينې قېمتي ګاڼې لکه طلا، نقره... هم د ډالۍ په توګه وروړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوښ وړل

په وردګو کې به پخوا پوښ په یوه اوسپنیز صندوق یا ښایسته یخدان کې ځای پر ځای کېده، مېوه او نور اړوند څیزونه به په بوجۍ، خورجین یا څټه کې اېښودل کېدل او هغه مهال چې د موټر په څېر نقلیه وسیلې نه وې او یا محدودې وې نو د ۲۰ یا ۳۰ کسانو چې زیاتره به یې نارینه وو او لږ شمېر به یې ښځینه ټنګورې وې، د خرو په وسیله به د نجلۍ کلي او کور ته انتقال کېده. البته دا په هغه صورت کې چې د نجلۍ کلی به لېرې و او د ورا د دویم ځلی ورتګ به ستونزمن و نو دا ټول کار به په یو ځلي صورت موند او ټنګورې به هم په خرو باندې سپرېدلې خو کله چې موټرونه پیدا شول نو دا کار بیا زمورږ په ټولنه کې د موټرو په وسیله پیل شو. د پوښ څرنګوالی اوس په بشپړه توګه بدلون موندلی دی ځکه چې اوس نه یوازې یو اوسپنیز بکس بلکې دوه یا درې چرمي بکسونه د ناوې لپاره اخیستل کېږي. پخوا به د ناوې د جامو شمېر ډېر محدود و خو اوس مهال د ناوې د جامو شمېر هم ډېر شوی او د شیرینۍ خوړې، د ځانګړو شیانو رنګو ګنډل شوو جامو په شمول زیات څیزونه ورته اخیستل کېږي. په ګانډه او داسې نورو څیزونو کې هم پخوا ډېر محدودیت موجود و خو اوس هڅه کېږي چې پېغلې ته په ډول ډول ګانو سربېره یوه اندازه سره زر یا طلا هم واخیستل شي او هغه پوښ ډېر دروند او د یادولو وړ ګڼل کېږي چې د طلا اندازه یې زیاته وي. پخوا به په پوښ کې د ناوې د ټولو خپلوانو لپاره کالي نه اخیستل کېدل او یوازې د هغې د والدینو لپاره به کالي برابرېدل خو اوس دغه رواج بدلون موندلی دی او هڅه کېږي چې د پېغلې د کورنۍ ټولو نږدې خپلوانو ته هم جامې پکې ور وړل شي.

د پوښ د وړلو په هکله به هم داسې کېدل چې پوښ به د دوو نارینه او دوو ښځینه وو په ملتیا د ورا د تګ څخه د مخه انتقال شو او د مخکینۍ توافق له مخې به نور کسان د ستن یا دسمال د وړلو په ټاکلې ورځ د نجلۍ کلي ته ورتلل او پوښ به مخکې له مخکې کتل شوی و. کله به چې پوښ یوړل شو نو له پوښ سره تللیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټنګورو به سندرې ویلې، دریاوې به یې وهلې، یا به یې له ځان سره وړې ټیپ ریکارډر ته فیته ور اچولې وه او اتڼ به یې ورته کاوه.

خلاص کې خلاص کې د اصیل یخدان کلپونه
ځینې را وباسی د پلانکي د لاس پوښونه

په همدې وخت کې به په هوا کې د ټوپکو او په وروستیو وختونو کې د ډول ډول ماشیندارو د ډزو باران جوړ و او هغه شخص به له نورو څخه زیاتې ډزې کولې چې نوم به یې د ټنګورو له خوا په سندرو کې یاد شوی و.•

مثلا د غه ډول سندرې:

اوس به د فلفل پانې منې وکا — اوس به د پلانکي ټوپک شغلې وکا
زموږ ځوانان خیالي دي خیال به وکا — اوس به ماشیندارو ضربې وکا

د اختري ورځ

اختری یا د کوژده شوې نجلۍ لپاره د اختر پوښ ورځ د وردګو د قوم یو بل رواج دی، ددې لپاره چې د اختر لمانځلو دود د ټولو مسلمانو یو ستر مذهبي دود دی او خلک د اختر د خوښیو لپاره خپلو ماشومانو او د کورنۍ غړو او ځانونو ته نوې جامې کوي نو په همدې اساس نوې کوژده شوې نجلۍ ته چې د دوی د کورنۍ یو غړی په راتلونکې کې تشکیلوي هم جامې او نورو سینګار ډوله اړین توکي ورکړي چې اختری یې بولي.

د اختري یا اختر د جامو ورځو دود د نوروزي تر دود ډېر پیاوړی دی چې د وردګو په ټولو سیمو کې دود لري او له ډېر پخوا را پاتې دود دی. د دې دود د پیاوړتیا ډېرلاملونه شته خو مهم یې هغه د مسلمانانو مذهبي او کلتوري ورځو ته دوردګو د ولس خاص درناوی کول دي.

• (۲) ۱۵- ۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختري ته اوس هم ډېر خلک د اختر پوښ وايي چې د دري ژبې د پوشاک او لباس څخه اخيستل شوې ده. په دغه پوښ کې له دوو څخه تر پنځو زياتې جامې څوک د نجلۍ کره نه ورورې. له دې جوړو سره مېوه او نکريزې هم اړينې دي خو دومره کسان نه ورسره ځي يوازې د هلک مور يا خور ورځي، او د نجلۍ پلار هغو کسانو ته جامې يا نورې ډالۍ ورکوي.

د يادونې ده چې د اختر د پوښ د وړلو سره د ديني عالمانو له خوا هم کومه ستونزه نشته او دا دود په ټولو وردګ مېشتو قومونو او خپلونو کې يو ډول دوام لري.•

• (۲) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده لپاره تیاری (چمتو والی)

د وردګو خلک له کوژ دې وروسته هڅه کوي څومره چې ژر وي واده وکړي، خو په دې لاره کې ډېر وختونه اقتصادي ستونزې او د نجلۍ د مور اوپلار نازونه ددې لامل کیږي چې د کوژدې او واده ترمنځ یو څه وخت ونیول شي، په هر حال کوم وخت چې د هلک کورنۍ وغواړي واده راوړي نو د ټولو نه مخکې یو تن د نجلۍ د پلار کره ورځي او جوړښت ورسره کوي چې په دې جوړښت کې د واده د وړلو ورځ، اوړه، غوایي، پسونه، وریجې... او نور لګښتونه ټاکل کیږي. چې دغه نومورې شیان په لوی پوښ کې شامل دي هغه ښځې چې د پوښ سره راځي هغو ته ټنګورې وایي ډېر ځله داسې هم پېښ شوي دي چې د واده د ډېرو پرېکړو پر وخت کې د نجلۍ پلار د ځینو خلکو په لمسون په خپل لومړني قول او لوز کوم چې لومړي وخت د هلک له پلار سره کړی وي نه دریږي زیات ولور او ډېر شیان غواړي.

د پوښ په وړلو کې نر او ښځې ګډون کوي دریا وهي اتڼونه کوي او اوازونه وایي د پوښ ستاینه په ځانګړو بدلو کې داسې کوي:

زموږ د ناوې شین شال څلور یې چاپه

(پلانکي) ورته راوړي له کندهاره

په دې ترتیب سره ښځې خپلې بدلې وایي دریاګانې وهي او خوشالۍ کوي نارینه کسان د ډوډۍ تر خوړلو وروسته ببرته درومي او خپلوانې همدلته د ناوې کره پاتې کیږي.

په دغو بدلو کې کله ناکله خپګان هم رامنځته کیږي ځکه چې دغه بدلې ډېرې پخې او کله نا کله د پېغور په ښه هم وي چې زموږ په معاصر ادب کې ورته کنځاکۍ یا د ناز او خوښیو کنځاوې هم وایي چې د ښځو او نجونو له خوا یو بل ته ویل کیږي دا بدلې د وردګو پر سیمه سربېره د غزني، لوګر، پکتیا او نورو سیمو کې هم دود دي چې دلته موږ د وردګو د سیمې د څو کنځاکیو سندرو بېلګې چې ددې سیمې د ولسي ادب په ځانګړې توګه د ښځینه ولسي ادب یوه برخه ده راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سندرو کې د مېرمنو له خوا د واده سندرې د کنځاکیو او ببولالو او ستاینو په بڼه ځنګه چې واده د خوښیو او سندرو ځای دی، خو کله کله په واده کې د ځینو لاملونو له کبله ستونزې او خپګانونه رامنځته کیږي چې د میرمنو یا نښځو له خوا په سندریزه ژبه مطالب افاده کیږي، د واده پر مهال د دغو ګیلې ییزو، یا خو نښیو او کنځاکیو سندرو ویل په وردګو کې یو دود او کلتور ګرځېدلی چې ممکن د پښتنو په ځینو نورو سیمو کې هم دېته ورته کلتور موجود وي، خو مورِ دلته د واده د دغو کلتور څو ببلګې راوړو، چې د مېرمنو سندرې دي ځنګه چې د واده لپاره د نارینه وو په پرتله نښځې او ماشومان ډېر خوشالیږي، د وردګو په ودونو کې هم نښځمنې تر ډېره د واده ببلابېل پړاونه په خپلو سندرو نښایسته کړي دي او د سیمې د کلتور بڼه یې نیولې ده.

چې پر کلتور سربېره د یادو میرمنو د فطري استعدا څرګندونه هم کوي دغو نالوستو مېرمنو په خپل فطري او هنري ذوق د خپلو سویو احساساتو پرمټ په شفاهي ډول داسې سندرې پنځولې چې ساری یې د نړۍ په ادبیاتو کې نه شو موندلی.

دلته مورِ د نښادی سندرې او د نښادیو سندرو یوه برخه هغه کنځاکۍ د ببلګې په توګه را اخلو چې د وردګو په ډېرو سیمو کې د واده پر مهال په ځانګړې توګه د ناوې وړلو، ورا، د ناوې کوزولو، خینې، ناوې جوړولو... په وخت کې د هلک د خپلوانو پېغلو او نښځو له خوا د نجلۍ کورنۍ ته ویل کیږي، ددې سندرو چې کنځاکۍ سندرې دي او پنځوونکې یې هم ولسي مېرمنې او نجونې دي د پنځ لامل یې تر ډېره د کوزدې وروسته د هلک او نجلۍ د کورنیو ترمنځ اختلافي مسایل او زړه بدۍ دي، دا اختلافونه تر ډېره د ولور په سر یا د ولور زیاتولو، یا خلتیو او تویانې زیاتولو او ځان غوښتنو له امله رامنځته کیږي چې ډېر وخت د دغو ستونزو له کبله د نجلۍ ژوند د هم له ستونزو ډکیږي، په هر حال کله چې د نجلۍ پلار یا مشر ورور د زوم له کورنۍ څخه ډېر ولور اخستی وي یا یې بابېړی پرې کړی وي او د زوم کورنۍ په مالي لحاظ ځپلې وي نو د ناوې وړلو پر مهال د ناوې کورنۍ ته په سندریزه ژبه پېغور ورکوي او په اصطلاح سوځوي یې لکه:

مورِ به ناوې یو سو له ډولو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خاورې باد کړئ له ایرو سره

یا داسې سندره: پلانکی ولاړ دی ولور په ملا کې- فلانی ولاړ دی سترګې یې ډکې، دلته په لومړي ځل د زوم د پلار یا د هغه ورور یادونه کیږي چې ولور یې په ملا پورې تړلی وي ځکه په وردګو کې بیا ولور دومره ډېر دی چې په جبب کې نه ځاییږي او په ملا پورې یې په دوسمال کې تړي د ناوې پلار ته یې ورکوي چې ډېری وختونه د ناوې د پلار سترګې د ژړا ډکې وي خو له شرمه ژړلی نه شي.

یا داسندره چې د زوم خپلو له خوا وویل کیږي:

د کورمې باده د غرو شماله　　طلا یې نشته د خدای لپاره

د ناوې خپلو له خوا:

زمورږ ناوې لکه چینار ودرویه !　　زومکی لکه سپرلی ترې جارویه!

د زوم خپلو لخوا:

شنه پټې مې ګرو شو له باغچو سره　　ناوی تندی د مات شه له خالو سره

د ناوې خپلو له خوا:

زمورږ ناوې چې ځي حوره سرداره ده　　فلانی یې چلمچي دا یې واکداره ده

دلته د خوابنې نوم اخلي او د چلمچي په توګه یې یادوي خپله ناوې هوښیاره او واکداره ښیي چې ډېری وختونه داسندره سم انعکاس نه پیدا کوي او د خوابنې او انګور ترمنځ د کور پر واک شخړې را منځته کوي.

خوابنې وایي:

ولور دې په جو پو چو پو ټولیږي　　اوس به د سور کور را معلومیږي

دلته د سور کورنه موخه د ناوې لپاره جیز او د کور سامان د ی اکثره پلرونه په دې پلمه ولور اخلي چې خپلې لور ته سور کور یا سم کور ورکړي خو ځینې وخت دا کور معمولي وي.

خوابنې داسې هم وایي:

د اس ترګبډه ولوبدې رسی　　په څه نا وخته راغلې پردېسی

یا داسې وایي:

شین موټره بریک وهه چلېږه　　زمورږ ناوې قدم وهه سپرېږه

یا داسې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شین موټر په شګو کې پنچر دی مورۍ ته ناوې راکړئ مازدیګر دی

د ښادۍ سندرې ببل ډولونه د واده د مراسمو ځانګړې سندرې دي. اولکه لنډۍ د خپل ساده جوړښت له امله په عام ولس کې ځانګړی ځای لري. چې له لومړنۍ هوکې نیولې د کوژدې او واده په ببلابېلو مراسمو کې د پښتنو سیمو د ببلا ببلو دودونو له مخې دښځمنو له خوا په ځانګړي لحن سره ویلې کېږي، لکه دغه سندرې چې د مالګې یا لفظ د وړلو او کوژدې په مراسمو کې ویلې کېږي:

د زرو ډک منګی مې درور چپه یې نه کړې
پلانکی مې در لېږلې خپه یې نه کړې
راغی رومال راغی رومال پټ دی په قبو کې
د پلانکی په سر اېښی سر لوړ دی په تربورو کې

دغه سندرې په دوو برخو وېشل شوې دي یو ډول د خوښي سندرې دي چې بابولالې د یوې برخې په توګه را ځي چې د وردګو سربېره د هېواد په سهیلي، مرکزي او ځینو نورو سیمو کې د واده په مراسمو کې ویل کېږي او بل ډول یې کنځاکی یا سندریزې ناندرۍ دي. د جوړښت له مخې دغه سندرې له دوو مسرو درېیو مسرو او کله تر دې زیاتو مسرو څخه جوړې دي. چې ځینې یې غیر مقفع دي چې د مسرو وزن یې سره برابر نه دی او د شعریت له مخې ډېرې ساده دي. لکه:

ګل ناوکی قدم په ورو وړه
قدم په ورو وړه جینکی درسره ځینه

خو ځینې یې مقفع دي چې ښکلي ادبي صنایع پکې راوړل شوي دي او لوړ هنري ارزښت لري.

د ببلګې په توګه:

اسپه چې خوله ټیټه کړې لونګ اخلي
مورۍ داسې ناوې راوړه د زړه زنګ اخلي

پورته سندره بیا د زوم کورته د رسېدو په وخت چې کله ناوې د خپل بخت کورته راورسي د ناوې د کوزولو پرمهال د زوم خپلو له خوا ویل کیږي په دې سندرې سره نورو دوستانو او د کلي او سیمې څخه راغلو ښځو ته د ناوې ستاینه کیږي او په اصطلاح زور ورته ښودل کیږي چې ګواکي ښکلې ناوې یې راوړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنځاکی. یا کنځلو ته ورته سندرې په ځینو سیمو کې د کنځلو په نوم هم یاد ېږي چې جوړښت له مخې له دوو مسرو څخه جوړې دي. د کنځاکیو موضوع په ټولیز ډول ګیلې، شکایتونه، مینه ناکې ځوروني هم کېدای شي چې په غېر مستقیم ډول د ځینو غوښتنو پوره کول دي چې د کنایې په ډول د زوم او ناوې د خپلوان به خاصه توګه د ښځینوو له خوا یو او بل ته ویلي کېږي. دغه مینه ناکې ناندرې کله کله په وادونو کې په یوې ګرمې مشاعرې واوړي چې دواړې خواوې یې د ګټلو هڅه کوي، خو ځینې وختونه په دغو ناندریو کې د کلام عفت ماتېږي چې په خفګان او جګړې اوړي.

د ببلګې په ټوګه په ببلابببلو مراسمو کې د دواړو خواوو تر منځ دغه ناندرېزې سندرې:

د ډوډۍ خوړلو په وخت کې:

زوم خپل وایي:

د سپینو ورېجو څه شورما شور دی
موږ یې نه خورو چې خیال مو زور دی
د ناوې وروردې وخوري چې شفتل خور دی

د ناوې خپلو ځواب:

شفتلګیو ګل ایستلی شفتلګیو ګل ایستلی
زمونږ دسترخوان ډک اوس ولې زور درکړی

د زوم خپلو ځواب:

نوم دې په کابل کابل لګیږي
د غوښې دې درک نه مالومېږي

د ناوې خپلو ځواب:

وریجې غوښې نه خورو نازولې یو
مونږه د زمزم په اوبو وللې یو

همدارنګه د دواړو خواوو تر منځ د زوم او ناوې د ښوالي دغه په زړه پورې ټوټې:

ناوی. مو کمکولی. ده خوښه مو نه ده
ونه یې د زوم تر زنګانه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب د ناوې خپلو ځواب:

میرزایي قدم راواخله قسمتونه دي
د پلاني لایقه نه وې قلمونه دي
موږ داسې زوم درکړې
لکه تار د زر تار

ځواب:

موږ داسې ناوې درکړه
لکه ونه د چنار

د ناوې د جوړولو او خپله خوښه په نکریزو د لاسونه نه سره کولو او سینګار په نه کولو دهمزلو له خوا د نکریزې په شپه ناوې ته دغه سندره اورول کېږي، چې په زور سره د ناوې دلاسونو د سره کېدو او سینګارولو انځور راښېنې.
هغه ټنګوري چې یوه ورځ مخکې د ناوې کورته ورځي د اسندرې وایي ورته:

اوس به دې امبل دانبدانې کړمه
سبا به دې دا سپینې پایځې سرې کړمه

د زوم په کور کې چې ناوې ښکته شي د اسندره ورته وایي:

پرون دا وخت د سیند مبلې ته تللې وې
نن مو نظر بنده کېښنولې یې

د ناوې جوړولو پر وخت سندره:

د سلایي لاره مو جوړه په تندی کړله
د پلانکی ناوې مو جوړه کاغذي کړله

همدارنګه د ناوې خپلوان د ناوې د وړلو په وخت د دغو کنځاکیو په ویلو سره د زوم خپلو لخوا ځورل کېږي:

ناوی موږ سږ کال کله ودولې
ابا خو دې لمنې ګرځولې
زموږ ناوې چې ژاړي ګرمه نه ده
نن د پلار په کور کې مبلمنه ده
ناوی په مخ دې اوښکې غټې غټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مور په زړه دې کښښودې سکروټې

په کنځاکیو کې د ببلا ببلو سیمو د ښو او بدو دودنو یادونه کېږي. دناوړو دودونو پلي کول په کنځاکیو کې د پېغور په توګه بیانیږي چې مثبت پیغامونه او مثبتې پایلې لري.

د ببلګې په توګه د خسر کورته درسېدلو په وخت ناوې په دغو کنځاکیو ځورل کېږي:

ښه شوې چې ترشنو ونو مو تېره کړې
پلار دې په ولور شو ته یې هېره کړې
د سحر سترګو ناړې کړې چې وی وی د خوبه یم
ناوی مورته دې وایه چې وی وی ورکه دې کړم

کله چې ناوې وړې دا سندره هم ورته وایي:

ولور دې په لکو لکو ټولېږي
اوس به د سور کور رامالومېږي

کله چې ورا د ناوې کورته ځي مخکې تللې ټنګورې ناوې ته وایي:

ناوی ورک دې شه خېرن خېرن تربرونه
اوس به رانبکاره شي ستا خیالي خیالي لېورونه

دغه د ښادۍ سندرې یا کنځاکی د وردکو د سیمې د مېرمنو د ښکلی هنري ذوق ښکارندویي کوي چې د بې سوادۍ سره یې دغه ذوق نه دی مړاوې کړی او د وردګ د سیمې د واده د کلتور یوه برخه ده چې مورږیې څو ببلګې درته په لنډو سندرو کې وړاندې کړې.•

• (۲۳) ۱۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده دود

د واده په اړه مو مخکې هم لږ او ډېرې خبرې وکړې، دلتـه د وردګو د واده پـه دود اوطريقه باندې را څرخيږو:

که څه هم واده او کوژده سره جوت توپير لري خو په وردګو کې د کوژدې کړلو ته هم واده کول وايي يعني کله چې يو څوک کوژده وکړي داسې وايي:((پلاني ته يې واده وکړ، يا پلاني يې زوی ته واده وکړ)) خو په خپله واده تـه هـم واده وايـي خـو تـوپير يې پـه دې کې دی کـه څوک واده کـوي وايـي: ((پلانـی واده وړي)) يـا پلانـي واده يورلو...

په وردګو کې واده کول په لاندې ډولونو تر سره کيږي:

دواده تعريف: واده يوه طبيعي اړتيا او د ټولنيز ژوند لـوی شـرط دی پرتـه لـه واده څخه د ټولنې ژوند ستوزمن دی واده د کورنيو تر منځ د مينې پيوند او نېږدېوالی منځ ته راوړي. او د ټولنيز ژوند اړيکې پياوړې کوي د واده دودونه په هره سيمه او ټولنه کې ځانته بېلې ځانګړتياوې لري.•

لومړی عادي واده

په عادي واده کې د واده دودونه داسې پيل کيږي، لومړی د هلک د کورنۍ له خوا يوه نجلۍ په نښه کيږي کله چې نجلۍ وټاکل شوه د هلک د کورنۍ له خوا د هغـه پلار مور او يا کوم بل نيږدې خپلوان په يوه پلمه د نجلۍ کورته ورځي څو وکولی شي په خپله نجلۍ او د هغې د کور پاکوالی، سرشته او څېره وګوري. البتـه هلک نه شي کولی د کوژدې کولو په نوم له يوې نجلۍ سره مخامخ وګوري کـه د کومـو خپلوانو کورنيو ترمنځ دا ليدنه په کومه پلمه شوې وي بېلګې يې ډېرې کمې ليدل شوې.

• (۲) ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته د هلک خوښه تر یو ځایه په پام کې نیول کیږي خو د لیدو دنده د هغه د مور او نورو دوستانو ده. داسې چانسونه به ډېر کم وي چې د هلک لپاره دې زمینه برابره شوې وي څو هغه نجلۍ په خپلو سترګو وګوري او خوښه یې کړي چې دی کوژده ورسره کوي، که دا لیدنه د خپلوۍ له کومې بلې لارې شوې وي جلا خبره ده خو د کوژدې په نوم نجلۍ او هلک یوبل نشي لیدلی.

یوازې او یوازې د هلک په ټاکلو کې د هغه مور او پلار ډېره برخه لري او د نجلۍ لپاره دا حق نشته یا ډېرکم دی چې ووایي زه پلانی هلک نه خوښوم او پلانې زما خوښ دی هغه کړم.

همدا چې د هلک د مور او پلار نجلۍ او د هغه کور خوښه شوله نو څو تنه خپلوان سپین ږیرې د نجلۍ د پلار کره ورځي او د هغه څخه نجلۍ غواړي چې دغه حرکت د «خبښۍ» کولو په نامه یادیږي.

ریبارا ن دوه دری ځلې د نجلۍ د غوښتلو لپاره د نجلۍ لپار کور ته ورځي او د دواړو خواوو د موافقې په صورت کې په دې تګ او راتګ کې د ولور اندازه د واده د لګښت، خلتي، ټکري، او کمیسونه د همدارنګه د توې اندازه او نور لګښتونه ټاکي. وروسته تر یو لړ مراسمو بیا لویه ستن یا ګل د هلک کور ته راوړل کیږي.

څنګه چې واده د اسلام په سپېڅلي او معتبر دین کې یو روا او ثوابي کار ګڼل شوی د وردګو د سیمې خلک هم د دغه شرعي کار د ارزښت له مخې د خپل زوی او لور واده ته په خپل وخت ارزښت ورکوي، مور او پلار او د کورنۍ مسوول کسان تل په دې هڅه کوي څو خپل زوی او لور د ځوانۍ په مناسب وخت کې واده کړي، په وردګو کې معمولا د هلکانو لپاره له شل کلنۍ تر ۲۵ کلنۍ پورې د عمر په اوږدو کې واده کوي، خو دا عمر قید نه دی، بلکې داسې کورنۍ هم پیدا کیږي، چې خپل زوی ته له شل کلنۍ وړاندې او یا هم د اقتصادي ستونزو له امله له ۲۵ کلنۍ وروسته د واده چانس برابر کړي. د وردګو ولایت صنعتي ولایت نه دی، ځوانانو ته د کاروبار زمینه سمه نه ده مساعده همدا لامل دی چې د دې ولایت ډېر شمېر هغه ځوانان چې زده کړو او لوړو زده کړو ته لاس رسی ونه لري د کار پیدا کولو په موخه ګاونډي هېواد ته ځي. په وردګو کې ولور له ۴ لکه افغانیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر شپږ لکه افغانیو پورې دی او نړۍ همدومره نورلګښت یې په طوی، پوښ او خلطیو هم کیږي ځکه نو ځوانان په تېره بیا ډېری هغه ځوانان چې اقتصاد یې کمزوری وي او د ګټې لپاره مناسب مشر ونه لري او یا هم بې پلاره وي اړ دی، چې په خپله دغه لس یا دوولس لکه افغانۍ پیدا کړي او ځانته واده وکړي.

د وردګو خلک معمولا یو واده کوي، خو کم خلک دوه، درې یا د شریعت مطابق ښایي څلور ودونه هم وکړي، د واده کولو لپاره باید مخکې له مخکې د هلک او نجلۍ د کورنیو مشران وخت وټاکي او په دې سلا شي چې په کومه نېټه واده وکړي، د نېټې د ټاکلو پر مهال چې جوړښت ورته وایي د واده په لګښتونو او څرنګوالي هم خبرې کیږي، په واده کې د هلک پلار اړ دي چې د نجلۍ د کورنۍ غوښتنې ومني، له واده مخکې چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا د لګښتونو کوم لېست د هلک کورنۍ ته ورکړل شوی وي، د جوړښت پرمهال پرې یو ځل بیا بحث او خبرې کیږي که د هلک اقتصاد کمزوری وي داسې پلرونه هم شته چې د واده ټاکل شوی ولور او نور خوراکي توکي، خلعتي... کم کړي، خو دا ډول خلک د ګوتو په شمېر پیدا کیږي ولې داسې خلک هم شته چې نه څه کموي او نه څه زیاتوي، خو د داسې خلکو هم کمی نشته چې د واده پر مهال د زوم پر کورنۍ له ټاکل شوو شیانو زیات غواړي، چې دغه کار ته بابېړی وایي او ډېر ځله دا چاره د دواړو کورنیو ترمنځ خپګان هم رامنځته کوي، چې ان د نجلۍ او هلک خوښ ژوند متضرر کوي او ناوړه اغېزه پرې کوي.

د وردګو خلک هڅه کوي چې خپله لور لوستي او د کور او هېواد خدمتګار ځوان ته ورکړي، یعني کله چې د دوو کورنیو ترمنځ خبرې کیږي، تر ټولو د مخه د هلک په تعلیم او زده کړو خبرې کیږي ورپسې نور معیارونه په پام کې نیول کیږي.•

(۲) ۷۶مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلعتي (خلتي)

مخکې له دې چې د خلتيو په دود خبرې وکړو اړينه بولم چې خلعتي لنډ تعريف کړو:

خلعتی يا خلتي د عربي ژبې د خلعت له کلمې څخه اخيستل شوې کلمه ده، چې د جامې (لباس) په مانا ده، ځينو قاموسونو بيا خلعت د قيمتي يا غوره جامې په نوم مانا کړی دی چې چپنه.. تر ې مراد ده، خو په وردګو کې خلعتي بيا هغو جامو ته وايي چې د هلک د کورنۍ لخوا د نجلۍ د خپلو خپلوانو لپاره ور وړل کيږي. خلتي د واده کولو يو بل مهم شرط دی، کله چې يوه نجلۍ ودیږي د هلک د کورنۍ له خوا د خلطيو په نامه جوړې د نجلۍ د پلار کورته د پوښ سره وروړل کيږي، خلتي د کوژدې د کولو او ولور د ټاکلو پر مهال د نجلۍ د پلار يا نورو خپلوانو له خوا غوښتل کيږي.

که د هلک پلار د ډېرو خلتيو د و اخستلو توان ونه لري او د نجلۍ کورنۍ ته نه يا نو ووايي نو د نجلۍ پلار يا مشر ورور ورته وايي، زه قوم قبيله لرم، تربرونه او دوستان لرم، خپل او خپلوان لرم د خلکو مې اغوستي مجبوريم چې د خلکو دا پور ور ادا کړم او ته به ضرور دا خلتي راوړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلتیو ډولونه

خلتي معمولا درې ډوله دي: اعلی، متوسط او ادنی، چې د هرې کټګورۍ شمېر ټاکل کیږي.

اعلی خلتي (غوره خلتي) دا هغه خلتي دي چې د نجلۍ نږدې خپلوانو او کورنۍ ته د هغوی د شمېر په اندازه راوړل کیږي لکه عمه، خاله، خور، مور... اعلی خلتي قېمتي بڅملي ټوکر یا نور هغه ټوکر دي، چې په بازار کې تر ټولو لوړه بیه ولري.

متوسط خلتي نه ډېر قېمتي وي نه ډېر ارزانه دا خلتي دویمه درجه یا لږ لږې خپلوانو ته ورکول کیږي.

ادنی خلتی بیا هغه خلتي دي چې لږې خپلوانو ته ورکول کیږي او دومره قېمتي نه وي، ددې خلتیو اخیستل د هلک کورنۍ ته د اعلی خلتیو په څېر ګران نه تمامیږي، دغو خلتیو دودي یا دودیز خلتي هم وایي.

د خلتیو شمېر: خلتي له شل جوړه څخه نیولې تر شپېتو جوړه پورې وي، د هلک کورنۍ مجبوره ده چې د مخکینۍ هوکړې له مخې د ټاکل شوي شمېر مطابق خلتي د نجلۍ کورنۍ ته ورکړي، هغه نجونې چې ولور یې لوړ ټاکل شوی وي، د خلتیو شمېر یې هم ډېر ټاکل کیږي او هغه نجونې چې ولور یې نسبتا کم وي خلتي یې هم کم ټاکل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوی

طوی د واده ډوډۍ ده چې ټول افغانان يې په همدې نامه يادوي، خو په وردګو کې د واده ډوډۍ د يو شمېر نورو سيمو څخه توپير کوي، معمولا د وردګو په ډېرو سيمو کې له واده يوه ورځ وړاندې د هلک او نجلۍ په کليو کې غوايان او پسونه حلالېږي، دغه څاروي د طوی يا طويانې په نامه يادېږي.

د کوژدې او واده د جوړښت پر مهال د دواړو کورنيو له خوا په طوی هم خبرې کېږي يعنې دلته د طوی د غوښو پر اندازه خبرې کېږي، که هلک او نجلۍ د يو کلي څخه وي نو د کلي په منځ کې يو طويی حلالېږي او که د هلک او نجلۍ کلي جلا وي د هلک کورنۍ اړه چې د دواړو کليو خلکو ته طوی برابر کړي. •

د طوی طريقه

مخکې مو يادونه وکړه چې طوی د واده ډوډۍ ده، چې په وردګو کې هم د يوه مهم دود په توګه د غوښو په وېشلو او پخولو سره ترسره کېږي.

له واده دوو يا دريو ورځو وړاندې د نجلۍ کورته هغه غوايی ورليږل کېږي چې له واده يوه ورځ د مخه بايد حلال شی، د طوی غوايی د هلک د خپلوانو يا هم د کلي د خليفه په لاس د نجلۍ کور ته ژوندی ورليږل کېږي، د طوی د حلالېدو پر وخت د کلي خلک چې مخکې له مخکې د کلي د خليفه (ډم) په وسيله خبر شوي وي راټولېږي، غوايی ذبح کېږي او غوښې ټوټې کېږي. مهمه خبره داده چې د طوی پرمهال د کلي د يو تن لوستي کس يا د کلي د امام سره يو ليکل شوی ليست وي چې له مخې يې د هرې کورنۍ د شمېر پر بنسټ هرچا ته د فې نفر پر سر نيم پاو غوښه ورکول کېږي د ښلګې په توګه که يوه کورنۍ ۸ غړي ولري نو د څلور پاوه يا يو چارک غوښې مستحق دی او دا غوښه بايد د يو قرض په څېر په پراخه ټنډه له احسان اچولو پرته هرچاته ورکړل شي، اړينه نه ده چې فې نفر ته بايد هرومرو يو پاو غوښه ورکړل شي البته دا د کلي په دود پورې اړه لري په يو شمېر کليو کې

(۲) ۴۱- ۴۲ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن د غوښې اندازه له نیم پاو کمه یا زیاته شي، چې د کلي د مشرانو پرمخکینی پرېکړه او نفوس پورې اړه لري.
د طوی غوښه هم باید د کوڅې پر وخت د نجلی د پلار د غوښتنې او د کلي د نفوس مطابق ټاکل شوې وي، یعنې شل منه، **۲۵** منه، **۳۰** منه یا **۳۵** منه غوښه د کلي د نفوس مطابق غوښتل کیږي.

د طوی ډولونه

په وردګو کې دوه ډوله طوی دود دی (خام طوی او پوخ طوی) خام طوی هم هغه د خامې غوښې ویشل دي چې د کلي ټولو کورنیو ته د فې نفر پرسره په تله ورکول کیږي، د دې ارزښت دادی چې د کلي ټولو افرادو نرو اوښځو، ښایو او مسکینانو ته غوښه په خپل کورکې رسیږي او د کلي او سیمې هر فرد وکولای شي غوښه وخوري او د واده له خوړې ګټه پورته کړي.•

خام طوی:

خام طوی د کلي ټولو ولسونو ته په یو ډول ویشل کیږي، په دې ویشلو کې غوښې اخستونکی پرته له احسان څخه د خپل کور دنفوس مطابق خپله غوښه وړي، یعني په دې طوی کې د کلي خان او غریب یو ډول ونډه لري او هیڅوک له غوښې نه پاتې کیږي، خام طوی د هغو خپلوانو کورونو ته هم لیږل کیږي چې په لېږې پرتو کلیو کې موقعیت لري.
د وردګو د سیمې د یخې هوا له امله غوښه د یو اړین غذایي توکي په توګه تر ټولو غوره او منل شوي خوراک دی، چې د ښاري واټن د لیرې والي له امله هر وخت نه پیدا کیږي خو دا چې په واده کې ټولو کورنیو ته او ټولو افرادو ته یو ډول ورکول کیږي هرسړی کولای شي له دې خوړو څخه یو ډول استفاده وکړي. یعنې د واده په شپه د کلي په ټولو کورونو کې د طوی غوښه د هرچا د سلیقې سره سمه په هر کور کې پخیږي.

• (۲) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ طوی

په وردګو کې د خام طوی ترڅنګ پوخ طوی هم ورکول کیږي سره له دې چې د ورځې له خوا هر
کور ته خام طوی ورلیږل شوی وي د بیګا لپاره هم د کلي مشران او نږدې خپلوان د ډوډۍ لپاره رابلل کیږي او د بیګا د ډوډۍ ترڅنګ د سبا غرمې لپاره هم عام تام طوی ورکول کیږي.
د بیګا له ډوډۍ خوړلو وروسته د کلي ځوانان خپله محلي موسیقي غږوي او یا هم د منګي او رباب په وهلو سره خپل مجلس ګرموي، د ماخستن څخه د سبا د غوښو پخولو چمتو والی هم نیول کیږي یعنې سبا ته چې د ناوې وړلو یا راوړلو ورځ ده باید عام طوی پوخ ورکړل شي، د طوی غوښه ډېره پخه شوې وي او آن ټوله شپه په اور اېښودل شوې وي ځکه نو د طوی غوښه ډېره خوندوره وي او د روغتیا لپاره د نورو غوښو په څېر زیان اړونکې نه وي.

د نکریزو شپه

د ناوې له وړلو مخکې شپه د نکریزو د شپې په نامه یادیږي، په دې شپه سره له دې چې مهمانخانې یا میلمستون کې د کلي مشران او نارینه را ټول وي د ننه په کورکې د ناوې جوړولو لپاره نږدې ښځینه خپلوانې هم راټولیږي، نارینه د ننه کورته د تګ اجازه نلري یوازې محرم او د کور هغه نارینه د اړتیا په خاطر کور ته ورځي چې د اکثرو لپاره خپل او محرم شخص وي. په دې شپه سره له دې چې د ناوې سر اړول کیږي او سینګاریږي په لاس او پښو یې نکریزې هم اېښودل کیږي، دغه نکریزې یوائې ناوې ته نه بلکې د کلي ټولو ښځو ته چې دلته په کورکې حضور ولري په یو لوی لوښي کې جوړیږي او ټولې ښځې د خپل ذوق مطابق پخپلو لاسونو او پښو نکریزې ږدي، له همدې امله دغه شپه د نکریزو شپه بولي چې په عامه توګه نکریزې استعمالیږي.
کله چې ځاروي حلال شي غوښې ووېشل شي نو د نجلۍ مور د ناوې د جوړولو تیه نیسي او دکلي پېغلې، زړې او نجونې راغواړي تر څو د ناوې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړي هغه نجلۍ چې ناوې کېږي د خپلو همزولو په بدرګه کولو سره له خپل کوره د ګاونډي یا نورو خپلوانو کره ځي او هلته په داسې حال کې چې له بدرګه نجونو اوناوی پرته نور څوک هم نه وي ناوې کوونکې نجونې یې سر ورباندې کوځي کوي د ناوې لپاره چې هلته د مېلمنو بیروبار نه وي هلته یې بیایي که چېرته د ناوې کېدونکې نجلۍ د پلار کوټې زیاتې وي او ډېر بیروبار پر نجلۍ باندې دنورو نجونو جوړنه شي په خپل کور کې یې سر ورجوړوي تر ما زدیګره پورې کار خلاصېږي اوله نمازدیګر وروسته د ناوې جوړولو تر تیبات نیسي او د کلي له ښځو څخه یوه ښځه چې هغه ښه ژوند ولري او په زړه پورې دینداره وي د ناوې د جوړولو لپاره ټاکل کېږي او د نجلۍ نورې ټولې همزولې ورسره ملتیا کوي.

د ناوې د جوړولو څخه مخکې او د ډوډۍ خوړلو څخه وروسته د ناوې مېړه یعنې زوم او د ناوې خوښې یا ندرور راځي او د ناوې موټی پرې خلاصوي له زوم سره دلسو څخه تر شلو پورې خپلوانې نجونې هم ټنګوري راځي کله چې زوم ورشي نو دکور خلک یوه کوټه د زوم لپاره خالي کوي تر څو زوم او ناوې په هغه کې سره ووینې او راغلې مېلمنې نجونې او پېغلې ورسره تر اخره ملتیا کوي.

کله چې زوم د خسر کورته ننوځي نو په دروازه کې د نجلۍ کاکا ناوې او یا ماما ناوې خاله یاعمه ولاړه وي او وینه یې په یوه لوښي کې اچولې وي په هغه باندې د زوم پښه سره کوي او هغه ته د خالي کوټې لارښونه کوي زوم ټاکل شوې کوټې ته د خپلو ټنګورو سره یو ځای ننوځي او د خسرګنۍ نجونې ورته ناوې راولي کله چې ناوې راولي بیا د کوټې په دروازه کې ټوخی کوي او زوم هم د ټوخي په اوږدو نېغ درېږي تر څو ناوې د ده تر څنګ و دروي کله چې زوم او ناوې دواړه څنګ پرځنګ ودروي، د زوم سره راغلې مېلمنې پېغلې دریا وهي او سندرې وایي کله نا کله اټن هم کوي نیم ساعت وروسته زوم او ناوې په یو وار په یوه تخت چې هغه هم د دوی لپاره جوړشوی وي کښېنوي او په یوه ناشکند قاب کې ښېلی راوړي له زوم څخه خپلې خوښیګانې او ښمینې تاوېږي او هغه بیا نجلۍ ولاړه وي او د نجلۍ موټی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خلاصوي. کله چې دا کار هم تر سره کړي نو بيا زوم خپل کورته ځي او ورسره راغلې نجونې هم ملتيا کوي. له دې مراسمو څخه وروسته د ناوې پښې او لاسونه سره کوي د لاسونو سره کول يې د هغه ښځې پرغاړه دي چې د ناوې د مور لخوا ټاکل شوې وي. کله چې لاسونه او پښې ور سرې کړي نو بيا د ناوې په دنې (دړې) ايښودلو پيل کوي او دنې (دړې) ورانيږي او بيا ناوې خپلې همزولې يوې داسې کوټې ته بيايي چې هلته په ارامه وديده شي.•

د ناوې جوړول

د وردګو خلک د ناوې د پلار په کور کې خپله ناوې جوړوي، په وردګو کې نه سينګارتونونه شته او نه څوک دا غواړي چې ناوې د د خپل پلار له کوره دباندې د چا په کور يا دوکان کې د سينګار کوونکو ښځو له خوا جوړه شي، بلکې د عام دود له مخې په وردګو کې د واده او مړي ژوند دودونه درانه دي او ډېر خلک د واده په مراسمو کې برخه اخلي.

که څه هم چې د وردګو خلک د ستريا پر دې له امله خپلو ښځو ته د بيرون تګ اجازه نه ورګوي خو د دې لپاره چې په ودونو کې د ښځو او نارينه وو ځايونه په بشپړه توګه جلا وي نو د کلي او سيمې ګڼ نر او ښځې په ودونو کې وندې اخلي، په وندې اخستونکو ښځو کې هرومرو داسې ماهرې ښځې هم کمې نه وي چې د ناوې جوړولو ښه استعداد لري، د ناوې خپلوان او نږدې ملګرې (خورلښې) په هغه چا د ناوې سينګار کوي چې ترټولو لايقه او خپلوانه يې وي، خو په دې جوړولو کې د سينګاروونکې ښځې ترڅنګ نورې همکارې ښځې هم وي، کوښښ دا کيږي چې داسې ښځه ناوې جوړه کا چې د پورته شرطونو ترڅنګ بختي ښځه هم وي يعنې داسې ښځه وي چې ښه کور، لايق خاوند او ښه اولادونه ولري ترڅو د ناوې ژوند د

• (۲) ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې له برکته نیکمرغ شي. هغو ښځو چې ناوې یې جوړه کړې کومه اجره نه ورکول کیږي د جوړونکو ښځو ګټه دا ده چې په هغې د دومره لوی او نیک کار باور شوی او د هغې استعداد تر نورو لوړ ګڼل شوی دی. خو د ناوې د خپلوانو له خوا د دود په ډول یو څه نغدې پیسې د دوستۍ په نوم ورکول کیږي.

پخوا به د ناوې په جوړولو کې له درې یو څخه کار اخستل کیدو، خو اوس دا دود کم شوی او په درې برو سیمو کې له منځه تللی، نو هڅه کیږي چې ناوې په ساده ډول یا د ښار د ناوې په څېر له درې یو او زرورکو پرته جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راوړل

یادونه مو وکړه چې له واده یوه ورځ مخکې ټولو خلکو ته خام او یوه شپه د وروسته ټولو خلکو ته پوخ طوی (خوړه) ورکول کیږي خو په دې شپه د ناوې یو یا دوه تنه خپلوان او څو تنه ښځینه خپلوانې چې د زوم سره د خپلوی نیږدې اړیکه ولري د ناوې کور ته د درنښت لپاره له واده یوه شپه مخکې ورځې څو هلته د ناوې د جوړولو په چارو کې له نورو سره همکاري او مشوره وکړي او د ناوې سره چې سبا د دوی کورته راځي بلدیت پیدا کړي، په دې ښځو کې هڅه کیږي د زوم مور، خور، عمه یا خاله ولیږل شي، دغه دوې یا درې ښځې د زوم د کورنۍ په استازولۍ هلته د سفیرانو په څیر رول لوبوي ځکه نو هڅه کیږي چې چالاکې، تجربه داره او هوښیاره ښځې ولیږل شي.

سبا ته د ناوې راوړلو په موخه د کلي ګڼ خلک چې ورا یې بولي په ورا پسې ورځي او ناوې راوړي، په ورا کې ګڼ نارینه او ښځینه شامل وي، ښځې هلته د خوشحالۍ بدلې بولي او کله کله د پښغور په ډول د ناوې د راوړلو پر وخت داسې سندرې وایي چې د ناوې د کورنۍ د خپګان لامل کیږي، دلته یوازې یوه سندره د بېلګې په توګه راوړو د دغو سندرو نورې بېلګې به د وردګو د واده سندرې تر سرلیک لاندې په یو ځانګړي سرلیک کې راوړو.

شین موټر په شګ کې پنچر دی = موږ ته ناوۍ راکې مازدیګر دی.

د ناوې مخ کتل او مخرونی

د نکاح په سبا د غرمې له ډوډۍ څخه وروسته د ټول کلي ښځې د ناوې د کتو لپاره راځي او ناوې ته د مخ دیدنۍ په نامه یوڅه شی ورکوي او بیا ببرته د ځای څښلو او مجلس وروسته خپلو کورونو ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار له دې ورځې څخه پیل بیا تر درېیو ورځو پورې دوام کوي تر څو د ټول کلي ښځې ناوې وګوري او خلاصې شي. کله چې د کتلو لپاره د ښځو تګ راتګ خلاص شي نو د کور ښځې دکلي د ښځو د پیسو په مقابل کې د ناوې له پوښ څخه یو دسمال د کلي په ښځو ویشي. د یادونې وړده چې د نکاح په سبا د ناوې لاس د خانبې لخوا لومړی په اوړو او بیا په غوړیو کې خلاصېږي او په همدې ترتیب ناوې وروسته د کور په کار پیل کوي او لومړی یو من اوړه پر ناوې خوشتوي او ډوډۍ پرې پخوي او بیا ورو ورو دکور نور کارونه هم کوي•.

(۲) ۶۱ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د واده بدلې

که څه هم چې د پښتنو ژبه یوه ده او ډېرې پښتانه یو ډول او سره ورته بدلې لري چې د ټولو پښتنو د ادب یوه مهمه برخه جوړوي او کوم خاص قوم یا سیمې ته یې نشو منسوبولی، خو دا باید ومنو چې د پښتنو هره سیمه داسې دودیزې بدلې هم لري چې د ټولو پښتنو په سیمو کې دې موجودې وي که موجودې هم وي په یو ډول او یو طرز کې به نه وي او خامخا به لږ او ډېر توپیر د نورو پښتنې سیمې د ولسونو سره لري په دې ځای کې موږ هغه سندرې راوړو چې د وردګو په ودونو کې دود دي.

د پښتنو ژبې نوموتي لیکوال او ژورنالست احسان الله آرین زي په دې اړه پخپل کتاب (د وردګو د واده بدلې او دودونه) کې ډېرې داسې سندرې راوړې چې یوازې او یوازې د وردګو سیمې ته منسوبې دي.

د وردګو خلک په ودونونو کې خپلې ځانګړې سندرې وایی چې د هغوی د ولسي ادب، احساساتو او سیمییز کلتور ښکارندویی کا. په دغو سندرو کې داسې سندرې هم شته چې ډېرې یې د سیمې د بې سواده ښځو له خوا جوړې شوي او د یو دود په توګه خوله په خوله نقل شوي او دواده د سندرو ځای یی نیولی، د دې لپاره چې د واده چاره یوه لویه چاره ده دنجلۍ کورنۍ هڅه کوي څو د خپلې لور او خور واده په غوره او شاندار ه مراسمو تیر کړي ، د دوی ناوې ته تر نورو ناویانو ښه لباس، ښه کور برا ر شي ، ورا یې تر نورو ناویانو زیاته وي، طوی یې تر نورو ناویانو ښه وي... چې دا ټولې چارې د یو بډای اقتصاد پورې تړاو لري و کله دا چاره د دې سبب کیږي چې د نجلۍ او هلک د کورنیو ترمنځ د هغوی د غوښتنو د نه عملي کیدا له املې ژورخپګان رامنځته شي، چې دا بیا د ښځو له خوا په سندرو کې منعکس کیږي، هغه چې خوښ دي، د خپلې خوښۍ احساس کوي او هغه چې ناراضه وي د خپلې اتلولۍ او د مقابل لوري د کمزورۍ خبرې په سندرو کې راوړي چې ستاینې هم ورته وایی، دا ستاینې د کنځاکیو په څېر سندرې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د واده د حالاتو څرنګوالی بیانوي یعنې ښه والی او بدوالی، مثبت او منفي اړخونه ټول پکې راوړل کیږي لکه څو لاندې سندرې:

زمو نږ ناوې ترګنو ونو تیره شوه
پلار یې په خیشتو شو لور یې هیره شوه
ناوې لاسونه غبرګ په تندې کیږده
زغالی یې په شکاره کې ورته پر یږده

که یې کور نه وې ورکړی داسی ورته وایې:

سمه سیخه کینه چې کړه نه شی
د شا تکیه دی نشته خمتتمه نشی

ناوې ته وایې:

ناوکی ستر ګې توروه په سلا یې باندې
د پلا نکې خان مو ټر ولاړ په دوراهی باندې

د زوم خو یندی په ډیر و تودو احسا سا تو له کوره وځی در یاوې وهی خپل وروڼه ، د خپلې کور نۍ څرنګوالی او ستا ینه په سندرو سره بیا نوې او نارینه او پسی روانې وې او داسی سندري وایې:

چهار ګل دی پره دار په پوزه کړی دی
ناوې د پلا نکې خیلو مهر ورکړی دی
هلکه یو دی کرچ بل دی خنجر دی
په مو نږ کې پلا نکې خان د ورڼو سر دی

خو کله چې د ناوې کور ته ر سیږی په دغه وخت کې په واده پسی تللې ښځې کو ښښ کوی ، چې ښې سندري ووایې ، او ښه اتڼ وکړی ، تر څو چې مقا بل لوری ونه وایې چې داسی ښځې را غلی وې په هیڅ نه وې خبرې ، نو په دغه وخت کې دا سندري وایې:

ښیخه سرای دی فرش کړه په مر مرو
پلا نکې خان ته څوکی کیږده د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له اتن څخه د کور ښځی هر کلی ورکوی ، خو په دغه وخت کې دوه حا لته منځ ته راځی یا به د ناوې پلار او نور وکدارانښه چلند کوی. د ځوم میلمانه په خو ښی سره له کوره وبا سی ،که چیری د خیښانو سره ښه رویه وکړی او دوی ورځنی خو ښ وې ،نو بیاېې دا سی ستا یې:

مه ژاړه ناوې تا دی خدای نه ژړوې
پلا نکې خان که په وطن و تا به بیا راولی

د سپارښتنې په ډول د ناوې خویندې زوم ته دا سندره وایی:

زومه چې په لاس کې دی قران دی
زمو نږد خورې لاس د تا گربوان دی

خو یندو خلاص کړی د اصیل صندوق قلفونه
ښکاره کړئ د پلا نکې د لاس شالونه
ناوی پر بام راگوره بردی کلی دی
امیل یې طلایې درته راوړی دی
ناوی جوړ کړه گلدوزی سبین د سمالونه
د پلا نکې خان تر برونه ډیر دی دربه شینه •

(۱) ۲۵ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورا

ورا د هغو خلکو مجموعې ته وايي چې د زوم له کور او کلي څخه د ناوې کلي ته د ناوې د راوړلو په موخه په مجموعي توګه ورځي.

په ورا کې اکثراً ځوانان ډېر وي خو د زړو نارينه و اوزړو ښځو پرتګ هم بنديز نشته دی.

د ورا خلک د تګ پرمهال ځانګړې خوشحالي کوي، چې ډولونه اتڼونه د ټوپکو ويشتل او آوازونه ساتېرۍ پکې شامل دي هغه وخت چې د ډول وهلو آواز د ناوې کور ته راورسيږي نو د کلي ښځې بامو ته خېژي او د ورا سيل کوي.

ښځې وروسته له بامو را کوزيږي او زوم کور ته راولي او په يوه ځانګړي کوټه کې يې د خسرخپلو له خوا ورته جوړ کړي کالي وراغوندي او د ډوډۍ ترتيبات ورته نيول کيږي خلک ډوډۍ خوري وروسته تر ډوډۍ د ننبې په ويشتلو پيل کوي. خو اوس د بدلونونو له وجې د ټوپکو په ويشتلو بنديز لګېدلی ډېر کم خلک دي چې د ټوپک ډزې کولای شي.

هغه وخت چې د نجلۍ او هلک د کورونو تر منځ فاصله کمه وي بيا نو ډوډۍ د هلک کره خوري او يوازې چای د نجلۍ کره څښي او ننبه به د خلکو لخوا حتمي ويشتل کيږي که چېرې ننبه ونه ولي ناوې نه ورکول کيږي او دا تر هغه وخته چې څو يې دا شرط پوره کړی نه وي ادامه لري.

په يوه ګوښه ځای کې د هلک پلار يا بل نېږدې خپلوان د ناوې د راويستلو نه مخکې مجبور دی چې د ناوې د ولور پاتې برخه ورکړي. د ناوې د جوړولو په وخت کې خېښې داسې بدلې بولي.

په موټر کې د ناوې نری ژړا ده

په ورا کې د پلانې د ټوپک غږ دي

همداسې چې زوم کالي واغوستل د ناوې سره څنګ په څنګ کېني دا ځکه چې په ډېرو پښتنو کې دا عادت دی. •

(۲) ۴۲- ۴۳ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راویستل

مخکې له دې چې ناوې له کوټې څخه راوباسي درې ځله یې په توپک لټوي او کښنوي د ناوې ټکری یا شال کلابي او زرغون رنګه وي پرې اچوي بیا نو د خیره یوه دعا کوي ورور یا پلار یا ماما یې ترمټ نیسي او د کوټې څخه یې راوباسي د وره په سر یې قران کریم ورته نیولی وي او په دې وخت کې د هلک د کورنۍ له خوا داسې بدل ویل کیږي.

د د هوال تر خوا ولاړې ته پوهیږې که نه
د زوم کالي د نشته ته شرمیږې که نه

د ناوې د وړلو لپاره موټر آس او کجاوو نه کار اخیستل کیږي همدا چې ناوې د وړلو د حرکت شببه وي د نجلۍ پلار خښنو ته ټکري د ناوې لپورو ته لونګۍ د آس یا موټر لپاره د ګردي د سمالونه ورکوي.

نجلۍ ته د پلار له کوره یوه جوړه چلمچي او کوزه یوه بستره دوې دری جوړې جامې..... داسې نور د کور ټول لوازم ورکول کیږي. په موټرو کې خلک سپریږي او ډولونه وهي اتڼونه کوي د هلک کور ته په رارسیدو داسې بدل وایي:

موږ داسې ناوې راوړه مخ یې لمر څټ یې سپوږمۍ ده
د غره په سر سپوږمۍ رڼا راغله پلانکی مې ښه توپچې ناوې یې راوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې رارسول

دا چې ناوې د کور خولې ته رارو سيږي نو اس يا موټر هر څه چې وي دروي يې او ناوې ته وايي چې راکوزه شه مګر ناوې په دې خبره نه راکوزيږي ناوې هېڅ غږ نه کوي هغه سړی چې د ناوې سره راغلی وي هغه د هلک پلار ته وايي چې ناوې کور غواړي نو د هلک پلار ورته وايي چې زما په کور کې يوه کوټه ددې او په نورو ټولو شيانو کې د راسره شريکه وي نو وروسته له دې څخه ناوې راکوزه شي او د کوزېدو په وخت کې شا اوخوا څادرونه د پردې په شکل د خپلوانو له خوا نيول کيږي په دې خاطر چې پردي خلک ناوې ونه ګوري او د کور تر خولې پورې دواړو خوا و ته ورته څادرونه نيول کيږي.

په دې وخت کې په ناوې اوبه، روپۍ، مېوه... ورشنل کيږي ناوې چې کوټې ته ننوځي د دروازې په تادرې باندې يوه کوکه (مېخ) ټک وهي بيا په کوټه کې هغه د سمالونه چې په خپلو ګوتو يې کړي وي هغه په دې والونو باندې ځړوي، د کلي ښځې د ناوې کور ګوري او مخ رونې يا مخ ديدني ورکوي او په بدل کې يې هغه د سمالونه چې د ناوې په ګوتو جوړ شوي وي د کلي ښځې او مېلمنو ته ورکول کيږي د لرې ځايونو مېلمانه پاتې کيږي او کلي ښځې خلک خپلو کورونو ته ځي.•

• (۲) ۵۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه

د نکاح شپه له هغې شپې څخه عبارت ده چې د ناوې او زوم تر منځ بیا د قبول او ایجاب نوی توب کیږي یعنې ناوې هم یو تن ځانته د وکیل په حیث نیسي او زوم هم په دې شپه د کلي څخه یو تن د کور په سر د ډوډۍ او د نکاح لپاره راغونډ کیږي نکاح د ډوډۍ د خوړلو نه وروسته ترل کیږي. •

د نکاح پلار

همدا چې ډوډۍ یې وخوړله د کلي خلک د جومات ملا دوه تنه شاهدان ټاکي او ناوې ته یې ورلیږي. دغه شاهدان له ناوې څه پوښتنه کوي چې د نکاح پلار څوک نیسې، شاهدان څو څو واره ناوې ته ورځي چې څوک ټاکې مګر ناوې ژر تر ژره د نکاح پلار نه ټاکي دا ځکه په هره پلا چې شاهدان د ناوې د رایې اخستلو لپاره هغه ته غوږ ورنیږدي کوي نجلۍ له شا څخه تور څړی پرې ورګډي کله چې دغه سړی یا نارینه د کوټې مجلس ته ورننوځي نو خلک ورته خاندي په دې توګه دغه مجلس ډېر خندا ور مجلس وي. په څلورم یا پنځم ځل چې شاهدان ناوې ته ورشي هغې ته زاری کوي او ورته وایي چې خلک ډېر سترې او ستومانه دي خوب ورځي نو ژر شه د نکاح پلار دې وټاکه تر دي وروسته ناوې شاهدانو ته وایي زما د نفس وکیل یا د نکاح پلار (پلانی) دي.

د شاهدۍ تر ادا کولو وروسته چې ایجاب او قبول وشي د کلي ملا هغه شربت چې په یوه پاک لوښي کې راوړل شوي وي او مخې ته یې اېښی وي د قران کریم څو آیتونه لولي او پر شربت یې چوف کوي او دا شربت بیا دوه ځایه کیږي یوه برخه یې ښځو ته ورسیږي او بله برخه یې همدلته د خلکو لپاره پریږدي، لومړی غړپ ناوې او بیا یو یو غړپ د کلي ښځې څښي همدا شان له بلې برخې څخه لومړی غړپ زوم او بیا نور کلیوال یو یو غړپ څښي د شربت څښل چې پای ته ورسیږي بیا نو یو

• (۲) ۶۳- ۶۴- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موتی مبوه د خلیفه له خوا وښل کیږي او بیا وروسته د نکاح په مجلس کې هغه وخت چې ملا په لوړ آواز دا ټکې بیانوي، دغه پلانکی نومې نجلۍ چې د پلانکي خان د پلانکي زوي دی او بله لور په دې نامه سره نه لري په نکاح صحیح و شرعي سره د پلانکي خان زوی پلانکي خان نومي لپاره چې بل زوی په دې نامه نه لري ورکړې د نجلۍ وکیل ورته وایي هو، ما نومړي ته ورکړې، ورکوم یې، ورمې کړه. ملا همدغه کلیمې د هلک وکیل ته تکراروي او وایي چې نومړې نجلۍ تا قبوله کړې وه او قبوله د کړه.

هغه هم ورته وایي هو ما قبوله کړې وه او قبوله مې کړه دغه عمل ته قبول او ایجاب وایي. په دغه وخت کې د هلک ورور یا کوم نږدې خپلوان بیاتي پلاس کې پټه نیولې وي او داسې یې خوځوي لکه چې یو شی وربانديې پرېکوي او یا یې لندې لښتې راوړې وي او هغه پر چاقو پرې کوي یا په خپله زوم دغه عمل کوي په دې خاطر یې کوي که په دې مجلس کې څوک په نجلې او هلک یا د دوي په پیوند باندې څه جادو کړی وي چې له منځه یې یوسي.

یعنې جادوګر هر ډول جادو دم او نوشته چې کوي په بیاتي او چاقو یې پرې کوي د نکاح د مجلس په پای کې ملا یوه دعا کوي او مجلس ختمیږي او داسې هم پېښه شوې ده چې نکاح د نجلۍ په کور کې وټرل شي.

کردار راوړل (بوخشه)

بوخشه یا کردار د پېغلې نجلۍ یو بل مسولیت دی، ډېری پېغلې له نامزادۍ د مخه په کور کې د ګوتو کار کوي، په ورېښمو او وونو سره لاسی دسمالونه، د یخن غاړې، د کوټې لپاره د پردو جوړول، د دریشی د پوښونو جوړول، دسترخوان جوړول، جاینماز جوړول، د تکیو د پوښتیو جوړول... کوم چې د دې سیمې د خلکو د لاسي صنایعو یوه برخه ده د خسر کورته د بوخټې په توګه وړي، د ناوې خسر، خوښې، لیورونه، ماما خسر، کاکا خسر او نورو دوستانو ته د ډالۍ په توګه وروړي، بوخشه چې د نجلۍ د لاسي صنعت او کمال څرګندویه ده که چېرې په ښه توګه چمتو شوې وي نو د نجلۍ او د هغې د پلار د کورنۍ په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کيږي که چيرې د نجلۍ په بوخته کې کمی وي نو خلک وايی بوخته يې کمزورې ده، د بوختې دود د وردګو په سيمه کې يو مهم او لرغونی دود دی، چې اکثريت نجونې پرې کلونه کلونه زحمت وباسي، خو اوس دغه دود کرار کرار له منځه تلونکی دی، ډيرې نجونې چې وديږي د خسر کورته د بوختې د دود پرځای ښاري توکي لکه ګلدوزي شوي شيان وړي او يا هم بوخته د سيمې د هغو ښځو څخه د پيسو په مقابل کې اخلي چې د هغوی ورځنۍ چارې لاسي صنايع وي او د بې وزلۍ له امله يې د غاړو ګنډل او د سمالونه جوړول کسب وي، د وردګو ښځې کلک ستر او حجاب له امله له کوره نه وځي، که کومه ښځه کونډه شي يا يې خاوند د کار کولو توان ونه لري نو د ناويانو لپاره لاسي صناعتي توکي په خپل کور کې اوبدي او بيا يې د پيسو په مقابل کې په هغو نجونو پلوري چې وديږي.

د ماشوم د پيدا کېدو دود

ماشوم پيدا کيدل که هلک وي که نجلۍ د اسلام د سپيڅلي دين له نظره ښه کار دی، د وردګو د سيمې ميشت قومونه هم د اسلام دين ته د زياتې عقيدې لرلو له امله د هلک او نجلۍ پيدا کيدلو ته خوشحاله کيږي يعني کله چې ماشوم ښځينه وي که نارينه پرې خوښي څرګندوي که ماشوم هلک وي وايی د خدای رحم دی چې زموږ کورته يوبل ګل هم را زيات شو اوکه (نجلۍ) وي وايی شکر دی چې خدای زموږ په کورنۍ ورحميدا او يوګل بې را ولوراوه، خو په يو شمير کورنيو کې چې هلکان نه لري يا هلکان کم وي د هلک د پيدا کيدلو وروسته ميلې او ساعت تيري جوړوي او خپل خپلوان راټولوي.•

• (۲۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشوم په غوږ کې اذان

ماشوم چې کله وزیږي نو کورنۍ یې لیواله وي چې په غوږ کې یې اذان وکړي. په وردګو کې دا اصطلاح عامه ده چې ماشوم ته باید ژر په غوږ کې اذان وشي څو پوه شي چې مسلمان دی او د خپلې مسلمانۍ څخه خوند او لذت واخلي.

د وردګو خلک اکثرا پخپله (د ماشوم نیکه، پلار، یا بل متدین کس) د ماشوم په غوږ کې اذان کوي او که په کوم کور کې دا ډول کس نه وي بیا د دوستانو له کورڅخه یا هم د مسجد ملا امام راولي څو د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي.

کله چې د کلي امام یا بل متدین کس د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي نو د ماشوم د کورنۍ له خوا ورته په دسمال کې میوه غوټه شوې وي ورکول کیږي، یا هم د شیرینیو یو پاکټ یا نغدې پیسې ورکوي، د دې کار موخه داده چې هغوی هیله لري ماشوم یې د نیکو اخلاقو او اسلامي لارښوونو پابند وروزل شي، بله موخه پکې داده چې د وردګو خلک دیني عالمانو او متدینو خلکو ته ځانګړی درناوی لري او هغه عالم یا متدین شخص چې د دوی کورته ورځي د درنښت او ماشوم ته د خوشحالۍ له امله هغه ته میوه (شیریني) ورکول کیږي یعني د اسلامي او پښتني دودونو له امله په وردګو کې د میلمه، دیني عالم، ا متدینو اشخاصو پالل یو لرغونی دود دی.

سنتي

هلک تر زیږون وروسته په اوومه یا درېیمه ورځ د کلي د نایي یا سیمه ییز روغتیا پال له خوا د اسلامي دین د حکمونو سره سم د ابراهیمي سنتو په رڼا کې سنتیږي، کله چې ماشوم سنتیږي د کلي نایی (خلیفه) د کورد مشر له خوا راغوښتل کیږي د خپلو خپلوانو، د کلي د مشرانو نومونه ورښودل کیږي د ټاکلي وخت سره سم راغوښتل کیږي، ډیری خلک د سنتۍ په ورځ، خوسی یا پسه ذبح کوي او دخوښۍ په نیت د کلي مشران او خپلوان راټولوي، د قرانکریم ختم کوي، ډوډۍ خوري او د ماشوم د خیر او برکت لپاره دعا کوي، په دې ورځ په کورکې د ښځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو له خوا دريا هم وهل کيږي او د ماشوم د پيدا کيدا له امله پټې يا ښکاره سندري وايي.

نوم اېښودنه

نوم دماشوم د کورنۍ د مشر يا بل کوم پوه او لوستي کس له خوا ټاکل کيږي ، که ماشوم هلک وي د ختم په ورځ ملا امام ته ويل کيږي چې دوی پر ماشوم(فلانی) نوم اېښی دی، ملا امام يا موافقه کوي ورسره يا يو بل معادل نوم چې شرعي او ادبي صبغه ولري ورښيي تر خبرو وروسته په يو نوم موافقه کيږي او هغه خلکو ته ويل کيږي، د نوم اېښودل ډير وختونه د ختم په ورځ وي خو کله ناکله د ختم څخه وړاندې يا وروسته د ماشوم د کورنۍ د غړيو له خوا اېښودل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړي دود

په وردګو کې د مړي دود ډير دروند دی او له نورو سیمو تو پیر لري د مړي مراسم چې په تفصیل یې دلته بیانول ناشونې دې له نورو پښتنې قومونه سره زیات تو پیر لري، یوازې د مړې د تدفین او تکفین مراسم یې کاملا د شرعې اصولو پر بنا تر سره کیږي چې دا تقریبا په ټوله اسلامې نړۍ کې ورته والی لري نو ځکه د وردګو له نورو پښتنې قومونو سره دا مراسم یو شانته دي او نور رسم او رواجونه یې بیا د سیمه ییزو دودونو په بنا د نورو پښتنې قومونو څخه د ځانګړیو مقرراتو په بنا د ډیر تو پیر در لودونکې دي.

کله چې مړی وشي د کلي ټول خلک سهار وختي جومات ته راځي، ټول کلی د سهار چای جومات ته راوړی او ښځې د مړي کورته ورځي، د کلي ملاامام، خلیفه او ... کسان راټولیږي، د مړي د خښولو لپاره تدابیر نیول کیږي، روقعې لیکل کیږل او د مشرانو له خوا پریکړه کیږي چې څوک راوغوښتل شي څوک راونه غوښتل شي ځکه ځینې سیمې ډیرې لیږي وي چې د خلکو خبرول او مړي ته رارسیدل ستونزمن او یا هم کله ناکله د ژمي په موسم کې ناشونی وي، مخکې به دا خلک د کلي د دلاک په واسطه خبریدل خو اوس چې د وردګو په سیمه کې نیم او نیم کله مخابراتي اسانتیاوې موجودې دي وولسونه د تلیفون له لارې خبریږي او د ترانسپورتي اسانتیاوو له امله د مړي په تدفین کې د لیرې پرتو خلکو ګډون اسانه شوی دی، چې له امله یې د وردګو په سیمه کې د مړي د خښولو په دود کې ډیر دروندوالی راغلی او د زیاتو مړیو په جنازه کې آن زرګونه کسان ګډون کوي.•

• (۱۲) ۸۰- ۸۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مړي پسې خيرات

د وردګو په سيمه کې معمول ده چې خلک په مړي پسې خيرات کوي چې دا په دوه ډوله ده يو يې دادی چې کله مړی وشي د مړي وارث يا د کورنۍ مهم کسان يو يادوه غوايان اخلي او حلالوي يې ، ترڅو هغه ميلمانه او خپلوان چې د مړي د خښولو په موخه له لرې ځايونو راغونښتل شوی را ورسي او د جنازې لپاره راغلي کسان او د کلي او سيمې اوسيدونکي د خيرات په مراسمو کې ګډون وکړي، دا کار دوه لامله لري يو داچې خلک وايي مخکې له دې چې مړی دفن شي خيرات يې وشي د ده لپاره به د قبر د سختيو په اسانۍ کې مرسته وکړي، دويم داچې دوردګو سيمه ستړي دړې او او جګ جګ غرونه لري وولس يې تيت پرک پروت دی، د موټرو او نورو وسايلو اسانتياوې پکې کمې دي او د مړي خښولو دود يې درومد دی ځکه نو ډير لرې خلک له سختو مزلو سره سره د مړي خښولو ته ورځي، د مړي په کور کې په سلګونه کسان راټولیږي چې په خيرات کې هم ګډون کوي او له خيرات وروسته مړی خښيږي، خو اوس ډيری خلک د دې دود خلاف د مړي له خښولو وروسته په مړي پسې خيرات کوي ځکه په دې وروستيو کې لارې سړکونه جوړ شوي دي او اسانتياوې رامنځته شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مېلمه پالنې دود

په وردګو کې خلک د مړي او ژوندي دود ته په ډېره درنه سترګه ګوري ددې سيمې خلک د هېواد د ځينو نورو پښتنو په څېر مېلمه ته زيات درناوی کوي په خپله په ځان هر ډول کړاو او سختي راولي خو هڅه کوي څو مېلمه ته په دسترخوان ببلابېل خواړه چمتو کړي. د وردګو خلک هغو خلکو ته چې له مسافری راځي يا ورسره دوستي او ملګري لري وخت ناوخت ورته مېلمستيا وې کوي په دې سربېره که کوم مېلمه د چا کورته ورشي نو د کور خاوند يې په وړين تندي هرکلی کوي او تر ټولو غوره خواړه ورته چمتو کوي، د وردګو خلک په اخترونو کې د ړې شپې سر په سر يو بل ته مېلمستيا وي کوي.

د مېلمستيا دود پکې دومره پياوړی دی چې په دېرو سيمو کې هوټل نه ليدل کېږي او نه ورته ببروني مسافر اړتيا لري ځکه ددې سيمې خلک د خپلو دينې او پښتني ارزښتونو له مخې مېلمه ته ډودی ورکول خپل دروند مسئوليت ګڼي.•

مېلمه ته ډالی

ډالی زمونږ د هېواد د درناوي او تفاخر يوه تر ټولو لوړه ملي او تاريخي عنعنه ده او نه يوازې د عام ولس ترمنځ تبادله کېږي بلکې په دولتي کچه هم لوړې ډالی رواج لري، د ډالیو معمول نه يوازې په افغانستان کې بلکه د نړۍ په اکثره هېوادونو کې هم ديوې ملي عنعنې په عنوان رواج لري او عزتمندو ميلمنو ته ورکول کېږي.

زمونږ په هېواد کې ډالی په ملي اووګړنيزه کچه اکثرا د چکمنې، پوستين، لنګی او کالیو په بڼه رخت وي خو استعمال يې له ډېرو پخوا زمانو څخه رواج لري د ډالی پواسطه ملي او فردي ميلمه ته په لوړه کچه درناوی مراسم په ځای کېږي او هغه ته د اخلاص وروستی مراتب پرې څرګندېږي آن تردې چې د

• (۱۲) ۷۷- ۷۸- ۷۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت په بشپړ چوکات کې او د انساني معیارونو په رعایت سره ځینې وختونه د ډیرګران میلمه یا د میلمنې زوی ته لورهم ورکول کیږي چې هغه بیا د ناوړه رواجونو لګښتونه نلري او دا نجلۍ لوړه بختوره وي په هرصورت هغه ډالۍ چې د عام ولس او کورنیو ترمنځ رواج لري اکثرا یې د کورنیو په اقتصادي توان پورې هم اړه لري ځکه هغه کورنۍ چې اقتصادي یې قوي وي خپل ګران میلمه ته چکن پوستین ډالۍ کوي او له هغه را روسته زرینه چکمنه او وریښمنه لنګۍ ورکول کیږي او د کالیو رخت بیا وروستۍ او ټیټه ډالۍ ده چې میلمه پرې نازول کیږي.

له بل پلوه ډالۍ نه یوازې نارینه ته بلکې ښځو ته هم ډالۍ ورکول رواج لري خو د ښځو ډالۍ یوازې پرکمیس او ټکري پورې محدودې وي، د دغه ډالیو وخت هم معلوم وي تل او هر وخت چاته ډالۍ نه ورکول کیږي داچې کومو کسانو ته ډالۍ ورکول کیږي او په کومو مواردو کې ورکول کیږي البته دلته موږ له هغه کسانو یادونه کوو کومو ته چې ډالۍ ورکول کیږي اودا رواج یوازې دډالیو په ارتباط را څیړو او په نورو ابعادو یې کار نلرو.

۱ـ د نویو خیښانو ترمنځ په پیل کې ډالۍ ډیرې معمول وي او که درواغجن نشم یو دبل بیخ په لومړنیو ډالیو وباسي ځکه هر یو زیار باسي چې ځان تر مقابل لوري لوړ وښیي.

کله چې یو څوک چیرې خیښي وکړي لور ورکړي نو له یو څه مودې وروسته د زوم پلارینه دنوې کوڑدن کورته پوښ راوړي چې په ناوکۍ سربیره د ټولې کورنۍ غړو ته جامې پکې شاملې وي خو اصله خبره داوه چې پوښ را وړونکوته که نارینه او ښځینه د تللو پروخت کې د جامو رخت ورکول کیږي چې دغه رخت ته ډالۍ ویل کیږي.

۲ـ له یو څه مودې وروسته دزوم د کورنۍ لخوا د نجلۍ د کورنۍ غړو ته میلمستیا کیږي او له میلمستیا وروسته دوی په ښو ډالو لمانځل کیږي چې (خسرشریف) ته د امکان په صورت چکن پوستین او د کورنۍ نورو غړو ته جامې او نورې ډالۍ ورکول خو پاته دې نه وي چې دغه رواجونه سخته منفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیالي ده او ورځ د بلې په پرتله نوي رواجونه پکې زور اخلي او په اصتلاح د سیالۍ او شریکي په بنا ملا ماتونکی لګښتونه را منځ ته کیږي.

د خیښانو د کورنیو ترمنځ نورې ډالۍ

له واده وروسته که چیرې دناوې ماما ، کاکا ،ورور، خاله ، عمه چې د عمومي میلمستیا پرمهال د زوم کره نه وي تللي او له واده وروسته د زوم په کور ورپیښ شي نو د تللو پر وخت رواجي ډالۍ ورکول کیږي او همدارنګه د ناوې کورنۍ هم دزوم د کورنۍ د پورتنیو مشخصاتولرونکو کسانو ته د ډالۍ په ورکولو مکلف دي.

متفرقه ډالۍ

دا ډول ډالۍ زښته ډیر مستحقین لري یاني که چیرې لیرې او نیږدې خورځوی تربور د خیښانو، خیښ او په دې لړ نور خپل او پردي له چا کره په لومړي ځل ورشي نو میلمه د تلو پرمهال له دروازې نه د هر را ننوتونکي کس تخرګ ته ستر ګې نیولې وي چې ګویا ډالۍ به یې را وړې وي خو دا ډالۍ خدای وس اختیاري دي که یې څوک چاته ورنکړي هم څوک دګیلې حق نلري په متفرقه دالیو کې جرګه مارو ته هم ډالۍ هم شاملې وي

مړیڅي

یو بل ډول ډالۍ بیا (مړیڅي) ده چې دا رواج اوس تقریبا تت او له منځه تللی دی هغه به په دې ډول و کله به چې د نوې ناوې لومړی او لاد دناوې د پلار کره ولاړ نو د ناوې پلارینې به د مړیڅي په نوم یو حیوان (پسه یا خوسکی) دخپلې لورنوي زیږدلي ماشوم ته ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دودیزې میلمستیاوې (اختر، مسافري، خبنبي...)

خپلو خپلوانو او کلیوالو ته ډوډۍ کولو ته میلمستیا وایې چې فردي او ډله ییزې میلمستیاوې پکې شاملې دي او د میلمستیا مواردهم معلوم دي، ځکه ځینې میلم ستیاوې جبري او ځینې اختیاري وي چې د جبري میلمستیاوو په ډله کې اکثراد اخترونو او نورو داسې ورځو میلمستیا شامله وي چې د کلي هرکور به د ډوډۍ په کولو مکلف وي خو اختیاري میلمستیا ترجبري هغه بیا خوندوره وي، که یو څوک له مسافرۍ نه راشي نو نیږدې خپلوان یې ورته میلمستیا کوي اوکه چیرې څوک له بندیخانې را خلاص شي او یا هم کوم حاجي له حج نه راشي نو بیا درنده میلمستیا ورته کیږي او پخوا پورې یې نور سپین ژیري او مخور هم کښینول کیږي.

او همدارنګه د خیښانو لپاره هم میلمستیا دود ده کله چې څوک له چا سره خیښي وکړي نو په لومړي ګام کې د مړي ژوندي د پاللو لپاره ددوی ترمنځ یو بل ته میلمستیاوې کیږي خوداچې په ځینو میلمستیاوو کې میلمنو ته ډالۍ ورکول کیږي.

د اختر دود

اختر که څه هم د ټولو افغانانو او ټول مسلمان ملت د خوښۍ ورځې وي خو په وردګو کې دې ورځو ته ځانګړي مراسم نیول کیږي، د اختر په لومړۍ ورځ ټول خلک (نارینه سړي او کاشومان) سهار وختي جومات (مصدق) ته ځي، هلته چایونه څښي او تر چای څښلو وروسته له یوبل سره د اختر مبارکي کوي، له جومات بهر یا د جومات په څنګ کې د ډوډۍ د مراسمو په اړه ترتیبات نیول کیږي او د مهال ویش سره سم پر یو وخت ۵ یا ۶ کوره ټول کلي ته ډوډۍ کوي او دا دود په ډلییزو میلمستیاو او خوښیو لمانځي، ماشومان بیلابیلې لوبې کوي لکه د هګیو جنګول، د غوزانو ګټل...

ماشومان په ډلییز توګه د یو بل کورونو ته د مبارکي ورکولو لپاره ورځي او هغوی ورته میوه یا نغدې پیسې یا ایشیدلې هګۍ د عیدي په ډول ورکوي. لویان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د خپلو خپلوانو کره البته چې محرم یا نږدې خپل یې د اختر مبارکي په خاطر ورځي، او ښځې هم د خپلو نږدې خپلوانو لکه ماما، کاکا، ورور، خور او ... خپلوانو کورونو ته د اختر مبارکۍ لپاره ورځي.

په مخکې وختونو کې به د اخترونو پر مهال د ټوپکو ډزونه کیدل، نارینه وو به د غره په لمنو کې اتڼونه کول او ډولونه به وهل کیدل، نجونو به هم په یو ځانګړي او مناسب ځای کې چې هلته به نارینه نه وو ډله ییزې اخترۍ میلې لکه د ټال وهلو لوبه او داسې نورې ترسره کول خو اوس دا دودونه کم شوي او د له منځه تللو په حال کې دي.•

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

هرهېواد خپل د خوړو ځانګړي ډولونه لري چې دهغوی دا خواړه د خپلوګاونډیو هېوادونو له خوړو سره بیا تر یوه بریده شباهت لري او یو شان ته وي خو د لیرې پرتو هېوادو نو نه بیا بشپړتو پیرلري مثلا د امریکایانو په کورنیو اوهوټلونوکې خواړه دافغانستانرد کورنیو او هوټلونو له خوړو سره ډیر تو پیر لري هلته ښایې چیکړي، کروت او شکنه څوک ونه پیژني او هغه خواړه چې هغوی یې خوري که موږ ډیر وږی هم شو نه یې خورو ځکه موږ یې نه پیژنو اوموږ ته کیفیت هم نلري دامریکا د خلکو تر ټولو ډیر ښه خواړه (پیزه) ده خو موږ بیا پیزه میزه نه پیژنو .

په هرصورت لکه د مخه چې وویل شول هرهېواد د خوړو د ځانګړیو ډولونو درلودونکی دی ځینې هېوادونه یونبات ډیر استعمالوي او ځینې نوربیا بل، غنم په افغانستان کې د نړۍ ترنورو هېوادونو په پرتله زیات استعمالیږي ځکه د خلکو عمده خوراکي توکی یې غنمینه وچه ډوډۍ ده، ځینې هېوادونه لکه بنګلدیش سیلون او برما بیا وریجې تر نورو هېوادو زیاتې استعمالوي هلته تربل هرڅه زیات وریجې استعمالیږي زموږ په ګاونډي هېواد پاکستان کې دال ډیر استعمالیږي د پاکستان دال او چپاتي نړیوال نوم لري د اسلامي انقلاب پر

(۱۲) ۶۱- ۶۲ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال به کمونیستي مډیا ګانو افغان کډوال او مجاهدین دال او چپاټي خوړونکي بلل، تریخ دال او وتودو چپاټیو ځانګړی خوند درلود.
هغه خواړه چې په افغانستان کې معمول دي او ترې ګټه اخیستل کیږي په لاندې ډول دي.•

لاندی

د افغانستان په ټولو قومونو کې لاندی لږ ډیر رواج لري خو په وردکو کې د لاندې رواج له ډیرو پخوا زمانونه تر نورو قومونو ډیر معمول وه.
د لاندي لپاره عمو ما ښه چاغ پسه او یا کوم بل حیوان لکه غوایې یا او ښ ټاکل کیږي خو وزه هیڅکله څوک نه لاندی کوي د لاندې مال بزګران د اوړې په موسم کې ښه ساتې اوربشې او نورې غلې دانې ورکوی تر څو ښه چاغ شی.
لاندی لکه د مخه چې وویل شول په وردکو سربیره د هېواد په نورو ولایتونو کې هم معمول دی آن تر دې چې د هیواد په سهیل لو دیځ کې ځینې شتمنې کورنۍ بیا دکورنۍ د هرغړې په سریو پسه حلالوی. خو د لاندې غو ښه یوازې د ژمې په موسم کې استعمالیدای شې او له څړمونې وروسته یې استعمال جانبي عوارض لري ځکه لاندی ډیرګرم وی.
د لاندې لپاره عموما پسونه ټاکل کیږي ځکه پسه تربل هرحیوان ښه او ژرچا غبدای شي لم یې ښه غټیدای شي او غوښه یې هم دومره نازکه وی چې د ښه چا غوالې په صورت کې یې پوست هم د غو ښې په حساب اوړي.
لاندی د وردګو د نازد خوړو په حساب دی کله چې په ژمې کې له چا کره ښه نازولې میلمه ورشې نو لاندې ورته پخوی او که ترهغه هم لا ښه نازولې وی نو(لاندې پلو) ورته پخیږي او تردی نورپورته د نازخواړه نشته، لاندې زمورږد هېواد په هوټلونو کې نه پخیږي او یوازې کورنۍ خواړه دي.
لاندی له ډیرو پخوا زمانو څخه زمورږ په ټول هېواد کې معمول وه او ښایې تاریخچه یې لرغونو انسانانو او آن د ښکار له زمانورا پاته وي ځکه کله به چې

• (۲۳) ۱۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنیو انسانانو په غرونو او ځنګلونو کې حیوانات ښکار کړل نو د هغه غو ښه به یې په وار نشوای مصرفولای او وچوله به یې چې د هغوی دا کار د ننۍ زمانې له لاندې سره کټ مټ ورته والې لري.

ښوروا

هغه ښوروا چې نوم لري له تازه غوښې نه پخیږي ځکه د تازه غوښې ښوروا بیله مزه لري په دې شرط چې د ښوروا د ښې ښوروا په اصولو پخه شي ښوروا هم په څو ډولونو پخیږي که چیرې غوښه د پسه وي نوغوړي (تبی) او نورضمایم نه وراچول کیږي او سپینه ښوروا چې د لم توتې هم پکې پرتې وي د وړې نس ټکور ده او د غوایه ښوروا که ښه چاغ وي نوبیاغوړي او تبی نه غواړي خو که چیرې ډنګر وي اوغوښه یې غوړونلري نو بیا د تبي په نوم پیاز داغ ورته جوړیږي اووراچول کیږي خو تازه غوښه نه یوازې د ښوروا به شکل پخیږي بلکه له هغه نه قورمه هم پخیږي چې په ښارونو کې دو پیازه او کباب هم ترې جوړیږي په پخوا وختو کې په وردګو کې غوښه یوازې د ښوروا او قورمې په ښه استعمالېده خو اوس هر ډول کباب دیګي په وردګو کې هم رواج شوي دي.

پلو

په پخوا وختونو کې په وردګو کې پلو یوازې له لوکو وردګي وریجو نه پخېده او زیرغوړي به پکې استعمالیدل چې ښه ذایقوي کیفیت به یې درلود ، هغه وخت اوسنی بازاري وریجې چا نه پیژندلې او د وردګو لوکو وریجو به ښارونو او په تیره بیا د کابل په ښارکې ځانګړې. نوم درلود او هراخیستونکي به ځان به دې باوري کاوه چې له بازار نه یې وردکي لوکې وریجې اخیستې دي د لوکو وریجو بوی به نرم او ځانګړې عطرجنې وړمه به ترې خوریدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیربرنج

دا هم د وردګو له پخوا زمانو نه یو معمول کورنی خوراک و چې د لوکو وریجو له میدګی نه به پخیده شیربرنج ته به لړې اوبه او ډیرې شبدې وراچول کېدې او مزه او کیفیت به یې د شبدو له اندازې سره تړلې و خو ډیری هغه کسانو چې د معدې ستونزه به یې درلوده شیربرنج نشوای خوړلای ځکه په معده کې به یې جګړه پیل کوله.•

چیکړی (کیچړی)

چیکړی هم د لوکو وریجو له میدګی څخه یوازې په اوبو کې پخیږي او کله چې پوخ شي او په قابونو کې تقسیم شي نو بیا یې په منځ کې کروت وراچول کیږي کیچړی، با کیفته خواړه دي زښته ډیر خوړل کیږي او هیڅ جانبي عوارض نلري که هر څومره ډیر وخوړل شي معده پرې زوروره ده او ژر یې هضموي

کورت

کرت دوه ډوله دی لومړی، وچ کرت چې زدویل کیږي بیا تبی ورته کیږی او د وړې شوې ډوډۍ په سر اچول کیږي او دوهم لانده کروت دي چې چکه نروبه او توده کړي او بیا یې له پیاز داغ سره د وړې شوې ډوډۍ په سر وراچوي خو کرت په دواړو صورتونو کې ډیر غوړي غواړي هغه څوک چې چربې ډوډۍ خوري نو له کروتو سره یې جوړه وي پخوا وختونو کرت ډیر رواج درلود زیړو غوړیو او کروتو به ځانګړې مزه درلوده ، کرتو خپل رواج اوس هم له لاسه نه دی ورکړی اود سیمه ییزو خوړو په دود یې خلک خوري.

• (۲۳) ۱۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکنه

شکنه اوس څوک نه خوری او پرې شرميږي ځکه غريبانه خواړه دي خو شکنه ډيرنرمه او د معدې لپاره اکسير شی دی له يوه وزيرنه د کوم تلويزيون خبريال وپو ښتل په خوراکونو کې د څه خوښيږي وزيربې له ځنډ پرته ورته وويل: شکنه ، خبريال وخندل خو وزير ورته وويل: تر اوسه ماشوم يې او د شکنې په اهميت نه پوهيږي کله چې ماغوندې سپين ژيری شي نو بيا به پخپله شکنه غواړي.

اوګره

اوګره نرم خو قوي خواړه دي د غنمو له دلدې (ورغاستيو) نه جوړيږي هغه څوک چې د هډوکو د خوږو ستونزه ولري نو اوګره پرې نه لګيږي اوګره له ډيرو پخوا زمانو څخه د وردګو په کورنيو کې پخېده او ډيري وختونه به د عاشورا په مراسمو کې اوګره پخيده او په کورونو به ويشل کېده د اوګرې خام مواد لکه د مخه چې وويل شول معمولا د غنمو دلده ده او کله چې پخه شي نو بيا تبی ورته کيږي دا خواړه ملي خواړه هم دی او په رسمي کچه پخيږي

سمنک

د کره رواياتو په بنا (سمنک) له ميلاد وروسته له ماورای النهر څخه او سني افغانستان ته را غلی دی او اصل ځای يې اوسنی ازبکستان تاجکستان او ترکمنستان دي سمنک حلوا ته ورته خواږه خواړه دي خو کيفيت يې حلوا ډيرتو پيرلري د سمنک خوږوالي د غنمو له تعامل نه دی يانې داچې لومړی يو چارک لږ يا لږ ډيرغنم په يوه لوښي کې له معين مقدار اوبو سره اچوي او کله چې غنم را شنه شي نو سپينې رينبې يې يو تر بل تيرې شي اوځوکې يې ديوه شنه فرش په شان يو پر بل کې ننوتلې يو چم را شني شي بيا دغه د شنو غنمو کلوله له لوښي را چپه کړي او په يوه ماشوم يې تارپه تار کړي وجه يې داده چې د راشنه شويو غنمو ګډ وډ کول ښايې کومه ګنا ولري او په ماشوم پسې ګنا نه حسابيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوب

سمنک ته ورته خواړه دي چې يوازې ښځې يې خوښوي او پخوي لومړی اوړه په اوبو کې واچوي او بيا يې د وريجو يا اوګرې په شان پخوي خو اړوب له پيل نه د يوه څمڅې او يا ورته لرګي په واسطه يو مخ لړل کيږي او کله چې ښه پوخ شي نو بيا يې زيړغوړي په منځ کې واچوي او په مزه مزه يې خوري ، اړوب د خوړلو پر وخت په خوله کې پر تالو ډير موښلي نو ځکه هغه څوک چې مخکې يې اړوب نه وي ليدلای اړوب نشي خوړلای تالو او خپله خوله ټوله پرې لړي او ککړوي يې.

حلوا

نرم او خوارې خواړه دي او خوږوالی يې د بورې او ګوړې په واسطه دی پخوا به د وردګو خلکو د مړې د ښخولو په مراسمو کې د مړې د (څوري) په نوم حلوا پخوله ، پخوانۍ حلوا وې له ګوړې او دغنمو له اوړو څخه پخيدلې خواوسنۍ حلوا له سوجي او بورې نه پخيږي او اوس اوس له حلوا سره نور مغزيات هم اچول کيږي چې ځانګړی خوند لري.

د سوجي حلوا اوس په کليو او ښارونو کې د سهار له چای سره ډيره معمول ده

پيرکی

اوس مهال په ښارونو او کليو کې د پيرکي استعمال زښته ډيردی په دري ژبه ورته بولاني وايې پخوا وختونه به پيرکی يوازې په کليو کې په تناره پخيدل هغه هم له شفتلې او يا نورسابو څخه او آن تردې چې کورنيو به ښارونو ته هم را وړل ، خو اوس پيرکي په تناره برسيره په ښارونو کې په طبخي هم پخيږي او استعمال يې دومره ډيرشوی چې هرځای د سړک پر غاړه په غوړيو کې پخيږي او ښاريان يې له دوړو سره يو ځای نوش جان کوی په ښارونو کې اوس له کچالو نه ډيرپيرکي پخيږي او په کچالو پسې په دوهم ګام کې ګندنه ده چې دا دوه

• (۲۳) ۱۶۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکي د ښاري پيرکيو مهم لومړني مواد ګڼل کيږي خو په زړه پورې داده چې اوس پيرکيو د کابل ښار نانوايې ګانو ته مخه کړې ده او په ځينو نانوايې ګانو کې د ډوډۍ تر څنګ پيرکي هم ليدل کيږي.

شنالغه

پخوا امکانات محدود وه داسې راحلې چې غلې دانې له يوه ځايه بل ته ورسوي نه وې موجودې که به کله په يوه سيمه کې وچکالي را غله نو خلک به له کلکو ستونزو سره مخ کېدل او د ژوندي پاته کېدو لپاره به يې د هرهغه څه خوراک ته لاس اوږداوه چې د نرمو الي له وجې به د خوراک وه چې يوه هم له دغه خوراکونو نه شنالغه وه لکه څنګه چې له نامه يې معلوميږي شنالغه له (شنې) څخه تسميه شوې ده کله به چې قحطی را غله نو خلکو به يوه برخه اوړه او دری نورې برخې هغه شينلي چې د خوراک وړ به وه لومړی ښه (وورژنل) او وروسته به يې له خيشتو اوړو سره ګډول او بيا به يې په تناره پخول ترڅو اوړه صرفه شي د شنالغې ترټولو ښه او معمول خام مواد (تبرغوان) و چې دا بوټی اوس هم به وردګوکې شته او ځينې وختونه يې خلک خام هم خوري، شنالغه پخول د نيستی او فقر تر ټولو لوړه علامه وه خو نوی نسل اوس د شنالغې په نوم کوم شی نه پيژني.

چيشپيرې

دې خوړو ته په ښارونو کې منتو ويل کيږي خو چشپيرې په جسامت کې له منتونه لويې وې او معمولا به هغه د ښځو ترمنځ د ښځينه ميلو په ترڅ کې پخېدې له چشپيرو سره به يې چکه هم استعمالوله چې بيا به يې ځانګړی خوند درلود.

شين تاړ

دا هم د نيستی خواړه وه هغه شينلي چې انسانانو به سابو او يا پيرکيو کې استعمالول په شين تاړ کې به هم تړې ګټه پورته کوله شين تاړ داسې پخيده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي به يې او به جوش کړي بيا هغه شينلي چې شين تار ته به يې وراچول ښه ميده (وورژنل) او بيا يې هغه ديګ ته چې غوړي او مالګه به هم وراچول شوي و ، وراچول شول ، چې ښه به پاخه شول نو سوپ ته ورته يو خوراک به ترې جوړشوي و چې خلکو به ورته شين تار وايه او د معدې لپاره هم ښه ملين و.•

ښيلی (مالیده)

دا دمنډې اوچريکي خواړه دي کله چې د يوه ګران ميلمه لپاره دنورشي د پخولو لپاره وس ونه رسيږي نود زيړو غوړليو نه ښيلی ورته پخوي او ښيلی داسې پخيږي چې چې لومړی زيړ غوړ ښه تاوده کړي او بيا ډوډۍ ورته وړه وړه کړي او په غوړيو کې يې کباب کړي خو ښيلی دا يو شرط لري چې ټول خلک يې نشي خوړلای ځکه سخت تند او ستوغ وي.•

کوچه

کوچه هم د هوس خواړه دي هم د مجبوريت د هوس ځکه دي چې هرځوک د نورو شيانو له خوړلو نه مړه شی نو هوسانه يې د با قليو ، نسکو ، جوارو ، ميو او موشنګوله دانو نه پخه شوې کوچه وي د غنمو او نسکو په کوچه کې چې يوه ټوټه لاندی واچول شي نو بيا شا هانه خواړه ترې جوړ شي په ښارونو کې يوازې (ګرم داغ با غولا) کوچې ليدل کيږي او يا هم شور نخود چې کليوالي ځوانان د ښارونو شور نخود نه خوښوي او کله نا کله د ښارونو ګرم داغ موشنګ خوري او د مجبورت په صورت کې به ځکه کوچه پخبدله چې لهه غنمو اوجوارو پرته نورې غلې دانې نه اوړيدې او ډوډۍ نه ترې پخبدله او باقلي هم ډوډۍ په ښه سوچ نه خوړل کبدل نو ببو سه کورنيو به له هغه غلو دانو چې ډوډۍ به ترې نه جوړيده کوچه پخوله کوچه ډير پخوانی نوم دی هزاره ګان ددلدې اوګرې ته کوچه وايې.•

• (۲۳) ۱۵۸ مخ
• (۲۳) ۱۵۷ مخ
• (۲۳) ۱۶۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) ولســـــي لـــــــوبې

د وردګ ولایت په هر کلي او ولس کې په لسګونو ډولـه د ماشومانو، نجونو، ځوانانو او لویانو لوبې رواج دي چې ځینې یې دایمي شکل لري او ځینې نورې بیا موسمي دي. لازم ګڼل کېږي چې په دې ځای کې د ځینـو هغـو لوبـو یـوازې نـوم واخیستل شي چې د وردګو په کلیوالو سیمو کې رواج دي او نومونه یې د دې اثر لیکـوال تـه معلـوم دي. دغـه نومونـه پـه دې ډول دي: چنګـوړس یـا چنـدی، سرشکوونی، څلورپچی، دولس پچی، کتار، توپ بازي، توپ ډنډه، سپښتیې یا بجلې، شیطان غویې، ډمې ویشـتل، لالا وار، تیږه اچول، غېږې نیول، منډې وهـل، رسـۍ کـش کـول، پـټ پټـونی، وزه او لېـوه، ډنډه او کـاکی، مـرده کـۍ، چارمغز، خینبې، خستکه، جفت او طاق، ګاټې، مندکې او خولۍ، وزه او لېوه، زانګو اچول، په واورو ښویېدل، صدره یا ښه شپه، بنډار، کیټې، لاډو، کرمبول، ټک او لوښت، ټوپ وهـل، ډاډه کـول، خوسی، ننبـه ویشـتل، نېزه وهـل، چنـدل وهل، جاسفه وهل، پختکه والوته، چوب بازي یا لرګي لوبه، زانګو اچول، منډې وهل، ګوډه چرګه، پټ خاک، ککۍ، غـل پاچا، انګړې بنګړې تي، ډمډومکـه، ټیکلۍ، مړګک، ارغونجـک، لـوځکې جـوړول، ټوپوهنـه، تېږه اچول، د لاسـونو پهلواني، کچه او داسې نور. د وردګ ولایت د رسمي شمېرو له مخې په دې ولایت کې د ۲۴ ډول ډول لوبو د اجرا په ترکیب کې ۲۵۲ ټېمونه فعـال دي چې پـه هغـه کې ۴۶۲۱ لوبغـاړي شـمولیت لـري. د دې ولایـت د رسمي لوبـو نومونـه دا دي: والیبـال، فوټبـال، کراتـه، کـاتفوترا، بکسـنګ، انـدام روزنـه، هـاکي، بایسـکېل ځغلـول، ووشو، منډه وهل، فوتسال، مینې والیبال، د معیوبینو پارا المپیک، تکواندو، وزن پورته کول، سطرنج، کیـک بکسـنګ، پېنګ پانګ، کبډي، باتوراندود او هنډبال•.

• (۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غښی ویشتل

غښی ویشتل څه اوسنی لوبه نه ده په ولسونو کې د غښي ویشتل له ډېر پخوا راهیسې دود دي د ځینو په وینا غښی او نېزه لوبې د سکندر مقدونې له وخت نه را په دېخوا دود پیدا کړ په هغه وخت کې غښي د لښکریانو له خوا د هدف له منځه وړلو لپاره په کار بدل.

ښایي د غښي او لندې لرغونتوب تر دې هم ډېر وي، په ولسونو کې غښی ویشتل د ځوانانو د سیالي او لوبې په توګه کارول کیږي په سیالیو سربېره پر غښي او لنده د آلوتونکو ښکار هم تر سره کیږي. د غښي جوړښت څنګه دی؟ غښي په لومړیو وختو کې د سسیې په نامه یو غرنی بوټی دی چې د هغه له لرګي څخه د کم و زیات په یو متر اوږدوالي سره جوړېده د غښي لنډوالی او اوږدوالی د لوبغاړي په تناسب هم ټاکل کیږي لوی کسان لوی غښي جوړوي، د سسیې د لرګي څخه یې ځکه غښي جوړول چې د سسیې د لرګي منځ خالي وي او کلک لرګي لري د لندې په واسطه لرې واټن ته په آسانۍ سره تللی شي، څه وخت چې د غښي لپاره وړ لرګی تیار شي هغه لومړي ښه ښویوي وروسته د هغه څوکې ته تېره او سپنیزه غوټۍ یا دندانه جوړوي چې (خدنګ) هم ورته ویل کیږي او د غښي په سر کې یې ځای پر ځای کوي. د سسیې د لرګي سر ببره د نورو لرګیو څخه هم غښي جوړیږي خو اوس مهال غښي د چین او نورو بهرنیو هېوادونو څخه راځي. لنده د غښي وارولو اصلي وسیله ده چې غښی په لنده سره لرې فاصلو ته وارول کیږي لنده هم د غورځتي له لرګي، بانس لرګی، المونیم، فیبر او داسې نور توکو څخه جوړیږي. د یوې لندې بیه د څلو ښت زرو په شا او خوا کې ده، لنده د موخې ویشتلو لپاره په ښي او کین دواړو لاسونو کې نیول کیږي په یوه لاس لنده نیسي او په بل لاس غښی د ځان په لور کش کارې تر کش کارلو وروسته یې د موخې ویشتلو لپاره خوشي کوي.

دا لوبه د ماشومانو پر وس نه ده پوره د غښي مینوال، غښتلي ځوانان او د پاخه عمر لرونکي کسان دي او دا لوبه تر سره کوي. په عامو ورځو کې خلک یاده د غښي لوبه کوي او کله کله د نوي کال په لومړیو ورځو، اختر و او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړیو ورځو د غښي لوبه کوي. غښی ویشتل په یوازیتوب هم کوي کله پرې ښکار کوي او یا هم پرې ننښه پخوي. په کلیو او لسونو کې ځوانان په ګډه سره په ټولیزه توګه په لنده او غښي لوبې کوي. خو بیا کله چې لوبه ګرمه شي لوبغاړي پرې سره راشي په دوو ډلو وېشل کیږي او غښی ویشتل تر سره کوي. د لوبې ګرموالي پر وخت غښي په دوو مساوي برخو ویشي او یو تن غښي تر شا پټ نیسي یوې لوبډلې ته وایي د ښي یا کیڼ لاس غښي نیسې چې د کوم لاس غښي ونیسي هغه نور بلې ډلې ته ورکوي، د ۳۰ – ۵۰ مترو په فاصله د موخې ویشتلو لپاره یوه ننښه جوړوي خو ننښه څه شی دي؟ ننښه یا د هدف ویشتلو ځای دی چې ۲×۷ سانتي مترو په اندازه وړه د لرګي ټوټه جوړوي همدا د لرګي ټوټه په او سپنه کې ږدي چې (سخوری) ورته وایي. څه وخت چې ننښه په سخوري کې ځای پر ځای شي په ټاکلې فاصله هغه د مال پر سره کې ږدي د مال د سرې شا اوخوا پستې خاورې اچوي دا کار ځکه کوي چې غښي د لګیدلو پر وخت مات نه شي، له دې وروسته لوبډلې په نوبت سره په ننښه د غښي وارونه کوي کومې لوبډلې چې ننښه د غښي په واسطه ډېر ځله وویشتله هغه لوبډلې دا غښی ویشتنه ګټلې ده. په غښي باندې د دوو تنو تر منځ هم سیالي کیږي او دوه کلي یا ډېر کلي هم د غښي ویشتلو په سیالۍ کې برخه اخلي او د غشو سیالیو ته (تور) وایي. یاده دې وي چې غښي ویشتل د وردګو ولایت د چک په ولسوالۍ کې ډېر مینوال لري او د همدې ولسوالۍ د لنګړاګ، بابا قلعې، برخوات، آدم خېل، دوران خېل... کلیو کې خلک د غشو ویشتلو سیالۍ کوي.•

• (۱۸) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

والیبال

والیبال چې د اېران ملي لوبه ده زمونږ په ولسونو کې تر نورو لویو لوبو ډېره کیږي له بهره راغلې دود لوبه زمونږ په ولس کې هم د ډېره راهیسې د یوه هوا لرونکي توپ په وسیله تر سره کیږي والیبال په یو ازیتوب نه کیږي دوه ډلو ته په کې اړتیا شته ځکه سیالي ددو ډولو تر منځ کیږی ګټل او بایلل لري له سړو او یخنیو پرته د کال په ټولو فصلونو کې کیږي د پسرلي په موسم کې چې ښکلې او مناسبه هوا وي ډېر تورنمنتونه او لوبې کیږي، دا توپ په وزن کې نظر د فوټبال توپ ته سپک او د لاسونو وهلو لپاره جوړ شوی دی لویوالی یې نږدې د انسان د سر په اندازه دی دوه برخې لري چې یوه ته یې (کوور) ویل کیږي او بل ته یې د هوا ټوپ (بېلډر) چې د کوور په د ننه برخه کې وي د پمپ یا بلې وسیلې په واسطه د خوښې وړ هوا ورکول کیږي، د سوري کېدو په صورت کې هوا تري وځي او پنچریږي.

یاده لوبه یوې هموارې ځمکې ته اړتیا لري چې په هغه کې د میدان په نامه ځمکه د (۱۸) مترو په اوږدوالی او (۹) مترو په سور له کوم جګوالي او ټیټ والي پرته هواره سطحه جوړوي تر دغه ځمکه یو مستطیل خط راکاږی چې د میدان احاطه څرګنده شي دا احاطه په سپینو کرښو ګچ، چینه، تیږو او نور توکو په نښه کوي، د میدان په وسط کې دوې او سپنیزې یا لرګینې ستنې (پایې) پر ځمکه کې عمودي خښوي چې د لوبې کولو په وخت په ځمکه کې و نه خوځیږي کنه د لوبې مزاحمت به یې کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د والیبال یو انځور/ عکاس محب الله شریفزی/ د وډرګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست له آرشیف څخه

د دواړو ستنو تر منځ یو جال تړي د جال لوړوالی او ټیټوالی د دوی په خپل لاس کې دې خو د دوو مترو نه یې په پورته هوا کې تړي جال او سپنیز نه وي او د نرمو تارونو څخه جوړیږي.

دا لوبه ښه قوانین لري هر لوبغاړی په ځانګړي نوم لوبول کېږي دا لوبه له دوو تنو نه نیولې چې یو په یو به لوبه کوي تر شپږو قانوني لوبغاړو او تر هغه زیات هم کولی شي په دې لوبه کې برخه واخلي خو معمول شپږ تنه په یوه میدان کې او شپږ تنه په بل میدان کې ودریږي چې ټول دولس تنه کیږي لوبه کوي د لوبغاړو نومونه په دې ډول دي سرویس چې، سنټر، پاسټر، ښی شوټر، کین شوټر او ټیټ شوټر یا بخچ شوټر هر یو ببلې ببلې دندې لري، کله چې څارګر یا امپایر توپ هوا ته واچوي او د جال نه یوې او بلې خواته توپ پر ځمکه پریوت هغه بلې خوا توپ ګټلې دی چې د کړنې ته تبدیل وایي او په خپلو منځو کې سره وایي سرویس یا توپ تبدیل شو.

د لوبې په پیل کې توپ سرویسچي اخلي او له جال نه یې هغه بلې خواته اړوي په دې صورت چې توپ په جال ونه لګي او یا به لګیدل هم سم ګڼي که د توپ لګېدل په جال سم ونه ګڼي په دې صورت کې توپ ته نښټ وایې، توپ تبدیل او د سیال لوري کیږي. او یا هم کله چې لوبغاړي د لوبې کولو پر وخت پر جال ولګي دې ته (پوول) وایې په دې عمل توپ د مقابل لوري کېږي او پوول ویل به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

څارګر(ریپري) له خوا ویل کیږي د تبدیل بل حالت په دې ډول دی چې سرویس د خط نه د باندې ولګي بیا هم توپ تبدیل کیږي ، بل ډول تبدیل داسې دې چې شوټر شوټ وکړي او د مقابل لوري نه دفاع شي او توپ د ټاکلي خط نه د باندې ولګي توپ د شوټر د خوا کیږي، او که توپ د خط د ننه ولګېد بیا توپ د مقابل لوري کیږي بل ډول په دې توګه دی چې د یوه لوري نه شوت وشي او په مقابل میدان کې ولویږي او یا ورو توپ په مقابل میدان کې واچوي چې دې عمل ته چانس وایي په دې سره یا به نمره اخلي او یا به توپ تبدیل کیږي په همدې کړنو یا نمره اخلي او یا سرو بس تبدیلیږي.

کله چې سرویس وشي د سنټر دنده ده چې هغه پاسټر ته ورکړي او پاسټر یې د شوټر لپاره پاس کوي او شوټر هم د لاس په ټوله زربه سره شوټ کوي چې د سیالې لوبډلې له خوا نه د هغه دفاع کیږي البته شوټ او دفاع به د جال له پاسه کیږي، دا لړۍ به دوام مومي تر څو چې نمره پای ته نه وي رسېدلې. د دې لوبې د ګټلو لپاره هدف ټاکل کیږي هدف میدان ګټل دي یو میدان اکثراً له یوه نه تر پنځلسو نمرې لري چې څوارلسمې نمرې ته (لاس پنج) او پنځلسمې نمرې ته (خلاص پنج) وایي چې پنځلسمه نمره واخیستل شي میدان خلاصیږي او میدانونه سر بدلیږي لوبغاړي یوې اوبلې خوا میدانو ته ځي او پنځلسمې نمرې اخیستونکي به میدان ګټلی وي. سیالي به یا یو میدان وي یا له دریو نه دوه میدانه ګټل، او دریم ډول له پنځو نه دري میدانه ګټل دي چې هر لوري دري میدانه وګټل سیالي همغه لوري ګټلې ده، څلورم ډول د پنځلسو نه پورته تر دیرشو نمرو هدف ټاکل کیږي هر لوري چې دا هدف پوره کړ همغه لوري ګټلې ده.

کله نا کله د څو ټیمونو تر منځ سیالې کیږي ټاکلي ټیمونه د رقعو په واسطه راغوښتل کیږي چې دې ته تورنمښټ وایې د هر ټیم نه د سیالې په ورځ ټاکلې اندازه پیسې اخلي او په پایله کې لومړي دویم او دریم ګټونکو ټیمونو ته ډالۍ او کپونه اخیستل کیږي دا کپونه او ډالۍ به د بریا پر وخت له ځان سره وړي، له دې سیالیو پرته دوستانه لوبې هم کوي چې د یوه کلي د وګړو تر منځ کیږي دا لوبه ډیر مینه وال او ډېر لیدونکي لري ددې لوبې لوبغاړي ماشومان، ځوانان او ځینې ځینې د پاخه عمر کسان دي. لوبغاړي ډېری وخت ګډ ودریږي یا ځینې وختونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړې د عمر او بدنې جسامت له اړخه سره لوبې کوي په دې لوبه کې لوبغاړي مازدیګر مهال سره لوبیږي د ولسي لوبو یوه په زړه پورې بڼلګه ده.•

توپ ډنډه

توپ ډنډه د ولسي لوبو یوه په زړه پورې لوبه ده په ښلا ښلو مسمونو کې تر سره کیږي په کلیو او بانډو کې ډېر مینه وال لري دې لوبې کولو ته څه نا څه لوی ځای ته اړتیا شته ځکه توپ د ډنډې په واسطه لرې ځي او پراخه ځای غواړي په دې لوبه کې یوه لرګینه ډنډه او یوه وړوکي توپ ته اړتیا پیدا کیږي، توپ به وړوکې او د یوې متوسطې مڼې په اندازه به وي ښایي دا توپ د ټوکر، ربړ او یا کوم بل ځیز نه په دایروي شکل جوړ شوي وي بل ډول توپونه هم شته چې د ډنډې په مقابل کې کلک او منځ یې د هوا نه ډک وي د نورو لاسي جوړ شوو توپونو په پرتله د ډنډې په واسطه ډېر لرې نه ځي.

لرګینه ډنډه به د یو متر په شا اوخوا کې وي چې د هغه په واسطه به توپ وهنه کوي خو دا توپ ډنډه د کرکټ برعکس وړه او په یوه لاس نیول کیږي. لوبه داسې پیلیږي دوه کسان یا د عمر او یا د وړتیا په حساب سره په دوو خواو ویشل کیږي چې دغو کسانو ته میر یا مشر ویل کیږي هر یو میر به په خپل وار سره یو یو کس نیسي د کسانو نیول په خپله خوښه دي. بله طریقه داسې ده چې هر یو میر به ځان ته ښې نوم غوره کوي د ښلګې په توګه: ګل او بورا دا د میرانو نومونه دي چې کله کسان راځي او لوبه کوي دوه دوه کسان چې کله راځي نو ورته وایي به چې ګل

• (۱۸) ۶۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي که بورا ؛ که یې وویل بورا دغه کس د بورا په نامه د همغه مشر کیږي چې هر یو نوم یې وټاکه راغلي کسان به د ویل شوي مستعار نوم لرونکي مشر کیږي. دریمه طریقه داسې ده چې کله کسان سره تقسیم کیږي دوو دوو کسانو ته ویل کیږي چې راومیلی. دا په دې اساس وو چې د کسانو په وښلو کې درغلي ونه شي. مېلل دارنګه تر سره کېدل چې دوه دوه کسان به د لوبډلې مشرانو ته راټلل دغه دوو کسانو به په خپلو کې ځانونه پټ په وچ او لندو نومول د لوبډلو مشرانو ته به یې ویل څه نیسې وچ او که لنده؟ چې میر به وویل وچه، همغه کس به وویل درغلم په پچه او که به میر وویل لنده هغه بل کس به وویل درغلم په بنده په دې اساس به د څلورو نه پورته تر شلو دیرشو کسان په دوه ډلو وویشل شول.

لا تر اوسه لوبه نه ده پیل شوې په مناسب ځای کې دری نښې ږدي چې (پته) ورته وېل کېږي له لومړۍ پټې نه توپ وهنه کوي دویمې پټې ته تېروونکې وېل کیږي، دریمه پته د ځغاستې د پوره کیدو پته ده، د لومړۍ او دریمې پټې تر منځ فاصله د پنځلسو نه پورته تر دریشو، څلوېښتو مترو پورې ټاکل کیږي دغه ځایونه چې وټاکل شي نو ببله خبره د نوبت یا وار ده چې د دوو لوبډلو تر منځ به لومړۍ د توپ وهنې وار د چا وي په دې وخت د لوبډلو د میرانو تر منځ د شبر و خط یا وچه و لنده په وسیله فیصله کوي، چې هر چا نوبت وګټه هغه بله لوبډله به د دوي حریف جوړیږي د دریمې پټې شا اوخوا به په تیت او پرک ډول ودریږي د نوبت لوبډلې توپ به رانیسي د وار لوبډله په توپ وهنه پیل کوي او په دوو توپونو کې به تر دریمې پټې ځغلي او راځغلي چې ډک یا بند نه وي که په ډنډه یې د توپ دوه واره ونه لګیدل دغه لوبغاړی بند دی یا په بله اصطلاح خالي دی چې وروسته د بل لوبغاړي په توپ وهنه منډه کوي او ځان ډکوي د لوبډلي ټول کسان دوه دوه ځلي د توپ وهنې حق لري او میر بیا د توپ وهنې دریې واره لري. په ډېرو ځایو کې میر نشته ټول لوبغاړي دری ځله توپ وهلی شي.

تر کومه به یوه لوبډله د توپ وهنې لوبډلي په مقابل کې ولاړه وي دا څو شرطونه لري.

لومړی: د توپ وهنې لوبډلي نښیي او کیڼ لوري ته په لرې فاصلو ځایونه ټاکل کیږي چې که توپ له دغه ټاکل شوی ځای نه هغې خوا ته ووانښت دې ته (توس) یا توی وایي په دې حال کې وار د مقابلې لوبډلې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: توپ په هوا کې نیول (کف) یا کېچ هم ورته وایې په ډنډه چې توپ پورته په هوا کې ووهې او د مقابلې لوبډلې له لوري په هوا کې ونیول شي نوبت د مقابلې لوبډلې کیږي.
دریم: چې کله د لومړۍ او دریمې پټې تر منځ د لوبغاړي منډې وهي را وهي که د مقابلې لوبډلې له لوري په توپ ولګید او د سیال لوبډلې یوه لوبغاړي لومړۍ پټې ته ځان رورساوه او دغه کس به توپ وهنه کوي خپل ټول لوبغاړي به لومړۍ پټې ته رارسوي په دې حالت کې هم وار د سیال لوبډلې کیږي.
څلورم: له لاس ځینې د ډنډې خطا کیدل دې که د لوبغاړي له لاس نه ډنډه خوشې شي وار د مقابلې لوبډلې دی.
پنځم: د ټولو لوبغاړو بندیدل یا خالي کیدل دې چې ټول توپونه یې خطا ولاړ شي او کوم ډک کس یې نه وي پاتې نوبت د هغه بلې لوبډلې کیږي.
شپږم: ډول که له دواړو پتو څخه کوم لوبغاړي لرې تللی وي او ویلي یې نه وي چې (پته پوخ توسپی مې نه) په دغه وخت کې که د مقابلې لوبډلې د کوم لوبغاړي له خوا کوم لوبغاړی په توپ سره ولګېد وار د سیالې لوبډلې کیږي د وار اخیستلو لارې چارې په همدې ډول وي.
اخوا کله نا کله دا لوبه ناخوالې له ځان سره لري او ځینې وخت لوبغاړي ټپي کیږي یا د مقابل لوبډلې نه په تېزۍ سره په توپ ویشتل کیږي پر ځمکه پریوتل را پرځېدل او په ډنډه باندې لګیدل د ټپي کېدو لامل ګرځي، زړه راښکونکې لوبه ده په ټولیزه توګه ترسره کېږي. ببلا ببل عمر لرونکي دا لوبه تر سره کوي چې د ډېرو عمرونه له ۱۲ کلنو پورته تر ۲۵-۳۰ کلنو پورې وي، کله کله د دوو کلیو تر منځ د سیالۍ په توګه هم لوبه تر سره کوي. دا لوبه تر هغه دوام مومي چې تر څو کومې لوبډلې د لوبې د پربښودو هوډ نه وې کړی او هره لوبډله چې لوبه پربږدي مقابل لوبډلې ګټلې ده او بیا ورته وایي چیغې پسې وهي ورته وایي سوختیانو، اډیانو مورِ وار غواړو. •

• (۱۸) ۷۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیږه اچول

دا لوبه په ټول هېواد کې په ځانګړې توګه په ختیځو او مرکزي ولایتونو کې ډېره دود ده، ددې لوبې ګډونوال هغه کسان دې چې ځانونه غښتلي ګڼي او عمرونه یې د ۱۵ او ۳۵ کلنو تر منځ وي، ددې لوبې د لوبغاړو شمېره له دوو تنو څخه بیا تر ۱۵ او له هغه نه زیات هم کولای شي په دې لوبه کې برخه واخلي د ګډونوالو په شمېر کې محدودیت نشته د ډېرو کسانو تر منځ دا لوبه لا خوندوره کېږي زیاتره د پسرلي په موسم کې په دې ډول تر سره کیږي.

هغه لوبغاړي چې د لوبې کولو لپاره په یوه ارت میدان کې راغونډیږي ددې لوبې لپاره د میر یا مشر ټاکلو اړتیا نشته په لوبه کې ټول مساوي سهم لري، داسې یوه ډبره را اخلي چې وزن یې د دوي د عمر او وړتیا مناسب وي تیږه به تقریباً کروي جوړښت لري چې د غورځولو په وخت کې په لاس کې ښه ونیول شي په مناسب ځای کې کرښه راکاږي.

کرښه ځکه پر ځمکه کاږي چې له دې کرښې به لوبغاړی د تیږې اچولو په وخت مخکې پښه نږدي. لوبغاړي ټاکلې تیږه را اخلي او د اوږې د پاسه یې په لاس کې نیسي ښیې پښه مخکې کوي او کینې پښه لږ څه شاته ږدي یو، دوه، درې وایي او تیږه د مټ په ټول زور مخې خوا ته غورځوي دا لړۍ په همدې ډول دوام مومي او هر لوبغاړی په ډبره باندې وهل شوی ځای په نښه کوي.

په دوو لاسو ډبره غورځول هم دود دي هغه داسې چې لوبغاړي به په دواړو لاسو تیږه ونیسي او د تیږې اچولو لوري ته به شا واړوي د ځان په لږ ټیټوالي سره چې د لوبغاړي د پښو تر منځ فاصله به د ۵۰ سانتیو په شا او خوا کې وي تیږه د پښو په منځ کې په لاسونو سره نیسي په ډېر زور سره تیږه د شا لوري ته اچوي لوبغاړي خپل ځایونه په نښه کوي په پای کې په دواړو لاسونو او یوه لاس تیږه اچونه کې چې کوم لوبغاړي په ډبره فاصله تیږه وړاندې غورځولې وي همغه دا لوبه او میدان ګټلی دی د لوبې ګټونکې بلل کیږي. •

• (۱۸) ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډی (کاک ډنډه)

د ډی لوبې ته ډېری خلک کاک ډنډه هم وایي دا ولسي لوبه په لرې پرتو سیمو کې هم لوبغاړي ترسره کوي خو ددې لوبې لوبغاړي اکثراً د ۵ کلنو پورته بیا تر ۱۵ کلنو عمر لرونکي ماشومان او نوي ځوانان دي ښایي داسې یوه لوبه وي چې د کلیو او ولسونو تر منځ پرې سیالي ونه شي یوازې د کلیوالو ماشومانو تر منځ لوبیږي دا لوبه د کال په مختلفو فصلونو کې ماشومان تر سره کوي د نورو لوبو په پرتله لکه د توپ ډنډې په څېر دومره ارت میدان ته اړتیا نشته ده.

لوبه په دې ډول پیلیږي لومړی دوه ماشومان د لوبې کولو لپاره سره ټولیږي دوی به د لوبې کولو لپاره دوه توکي ولري چې یوه ته یې کاک وایي او بل ته یې کاک ډنډه دا په اصل کې دوه لرګي دي ډنډه د کاک نه لویه او په لاس کې نیول کیږي کاک یو وړوکې لرګی دی چې د کاک اوږدوالی د دوو لوښتو په اندازه وي، له ډنډې نه یې پنډوالی هم کوچنی وي ښایي د لاس د منځ ګوتې په اندازه کاک وي او کاک تل پر ځمکه پروت وي د لوبې کولو پر وخت کې په لاس کې نه نیول کیږي.

دواړه لوبغاړي په ګډه سره په مناسب ځای کې یو دایروي خط را کاږي او د خط په منځ کې دوه تیږې ږدي چې کاک د هغه ډبرو پر سر اېښودل کیږي او یا به هم د دایروي خط په منځ کې د یو لپې په اندازه ځای ژور کاندي چې کاک د هغه پر سر اېښودل کیږي چې دا ژور شوی ځای د تیږو ځواب ووایي د لوبې د پیل کولو لپاره دواړه لوبغاړي وچه او لنده کوي چې کومې لوبغاړي وچه لنده وګټله کاک ډنډه اخلي او په دایروي خط کې کاک د تیږو او یا ژور شوی ځای پر سر ږدي او کاک د ډنډې پر سر پورته اچوي او وروسته یې د ډنډې په واسطه د دایرې نه لرې وهي کاک چې د ډنډې په واسطه څومره ښه ترته ولاړ شي همغه فاصله به قدمو کوي چې هر څو قدمه شوه، قدمونه د دوي د نمرې په توګه حسابیږي. د مقابل لوري له خوا نه ورته کاک د یوه لوبغاړي په واسطه ښه ترته دایروي خط ته اچول کیږي که کله کاک په دایروي خط کې ولویږي چې د هر چا ډنډه په لاس کې وي هغه لوبغاړی سوځبدلی دی او که نه بیا کاک د لرې فاصلې لپاره وهي چې قدمونه (نمرې) یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې شي دا قدمونه يو پر بل ور حسابيږي او په آخر کې يې جمله وايي مقابل لوري کاک تر هغه دا يروي خط ته را اچوي چې تر څو يې د مقابل لوبډلي لوبغاړي نه وي سوځولي يا يې ټاکلې هدف نه وي پوره کړی چې کله يو لوبغاړي وسوځيږي بيا وار د دوېم لوبغاړي کيږي او هغه هم همدا کار تر سره کوي په پايله کې چې د دواړو لوبغاړو د قدمونو جمله شمير زيات وي همغه لوبډلې ګټلې ده.

او يا چې هر چا خپل حساب زر پوره کړ بيا له سره لومړۍ په ښي لاس کاک ورته وهي هر ځای چې پرېوت له هغه ځای څخه بيا کاک وهي دريم ځل هم دا کار کوي په دې سره غواړي کاک لرې بوځي په دريم ځل چې کاک هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په چندل تر دايرې ځان رارسوي. په دويم ځل بيا په کيڼ لاس کاک ورته وهي کاک چې هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په ناستو ټوپونه وهي او تر دايرې به ځان رارسوي. دريم ځل بيا کاک د پښې په واسطه لرې دري ځله ورته وهي له همغه ځای څخه بيا سيال لوبغاړی خاپوړو تر دايرې راولي په همدې دريو وارو کې د کاک لرګی مقابل لوري ته په خوله کې ورکوي تر څو د هغه لپاره يو جزا وي.

د لوبې کولو پر وخت کې د لوبډلو تر منځ کله نا کله شرط اېښودل کيږي د بېلګې په توګه: په خپلو کې سره وايي چې که هر چا دا لوبه وګټله، د ګټونکې لوبډلې لوبغاړي به تر ټاکلي ځای په شا کوي وړي او راوړي به يې او لوبه په دې ډول پای ته رسيږي.

نېزه وهل

نېزه وهل له هغو لوبو څخه ده چې له لرغونې زمانې څخه زموږ په هېواد کې دود ده، نېزه د آريايانو په وخت کې وهل کېده له همغه وخت نه تر اوسه د خلکو زړه راښکونتوب ور سره ډېر شو په هغه وخت کې هغوی نېزه د ډوې جنګې آلې په توګه استعمالوله، د نېزې لرګی نيږدې دوه مترە اوږدوالی او لس سانتي مترە پېرړوالی لري. د نېزې ښکتنی برخه د اوسپنې په تېره نېزه پوښل شوي وي دا لوبه د تکړه او غښتليو ځوانانو له خوا په قوي او چابکو آسونو تر سره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لوبې د سرته رسولو لپاره لومړی ارت میدان ټاکي او بیا د میدان په یوه برخه کې دري ځایه؛ یو یو متر لرې د **۳۵** سانتي مترو په اندازه مېخونه په ځمکه کې ټکوهي او تقریباً له ۲۰۰ مترو لرې څخه په آس سپور ځوان په ډېره چټکتیا د مېخ په لور راځي او کله چې مېخونو ته نژدې کیږي خپل ځان د آس پر شا یوې خوا ته کوږوي او نېزه په خپل ښیي لاس کې د مېخ په لور برابره کړي، تر څو هغه مېخ د نېزې په څوکه له ځمکې نه را وکاږي.

دا وخت دوه تنه ډولچیان ډولونه وهي او هغه مهال چې آس د مېخ په لور رامنډه کړي د ډولونو غږ د هرې شېبې په تېرېدو ډېرېږي او کله چې لرګی د نېزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور لا ډېر مست شي او که چېرته لرګی ترې پاتې شي نو بیا د ډولونو هغه ډېر غږونه، نه بلکې په عادي توګه ډول وهي. په همدې شان یو پر بل پسې خپل وار تېروي یو یو تن څو ځله د مېخ په لور را تللی شي تر څو چې آسونه ښه سترې شوي نه وي او د ټولو لمبر تېر شي او هغه څوک به نېزه ګټي چې د نېزې لرګې له ځمکه څخه په نېزه سره راپورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبړ نیول

غبړ نیول له ډېر لرغوني وخت را په دیخوا په ډېر سیمو کې دود دي له زور او ځواک ډکه لوبه ده په دې لوبه کې چل کول خورا ارزښت لري وړوکې چل کولی شي چې د ډېر زور څښتن په غبړ نیولو کې مغلوب کړي دا لوبه واړه او لویان کوي خو ددې لوبې ډېری برخه د ۱۵ نه تر ۲۵ کلنو عمر لرونکي ځوانان ترسره کوي دوي په خپلو کې د ځوانۍ زور آزمایي اخوا دا لوبه د قد او وني په مناسبت نه ترسره کیږي ښایي غبړ نیونکي د وني نه یو وړوکې او بل لوی وي، ډېر وخت انډول په نظر کې نیول کیږي یا به د عمر او یا د خوښې اړوند لوبغاړي یو بل ته په غبړ سره ورولي.

په دې لوبه کې د لوبغاړو یو بل ته په غبړو ورتلل په خپله خوښه دي، دا هم کېدای شي چې ددو کلیو تر منځ دوه لوبغاړي یو بل ته په غبړو وروستل شي. کله چې په مناسب ځای کې دوه لوبغاړی د غبړ نیولو لپاره را ووځي یو جوړ جامې په ځان کې پرېږدي او نور توکي له ځان نه لرې کوي وروسته یو بل ته مخامخ ودریږي دواړه لوبغاړي به یو لاس لاندې او بل باندې کوي سینه پر سینه به سره چسپیږي شا او مخ ته تګ، تاوول او راتاوول په کې شته دې دواړه لوبغاړي کوښښ کوي چې خپل سیال پر ځمکه را وپرځوي. ځمکې ته د ښکته کولو پر وخت کې باید یو لوبغاړي ښکته د ځمکې لور ته او بل د هغه د پاسه قرار ونیسي او که دواړه په بغل پر ځمکه را پریوتل دې حالت خره په خره وایي او یوه لوري هم لوبه نه ده ګټلې. بیا دواړه لوبغاړي غیږې له سره نیسي تر څو چې یو لاندې او بل باندې نه شي دا لوبه یو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطرناکه او یو څه ستونزې را ولاړوالی شي ښایي په لوبه کې د کوم لوري لاس مات او یا زور پیدا کړي او یا هم ټپي شي چې د درد لامل ګرځي له هغه پرته امکان شته لوبغاړی پر ځمکه ډېر محکم ولګي او لوبغاړی ټپي شي دا لوبه بیا بیا ځلې نه تر سره کیږي په یو ځل غږ نیولو سره ګټونکې، بایلونکې معلومیږي دې ته د لاسونو غږ نیول ویل کیږي.

بل ډول غږ نیول د ګنډې غږ نیولو په نوم یادیږي کټ مټ د لاسو غږ نیولو ته ورته ده خو یوازې توپیر یې په دې کې دی چې په دې ډول لوبه کې به لوبغاړي یو د بل ګنډې نیسي او یا تر ملاوو څادر تاووي او هغه نیسي په لوبه کې پښه اښودل او لنګړته هم وي چې دا د څملولو یو چل دی په پایله کې چې هر لوبغاړي خپل سیال د ځمکې لور ته ښکته کړ هغه ګټونکې دی او لوبه د هغه په ګټه پای ته رسیږي.•

د پښې او لاس اړول

د پښې او لاس اړولو لوبې ته ځانګړی موسم او ځای په پام کې نه نیول کیږي یعنې په هر وخت او هر مناسب ځای کې دا لوبه تر سره کیږي په دې لوبه کې د میر، ډلو ټپلو ټاکلو ته اړتیا نشته لوبغاړي په خپله خوښه لوبې کوي چې له هر چا سره یې خوښه وي لوبه تر سره کوي خو دا ماشومانه لوبې نه دي ځوانان او د پاخه عمر کسان دا لوبه کوي چې عمرونه یې د ۱۵ نه پورته تر ۳۰ - ۳۵ کلنو په شا او خوا کې وي. لوبغاړي دا لوبه په سر پټو او چمن لرونکو ځایونه کې ډېره تر سره کوي لوبې ته هغه لوبغاړي ټاکل کیږي چې په قوت کې ځان ته یو څه وایي، په مټو او هیکل کې لوی کسان دا لوبه ښه پر مخ ببولی شي.

دا لوبه به څرنګه پیلیږي؟

د لاس اړولو په لوبه کې دوه لوبغاړي په خوښه سره جوړ راځي نیږدې سره کښېني د لاسونو څنګلې پر ځمکه ږدي د لاس پنجې یو بل ته ورکوي او تر غټه کوته یو بل نیسي د دوی د لاسونو تر منځ به فاصله له ۳۰ - ۴۵ درجو وي دواړه لوبغاړي

• (۱۸) ۷۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوښښ کوي چې د يو بل لاس ځمکه ته ښکته کړي خو د دوی ځنګلي به له اښنو دل شوي ځای څخه نه خوځيږي د کوم لوبغاړي لاس چې ځمکې ته را ښکته کړ شو هغه بايللې ده. يو لوبغاړی کولای شي له ډبرو لوبغاړو سره لاس واړوي په دې کې محدويت نشته.

د پښې اړول بيا بل خوند لري په دې لوبه کې مهارت ته ډېره اړتيا شته د ونې نه يو ورړوکې کولای شي تر ځان لوی په پښه اړولو کې مغلوب کړي د خندا ډکه لوبه ده. ددې لوبو په کولو کې هم محدوديت نشته يو لوبغاړی له ډبرو کسانو سره لوبه کولای شي، لوبه داسې کيږي دوه کسان په خپله خوښه سره تياريږي پر ځمکه داسې پريوځي چې د يوه پښې يوې خواته او د بل لوبغاړي پښې بلې خوا ته څنګ په څنګ چې سرونه د دواړو يو د بل د سينې سره برابر وي، لاسونه يو بل ته سره ورکوي. دواړه لوبغاړي په يو ځل سره ښی پښې پورته کوي او کينه پښه به اوږده پر ځمکه غځېدلې وي او هغه له ځمکې څخه نه پورته کيږي تر څو چې يو د بل پښې د پوندو په ساحه کې يو له بل سره وننبلي که چيرې ونه ننبلي بيا پښې سره پورته کوي چې کله وننبلي وروسته لوبغاړي هڅه کوي چې يو د بل پښه ځمکې لور ته ښکته کړي د ښکته کولو په وخت ګټونکې لوبغاړي مقابل لوري د خپلو پښو خوا ته را اړوي او همدا لوبغاړی بريالی او ګټونکې ګڼل کېږي.

ببډی (سپښتې)

سپښتې هغه هډوکي دي چې د پسونو او وزو له آخرينو دوو پښو څخه را ايستل کيږي معمولاً د لاندي کولو پر وخت کې د سپښتو ګټل ډېر دود مومي، دا هډوکي (سپښتی) څلور اړخونه لري، چې عبارت دي له لومړی آس چې تر ټول قوي دی دويم خر له آس نه ورسته خر قوي دی دريم پوک او ورپسې چک دی لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خبریال محب الله شریفزي له خصوصي آرشیف څخه د سپښتو یو انځور

کله چې سپښتې له دې څلورو اړخونو نه په بل اړخ یعنې د ولاړیدو په شکل ودریږي هغه ته اوټ وایي او په میدان کې کوم ارزښت نه لري وروسته یې چپه کوي چې په هر اړخ ولویده همغه مني. د لوبو ارت میدان او د ورځې کوم ځانګړي وخت ته اړتیا نه لري د کسانو د ناستي په اندازه دایروي ځای کې ښه لوبه ترسره کیږي.

له پخوا نه ببړی، ببلا ببل نومونه هم لري د ببلګې په توګه: چې ډېره آس ګرځي هغې ته آسینه وایي، پوکینه ده بوتکې دی، غوښینه، بوتی، لنتی، چترینه چې پر څه شی باندې سولول شوي وي هغه ته چترینه وایي یوه ببله سپښتې چې له ټولونه لوې او ښکلې وي هغه ډېره میدان ته نه اچوي او ورته د (ګروت) سپښتې وایي په ښکلو رنګونو یې رنګوي.

د رنګولو آسانه لاره یې داسې وه په غرونو کې د چټګې په نامه بوتی وو دې بوټي ته به یې چې کله اور ورته کړ ډېر دودونه به یې کول د همغه دودونو په منځ کې به یې د لنډ مهال لپاره سپښتې واچوله کله به یې چې راواخیستله زړه راښکونکې سور رنګ به یې اخیستی وو.

د لویانو او ماشومانو ګډه لوبه ده د عمر څه زیاتوالی او کموالی به کې مطرح نه دی د لوبې د ګډونوالو شمېر معلوم نه وي، لومړی ګرد کښینې او یو دایروي خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکاږي د خط په د ننه کې دا لوبه د لاس د ګوتو په واسطه تر سره کېږي، د يوه ګډونوال په لاس د ټولو ګډونوالو سپښتې ګډې د ميدان په منځ کې پورته اچول کېږي او ګوري چې کوم يو يې زورور دی، تر ټولو زورور يې آس ورپسې خر بيا پوک او وروسته يې چک وي؛ زورور پدې معنا چې که چېرې په ميدان يو آس يو خر او يا هر بل وي نو آس به لومړی نوبت کوي د خپلې سپښتې په واسطه به په نورو سپښتو حمله کوی. که چېرې د حملې په پايله کې دوه سپښتې د حمله کونکي او هغه چې ورسره ولګيده په يوه اړخ وي او که ډيرې هم يو شان اړخ ولري (چک او چک يا خر او خر يا هر بل) نو حمله کونکې هغه ټولې سپښتې ګټلي دي او له ميدان څخه يې پورته کوي. په همدې لړۍ کې که چېرې پدې حمله کې کومه سپښتې د دايروي خط نه د باندې ووځي بيا هم حمله کونکي ګټلي ده. که کله خپله د حمله کونکي سپښتې له دايرې ووزي نو بيا يې بايلوده نوبت او سپښتې د هغه چا کېږي چې د حمله کونکي سپښتې پرې لومړی لګېدلې وي. او همدغه د حمله کونکي سپښته هم همغه ګټلې ده.

که چېرې د لوبې په سر کې دوه آسان وي نو بيا زورور خر او که بيا دوه خره وي نو بيا تر ټولو زورور پوک دی او په همدې ترتيب که دوه آسان وي يوه چک بيا چک چلېږي او حمله کولی شي؛ ځنې وخت داسې هم کېدای شي چې د ټولو سپښتو د اچولو په وخت کې آس خپل همجنسه چک او خر خپل همجنسه پوک وخوري، البته دا شرط بايد د لوبې په سر کې معلوم شي چې آيا دا ډول خوړل شته او کنه!

يو بل په زړه پورې کار هم لري چې کله ټولې سپښتې په ميدان کې واچوي يا ټول آس وګرځي يا ټولې خر وګرځي دې حالت ته (آورنګ) وايي هر چا چې چور کړې د هغه کېږي خو په دې صورت کې د سپښتې خاوند يو چانس لري او چور کوونکي ته وايي چې پورته هوا ته يې واچوه چک او پوک يا خر او آس يا آس او چک يا خر او پک نيسم که په همدې نيول شوو اړخونو کې کوم يو شو نو سپښتې ببرته د خاوند کېږي. ددې لوبې موسم په وردګو کې د ژمې يخې ورځې دي، چې زياتره وخت يې هلکان د لمر په پېتاوي کې تر سره کوي او په نور موسمونو کې دومره ارزښت نه ورکول کېږي. که چېرې پدې لوبه باندې ناڅاپه څوک راشي او د (چور) غږ وکړي نو هر شمېر سپښتې يې چې د ميدان نه په لاس کې پورته کړې د همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، او که ګډونوالو د هغه د چور په مقابل کې (پخ) ووېل نو بيا دا حق نلري چې سپېنتې له ميدان څخه پورته کړي، البته دا پخ وېل به د چور نه مخکې وي. خو ياده د وي چې هېڅ پلار د دې لپوال نه دی چې زوی يې دا شان لوبې تر سره کړي، بلکه هر ماشوم په کراتو کراتو د همدې او يا هم ورته لوبو د تر سره کولو په خاطر ډېر ځله وهل او ټکول خوړلي دي.•

خستکه خوړل

خستکه خوړل د دې په معنا نه دي چې د يو څه زړي مات کړې او وروسته يې وخورې خستکه ډېر کسان زړو ته هم وايي زړي خوراکي توکي دي خو دا خستکه خوړل د لوبې نوم دی او اصلاً يو کوچنی هډوکی د دې لوبې مرکزي نقش لوبوي دا کوچنی هډوکی د چرګانو او يا هم د حلالو مرغانو د سينې له مخکينۍ برخې يا د جوجوړې له لاندې برخې نه په لاس راځي، دا هډوکی نازک او دوه شاخه لري چې د پنبستو حساب د اوه (۷) توري سره ورته والی لري. دا يوه ماشومانه لوبه ده چې کوچنيان يې ډېره کوي په ټوله کې دا لوبه ډېرو کسانو ته اړتيا نه لري او په ټولیزه توګه نه تر سره کيږي دوه کسان په خپلو کې دا لوبه کوي د نورو لوبو په شان ځانګړی موسم نه غواړي ياده لوبه په کورونو د اوسيدو ځايونو کې تر سره کيږي او له مخکې پخوا وختو څخه را په دې خوا دود ده. ددې لوبه پايله او موخه شرط ګټل دی ددې لوبې په پيل کې يو شرط اېښودل کيږي، شرط په وړو او معمولي څيزونو اوېښودل کيږي چې ډېر ازېښت و نه لري.

کله چې دوو ماشومانو ته دا کوچينې هډوکې په لاس ورشي په خپلو کې سره وايي راځه چې خستکه وخورو او سره وايي که مې خستکه وګټله يو څه به راته اخلې او يا به يې راکوې او که تا وګټله زه هم دا کار کوم دا د دوي ژمنه وي. په دې ډول پيليږي چې کوچنی هډوکی يا خستکه راخلي او يوه خوا يې يو ماشوم او بله خوا يې بل ماشوم په ګوتو کې نيسي د ګوتو په زور سره خستکه په دوو برخو وېشل کيږي يو هډوکی يو ماشوم اخلي او بل هډوکی بل ماشوم له همدې ځای نه

• (۱۸) ۵۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خستکه ګټل شروع کېږي او د ګټلو شرایط يې په دې ډول دي يو څه وخت وروسته لومړي ماشوم به دويم ماشوم ته يو څه ورکوي او دويم ماشوم به ورته وايي چې په زړه او وروسته به دويم ماشوم د لومړي ماشوم له لاس نه څيز او شی اخلي، دويم ماشوم هم په لومړي ماشوم دا کار تکراروي لومړی ماشوم به هم دا کار کوي او د شي اخيستلو په وخت کې به ورته وايي چې په زړه د (په زړه) کليمه د خستکې ګټلو په ضد ده که يې په زړه وويل خستکه نه شي ګټلای که ماشومان ځيرک او هوښيار وي يوه خستکه په ورځو ورځو دوام کوي دوی ټول وخت دې ته پام کوي چې خستکه پر ما وا نه ړوي که له دوی دواړو نه هر يوه مقابل لوري ته څه ورکړل او هغه په زړه ونه وېل بيا په لوړ آواز ورته وايي (درباندې) او دا کليمه ورته بيا بيا ځلې وايي درباندې درباندې.... خستکه مې در باندې واړوله. مقابل لوری تر اغېز لاندې راځي او څه نا څه مايوس او خپه ښکاري لوبه او شرط به در باندې واله کس ګټلې وي چې د بايلوونکي له خوا ورکول کېږي.

په حقيقت کې دا يوه ښوونيزه او روزنيزه لوبه ده ماشومان هيښتيا او ځيرکتيا ته ډېره اړتيا لري او د دوی مغز د ودې او پرمختګ په حال کې وي دا لوبه له ماشوم سره په ډېرو چارو کې مرسته کوي مخکې له مخکې يې يوه شي ته آماده کوي ماشوم تل په فکر او پام کې ساتي او ډېره د فکر کولو موقع ورکوي تر څو په کوم ډول او په کومو چارو خپل سيال ته ماتې ورکړي او د ماتې ورکولو لپاره ډول ډول سوچونه کوي.•

(۱۸) ۵۵ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

شم متې (ډمې ډمې)

شم متې په زړه پورې لوبه ده چې زمونږ په ورځو کې په هر ځای او څو نومونو کارول کیږي ولسي خلکو ورته ببلا ببل نومونه غوره کړي، دا لوبه تر ډېره په دښته، ډاګونو، غرولمنو او له کانړو نه په ډکو ځایونو کې لوبول کیږي ځکه ددې لوبې اصلي توکي همدا واړه واړه کانړي دي چې لوبغاړي پرې لوبه کوي. له ۱۰-۱۸ کلنو عمر لرونکي لوبغاړي دا لوبه پر مخ بیایي لوبه دوه پر دوه تر سره کیږي ښایي له دوو تنو څخه ډېر هم په کې ګډون وکړي خو د لوبې اصلي لوبغاړي دوه کسان وي همدا دوه کسان دي چې په لوبه کې رقابت لري او د ورځې په بیلا بیلو ګړیو کې لوبه کیږي.

کله چې دوه لوبغاړي د لوبې کولو لپاره صلاح وکړي د کانړو نه ډک ځای ته تشریف یوسي لومړی په یو څه شرط ږدي د ببلګې په توګه: وایي که هر چا دا لوبه وګټله د ۵۰ مترو په فاصله به یې په شا کوي وړي او راوړي به یې دواړه لوري په دې سره ژمنه کوي وروسته د خپلې پرېکړې پر اساس ۷، ۸، ۹ یا له دې څخه هم زیات ټبره ټبره کانړي پر ځمکه کې ټک وهي البته دواړه لوري به په یو شمېر کانړي د لسو یا پنځلسو مترو په فاصله یو بل ته ټک وهي په داسې ساحه کې چې یو د بل کانړي پرته له کوم خنډه وویني. مثلاً دوي اوه اوه ټبره کانړي پر ځمکه ټک وهي کوښښ کوي چې نري نري لرګي ته ورته کانړي پر ځمکه ټک وهي چې د سیال لوري له خوا د ننبې ویشتلو په وخت کې زر و نه لګي همدا اوه ټبره ټبره کانړي به په لنډ ځای کې سره دروي چې په خپلو منځونو کې د یوې لوښتې په اندازه فاصله ولري. د دواړو کسانو د شم متو تر منځ به ۱۰-۲۰ مترو واټن وي. ددې ټولو ټبرو په سر کې مقابل لوري ته مخامخ به دواړه لوري له نورو ټبرو لږ څه کلکه ټبره دروي چې هغه ته ملا وایي، په وار سره یو د بل شم متې ولي چې دا همغه درول شوي ټبرې دي دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي به دری دری وارنه د لاس په واسطه په شم متو کوي د مقابل لوري شم متې په لویو کانو ویشتل سم نه دي په وړو او مناسبو کانو یې ولي په دې دواړو لوبغاړو کې چې هر چا د سیال لوبغاړي شم متې زر چپه کړې همغه لوبه ګټلې ده، که شم متې د کانې په ګوزار سره ولګي او چپه نه شي دا حالت ناسم دي تر څو چې درول شوې تیږې یې چپه کړې نه وي. له دې ټولو نه د ملا کانې رول په لوبه کې مهم دی چې که لوبغاړي د خپل سیال، ملا کانی وویشته او چپه یې کړ د لوبې ګټونکې همدا دی دواړه لوري کوښښ کوي چې یو د بل د شم متو ملا زر د تیږې په ګوزار سره چپه کړي او د لوبې ګټونکې شي.•

(۱۸) ۵۷ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولک (غولکه)

غولکه هغه څه دي چې ددې ورځو ولایت حتې د هېواد ټول وګړي ورسره آشنا دي په ماشومتوب کې ټولو دا ساتیري کړې ده دا د آلوتونکو قاتله ساتیري ډېر مینوال لري له ډېر پخوا څخه دود ده ساده جوړښت او د جوړولو قدرت یې له ټولو ماشومانو سره دی، د عمر له لحاظه د پنځو کلنو څخه تر پنځلسو کلنو عمر لروونکو کسانو په منځ کې دا ساتیري ډېره مروجه ده. د غولکې د کارولو موسم د پسرلي له ګلانو او خوږو بویونو سره سم پیلیږي په پسرلي کې ببلا ببل آلوتونکي فصلونو او باغونو ته راځي چې د ددې لوبې موخې په همدو وړو او لویو مراغانو پسې را وتل او ویشتل دي لوبغاړو په غولکه باندې د مرغانو ویشتل د ځان لپاره ویاړ باله.

د غولکې جوړښت په دې توګه وو لومړی به ددوي اړتیا یو داسې لرګي ته وه چې د انګلیسي د (Y) توري ته کټ مټ ورته وي د ونو له خانبونو څخه به یې دا لرګی را پرې کاوه او هغه ته به یې خانبی (شاخی) ویله خانبی به ښکلې او ډېره په خواری سره جوړوله ډېره ښویه او کوم خنډ به یې نه درلوده د خانبی سربېره دوه ډوله ربړونه دې ته په کار ول یو ډول ربړونو ته به یې (ټرونکي) او بل ډول ته به یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولکې ربړونه وېل چې د خابنې په پورته خوا پورې د ټرونکو په واسطه ټرل کېدل په ښکلي انداز به يې ټرونکې تر خابنې تاوول د وړې تيږې د اېښودلو لپاره ځانګړي چرم په کاروو هغه ته به يې (پستکې) وايه. پستکې به د دريو ګوتو په سور او يو چامپې په اوږدوالی سره چې د پستکي په داوړو سرونو کې به د ربړونو د ټرلو لپاره دوه سوري وو پستکې به د ربړونو په سر کې په وړو وړو ربړو ټرل کيدو په دې پستکي که به وړه ګرده تيږه اېښول کېده، ښاخې به چا په ښي او چا هم په کين لاس سره نيوله ډېرو به ښاخې د مخې لور ته په ښي لاس کي نيوله او پستکې به يې په کين لاس د ځان خوا ته کشاوه او د هدف ويشتلو لپاره به يې تياری نيوه چې ننبه به يې وټرله بيا به يې ګوزار کاوه تر څو هدف آلوتونکي په لرې فاصله کې له منځه يوسي، چې کله به يې غولکه په لومړي ځل جوړه کړه په لومړي ځل به يې چې هر څه پرې وويشتل د هغه په وينو به يې غولکه سره کوله دا کار به يې ځکه کاوه چې په راتلونکي کې پرې ډېر آلوتونکي وولي او ننبه يې پخه شي.

دوی به يو بل کار هم کاوه چې د هر چا به په ويشتلو کې ښه ننبه پخه شوه هغه به (غولک وار) ويشته دوی به يوه وړه تيږه يا کوم بل څه د ننبې ويشتلو په خاطر د ۱۰-۱۵ مترو په لرې والي سره ودرول شرط به يې دا وو که هر چا دا ننبه اول ځل وويشته خپله غولکه به همغه ته ورکوي، ننبه به يې په نوبت سره ويشته د ببلګې په توګه هر لوبغاړي به دری دری وارونه کول چې هر چا به په لومړي ځل ننبه وويشته له شرط سره سم به يې غولکه همغه ته ورکوله چې دې ته به يې غولک وار وېل. هېره د نه وي چې يوه پلار هم خپل زوی ته د غولکې ويشتلو او ګرځولو اجازه نه ورکوله ځکه په دې سره به کله کله د چا سر يا ښيښې ماتېدلې او دا به د دواړو لورو لپاره سرخوږی وو خو ډېرو ماشومانو به دا ساتېرې په پټه کوله.•

(۱۸) ۵۸ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنې منې غاړې (سی یا سی یا)

د چنې منې غاړې لوبه په دوو تنو هم تر سره کیږي خو که په ډله یزه توګه وي ډېره له خوند نه ډکه او ستړې لوبه ده کله به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره سره راټول شول په لوړ آواز او ځورښ سره به یې ویل راځی. چې چنې منې غاړې وکړو. تر ډېره د کوچنیانو لوبه ده خو دا هم نه وېل کیږي چې ځوانان دا لوبه نه کوي لوبه په کوچني توپ تر سره کیږي د نورو لوبو پر خلاف په دې لوبه کې ډلې ټپلې نشته، په ګډه او ټولیزه توګه تر سره کیږي لوبغاړي په دوه ډلو نه وېشل کیږي او میرته هم اړتیا نه شته ټول په کې یو ډول برخه اخیستلای شي، خو غښتلي، سرتیري او تکړه ځوانان به دا لوبه ډېره په واک کې لري، په پسرلنې موسم او د خوښیو په ورځو کې دا لوبه ډېر مینوال لري.

لوبغاړو ته چې یو کوچنی توپ په لاس ورشي په یو ځای ټول ودریږي توپ چې د هر چا په لاس کې وو هغه به توپ پورته هوا ته د ۱۰-۱۵ مترو په شا او خوا کې اچوي او د توپ اچلو سره وایي: (چنې منې غاړې) که په راټولو لوبغاړو کې کوم یوه ووېل چې غاړي او توپ یې په هوا کې ونیوه بیا به همغه چې توپ یې له هوا څخه نیولی دی توپ به پورته اچوي او وایي به چنې منې غاړې که کوم لوبغاړي نه ووېل توپ به بیا پورته اچوي چنې منې غاړې به وایي که کوم لوبغاړي ووېل چې غاړي او توپ یې له هوا څخه ونه نیوو نو په ګډه سره ټول لوبغاړي همدا یو لوبغاړي په توپ سره ولي دا وېشتل تر هغه وخته وو چې تر څو به دې ټاکل شوي ځای ته ځان نه وي رسولی او یا هم ویشتل د لوبغاړو تر خوښې وخته پورې دي چې د دغه لوبغاړي ویشتل به پای ته ورسېدل بیا به توپ پورته اچول کېده او همدا کار به په وار وار سره بیا بیا کېده.

دا لوبه په ګډه هم ترسره کېده ډېر غال مغال به له لوبغاړو ځینې جګېده، وله وله، درغی، ونیسه ټولې به د همدا کلیمې غوږنو اورېدلې. چې کله به لوبغاړي توپ پورته هوا ته واچوه او توپ به پر ځمکه راپرېوت هر لوبغاړی به د چې زړه وو پرې ویشتلی د شولی منډې را منډې به په لوبغاړو پسې ډېرې وهل کېدې ځانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس معلوم نه وو چې په توپ د وویشتل شي له ډېرو ویشتلو وروسته به بیا توپ هوا ته اچول کېده تر څو لرې لوبغاړي په یوه ځای سره راټول شي او د ویشتلو لپاره زمینه برابره شي، همدا لرې بیا بیا ځلې کوي تر څو ښه ستړي شوي نه وي. دا خطرناکه لوبه وه پرته له کوم زړه سوي، ترحم به لوبغاړي په توپ ویشتل کېدل که د بدن په نازک غړي (سترګه) یا نورو غړو به څوک لګېدل ټپي کېدل به له ډېرو نورو ستونزو سره به مخ وو په داسې لوبو کې باید هڅه وشي په نرمۍ، احتیاط، پاملرنې سره لوبه تر سره کړي تر څو مو د لوبې اخلاقي حق پر ځای کړی وي.

مچنوزغه

مچنوزغه د کوچیانو را پاتې شوې ساتېرۍ او ډالۍ، په لرې فاصله د تیرې وارولو وسیله ده. کوچیان چې له یوه ځای نه بل ځای ته کډې کوي ځینې ساتېرۍ او لوبې له ځان سره کلیو او باندو ته لېږدوي د ببلګې په توګه تولۍ او دروی چې په موسیقۍ کې هم کارول کیږي په ولس کې عام دود لري ښایي دا توکي د کوچیانو زېرنده وي ځکه کوچیان په غرونو کې یوازې وي او دا د دوي د یوازیتوب ملګري دي، ډېری داسې لوبې دي چې په ماشومانو را څرخي مچنوزغه بیا د ځوانانو په قشر متمرکزه ده ځوانان د مچنوزغې وارولو قدرت لري ددې مینه وال مچنوزغه تل په جبب کې ګرځوي د کال کوم ببل فصل ته اړتیا نه لري چې په هغه کې د مچنوزغه باندې ساتېرۍ وشي.

مچنوزغه له کلک تار، نري چربل، کلکې تسمې او داسې نورو توکو او یوه پستکي څخه جوړیږي ډېر ساده جوړښت لري ټول یې په جوړولو قادر دي دوې داسې تسمې را اخلي چې اوږدوالی یې له ۸۰ – ۱۰۰ سانتي مترو پورې وي ددغه تسمو یوه خوا په پستکې پورې کلکه تړي او یوه خوا یې د لاس نیولو لپاره چې په یوه تسمه کې د ګوتې لپاره جوړه شوې حلقه وي جوړوي حلقه ددې په خاطر ورکوي تر څو د تېرې وارولو په وخت کې مچنوزغه له لاس څخه خطا نه شي، په پستکي کې تېرې ږدي وروسته مچنوزغه تر سر تاووي د وارولو په وخت کې یوه تسمه له لاسه خوشي کوي او کانې په لرې فاصله ځي. ځینو به داسې مچنوزغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولې چې د وارولو پر وخت به يې لوی ټک کاوه دا به د ډارولو په خاطر ډېرې کارول کېدې، په دې کې د غولکې په پرتله لوي ګاټي واړېږي چې لويوالی يې له يوې متوسطې منې سره برابر وي او د مچنوزغې په واسطه لرې فاصلې ويشتل کيږي دا په اصل کې له نورو لوبو ساتېريو ډېره خطرناکه لوبه ده، کومه تېږه چې په مچنوزغه کې ګوزار کيږي خورا ډېر سرعت لري که څوک په دغه کانې ولګي د مرګ خطر لري له معمول سره سم په غرونو کې تړې ډېره ګټنه کيږي خو کله کله به چې د دوو کليو د ماشومانو او ځوانانو تر منځ د تيږو ويشتل شول له مچنوزغې نه ډېر کار اخيستل کېده يوه کورنۍ هم خپلو اولادونو ته دا لوبه نه خوښوي او نه ورته د کارولو اجازه ورکوي.•

(۱۸) ۶۱ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیطان خانې

له پخوا څخه دود د شیطان خانې په نامه شوخه ماشومانه لوبه ده په ډله یزه توګه تر سره کیږي منډې ویشتل په کې ډېر دي ماشومان او ځوانان په ګډه دا لوبه کوي ډېری لوبې په میدانونو کې تر سره کیږي دا لوبه هم یوه کوچیني میدان ته اړتیا لري دا لوبه کوښښ او ځیرکتیا غواړي په ځیرکتیا سره باید د لوبې مرکزي نقطه ولوبوي یعنې توپ شیطان خانې ته ډېر واچوي. څنګه ترسره کیږي؟

د یوه کوچیني توپ سره چې کله لوبغاړي ددې لوبې کولو لپاره راټول شي په لومړي سر کې هر لوبغاړي د ځان لپاره په ځمکه کې ژور ژور ځایونه جوړوي چې هغه ته (مایه) یا شیطان خانه وایي البته دا ژور شوي ځایونه به ټول په یوه ځای وي دا ژور ځایونه د لوبغاړو د شمېر په اندازه چې هر ژور شوي ځای د یوه لوبغاړي په نامه وي پر ځمکه کې ژوروي ددې ټولو ژور شویو ځایونو په سر کې له نامه سره سم د شیطان خانې په نامه یو ژور ځای جوړي چې هغه ته شیطان خانه وایي. مخکې له دې څخه چې په توپ اچونه پیل وکړي د ساتېرۍ د لازیاتوالي په سبب د منډې کولو لپاره د شیطان خانو نه لرې ځای ټاکي د ژور شویو ځایونو څخه د پنځو مترو په فاصله کې یوه مستقیمه کرښه راکاږي چې له همدې کرښې نه به شیطان خانو ته توپ اچوي، توپ هر یو په خپل وار سره شیطان خانو ته اچوي هر لوبغاړي چې توپ اچونه پیل کړه او توپ یې ژور شویو ځایونو ته واچاوه که یې په خپله خانه کې توپ ولوید بیا به له سره توپ اچوي. او که په یوه ژور شوي ځای کې هم و نه لوید په دې صورت کې به بیا خپل وارونه کوي یعنې دده وار له منځه نه دی تللی، او که توپ شیطان خانه کې ولوید چې اصلي موخه هم د توپ اچولو شیطان خانې ته دي تر ټاکل شوي ځای به نور لوبغاړي منډې وهي او نوبت کوونکې به نور لوبغاړي په توپ سره ولي. که توپ د بل لوبغاړي په ژور شوي ځای کې ولوېد بیا د توپ اچول وار د همغه لوبغاړي کیږي چې توپ یې په خانه کې لوېدلی دی، ددې لوبې هدف همدا دی چې توپ په شیطان خانه کې ولویږي او نور په توپ سره وولي لوبغاړي له دې توپ ویشتلو نه خوند اخلي په دې کې ګټل او بایلل نه شته یوازې یوه ساتېرې ده.•

• (۱۸) ۶۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردکی (توشلې)

ددې لوبې له الفاظو نه چې تر کومه معلومیږي ښایي د پښتني سمیو لرغونې لوبه نه وي ځکه کوم کلیمات او الفاظ چې په دې لوبه کې وېل کیږي د پښتو ژبې نه دي او مروج بدیل الفاظ په عامه پښتو ژبه کې نه لري اکثریت نومونه او کلیمات یې د فارسي ژبې دي له دې ټولو سره سره له پخوا نه په ورځو ولایت کې مردکی دود دي ډېر مینه وال لري چې ددې مینه والو ډېری قشر ماشومان تشکیلوي ښایي ځوانان هم دا لوبه وکړي خو په ځوانانو کې زیاته کچه لوبغاړي نه لري د پنځو او پنځلسو کلنو تر منځ عمر لروونکي ماشومان ددې لوبې مرکزي نقطه لوبوي د کال له پسرلي موسم نه ور اخوا د ګرمي تر ډېره وخته دا لوبه د ماشومانو تر منځ کیږي ځانګړو ځایونو او میرانو ته په کې اړتیا نه شته، په لوبه کې د دوو لوبغاړو څخه بیا تر لسو پنځلسو لوبغاړو کولای شي په کې ګډون وکړي. مردکی د لاس ګوتو په واسطه کیږي چې (چوخ) ورته وایي لوبه چې په ټولیزه توګه ترسره شي خوند او ساتېری یې ډېریږي.

مردکی له ښیښې څخه جوړې شوې ګرد ګرد جوړښت لري چې لویوالی یې د یوې سرکې (آلوبالو) په اندازه دی، دوه ډولونه لري یو یې معمولي د میدان مردکی دي او بل ډول یې تیر (سانقه) د میدان ویشتلو مردکی دي. د ورځې په ښه ښکلا ښه وختونو کې به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره راټول شول خپل جیوبونه به یې له مردکښو څخه ډک وو د خاورو او دوړو په ډک میدان به یې خطونه را وکاږل ددی له لوبې څخه به د غالمغال ځوږ پورته کېده، د مردکیو ګټل ډول ډول دي چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

- مائیه
- خط پراک
- بندول
- کیج
- بچونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي نور ډولونه ولري مهم او نوم لرونکي ډولونه يې همدا دي په ډېر کم توپير او ورته والي تر سره کيږي د ببلګې په توګه: مايه ماشومانو به چې کله مايه کوله لومړي به يې پر ځمکه کې د لاس د ورغوي په اندازه يو ځای ژور کړ هر لوبغاړي به خپل تير (سانقه) يوه کس ته ورکړل خو دا کس به په ماشومانو کې معلوم او ټاکل شوی نه وو د ماشومانو تيران به ټول د يوه کس سره وو بل ماشوم به د مائيې پر سر خپله د جامو لمن په دواړو لاسونو سره کش نيولې وه تيران به د دغه ماشوم په لمن ور وهل کېدل تر څو مردکی له مائيې څخه لرې لاړې شي د کوم ماشوم تير به چې په ډېره فاصله له مائيې څخه لرې تللي وو ، همغه به لومړی وو اول وار به هم هغه کولو يا به يې په نېږدې تير وار کاوه يا به يې مائيې ته اچوو ، ور پسې به چې کومه مردکی دويم په لرې فاصله تللې وه د هغه وار به وو هغه به هم همدا کار کاوه په لوبه کې به ببلا ببلې ګړنې (اصطلاحات) استفاده کېدل او هره اصطلاح په ځانګړي ځای کې کارېدله د اصطلاحاتو ببلګې په لاندې ډول دی همدا سې وېل کېدې: ګېنټ: په دې سره به لوبه پاې ته رسېدله، روخ مې نې: په دې سره به يې مردکی لرې فاصلې ته بيوله ، پيش مې: غوښتل يې چې مردکی يې مخکې ولاړه شي، پيش د نه: په دې سره به مقابل لوري ته وېل چې مردکی د مخکې ولاړه نه شي، جای می جای: په دې معنا چې مردکی مې ځای پر ځای ده خوځيږي به نه ، جای د نه: مقابل لوري ته وايي چې بايد مردکی له ځايه وخوځيږي، ضرف: چې کله به يې مردکی مائيې ته اچوله دا توري به يې ويل، روخ د نه: په دې تورو ويلو سره د خپله مردکي لرې نه شوای ببولی، ټک او ضرف: دا اصطلاح په دې کاربده چې هم د بل مردکی ولګي او هم خپله مردکی مائيه کړي، روخ د جای جايي: يعنې که مردکی ولي بيا ستا مردکی لرې لاړه نه شي ځای پر ځای ودريږي، هردو: چې دوې مردکی سر بله پسې وي او دواړه ولي نو بيا ورته وايي هردو. او دې ته ورته ډېر نور اصطلاحات لري هرې اصطلاح د ګټې اخيستلو ببل ځای درلود. يو د بل په ځای د غه اصطلاح ګاڼې نه کارول کېدې او ډېر وخت په د همدې اصطلاحاتو په سر د ماشومانو شخړه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خط پراک

په لومړي سر کې ګډونوال یو دایروي خط کاږي د خط لویوالی، کوچنوالي په دوی پورې تړاو لري د دایروي خط څخه یوې و بلې خواته د دوو قدمو په اندازه لرې دوه مسقیم خطونه کاږي او پتې ورته وایي چې له هغه ځای نه به په دایروي خط کې د ننه په مرد کښو وارونه کوي، په دې ډول مرد کیو کې ټول ګډونوال مساوي مرد کی د دایروي خط په منځ کې قطار ږدي، وروسته په وار سره پتو ته خپل تېران اچوي چې د هر چا تیر چې د پتې د مستقیم خط پر سر کینښوت هغه لومړی دی په همدې ترتیب ټول ګډونوال پتې ته خپل تیران اچوي د پتې خط په سر، نېږدې او لرې سره لومړی دویم، دریم..... وارونه معلومیږي، چې هر څوک لومړی وو هغه په ددا ډروي خط په منځ کې په مرد کښو وار کوي دوی یو قانون هم لري چې ګډنټ ورته وایي په دې معنا چې په مرد کیو وار وکړي، مرد کی ولګي خو له دایروي خط څخه ونه وځي بیا وار د بل کیږي چې دې ته ګډنټ وایي. او که د کوم لوبغاړي وار خطا لاړ شي بیا هم نوبت د بل لوبغاړي کیږي کله چې مرد کی ولګي او تیر د خط په منځ کې پاتې شو په نورو مرد کښو وارونه کوي تر څو چې له دایروي خط نه نه وې وتلی که کله ووځې بیا هم په دایروي خط کې په مرد کښو وار کوي تر څو چې وار یې خطا نه شي او که وار یې خطا شو بیا نوبت د بل لوبغاړي کیږي په هر تعداد مرد کی یې چې له دایروي خط ځینې وویستې همغه ګټلي دي، په همدې ترتیب دویم او دریم.... خپل نوبتونه کوي تر څو چې د دایروي خط په منځ کې مرد کی نه دي خلاصې شوې چې مرد کی خلاصې شي میدان هم خلاصیږي.

بنډول

مخکې مو هم یادونه وکړه چې دا لوبې په ورته والي او ډېر کم توپیر تر سره کیږي پورتنی اصطلاح ګانې د لوبو په دې ډول کې کارول کیږي خو له کېج او خط پراک سره یې توپیر په دې کې دی چې خط پراک او کېج لوی دایروي خطونه لري په کېج کې دایروي خطونه نه شته په همغه ډول ټول لوبغاړي مساوي مرد کی د بنډول کولو لپاره میدان ته اچوي د بنډول لوبې لپاره په میدان کې یو کوچنی مستطیل خط د مرد کیو په تناسب کاږي چې د هغه په منځ کې مرد کی ځای شي، کله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردکی. په بنډول کې کښنول شوې وروسته د مردکیو پر سر یو لوبغاړی خپله لمن نیسي او بل کس د ټولو لوبغاړو تیران دده په لمن وهي، لومړی او دویم په لړې والې او نیږدې والي سره معلومیږي کوم لوبغاړی چې لومړی وي د بنډول په مردکبو وار کوي مردکی. به د بنډول له خط څخه وباسي هغه یې ګټلې ده خو که د لوبغاړي تیر د بنډول خط په دننه کې پاتې شو ټولې مردکی. په یو ځل سره ګټي که د لومړي لوبغاړي وار خطا وتلو بل لوبغاړي به وار کوي په همدې ترتیب به نور هم وارونه کوي تر څو چې آخري مردکی. هر چا وویشته او خپل تیر یې لرې ولاړو یا ځای پر ځای پاتې شو نور لوبغاړي به د هغه تیر ولي که یې د هغه تیر وویشته کومې مردکی. یې چې په دې میدان کې ګټلې هغه به په یو ځل د غه بل لوبغاړي ته ورکوي، د خط پراک او کبج خوندې په دې لوبه کې له خط نه مردکی. نه ویشتل کیږي په کوم ځای د چې تیر پاتې شو له همغه ځای نه به په بنډول وار کوي. •

کبج

دا هم د خط پراک په ډول مساوي برخه مردکی. د دایروي خط په د ننه؛ او پتې لري له خط پراک سره دوه توپیرونه لري په خط پراک کې پتې ته تیران اچول کیږي لومړي او دویم... معلومیږي په کبج کې بیا له پتو نه دایروي خط ته نیږدې تیران اچول کیږی په دې کې لومړي دویم دایروي خط ته په نیږدوالی معلومیږي د هر چا تیر چې دایروي خط ته نیږدې وي هغه لومړی دی همداسې نور هم... په دې شرط چې تیر دایروي خط ته د ننه نه شي که د ننه شو دې ته کبج وایي په کبج کې دایروي خط د مستقیمې کرښې په واسطه په دوو برخو ویشل کیږي لکه د ځمکې په کره کې د استوا کرښه، د تیر اچولو پر وخت کې چې د هر چا تیر د دایروي خط د ننه (کبج)شو په دایروي خط کې د مسقیمې کرښې له سر څخه په خط کې د ننه په مردکبو وار کوي کوم لوبغاړي چې د خط د ننه په مردکبو وار وکړ او تیر یې د خط د ننه پاتې شو تر هغه به نورې مردکی. له خط وباسي او ګټي به یې تر څو چې له دایروي خط نه وتلی نه وي چې له دایروي خط نه ووځي ددې وار پای ته رسیږی کله چې د دایروي خط په منځ کې په ګښتې یا په لومړي ځل سره مردکی. ولګي نور

• (۱۸) ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي بيا د دايروي خط نه په مردکبو وارونه وي او له پتو څخه به يې نه ولي، وروسته نور به په دايروي خط کې مردکی ولي تر څو چې خلاصې شوې نه دي چې کله مردکی خلاصې شي ميدان هم خلاصيږي. په کبج او خط پراک دواړو کې يو بل قانون هم وو هغه ته يې (مبخ) وبل، په دايروي خط د ننه کې به چې مردکی ابنول کېدې تر مردکبو به يو وړوکي مستطيل شکله خط ويستل کيده چې همدا مبخ وو د مبخ ګټه دا وه چې چا به په مردکبو وار وکړ او تير به يې د مبخ په منځ کې پاتې شو ټولې مردکی يې په يو ځل ګټلې او له ميدان څخه يې پورته کولې.

بچونې

دا مائيې ته ورته لوبه او په مائيه کې تر سره کيږي په ډېرو کسانو هم تر سره کيږي خو ډېرى دوه دوه ماشومان دا لوبه کوي په لومړي سر کې يو هدف ټاکې په خپلو کې يوه ټاکل شوې ۱۰-۲۰-۳۰.. شمېره هدف ټاکي، د مائيې په څېر چې دوه کسان خپل تيران په لمن سره ووهي د هر چا تير چې لرې تللى وي هغه لومړي کار کوي د ټاکل شوې شمېرې پوره کولو دری لارې دی لومړی چې که د بل تېر وولې، او بيا خپل تير مائيه کړي، وروسته کار ورته وکړي کار په دې معنا چې کله د خپل تير مائيه کړ او د مقابل لوري تير درنه لرې وو د مائيې څنګ ته به نيږدې خپل تير ږدې چې دې ته کار ويل کيږي په دې دريو کرښو تا دری نمرې خپلې کړي دي، مقابل لوری هم دا کار کوي چې هر چا ټاکلى هدف ژر پوره کړ له مائيې څخه به مقابل لوري ته لوی قدم اخلي او له هغه ځای نه به مقابل لوري خپله مردکی مائيې ته اچوي او دا بل به يې ولي په يو وار ويشتلو سره يو لک بچونې کېږي ويشتل شوې مردکی چې هر څومره لرې لاړه بيا به يې مائيې ته اچوي لومړی کس به يې بيا ولي په دويم ځل ويشتلو سره دوه لکه بچونې کيږي همدا کار بيا بيا کوي او د بچونو حساب هم ډېريږي تر څو دويم کس خپله مردکی مائيه کړي نه ده، چې هر کله يې مائيه کړه دا ميدان پای ته رسي او بل ميدان په همدې تيب سره پيلوي په لومړي او دويم ميدان کې چې د هر لوبغاړي د بچونو تعداد ډېر شو همغه لوبه ګټلې ده.

په لومړيو کې ښيښه يي مردکی ډېرې کمې پيدا کېدې ماشومانو به له پلاستيک څخه مردکی جوړولې پلاستيک به يې د اور په واسطه نرم کړ چې کله به نرم شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته به يې نرم شوی پلاستيک ګرد ګرد تاو کړ همدا به مردکی وې ښايي ماشومانو په وار وار ددې مردکيو په جوړولو سوځېدلی وي، د نشتوالي په صورت کې يو بل ډول مردکی چې د (ترخې) مردکی يې ورته وبلې په لوبه کې ترې ګټنه کېده، ترخه په اصل کې د غره بوټی وو چې واړه مردکېو ته ورته ځيزونه يې کول همدا به ماشومانو راشکول او ګټل به يې، له شوخی ډکه لوبه ده اولادونو ته د پلار د مردکېو ګټلو اجازه نه وه کېدای شي ماشومانو په وار وار له خپلو مشرانو څخه وهل ټکول خوړلي وي دا چې د کلي ټول ماشومان په دغه لوبه روږدي وو يوه ماشوم دا لوبه نه پرېښې.

شونيه

ماشومان تل غواړي وخت په لوبو او ساتېرۍ سره تېر کړي له هر څه نه لوبو او ساتېريو ته ډېر لېوال وي تر ډېره هڅه کوي له نورو ماشومانو سره په ټولیزه توګه لوبې وکړي له دې پرته په يوازيتوب هم لوبې کوي، شونيه ماشومانه لوبه ده په کوچنيو کاڼو تر سره کيږي البته دا لوبه په يوازيتوب نه کيږي، د ډېرو ماشومانو تر منځ خوندوره لوبه ده. د لوبې کولو لپاره لوبغاړي لومړی کوچيني کروي تيږه ټوي تر پيدا کولو وروسته هغه په يو ټاکل شوي ځای کې ږدي او دغه کروي تيږه د (شونيې) په نوم يادېږي. د شونيې تر اېښودلو مخکې يو هدف ټاکي د ببلګې په توګه وايي: چې هر چا په لوبه کې لومړی شل قدمه پوره کړل هغه د لوبې ګټونکې دی دا شل قدمه به لوبغاړي څنګه پوره کوي؟ کله چې لوبغاړي کروي تيږه يا شونيه له ځان څخه لرې په ټاکل شوې فاصله کيږدي لوبغاړي په نوبت سره هغه په نورو کاڼو ولي د کوم لوبغاړي په وار چې شونيه له ځايه وخوځېده د شونيې له خپل ځای څخه دا فاصله په قدمو کوي د کوم لوبغاړي قدمونه چې ژر پوره شي هغه دا لوبه کټلې ده. •

• (۱۸) ۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوز (چارمغز) ګټل

د خوړلو دغې وچې میوې ته په پښتو ژبه کې څو مترادف نومونه لرو اکور، متک، جوز، چارمغز او غوز په معنا کې یو؛ خو په ویلو او لیکلو کې تو پیر لري ښایي دا اسمونه د پښتو ژبې په لحجو او بېلا بېلو سیمو پورې تړلي وي پښتو ژبه د وییکو (لغاتو) پر اساس ډېره غني ژبه ده د وګړو په خولې د دغې میوې روان نوم چارمغز دی د څېړنو پر اساس ډېری پښتانه د وردګو ولایت په شمول غوزانو ته چارمغز وایي، چارمغز روغتیا ته د ګټو رسولو سر بېره د ماشومانو او لویانو د لوبو یوه لویه برخه جوړوي د چهارمغزو ګټلو په لوبه کې ماشومان، ځوانان او ځینې د پاخه عمر کسان شامل دي په کلیو او باندې اکثریت ځایونه دې لوبې ته مناسب دي خو په ژوندانه کې د دې لوبې د ډېرښت ورځې کومې دي؟

چارمغز په کال کې دوه ځلې ډېر په خوند او رنګ ګټل کیږي په ډېره ولوله او جذبه سره په دې څو ورځو کې په جارمغزو لوبې کیږي د دې ورځو په لړ کې د هېڅا له خوا نه د چارمغزو په ګټلو ممانعت نشته د ولس خلک به په خورا ښکلو، پاکو او نویو جامو مینه ورورلي، ښه وړم سره د کلي منځ ته راووتل تر څو رنګینې، خوندورې د خوښیو ډکې د اخترونو مبارکې ورځې د چارمغز په ګټلو لانبکلې کړي چارمغز د اخترونو په شپو او ورځو کې په زیاته پیمانه ګټل کېږي، له اخترونو پرته په چارمغزو لوبې کیږي خو د لوبو او ساتېرۍ مهمې ورځې یې همدا دي چارمغز ډول ډول ګټل کېدل چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

- میدان
- رغړوند
- خط پراک
- یو په لس
- لوښت او تک
- سرپوچاق
- جفت طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سرېښوند
په داسې نورو ډولونو هم ګټل کېدل مهم او مشهور ډولونه يې همدا دي.

ميدان:

د ميدان چارمغزو لوبه کې به يو يا ، له يوه څخه زيات کسان په کې شريک وو دوي به پر ځمکه له دوو څخه پورته تر ۲۰-۳۰ يا له دې څخه زيات چارمغزا اېښودل د ويشتلو او اېښودل شوو چارمغزو تر منځ واټن د چارمغزو تر ډېروالي، کموالي پورې اړه لري که به چارمغز لږ وو په لنډه مسافه کې به اېښول کېدل او که به چارمغز ډېر وو د ويشتلو واټن به يې هم ډېر وو چا به چې چارمغز پر ځمکه اېښي وو په ټاکلي واټن کې په يې يو کرښه هم کارلې وه چې تر کرښه به ويشتونکي نه را مخکې کېږي، د ويشتونکو تعداد معلوم نه وي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز په ټاکلي واټن کې په دوه ډوله ولي يوه ته په (چړو) او بل ته په (نغدو) وايې.
په چړو په دې معنا چې چارمغز د ځمکې پر سر ورغړوي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي او هغه چارمغز ويشتونکي ګټلي دي چې چارمغزا اېښودونکې به يې ورکوي. نغد دې ته وايې چې د ويشتونکي چارمغز پر ځمکه ونه لګي په هوا ورشي او پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي له لګېدو سره سم يې ګټلي دي.

رغړوند

له نامه څخه يې څرګنديږي چې چارمغز له پورته خوا نه ښکته خوا ته رغړوي، د چارمغز ګټلو آسانه لوبه ده د چارمغزو رغړوند لپاره څه نا څه هسک ځای ته اړتيا شته چې لوړوالی به يې ۱-۲ مترو په شا او خوا کې وي دا لوبه بلکل په يو ازيتوب نه تر سره کېږي په ګډه او ټولیزه توګه ښه خوند لري او ښه چارمغز په کې ګټل کېږي. ټول لوبغاړي د خپلو چارمغزو سره د هسک ځای په سر باندې کښېني د هسک ځای له سر نه په نوبت سره يو يو لوبغاړی ښکته خواته چارمغز خوشي کوي د وخت په تېرېدو سره چارمغز په ميدان کې ډېرېږي اوس نو د چارمغز ګټلو چانس ډېر دی په ميدان کې چې چارمغز له يوه څخه زيات شي او بل لوبغاړی چارمغز ميدان ته خوشي کړي په خوشي شوي چارمغز په ميدان کې بل چارمغز ولګي او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرښ شي همغه ګټلي دي يو چارمغز به په ميدان کې د طالع په نامه ږدي په همدې ترتيب بيا چارمغز ميدان ته خوشې کوي تر څو ډېر شي او بيا د کوم لوبغاړي په چارمغز ولګي او ميدان وګټي همدارنګه لوبه دوام مومي.•

خط پراک

د چارمغزو خط پراک عين شي د مردکښو خط پراک په څېر دی له يوه څخه چې زيات لوبغاړي راټول شي او يو دايروي کرښه پر ځمکه وکاږي د دايروي کرښې يوې او بلې خواته د پتو په نامه مستقيمې کرښې وباسي د دايروي خط په دننه کې په مساوي ډول چارمغز د خط په منځ کې ږدي هر لوبغاړي يو يو چارمغز پتو ته اچوي پتې ته په نيږدې والي او لرې والی سره لومړی دويم او دريم... معلومېږي چې هر څوک پتې ته نيږدې وو هغه لومړی دی د خط پراک په دننه چارمغزو به د چارمغز په واسطه وار کوي تر څو له دايروي کرښې څخه چارمغز وباسي او ويې ګټي، تر څو يې چې وار خطا نه وي تللی د پتې نه چې په لومړي ځل چارمغز په خط پراک کې ولګي نور لوبغاړي بيا د خط پراک له کرښو نه په چارمغزو وارونه کوي ترڅو چې په ميدان کې خلاص شوي نه وي او دا ميدانونه بيا بيا تکراريږي.

يو په لس

ددې لوبې يو په لس اصلي معيار نه دی يو په لس په دې معنا چې يو چارمغز په لرې واټن ورته ږدي ويشتونکې به هغه يو چارمغز ولي هغه که پر چرړو وي يا په نغدو ويشتونکو چې چارمغز وويشت چې چارمغز يې په هر څو ويلی وو همغه اندازه چارمغز به ورکوي، که چارمغز اېښودونکي ويلې وو چې يو پر لس ولې که دا يو چارمغز ولګېد لس چارمغز به ورکوي، دا حد معلوم نه دی چې څو يې پر څو. د ببلګې په توګه: که يې وبلې وو چې يو پر پنځلس او چارمغز يې د ويشتونکي له خوا ولګېد بيا به پنځلس چارمغز مقابل لور ته ورکوي.

• (۱۸) ۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبشت او تک

په لوبشت او تک کې به څو کسانو خپل یو یو چارمغز پر ځمکه واچوو دا به یې په لومړي سر کې معلومووله سره چې لوبشت او تک په یوه یوه دی که په څوشو ددې تر څرګند بدو وروسته به لوبغاړو یو د بل په چارمغزو ګوزارونه کول په داسې حال کې به یې د بل کس نه چارمغز ګټل چې یا به یې د بل لوبغاړي چامغز وویشت او یا به په یوه لوبشت مسافه که ورته خپل چارمغز نېږدې کړ. په دواړو حالتو کې به یې له بل کس نه تاکل شوي چارمغز اخیستل، هر لوبغاړي به د څنګ نیږدې لوبغاړي چارمغز ویشته او یا به یې په لنډه د یوې لوبشتې مسافه کې ورته خپل چامغز نیږدې کاوه او چارمغز به یې تر ې ګټل.•

سرپوچاق

د چارمغزو په دې لوبه کې کسان په یو ځای سره کښېني هر لوبغاړي په میدان کې مختلف شمېر چارمغز ږدي په لومړي سر کې ددې لوبې کولو لپاره څلور د چارمغز پوټکو ته اړتیا شته چې همدغو پوټکو ته (سرپوچاق) وایي پوټکي به هموار او پر ځمکه سم پرېوځي د ګټلو او بایللو چارې بېلې دي لومړی د ګټلو چارې هر لوبغاړی چې چارمغز پوټکي پورته اچوي په میدان کې د نورو لوبغاړو چارمغز په ننبه کوي او ورته وایي احمد، محمود، قلبي او مقصود ستاسې تر چارمغزو او بیا د چارمغزو پوټکي پورته اچوي که ټول پوټکي په پوک، چک، دوه پوک او دوه چک حالت کې وو د ټولو چارمغزیې ګټلي دي او که به پورته اچول شوي پوټکي دری پوک یو چک یا دری چک یو پوک وو نو چارمغزیې بایللي دي او ټولو ته به په همغه شمېر چارمغز ورکوي په ناستو ټولو کسانو د سرپوچاق اچولو نوبت تېرېږي او هغوي هم همدا کار کوي چارمغز ګټې او بایلي.

جفت او تاک

جفت او تاک په لومړیو کې د زړو نه دود شوي دي په چارمغزو هم جفت او تاک کېږي مثلاً یو تن په لاس یا لمن کې چارمغز نیسي بل کس ته وایي جفت که طاق،

• (۱۸) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل لوري که جفت ويلي وو يا تاک وروسته د لومړي کس چارمغز حسابيږي يا به جفت وي يا تاک چې له دې ددو حالاتو نه خالي نه دي که مقابل لوري له ځواب سره سم وو هغه يې ګټلي دي او که به ناسم وو لومړي کس ته به يې په همغه تعداد چارمغز ورکول. د چارمغزو په جفت او تاک کې (مووه) هم دود وه هغه داسې چې يو کس به بل ته په لاس کې چارمغز ونيول او ورته وېل به يې جفت که تاک، دويم کس به په لاس کې لږ چارمغز نيولي وو او د لومړي کس د چارمغزو په سر به يې تاوول او ورته و به يې ويل خوشي يې کړه لومړي کس به خپل چارمغز جفت او تاک حساب کړل دويم کس به خپله مووه حساب کړه که به د لومړي کس چارمغز جفت او مووه هم جفت وه ترېنه اخيستل به يې او که به د لومړي کس تاک و مووه هم تاک وه په دې حالت کې به يې هم تري اخيستل او که به د لومړي کس چارمغز د دويم کس موړې سره توپير درلود دويم کس به لومړي کس ته په لاس کې د نيول شوو چارمغزو په تعداد چارمغز ورکول.

سرېښوند

په سرېښوند کې يو وړوکې دايروي کرښه راکاږي ګرد چاپېر ترېنه لوبغاړي کښېني هر لوبغاړي يو يو چارمغز ميدان ته اچوي، اچول شوي چارمغز يو تن پورته اچوي په نوبت سره يو د بل چارمغز ولي چارمغز به يا له ميدان څخه وباسي او يا به يې له بل چارمغز سره څنګ په څنګ سرېښوي په دواړو حالتو کې يې چارمغز ګټلي دي او يا که په کوم چارمغز وار وکړي هغه ونه لګي خو چارمغز له خط نه د باندې ووځي په کوم چارمغز چې وار شوي همغه يې اخلي. د لوبغاړي چې کله وار خطا لاړ شي او يا له دايروي خط نه د باندې ووځي نوبت بل ته ورځي او دی سوځيدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښوه او مبړه

په دې کې دوه ډوله پچې کاروي یو یې وړوکې ۲۰ پچې دي چې مبړې ورته وایې او یو ملا لري. بل ډول یې دوه لوې پچې چې لښوان ورته وایې د دولس پچې په څېر په دې کې هم وهل شته خو وهل یوازې د لښوانو له خوا څخه کیږي او د مبړو کړنه په دې کې د لښوانو بندول دي د مبړې پچې د یوه کس او لیوان د بل لوبغاړي وي له دولس پچې سره په رسمولو کې توپیر نه کوي لکه په لاندې شکل کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

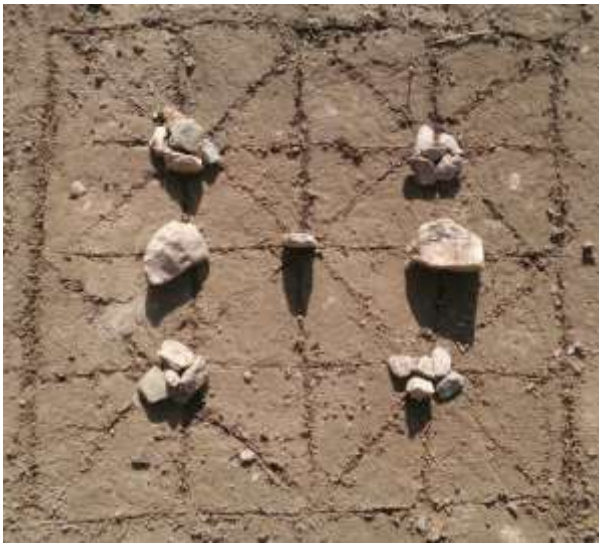

د دولس پچي څخه بل دا توپير لري چې په دولس پچي کې ۱۲ پچې يو لوبغاړی اښودلی شي ۱۲ بل، په لښوان او مبرې کې د پچو شمېر او لويوالی توپير کوي لښوان دوه او مبرې شل دانې وي، د دولس پچي په څېر په مستقيمو کرښو د ليوه له خوا په بندرونو وهل شته پچې (مبرې) خوري. مبرې به لښوه داسې بندوي چې دوې دوې پچې د مستقيمو کرښو په بندونو له ليوه څخه شا او خوا تاووي په دې حالت کې لښوه بند دی او لوبه ېې ګټلې ده خو که لښوانو ټولې مبرې وخوړلې بيانو د مبرې څښتن لوبه بايللې ده. •

• (۱۸) ۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندوونکي (غل بند)

په غل بند کې د دولس پچي لبوان او مېږې لوبې په څېر وهل نشته د غل بند د پچو شمیر هم کم وي په غل بند کې د دواړو پچو له خوا دوه دوه پچې کارول کیږي د ځمکې پر مخ په آسانه توګه انځور کیږي، د یوې بشپړې مربع په څېر چې کنجونه یې د مستقیمو کرښو په واسطه نښلول شوي وي او د مربع یوه ضلعه نه وي لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې لوبغاړي دوه دوه پچې په غل بند کې کيږدي او يو بند خالي پرېږدي په نوبت سره خپلې پچې په غل بند کې کاروي چې د هر لوبغاړي پچې داسې قرار ونيسي چې پچې يې حرکت و نه لري او د مقابل لوري له خوا نه د هغه پچې وتړل شي د تړل شوو پچو واله لوبه بايللې ده. په پورته شکل کې د زړو پوټکو واله غل بند بايللی دی.•

(۱۸) ۸۲ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

لبوه او مبړه

لوبې ټولې په زړه پورې دي په زړه پورې والی يې ولس ته خوښي ورپه برخه کوي له ډېر راهيسې لبوه او مبړه لوبه په ولسونو کې دود ده او ډېر وخت په ښوونځيو کې د سپورت په ساعت کې تر سره کيده له ښوونځيو پرته په ولسونو کې دا لوبه د ماشومانو او ځوانانو تر منځ په ګډه لوبول کېده په پسرلي او دوبي موسمونو کې ډېر مينه وال لري د لبوه او مبړه يوه ځانګړنه دا ده چې په يوازيتوب سره نه تر سره کيږي ځومره چې په دې لوبه کې لوبغاړي ډېر وي لا خوندوره کيږي له شپږو لوبغاړو نه چې ځومره لوبغاړي ډېرېږي هومره خوند کوي دا لوبه څه نا څه ميدان ته اړتيا لري په ميدان کې ټول لوبغاړي يو بل ته سره لاسونه ورکوي او په دايروي شکل باندې ودريږي، په ټولو لوبغاړو کې دوه ته يو د لبوه او بل د مبړې په نامه ټاکل کيږي ددې کسانو ټاکل يا په خپله خوښه دي او يا هم د کوم لوی کس له خوا نه ټاکل کيږي کوم وخت چې لبوه او مبړه معلوم شي مبړه به د لوبغاړو په منځ کې وي او لبوه به د لوبغاړو د دايرې د باندې وي، لبوه به په مبړه پسې منډې وهي او مبړه به نيسي مبړه به په ټول کوښښ سره لبوه ته ځان په ګوتو نه ورکوي کله چې لبوه په مبړه پسې د لوبغاړو منځ ته ځي لوبغاړي لاسونه داسې کلک نيسي چې لبوه ته په آسانه اجازه نه ورکوي چې په مبړه پسې د دايرې منځ ته ولاړ شي معمولاً د لبوه پر ځای تکړه غښتلي لوبغاړی ټاکل کيږي او د مبړې پر ځای خوار لوبغاړی نيسي، که لبوه د دايروي لوبغاړو منځ ته ورغی مبړه به د باندې راوځي خلاصه په هر ډول به ميړه لبوه ته ځان په لاس نه ورکوي دوه لوبغاړي ډېر ستړي کيږي چې همغه لبوه او مبړه دي، که لبوه مبړه راونيوه بيا لوبه پای ته رسيږي په همدې توګه نور لوبغاړي ټاکي او همداسې نورې لوبې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ پټانې (پټوونکې)

پټوونکې هغه لوبه ده چې په ولسونو کې ټولو ماشومانو په خپله ماشومولۍ کې نه ده پرېښې په دې لوبه کې لویان ونډه نه اخلي له ۱۰-۱۵ کلنو کوچنیان دا لوبه ډېره کوي او خوښوي يې، په ډګر باندې دا لوبه نه کیږي ځکه دا لوبه پټو ځایونو ته اړتیا لري چې لوبغاړي یو د بل له سترګو نه پناه شي او په یوازیتوب شونې نه ده هر ماشوم به په ببل ببل ځای کې ځان پټوي خو دوه دوه لوبغاړي هم کولی شي له مرکزي لوبغاړي نه ځان پټ کړي په ډېرو ماشومانو لوبه ښکلې کیږي اخوا ګټل او بایلل نه شته په کې.

لوبه د ماشومانو تر منځ داسې پیلیږي چې ماشومان سره راټول شي یو کس باید خپلې سترګې پټې کړي تر هغه چې نور ماشومان په نا څرګندو ځایونو کې پټ شي البته دا د پټېدو ځایونه به د لوبې له ساحې نه ډېر لرې نه وي خو څوک به سترګې پټوي؟ په پورتنیو څو طریقو دوی د لوبې کولو لپاره چې سترګې پټې کړي لوبغاړی ټاکي مثلاً: د همغه دري حساب په ده، بیست، سي..... او یا هم په اتک متک تو تو چې..... جملو باندې د لوبې مرکزي لوبغاړي ټاکي چې هر څوک په لوبه کې د سترګو پټولو لپاره و ټاکل شي هغه به سترګې پټوي او نورو لوبغاړو ته به نه ورګوري تر څو هغه په نا څرګنده ځایونو کې پټ شي مرکزي لوبغاړی به نارې وهي چې (دي، دي) په معنا د پیلولو چې ستاسې په پیدا کولو پیل وکړم د کوم پټ شوي لوبغاړي نه د هو ناره ورته وهل کیږي او مرکزي لوبغاړي د نورو په پیدا کولو پیل کوي کوم لوبغاړي یې چې اول پیدا کړ همغه به په راتلوونکې لوبه کې سترګې پټوي او د لوبې مرکزي لوبغاړي به کیږي، چې کله یې یو ماشوم پیدا کړ باید نور هم پیدا کړي تر څو چې ټول ماشومان یې پیدا کړي نه وي بلله لوبه نه پیلیږي چې ټول پیدا شي بیا په یو ځای سره راټولیږي او چې هر ماشوم یې لومړی پیدا کړی وي سترګې به پټوي همدا لوبه په دې توګه دوام کوي.•

• (۱۸) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر شکوونکې

ډېرې لوبې په کراري پرته له زیان تر سره کیږي د سر شکوونکې شوخه لوبه ده خو د چا له خوانه پرې ممانعت نشته څرنګه چې ددې لوبې له نامه څخه ښکاریږي، ددې لوبې ټول سروکار د سر له وېښتانو سره دی په دې لوبه کې د لوبغاړو وېښتان شکول کیږي ښایي د لوبې پر وخت د یوه لوبغاړي وېښته د بل لوبغاړي په منګولو کې پاتې شي د ډېرو وېښتانو درلودونکې په دې لوبه کې تاوان کوي ځکه په آسانۍ سره د نور لوبغاړو منګولو ته ورځي هغه څوک به یې ژر ګټې چې وېښتان یې خړلي یا کوچني وېښتان ولري. ددې لوبې ورځې معلومې نه دي خو ډېر وخت په اخترونو، ودونو او دخوښیو په ورځو کې کیږي په سرشکوونکي کې په ډلو ډلو سره نه وېشل کیږي میران او سیال لوري نه لري د ورین تندي خندونکې او د خوښیو ډکه لوبه ده خو دا لوبه کومو وسیالو ته اړتیا لري؟

له آره دا په وړو څیزونو چې هغه هم د ساتېرۍ او لوبو توکي وي د سر شکوونکې پرې کیږي، د بېلګې په توګه: چارمغز، سپینتې، مردکۍ، توپ..... ددې لوبې لپاره څه شی مشخص کیږي نه چې یوازې د په همدې څیز باندې د سر شکوونکې وشي. لوبې ته چې هلکان تیار شي د لوبې کولو په خاطر یو ځانګړي کس چې په لوبه کې به له نورو لوبغاړو سره ګډون نه کوي له دوی ببل به ځانته ولاړ وي تاکل کیږي چې هغه ته (مور، ادې) وایي او یا د کس تاکلو پر ځای کوم بل ځای په ننبه کیږي دا ګار ځکه کوي چې کله کوم شی د سر شکولو لپاره پورته هوا ته واچوي د لوبغاړو په وړاندې به دې شخص یا تاکل شوي ځای ته ځان رسوي او همغه شی یې ګټلې دي، د لوبې توکې چې هوا ته واچوي او پر ځمکه پریوځي د لوبغاړو له ډلې به یې کوم لوبغاړي اخلي نور لوبغاړي د هغه سر شکوي لوبغاړی به کوښښ کوي چې ځان مور ته ورسوي او شي وګټي خو نور لوبغاړي د هغه مخنیوي کوي او سر یې پرې شکوي تر څو په لاس کې اخیستل شوي شی پر ځمکه وغورځوي دا کشمکش دوام لري یو لوبغاړی شي اخلي او نور یې پرې غورځوي په دې لوبه کې ښایي د ډېرو لوبغاړو وېښتان وشکیږي وخېژي چې هر لوبغاړي شی پورته کړ او په همدې کړکېچ کې یې ځان تر مور یا تاکل شوي ځای ورساوه هغه شي یې ګټلې دي همدا ډول بیا بل څه د سر شکولو لپاره اچوي لوبه په همدې قسم دوام پیدا کوي.•

• (۱۸) ۸۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوزخ او جنت

دوزخ او جنت ماشومانه لوبه ده له دريو څخه په لږو کسانو نه کيږي چې له دريو څخه ډېرو ي لوبه خوندوره پر مخ ځي کوچنيان په يو ځای دغه لوبه کوي دوه تنه د لوبې مرکزي لوبغاړي وي، د لوبې همدا دوه مشران په خپلو منځو کې دو شيان اخلي. هغه شيان په دوزخ او جنت نوموي يوه يوه لوبغاړي ته دا شيان نيسي بيا ورته وايي د کوم لاس شی يا توکې نيسې د خپلو ځانو څخه د ۱۰-۱۵ مترو په اندازه دوه ځايونه د دوزخ او جنت په نامه ټاکي. نور لوبغاړي به ناست وي او پلتری به يې وهلې وي د پښو غټې ګوتې به د لاسونو په واسطه نيسي ناست لوبغاړي په توکو کې که جنت يا دوزخ وټاکل نومړي مشران همغه لوبغاړی له متو څخه نيسي او پورته کوي به يې. که يې جنت نيولي وي جنت ته يې وړي خو چې د لارو په اړدو کې يې لاس د پښو له ګوتو څخه خوشي نه شي که يې لاس خوشي شي جنتي بيا د دوزخ ځای ته وړي او دوزخي دی هغه لوبغاړی مايوس او خپه کيږي که يې لاس خطا نه شي جنتي ده او ځان خوشاله احساسوي. که لوبغاړي د دوزخ شی نيولي وي هغه ته بد بخته وايي بيا هم همغه مشران دا لوبغاړي له متو نيسي او د دوزخ ځای ته يې وړي او دا به خوښي نه کوي ځان به غمجن احساسوي. په پای کې ټول لوبغاړي په جنتيانو او دوزخيانو وېشل کيږي او لوبه پای ته رسيږي. •

انګړ بينګړ

په زړه پورې ماشومانه لوبه ده خو د ډېرو ماشومانو تر منځ کيږي يو تن يې نه شي کولی، څو کوچنيان چې په يو ځای سره راټول شي خپل لاسونه دواړه لاسونه ګرد سره کيږي. په دوی کې يو ماشوم دا وايي:

«انګړ، بينګړ، تاتا، ړينګړ، سود به سود، کونجوغې، بغوې، توت جوړه، کاغذ جوړه ي کړنګ» د هر چا د لاس په ګوته چې کړنګ ورسيږي هغه خپله ګوته ټولوي د کوم لوبغاړي د لاس کوتې چې تر نورو لوبغاړو زر کړنګ کړنګ شي هغه پاچاه دي ورپسې وزير..... انګړ بينګړ تر هغه وايي چې د ټولو ګوتې نه ويې خلاصې شوي د ساتېری لپاره غل او پاچاه په کې معلوموي.

• (۱۸) ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نغري مې تېره نه شې

په پخوا وختو د متړو په نه شتون کې تګ له يوه کلي نه بل کلي ته پلي وو ټولو کسانو به په پښو باندې مزلونه کول له ځان سره به يې په لاسونو کې غوټې او پنډوکي لېږدول په دې غوټو کې به سوغاتونه او د ورتلونکي کور لپاره خوارکي توکي ول، د لارې په اړدو کې به يې د ونو يخ سوري ته خپله سترګې ويستله او دمې به يې کولې، په کليو ولسونو کې د ښارونو په څېر ماشومان تل د ورځې په کور کې نه وي هغوی د ورځې له کور نه د باندې په لارو او د کورونو په مخ کې ساتېرى او لوبې کوي.

لارويان ډېر ځله په لارو کې له ماشومانو سره مخ کېدل. په لاور کې به کله چې د ماشومانو په داسې ښځه سترګې ولګېدلې چې پرې پوه به شول کليوالە نه ده هغه مېلمنه او بل کلي ته ځي د ښځې مخ ته به يې ځانونه ورسول؛ کوچنيانو به لاروى ښځې ته ويل «تر نغري مې تېره نه شې» له دې څخه د ماشومانو مطلب دا وو چې دوی ته ښځه څه خوراکي توکي ورکړي او دوی پرې خولې خوږې کړي، ښځې به چې پوهېدلې چې په لارو کې د داسې ماشومانو سره مخ کېږي له ځان سره به يې خامخا څه خوراکي توکي د دغه ماشومانو لپاره وړل او د هغوی خولې به يې پرې خوږولې ماشومان به يې ببرته بې اسرې نه لېږل. •

اکوبکو (اينکه پينکه)

د اکوبکو لوبه پرته له څټو خاورو نه لوبول کېږي په دې لوبه کې د کوچنيانو کار له خاروې سره دی ياده د وي چې په يوازيتوب سره دا لوبه نه کېږي له دوو څخه په ډېرو کسانو کېږي دوی ددې لوبې لپاره لږ خوشتې څټې ته اړتيا لري، يو ماشوم کاسې ته ورته څټه جوړوي او د څنګ ملګري ته وايي:اکوبکو ؟ مقابل لوبغاړی ورته وايي سور سندکو ؛ لومړی لوبغاړی څټه پر ځمکه ولي پر کاسه شوې څټه کې چې هر څومره سوری (غار) وشي مقابل لوبغاړی به هغه سوری په څټه ور ډکوي او

• (۱۸) ۸۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خټه د دوی کوچ دی که په کاسه شوې خټه کې سوری ونه شي بیا مقابل لوبغاړی ورته وایی:غوا د لاړه په ترپکو. له دې وروسته نوبت د بل لوبغاړي کیږي هغه هم همدا کار کوي اکوبکو به وایي خټه به پر ځمکه ولي دویم لوبغاړی به د هغه د خټې سوری په خټه ور ډکوي له ډک شوو سوریو څخه خټه را اخلي او هغه د دوی کوچ دي په آخر کې چې هر چا ډبر کوچ پرې کړي وو هغه غښتلی او ګټلې یې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل دی ګل

د ګل دی ګل یوه ډلیزه لوبه ده دا هم په لږو کسانو نه کېږي، ګل دی ګل ځانګړی موسم او ټاکلې ورځ هم نه لري ماشومان د ورځې په اوږدو کې ډېر ځله دا لوبه کوي. د لوبې لوبغاړي یوې خوا ته ټول ولاړ وي له دوی څخه یو کس په لاس کې یو څه را اخلي او د نور لوبغاړو خواته راځي او ورته وایي:

ګل دی ګل هغه نور لوبغاړي ترې پوښتي په څو دی؟ لومړی یې قیمته ورته بیه کوي. هغه ورته وایي نه یې اخلو قیمته دی، بیا ورته راځي وایي ګل دی ګل ! دوی بیا هم ترې پوښتي په څو دی؟ دا ځل د ګل قیمت لږ ورته ټیټوي خو هغه یې بیا هم نه ترې اخلي، همداسې بیا ورته راځي تر څو د ګل قیمت یوې روپۍ ته راشي بیا یو لوبغاری له نومړي څخه په یوه روپۍ ګل اخلي او تر پنبسه یې لاندې کوي. ګل خرڅوونکي لږ وروسته بیا ورته راځي او لوبغاړو ته وایي زه پښېمانه یم نه یې خرڅوم ما ته مې ګل راکړئ ! ګل اخیستونکي ګل مات کړی وي او ګل خرڅونکې هغه وهي او لوبه پای ته رسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاغذباد (ګوډي پران)

ګوډي پران آسانه د ماشومانو د يوازيتوب ملګرې لوبه ده هر ماشوم کولی شي په يوازې ځان سره ګوډي پران لوبه وکړي دا لوبه يوازې کوچنيو هلکانو ته اړوند کيږي. نجليو ته د ګوډي پران لوبه منا سبه نه ده په نور فصلونو کې يې ممانعت نشته خو د منې په موسم کې ګوډي پران ډېر لوبول کيږي او ډېر کوچنيان ددې لوبې مينه وال دي، ګوډي پران ښايي د کاغذ ، پلاستيک يا هم له تيکې څخه جوړ شوی وي خو چې ډېر يې معمول دي هغه د کاغذ دي، لوی او واړه ګوډي پرانونه جوړېدای شي خو د لويوالی اندازه يې تر يو متر مربع پورې رسيږي د ګوډي پران د جوړولو لپاره د کاغذ علاوه د بانس کوچني لرګي او تار ته اړتيا شته. د ګوډي پران کې دوه واړه لرګي د جمعې په شکل سره تړي خو يو لرګي لږ په منحني شکل کړوي د لرګيو په څلورو سرونو باندې کاغذ تړي او د ګوډي پران د سقل مرکز برابروي د هغه په منځ کې تار بسته کوي چې تاربندي ورته وايي، څومره تار ډېر وي هومره ډېر ګوډي پران پورته هوا ته ځي او خوند يې ډېريږي د تار د ټولو او خوشي کولو لپاره يوې وړوکي څرخ ته هم اړتيا شته چې تار له هغه څرخ څخه کم او زيات کوي د ګوډي پران لپاره ځانګړي تارونه هم پلورل کيږي چې ښيښه يي تار ورته وايي او ترنورو تارونو ډېر استقامت لري.

په ګوډي پرانونو کې يو بل کار هم کوي ګوډي پرانونه په جنګ اچوي د جنګ اچولو لپاره به په کې ښيښه يي تار وي يا د موچي تار په کې اچوي، ورسته دوه هلکان ګوډي پرانونه هوا ته پورته کوي چې په هوا کې پورته شي بيا نو يو د بل پر ګوډي پران د خپل ګوډي پران غوټې وهي تر څو د ګوډي پرانو تارونه يو پر بل کې بند شي تر بنديدو وروسته هر يو کوښښ کوي چې د مقابل لوري د ګوډي پران تار پرې کړي چې د هر چا د ګوډي پران تار پرې شو هغه بايللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د ګودي پران تار پرې شي هغه ته آزاد وايي آزاد په دې معنا چې هر چا پرې شوی ګوډي پران ونیو د هغمه دی او له هغه څخه څوک د اخیستلو حق نه لري. په ګوډي پران لوبه کې باید کوښښ وشي تر څو په مناسبو ځایونو کې هغه هوا ته پورته کړي منډې رامنډې په کې وهل کیږي باید په احتیاط سره وشي کله نا کله هلکان د کور د بامونو پر سر ګوډي پران هوا ته پورته کوي او د منډو په حالت کې له بامه رالوېدلې وي ځانونه تپې کوي. په ډېرو هلکانو د کورنیو د غړو له خوا په ګوډي پران بندیز نشته.•

(۱۸) ۸۹ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) جرګې او نرخونه

د وردګو په سیمه کې د نورو پښتني سیمو په څېر زیاتې ستونزې او شخړې د قومي مشرانو او مخورو په وسیله حل کېږي خو ددې سیمې د خلکو په منځ کې مرکې د نورو پښتنو سیمو سره توپیر لري، په وردګو کې زیاتره فیصلې قومي مشران، روحانیون او دیني عالمان کوي چې تفصیل به یې په راتلونکو عنوانونو کې په لنډه توګه وړاندې کوو.

جرګه

کله چې د دوو کورنیو، دوو کلیو او یا دوو نفرو ترمنځ لانجه رامنځته کیږي، نو بیا د سیمې مخورو او مشرانو کسانو ته ویل کیږي څو د دوی د ستونزې په اړه څېړنه وکړي، مشران د دواړو خوا وو په هوکړه تاکل کیږي او واک ورکول کیږي، کله چې واک ورکړل شوو، د جرګې خلک سره راټولیږي او یوه پریکړه کوي او شخړه هواریږي.

کله کله داسې هم وي چې ښکیلې خواوې هر یو په خپله خوښه څو تنه مشران راولي، د دواړو خوا مشران د ستونزې په اړه سره جرګه کیږي او ستونزه د جرګې د غړیو له خوا هواریږي او روغه جوړه رامنځته کیږي.

ناغه

که چېرې دوې خواوې یا دوه قومونه یا دوه کلي د ځمکې یا بلې موضوع پر سر سره شخړه کوي د جرګې له جوړېدو وروسته ناپېیلي قومي مشران او مخور قضیه څېړي او که چېرې ثابته شي چې کوم لوری یا شخص په مقابل لوري باندې بې ځایه تېری کړی او هغه ته یې په یو ډول زیان اړولی نو د جرګې مشران ملامت لوری ناغه کوي نغدي پیسې تري اخلي یا یې د خپل مقابل لوري کورته د عذر په خاطر ورلېږي که چېرې ستونزه لویه وي نو مجرم شخص اړ ایستل کېږي چې مقابل لوري ته له یوه پسه او څو تنو مشرانو سره ورشي او بښنه تري وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بښنه

د يوې شخړې پر سره له ستونزې وروسته چې کله د مرکچيانو او جرګه مارو له خوا ملامت او سلامت څرګند شي نو دواړه لوري سره مخامخ کوي او ملامت په ګوته کوي چې ډېرى وختونه هغه کسان چې ملامت نه دي خپل مخالف لوري ته پرته له کوم زيان اړولو بښنه کوي او دا بښنه خپله پښتونولي او اسلامي مسوليت بولي.

کانې

هغه مقرراتو ته ويل کيږي چې د يوې قبيلې لخوا د خپلې منځې شخو شولانګو د آوارولو لپاره ايښودل شوې وي او د قام په دننه کې د يوه ملک د اساسي قانون غوندې کلک عمل پرې کيږي.

خو دا په دې مانا نه ده چې خداى مکړه وردک د خپل منځې لانجو د حل لپاره کومه لاره نلري نه داسې نه ده دا هر څه شته او دهغوى د خپل منځې شخو شولانګود حل لپاره لومړى ددريم ګړو لخواد موضوع څرنګوالې راسپړل کيږي او بيا سميه ييز مخوراو مشران پرې را ټوليږي او موضوع ته د حل لاره لټول کيږي او له بل پلوه ډيروخته د سپين ژيرو منځګړتوب ته هم اړتيا نه ده پيښه شوې ځکه تر ديرش کاله وړاندې پورې د وردګو خلکو دمحلې حکومتونو ترسترګو لاندې ژوند کړى او ددوى زياتره شخې شولانګې د محلې حکومتونو لخواحل کېدې خوډير به يې سترپول ، کانې زياتره په هغو قبيلو کې اهميت لرى چې هلته حکومتې واکمنې کمزورې وې او قومونه خپل ټولنيز ژوند په خپل سنبالوي کانې دهغه مقرراتو او قوانينو مجموعه ده چې ديوه قوم لخوا د هغه قوم د اداري لپاره د پوه او مخورو مشرانو لخوا وضع شوى وي چې په دې اړه يو متل هم دى چې وايې د پلانې خبره د کانې کربنه ده خو دلته ددغه متل په تفسير کې عاجزي ده چې آيا د فلاني خبره د همدغه کانې کربنه ده چې د خلکو کړه وړه پرې اداره کيږي او که يې خبره د پوخوالي له لحاظه د کانې کربنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷) طب

معاصر طب

پخوا په وردګو کې ننی او عصري طب نه و دود ، د سیمې خلکو به د ناروغیو پر مهال له دودیز طب او شنو بوټو څخه کار اخیست خو اوس چې نوي او عصري طب وده کړې یوناني او سیمه ییز طب کچه ټیټه شوې او خلک روغتیایي مرکزونو ته د درملنې لپاره مراجعه کوي د وردګو سیمه چې څلور ولسوالۍ لري په هره ولسوالۍ کې د دولت له خوا روغتیایي طبي مرکزونه او کلینیکونه جوړ شوي دي چې نږدې نوي سلنه خلک ترې ګټه اخلي دلته مورږ لومړی د ولسوالیو په کچه د روغتیایي مرکزونو او کلینیکونو په اړه معلومات وړاندې کوو او وروسته د هغو دودیزو طبي بوټو یادونه کوو چې لا هم د وردګو په ځینو لېرې پرتو سیمو کې د عصري طب تر څنګ ترې ګټه اخیستل کېږي.

په یادو څلورو ولسوالیو کې ۲۰ روغتیایي مرکزونه پر نارینه ډاکټرانو سربیره ښځینه ډاکټرانې هم لري او د روغتیا په برخه کې یې غوره خدمتونه ترسره کړي دي او د بیړنیو پیښو لپاره پوره چمتوالی لري تر ډیره یې د خلکو ستونزې حل کړې دي

<u>د چک ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

چک روغتون، شاه قلندر روغتیایي مرکز، بیکسمند روغتیایي مرکز، د سیبک روغتیایي مرکز، دګردن مسجد روغتیایي، د سیاب روغتیایي مرکز، د ابکزار روغتیایي مرکز، د نیک پایقول روغتیایي مرکز.

<u>د دایمرداد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

د تنګي سیدان عمومي روغتیایي مرکز، د میران روغتیایي، د سفید دېوال روغتیایي مرکز.

<u>د سیداباد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملک محمد جان خان روغتون، د ډنډوکي روغتیایي مرکز، د بادام روغتیایي مرکز، د تنګي روغتیایي مرکز، د دشت توپ ۲۰ بستریز روغتون، د شش قلعې روغتیایي مرکز.

د جغتو روغتیایي مرکزونه:

د جغتو ۲۰ بستریز روغتون، د شهید جنت ګل روغتیایي مرکز، د سعادت خیلو روغتیایي مرکز، د غازي محمد جان خان روغتیایي مرکز.•

دودیز طب

لکه څرنګه مو چې پورته یادونه وکړه د یادو ولسوالیو خلک د عصري درملو ترڅنګ د ځینو یو نانې درملو څخه هم استفاده کوي نومونه یې په لاندې توګه لیکل شوي دي. ۱ ګزګ پانې ۲ بادیان ۳ سپیرکی ۴ ګلبخورک ۵ بدراو ۶ سپیلنی ۷ د چهارمغز ګل ۸ خاکشیر ۹ کنډ ۱۰ ګل خیرو ۱۱ مستره ۱۲ خوسا وژه ۱۳ خوږکی ۱۴ شین شوبې ۱۵ تریږه ۱۶ ځوز.•

• (۱۷) ۴۳ مخ
• (۲۳) ۱۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸) پوهنه او کادرونه

د وردګو معارف

د پوهنې ریاست د ۱۳۹۴ کال د لړم یا عقرب د میاشتې د وروستیو معلوماتو له مخې د وردګو د څلورو ولسوالیو چک، سیدآباد، جغتو او دایمیرداد کې څلور انستېتونه او څلور دارالمعلمینونه شامل دي په یادو انستېتونو او دارالمعلمینونو کې ۷۷ تنه ښوونکي او د محصلینو تعداد یې ۱۸۲۷ تنو ته رسیږي، یادې څلور ولسوالۍ ۵۲ لېسې ۴۶ متوسطې او ۹۹ ابتدايې ښوونځي لري د زده کوونکو تعداد یې ۸۵۴۱۲ دی چې له یاد رقم څخه یې د ښځینه زده کوونکو شمېر ۲۱۲۳۳ دي ۱۲ تنه ښځینه او ۱۹۲۳ نارینه ښوونکي لري.

ددې تر څنګ ۱۲ دیني مدرسې چې په کې دارالحفاظونه او دارالعلومونه شامل دي ۸۸۵ ښځینه او ۱۲۱۱ تنه نارینه زده کوونکي لري د یادو څلورو ولسوالیو ۱۴۰ ښوونځي هېڅ ودانۍ نه لري یوائې ۵۸ ښوونځي یې ودانۍ لري.•

د وردګو پوهنتون

دا پوهنتون په ۱۳۹۳ کال د وردګو د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې پرانستل شو

یاد پوهنتون په ۱۳۹۴ کال کې په رسمي توګه د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې په کار پیل وکړ دا پوهنتون دمګړۍ د کرنې پوهنځی لري چې ۲۵ تنه محصلین پکې په زده کړو بوخت دي د وردګو پوهنتون ته د ښوونې او روزنې پوهنځي هم په پام کې نیول شوې ده. د یاد پوهنتون اداري او تدریسي ودانۍ د جوړولو چارې هم په ۱۳۹۴ کال پېل شوي دي چې مالي لګښت یې د وردګو د قوم او پانګوالو له خوا ورکول کیږي هڅه روانه ده چې د وردګو پوهنتون په کمې او کیفي لحاظ پرمختګ وکړي.

• (۱۳) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو علمي کادرونه

وردګ ولایت یو زیات شمېر علمي څېړې لکه دوکتوران، د پوهنتونونو استادان، څېړونکي او داسې نور لري چې په مختلفو برخو کې یې افغانستان او په ټولیز ډول د انسانیت نړۍ ته ستر ستر خدمتونه سر ته رسولي دي. د دې لپاره چې زمونږ په ټولنه کې لیکلي معلومات ډېر کم دي، مونږ هڅه کوو چې د دغه راز شخصیتونو په هکله معلومات له اشخاصو څخه واخلو خو د زیاتو هڅو سره سره کېدای شي چې مونږ بیا هم د ټولو هغو اشخاصو د نومونو او معلوماتو په پیدا کولو بریالي نه شو چې باید د یادولو حق یې اداء او په هکله یې معلومات وړاندې شي. مونږ په خپله دغه لړۍ لومړۍ له هغو علمي شخصیتونو پیل کوو چې په خپله علمي څانګه کې د دوکتورا علمي سند لاسته راوړی دی.

د PhD سند لرونکي دوکتوران

وردګ ولایت ګڼ شمېر د PhD سند دوکتوران لري چې د دې کرښو لیکوال د **۵۵** تنو وردګ دوکتورانو د نومونو په موندلو بریالی شوی دی. یادو ښاغلیو خپلې زده کړې د دوکتورا تر علمي مرحلې پورې رسولې او د دې ویاړلي سند په لاسته راوړلو بریالي شوي دي چې لنډه معرفي یې په لاندې ډول ده:

دوکتور بهاوالدین بها

د افغانستان د لوړو زده کړو او معلوماتي ټکنالوجي له ملي سیستم سره ستر ملاتړ کوونکی او په انګلستان کې د برایټون د پوهنتون استاد دوکتور بهاوالدین بها د ګلدرې یا ګنډه کول د لیګي بابا خېلو اوسېدونکی په **۱۳۳۲** کال په وردګو کې زیږېدلی دی. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې د ګوربت په منځني ښوونځي، ثانوي زده کړې یې د کابل په میخانیکي لېسه او لېسانس یې د کابل پوهنتون د انجنیري پوهنځي د برق په رشته کې لاسته راوړی دی. دوکتور بهاوالدین بها خپله ماسټري په انګلستان کې تکمیل کړې او په **۱۳۸۱** کال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي هېواد د برايټون له پوهنتون څخه د الکټرانکس په برخه کې د دوکتورا په لاسته راوړلو بریالی شوی دی. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها، له ۱۳۸۷هـ ۲۰۰۸ م کال څخه تر ۱۳۹۱هـ ۲۰۱۲ م کال پورې د نړیوال بانک د یوې تعلیمي پروژې په مرسته د کابل پولیتخنیک پوهنتون او د انګلستان د برایټون پوهنتون تر منځ د علمي همکاریو د شریکولو لپاره لاره پرانیسته او د همدې پوهنتون ۱۲ تنو استادانو ته یې د انګلستان د برایټون په پوهنتون د ماستری او یو تن ته د دوکتورا تر کچې پورې د لوړو زده کړو زمینه برابره کړه. د دې کسانو له جملې څخه ۱۱ تنو استادانو د ماستری تر درجې پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې او د کابل په پولیتخنیک پوهنتون کې د استادانو په توګه خپلو دندو ته راستانه شوي دي. همدارنګه یو تن و توانېد چې د دوکتورا مرحلې ته بریالی او خپل تحصیلات په نوموړي پوهنتون کې پیل کړي کړي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها له ۱۳۸۸هـ ۲۰۰۹ م څخه تر ۱۳۹۱هـ ۲۰۱۲ م پورې د انګلستان د بریټش کونسل د موسسې په مرسته د افغانستان د لوړو زده کړو له موسساتو سره د خپلو همکاریو او علمي مشورو لړې، جاري و ساتله او څو علمي، تخنیکي او مشورتي سمینارونه یې په کابل کې جوړ کړل. دوکتور بهاوالدین بها په ۱۳۹۱ او ۱۳۹۲ کلونو کې د دوه کلونو لپاره د افغانستان د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ سره د تخنیکي سلاکار په توګه کار کړی او د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ د وزارت په تخنیکي او اداري برخو کې یې خپلې مشورې د همدې وزارت مقام او مرستیالانو ته ورکړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها د دوکتورا په علمي رسالې سربېره ۳۰ عنوانه علمي او تخنیکي آثار لیکلي دي چې په علمي کنفرانسونو کې تر وړاندې کولو وروسته په نړیوالو ژورنالونو کې چاپ او خپاره شوي. پر دې سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها له ۱۳۸۲هـ ۲۰۰۳م کال راهیسې ۱۱ عنوانه علمي مقالې د افغانستان د تحصیلي نظام د پرمختګ او د افغانستان لپاره د تخنیکي او مسلکي زده کړو د پراختیا په هکله لیکلې او په ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې تر وړاندې کولو وروسته خپرې کړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها ته د افغانستان د پخواني جمهور رییس ښاغلي حامد کرزي او اوسني جمهور رییس ښاغلي محمد اشرف غني له خوا بلنه ورکړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان په نظام جوړونه کې له افغان دولت سره مرسته وکړي. په همدې بنسټ ښاغلی دوکتور بهاوالدین بهـا د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهوري ریاست د مقام سره د ګډ تفاهم په نتیجه کې د ۱۳۹۳ کال په پای کې په یو مهم علمي سند کار کوي چې له بشپړېدو وروسته به یې د افغانستان د اسلامي جمهوریت حکومت ته و سپاري. د همدې سند له مخې به په افغانستان کې د لوړو زده کړو د سیستم د معیاري کولو هڅې وشي څو د افغانستان د لوړو تحصیلاتو نظام په لوړو نړیوالو او ټکنالوجیکو معیارونو سمبال شي. باید وویل شي چې د برایټون په پوهنتون کې په استادی سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدین بهـا اوس هم په منظمه توګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت له دولت سره د ستر تخنیکي سلاکار په توګه د خپلو علمي او اکادمیکو مرستو لړۍ جاري ساتلې ده•.

• (۳) ۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنوال دکتور عبدالباقي امين

پوهنوال دکتور عبدالباقي امين د عبدالکبير خان زوی چې په ۱۳۴۴ هـ ق کال کې د وردګو ولايت د جلګې (دايميرداد) ولسوالۍ په (دالان) نومي کلي کې زېږدلی دی.

نوموړي په ۱۹۹۰م کال کې د سعودي عربستان د مدينې منورې اسلامي پوهنتون د شرعياتو له پوهنځي څخه په اعلی درجه خپلې زده کړې د لېسانس ترکچې ورسولې. په ۱۹۹۲م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شريعت او قانون په پوهنځي کې په (مقايسوي فقه) کې ماسټرۍ وکړه. په ۲۰۰۱م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شريعت او قانون په پوهنځي کې په (مقايسوي فقه) کې دکتورا وکړه.

دا چې ښاغلی امين د افغانستان په کچه يو علمي شخصيت دی له دې امله نوموړي په ډېرو هېوادونو کې په مختلفو برخو کې دندې سرته رسولې دي غواړم د ځينو يادونه دلته وکړم.

دندې:

نوموړی د (۱۹۹۷-۲۰۰۴) م کال پورې د سوډان هېواد د افريقا نړيوال پوهنتون د شريعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس او ماسټرۍ دورو د (پوهنمل او پوهندوی) په رتبو کې استاد و.

د (۲۰۰۴-۲۰۰۵) م کال پورې د لېبيا هېواد په (اسمريه) اسلامي پوهنتون کې د شريعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس او ماسټرۍ دورو لپاره په (پوهندوی) رتبه استاد و.

د (۲۰۰۷-۲۰۱۱) م کال پورې د اسلام اباد په نړيوال اسلامي پوهنتون کې د شريعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس، ماسټرۍ او دکتورا دورو لپاره د (پوهنوال) په رتبه استاد و.

د (۲۰۱۱ - ۲۰۱۴) م کال پورې د پوهنې وزارت حقوقي مشاور او د تقنين رييس و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۱۴م کال له پیله تر پایه په علمي او اکادیمیکو چارو کې د پوهنې وزیر د مشاور په توګه دنده لرله.
د ستراتیژیکو او سیمه ییزو مطالعاتو مرکز رییس او په سلام پوهنتون کې دنبوونکي دنده پر غاړه لري.
ښاغلي دکتور عبدالباقي امین ډېر کتابونه لیکلي دي غواړم د ځینو یې دلته یادونه وکړم چې په لاندې ډول دي:
لیکنې اثار:

- (إحیاء الفروض الکفائیة سبیل تنمیة المجتمع) په عربي ژبه لیکل شوی چې د قطر هبواد د ارشاد حج او، اوقافو وزارت د څېړنیز مرکز له خوا په ۲۰۰۵م کال کې خپور شوی او مومن حکیمي فارسي ته ژباړلی دی.
- د اسلامي شریعت تقنین (تقنین الشریعة الإسلامیة) په عربي ژبه کې.
- د عباداتو فقه (احکام طهارت) په عربي ژبه.
- د عباداتو فقه (احکام الأیمان، النذور، الذبائح، الأضحیة، العقیقة .....) په عربي ژبه.
- د ښځې سیاسي حقوق (حقوق المرأة السیاسیة- واجبات لا حقوق) په عربي ژبه لیکل شوی او پښتو ژبې ته هم ژباړل شوی دی.
- د تجدید مفهوم په نوم اثر یې په پښتو ژبه لیکلی دی.
- د افغانستان د بحران حل لاره (موانع و راه حل ها) په دري ژبه لیکل شوی.
- روش تحقیق په دري ژبه لیکل شوی.
- اسلام سیاسي و دشمني با آن په دري ژبه لیکل شوی دی.
- اصول قانون ګذاری تر چاپ لاندې اثر.

ښاغلي عبدالباقي امین په لسګونو علمي او نړیوالو کنفرانسونو کې ونډه اخیستې او پکې یې په مختلفو نړیوالو او ملي ژبو خپلې علمي مقالې وړاندې کړې دي چې د ټولو یادونه یې ډېره ګرانه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد القدیر (خموش)

پوهنوال عبد القدیرخموش کله چې په ۱۳۹۱هجري کال د غزني پوهنتون رئیس شو نودا وخت ددغه پوهنتون ذات البینی حالات په ټولو تدریسي اداري او د استادانو ترمنځ د خپل منځي ، قومي ، ژبنیو اوسمتي تعصباتو په بنا ډیر کمزورې شوې و ګویا داچې د پوهنتون په اداره کې هرقوم خپلې ځانګړې اداري جوړې کړې وې او یو بل ته یې تندهي نه کوله یا په بل عبارت له پوهنتون څخه یې د تدریس په ځای داسې قومتون جوړ کړی وچې هرڅه یې په قومي تاراو توره څیرېدل او ګنډل کېدل ،ددغه پوهنتون په اړه دا هغه معلومات دي چې د هرقوم داستادانولخوا په نیغ اوغیرمستقیم ډول زمونږ په واک کې راکړل شوي دي اومونږېې هم په هېواد کې د پردیو دلاسوهنې اوبیځایه توشې دیوې بد مرغه منفي پدیدې په توګه د نورو د عبرت لپاره دقلم په ژبه سجل کوو .

خوله نیکه مرغه دپوهنوال عبدالقدیر(خموش) په را تګ سره له دغه پوهنتون نه ددې ټولوبد مرغیو ټغراولمن د هغه په سلوکي نوښت اوخاص مدیریتي تدبیرمخ په ټولېدوشوه ځکه خموش د یوه اصیل او(ملک مالکه) افغان په توګه د متعصبو کړیو دغه یواړخیزاو لاره ورکونکې حرکتونه له نیږدې څارل خوپه ارزښت او اهمیت نه ورکولو یې ژرتر قبضه لاندې را وستل او مهار یې کړل.

اوله بل پلوه د ملک په اکاډمیکو بنسټونوکې د لوړواوملي ګټود تآمین اوعایت په خاطرهم دخموش د تعصب ، کینې او نفرت دواړې سترګې ړندې او د پوهنتون ټول تدریسي او اداري ماحول یې د نیاواوعدل په یوه اورنه سترګه کوت ، په رښتیا هم چې باید داسې وای ځکه مشران تل باید په منفي حرکتونو په ظاهرغوړونه کاڼه واچوي خو په باطن کې یې د مخنیوي لپاره کلک عالمانه ،عادلانه او منصفانه ګامونه پورته کړي.

کله چې خموش د غزني پوهنتون د ریاست پست اشغال کړه د محصلینو شمیره دا وخت ۱۱۰۰ تنوته رسېده او زیاتره هغه محصلین چې د کانکور په ازموینه کې به د غزني پوهنتون ته بریالي کېدل ځانونه به یې په یوه او بله بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبديلول خوخموش دغه پوهنتون ته ډير ژر دلوړوزده کړوپه وزارت کې داسې نوی رونق وروبانبه چې بيادغزني پوهنتون ته نويو بريالي شويو محصلينو د تبديلی نوم په خوله را نه رانغی.

خموش هلې ځلې وکړې اوددغه پوهنتون په تشکيل کې يې د اقتصاد، شرعيات، ادبيات، جيولوجي معدن انجينري اود شپې پوهنځی هم رسمي کړې چې دا نه يوازې په عام ډول د هېواد په تحصيلي ډګرکې يو لوی خدمت، بلکه په خاصه توګه دغزني ښار او ددغه ولايت د خلکولپاره هم فخراود خوښي ځای وګرځېد چې اوس دغه پوهنتون د هېواد د پرمختليو پوهنتونو په ډله کې ديوبشړعلمي او بشپړ ستندرد او اکادميک ماحول په درلودلوسره يوستر پيژندل شوی پوهنتون دی اود محصلينوشميره يې د ددريوکالوله تيريدووروسته اوس د ۴۰۰۰تنو په شاوخوا کې ده چې د کابل مرکزي پوهنتون په ۱۳۵۴ هجري کال ۳۵۰۰ تنه محصلين درلودل.

له بل پلوه خموش چې کله دغزني پوهنتون رئيس شو نو پوهنتون په يوه داسې مارکيټ کې موقيعت درلود چې له يوه سالم تدريسي چاپيريال سره يې بشپړتوپيردرلود ځکه ګڼه ګوڼه او دايمي شور او زوږ د محصلينو د لوست مانع کېده که څه هم د پوهنتون لپاره په کلای جوز کې يو شميرودانۍ جوړې شوې وي خو يوشميراستادانودځينوملحوظاتوپه بنا د ځای ليرې والي اونورې امنيتي ستونزې پلمه راوړې او د تدريس همدغه ځای غنيمت ګڼلی و او د پوهنتون انتقال يې خپل اصلي ځای ته له وريښمينوزندپوسره مخ کړې و چې دغه ځای بيا د يوه معياري اکادميک او سندرد تدريسي ماحول سره اړخ نه لګاوه، خموش په لطايف الحيل دټولو استادانو رضايت ترلاسه کړاوپه ډيرهنرپې پوهنتون خپل اصلي مرکز(کلای جوز) ته انتقال کړخوهغه ودانۍ چې د پوهنتون لپاره د سرکار له بودیجې تخصيص او جوړې شوې وې کفايت يې نه کاوه چې دا بله ستونزه هم وه خموش د نورو اداري او تدريسي مکلفيتونو سره سره لاس پکار شو او د پوهنتون لپاره د لازمو ملحقاتی ودانيوجوړولو لپاره پانګې راجلب کړې چې په دغه عمراني برخو کې د کابل قندهار له سړک نه تر پوهنتون پورې د سرک جوړول او پخول و اوهمدارنګه يې د پوهنتون په انګړ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصلینو ته داوبو اسانتیا وې برابرې کړې هرې تدریسي څانکې ته یې ځانګړې تعمیر جوړ کړل، اوپه څنګ کې یې د نیشه توکو له وزارت نه د دغه پوهنتون د جامع جومات لپاره بودیجه تر لاسه او هغه یې پرې جوړ کړ.

او دم ګړی هم په یو شمیر نورو ضروري او الحاقي ودانیو کار روان دی.

له علایمو او قراینو معلومیږي چې د دندې په اقتضا عبد القدیر (خموش) شپه ورځ د غزني پوهنتون لپاره د وړ او په ځای خدماتو د سرته رسولو په شیبو کې دی هغه د عمراني چارو ترځنګ په تدریسي برخه کې هم خپلې ژورې هڅې نه دي سپمولې او پوهنتون ته یې لایق او تجربه لرونکي استادان چې اکثریت یې په بهر کې خپلې دماسټرۍ دورې ترسره کړې را دعوت کړي دي.

که له وردک وګړو نه په عام تعبیر یوه سلوکي ارزونه وشي نو دې نتیجې ته رسیږو چې د دغه قوم وګړي ډیر په کارپسې او بیدارصادق او ریښتني خلک دي خپله ورسپارل شوې دنده نیمګړې نه پریږدي کینه کښې نه دي، نفرت نه پیژني او د تعصب او تبعیض سترګې یې ړندې دي توطیه جوړول یې نه دي زده چا ته کوهي نه کیندي په معاشره کې فساد نه جوړوي غله او قاتلان نه دي سیاسي او ټولنیزې بدماشې نه کوي زما په دغه ادعا کې که لوستونکي موافق وي کوریې اباد او که نه ! د نورو قومونو د بدماشیو په تناسب دې د وردګو په هغه ګوته کیږدي.

بیرته را ځو خپل اصل مطلب ته ! د غزني پوهنتون له ریاست څخه د مخه هم خموش د هېواد دځوانو اولادونود پوهنې په برخه کې دندې په مخ وړې دي هغه کله چې له پوهنتون څخه فارغ شونو لومړی دنده یې د کابل د بنوونې اوروزنې پوهنتون په پښتو څانګه کې تدریس وځکه هغه په پوهنتونو کې د استادی لپاره معیاري نومړې پوره کړې وې

چې د .....کلونو لپاره یې تر سره کړ چې له.... نه تر کال پورې د پښتو څانګې مشر او تر.....کال پورې د پوهنځي تدریسي مرستیال وو او همدا راز د دغه کار په موده کې په دولتي سکتور کې په دنده سربیره په خصوصي سکتور کې هم د کلید د اونیزې مرستیال پاته شوې او تر څنګ یې د مرسل اونیزې مصحح اود ډیر وخت لپاره د کلید راډیو ویاند هم پاته شوی دی پخوا په هېواد کې د پخلاینې په نوم یوه د اونیزه خپریده چې د هغه مصحح هم و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدارنګه دا وخت د لوړ باور په رڼا کې د کابل دښونې او روزنې د پوهنتون داستادانو د ټولنې مؤسس اوریس هم و له څه مودې وروسته د پکتیا ولایت ته تبدیل شو او هلته دګردیزد پوهنتون اداری مرستیال و ،تر هغه چې په ۱۳۹۱ کال د غزنې پوهنتون ته د رئیس په توګه را بدل شو . پوهنوال عبدالقدیر خموش د تحصلي فعالیتونو تر څنګ یو تکړه لیکوال هم دی او د خپلو دندو ترڅنګ یې تل علمي او څېړنیزه آثار لیکلي او معیاري لیکوالي یې په مخ وړې ده .

او په دې توګه یې د پښتو ادب نظم او نثر ته په خپل وار سره نه هیریدونکي او د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي چې کولای شو د هغه دغه خدمت په څلور برخو وویشو لومړی نثری چاپ شوي اثار دوهم د نظم چاپ شوي اثار دریم منشور ناچاپ اثار او څلورم منظوم ناچاپ اثار چې په لاندې ډول تر یادونه کوو .

i. الف: منشور آثار
ii. په پښتو ادبیاتو کې د طنز پیدایښت او پایښت
iii. په متلونو کې د تاریخي او فولکلوري پیښو انعکاس
iv. بې کوره مرغی
v. ،د ژباړې شالید او فن
vi. ، په پښتو ژبه کې د ناول بهیر
vii. د طنز هجو او کمیډۍ خپل منځي تو پیرونه
viii. په پښتو شعر کې انځور او دهغه ډولونه.
ix. ب: منظوم اثار
b. د معرفت ډیوه
c. ازمن مرو
d. د ناچاپ منشور اثارو په لړ کې یې په منځنۍ دوره د غزل وده او پراختیا
e. د ادب پوهنې بنسټونه ،
f. بشپړ بدیعي ښایستونه ،
g. د لرغوني دورې شاعران ،
h. غونډوله (جمله)
i. په افغانستان کې پښتو او دري رسمي ژبې دي عبد القدیر خموش لاندې بهرنیو هیوادونو ته سفرونه کړي دي.
b. ۱ـ د خموش صاحب لومړی سفر پاکستان ته په ۱۳۶۹ لمریزکال کې کړی دی.
خموش صاحب دوهم تفریحي سفر دوبۍ ته ۱۳۸۴ لمریزکال کې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی خموش صاحب په ۱۳۹۳ لمریز کال کې دلوړو زده کړو د وزارت لخوا په رسمي سفر د اندونیزیا هیواد ته تللی دی.

c. د خموش صاحب پیدایښت:

a. پوهنوال عبدالقدیر خموش د انجینرنظرمحمد زوی چې په ۱۳۵۱ لمریز کال د کب په ۱۲ د کابل په سلام غونډۍ کې په یوه عالمه، روحاني، اودرنه کورنۍ کې دې فاني نړۍ ته سترګې پرانستې دي. په خټه نوري وردګ او دوردګو ولایت د چک ولسوالۍ د عربانو د درې د چرک خپلو د کلي اصلي اوسېدونکی دی.

b. ب ـ د خموش زده کړې:

لکه څنګه چې د ښاغلي خموش صاحب پلار یو تعلیم یافته او هوښیار سړی ؤ ده نه غوښتل چې اولاد یې بې تعلیمه پاتې شي همغه ؤ چې په خپل اولادیې تعلیم وکړ خپل زوی عبدالقدیر خموش یې په ښوونځي کې داخل کړ، نو ښاغلی خموش لومړنۍ اومنځنۍ زده کړې یې د کابل په عبدالعفورندیم ښوونځي کې پای ته رسولې او د نادریې له لېسې د بکلوریا په سویه په (۱۳۶۸) لمریز کال کې وتلی .خو تیرو دریو لسیزو جګړو زمونږ د وطن هره شتمني لکه، علمي، اقتصادي یاځاني او مالي ښکلایزه شتمني لوټ کړه ،نو همدغه شان یې د خموش صاحب په تحصیلاتو ژور اغیز کړی دی، ده نشوای کولای چې خپلو تحصیلاتو ته ادامه ورکړي، خو په ۱۳۷۲ لمریز کال کې د کانکور په ازموینه کې کډون وکړ، چې د کابل د پولتخنیک د معدن او صنایعو پوهنځۍ ته بریالی شو ،نو خموش صاحب چې له دغه پوهنځي سره علاقه نه درلوده نومورې د دوهم ځل لپاره د کانکور په ازموینه کې ګډون وکړ چې په (۱۳۷۳) لمریز کال ک د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون د پښتوژبې او ادب ځانګې ته کامیاب شو. ښاغلی په ۱۳۷۷ لمریز کال کې له دې پوهنتون څخه فارغ شو ،اوله فارغیدو سره سم د نومورې پوهنتون په پښتو ځانګه کې د استاذۍ دنده په غاړه واخیسته، دلیسانس زده کړې د کابل ښوونې او روزنې په پوهنتون کې ترسره کړې. او د ماسټرۍ رتبه یې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځۍ پښتو ځانګه کې په بریالیتوب سره پای ته ورسولې.•

(۹) ۳۳- ۳۶ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسدالله (وحيدي)

پوهنيار اسدالله وحيدي د جکتورن نصرالله زوی، **۱۳۲۵** هجري لمريز کال کې د وردګو ولايت د سيدآباد ولسوالۍ د تيمورخيلو کلي په يوه متوسطه کورنۍ کې زېږيدلی دی.

په **۱۳۸۲** هجري لمريز کال کې د سيدآباد د عالي لېسې څخه فارغ او په همدې کال د کانکور په آزموينه کې د کابل پوهنتون د ټولنيزو علومو پوهنځی ته بريالی شو. وحيدي دا مهال د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په پښتو څانګه کې استاد او د همدې څانګې د لېسانس او ماسټرۍ له دورو څخه په کادر کې فارغ شوی دی، نومورې د خپلو زده کړو په دوره کې د وردګو د غوره محصل لقب خپل کړی و. وحيدي پر استادۍ سربېره د افغانستان په مطبوعاتو کې پراخ لاس لري د يوه انتقادي او زړور ژورنالېست په توګه په ټولنه کې پېژندل شوی دی، څو ځله د همدې انتقادي نيوکو له امله له ستونزو سره مخ شوی دی، وحيدي د زده کړو په دوره کې شعرونه هم ويل خو اوس په اخباري ليکنو او تدريسي چارو بوخت دی.•

د کلام بېلګې:

غزل

شراب يې نه خورم د جامونو مې کړنګار خوښيږي
په خدای له وصله مې زر ځله انتظار خوښېږي
زه مې په خپله تفکر ته په کې څه لټوم
زما په سترګو کې اقرار په خوله انکار خوښېږي
زه خو يې يو د ځان لپاره خدای نه نه غواړمه
زما د خدای لپاره جوړ د ښکلو ښار خوښېږي
داسې ښکاريږي په تقدير کې هم همدا ليکلي
زما ژوندون پاس په اغزو مرګی په دار خوښېږي

• (۲۰) ۱۰- ۱۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور زرجان بهاء

پوهاند دوکتور زرجان بهاد بهاول خان زوی د ۱۳۱۸ هجری لمریز کال د تلې د میاشتې په ۲۴ نېټه د وردګ ولایت د یوسف خېلو په کلي کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د وردګو ولایت د تکیې په لومړني ښوونځي او ثانوي زده کړې یې د کابل په دارالمعلمین کې سرته رسولې دي. پوهاند زرجان بهاد لېسانس د ښپلوم د کابل پوهنتون د انجینرۍ له پوهنځي څخه په لاس راوړې دی. ماسټري یې په ۱۳۴۵ او دوکتورا یا PhD یې په ۱۳۵۲ د امریکا له متحده ایالاتو څخه د انجینرۍ په څانګه کې په لاس راوړې ده. ښاغلی پوهاند دوکتور زرجان بهاد کابل پوهنتون د انجینرۍ د پوهنځي د رئیس او استاد په توګه دنده اجرا کړې او اوس مهال د امریکا د متحده ایالاتو د Prudue په پوهنتون کې د استاد په توګه دنده ترسره کوي. همدارنګه پوهاند زرجان بهاد صاحب په مالیزیا کې د (۱۳۷۴ – ۱۳۷۹ هـ ل) کلونو تر منځ د استوګنځای د پروګرام کوارډیناټور په توګه دنده ترسره کړې ده. دوکتور زرجان بهاد یو زړه سواند او خواخوږی انسان دی او تل یې هڅه کړې ده چې زموږ وګړي د ژوند په مختلفو برخو کې له لازم پرمختګ څخه برخمن شي•.

دوکتور علي وردګ

دوکتور علي وردګ د وردګ ولایت د سیدآباد د د ولسوالۍ د حسن خېلو د کلي اوسېدونکی دی چې خپله دوکتورا یې د انګلستان د سکاتلند د ایډنبورګ Edinburgh له پوهنتون څخه لاسته راوړې ده. ښاغلی دوکتور علي وردګ اوس مهال د انګلستان د سوت وېل په پوهنتون کې د پوهنوال په درجه د کریمنالوجۍ په څانګه کې د استادۍ دنده مخته وړي. د نوموړي د تدریس او څېړنو زیاته برخه په انتقالي عدالت، په ټولنه کې د قانون په دریځ، د رسمي او غیر رسمي عدالتي سیستمونو تر منځ په اړیکو او داسې نورو مهمو موضوعاتو را څرخي. ښاغلي

• (۷) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور علي وردګ په ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۷ کلونو پورې د ملګرو ملتونو د پراختیايي موسسې په یو پروګرام چې مرکز یې په کابل ښار کې دی، کار کړی دی چې موخه یې په افغانستان کې د انساني سرچینو څېړل وو او نوموړی و توانیده چې په ۱۳۸۲ کال د همدې موسسې په چوکاټ کې د بشري سرچینو د انکشاف راپور و لیکي او د Afghanistan Human Development Report تر نامه لاندې یې خپور کړي. دوکتور علي وردګ هغه اکادمیک شخصیت دی چې په لومړي ځل یې په هېواد کې د طالبانو د رژیم له ړنګېدو وروسته په افغانستان کې د یو نوي عدالتي سیستم ماډل وړاندې کړ چې په هېواد کې د قانوني اصلاحاتو سره په زړه پورې مرسته کولای شي او بنسټ یې په رسمي عدالتي سیستم سربېره په ولسي فیصلو ولاړ دی. نوموړی همدا اوس د هالند د لېدن پوهنتون سره په داسې یوه څېړنیزه پروژه کار کوي چې په افغانستان او جنوبي سودان کې د لومړني عدالتي سیستم وړاندې کولو او پلي کولو ته لاره پرانیزي. نوموړی همدارنګه له ښاغلي پروفیسور جان برېټ وېټ سره نږدې همکاري لري او په هغه څېړنیزه پروژه کار کوي چې په ټولنه کې یې د مقایسوي سولې اعمار موخه ده او د آسترالیا ملي پوهنتون یې بنسټ ابنبودونکی دی. د دې پروژې موخه دا ده چې څرنګه په نړۍ کې د سولې د تامین او اعمار لپاره هڅې موثره بڼه غوره کړي او د نړۍ په ۴۸ هېوادونو کې د جګړې مهم علتونه څه شی دي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د ګڼو علمي آثارو، مقالو او کتابونو د لیکلو ویاړ لري چې په دې لیکنو کې ۴ عنوان کتابونه، ۲۰ عنوان ژورنالونه، مقالې او چېپټرونه شامل دي. علاوه پر دې نوموړي په ګڼو رسنیزو پروګرامونو کې برخه اخیستې او له دې لارې یې په مسلکي بڼه خپل غږ او فکر له هېوادوالو سره شریک کړی دی. هغه رسنۍ چې ښاغلي دوکتور علي وردګ ورسره مرکې کړې دي، په پښتو، دري او انګریزي ژبو د بي بي سي راډیویي او تلویزیوني خپرونې، آزادي راډیو، لمر تلویزیون، طلوع تلویزیون، آشنا تلویزیون او داسې نور شامل دي. نوموړی همدارنګه د خپلو څېړنیزو چارو په برخه کې د یو مسلکي وینا کوونکي او څېړونکي په توګه د آسیا، افریقا، آسترالیا او اروپا په ټاپو وزمو کې مختلفو هېوادونو ته په علمي کنفرانسونو کې د وینا لپاره بلل شوی دی. دوکتور علي وردګ له ښاغلي برېټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېټ سره يو ځای د انګلستان د کريمنالوجي د څېړنيزې مجلې له لوري په ۱۳۹۳ کال کې په نړيواله جايزه وويارل شو. دغه کلنۍ جايزه هغو ليکوالانو ته ورکول کېږي چې د جرمي عدالت او کريمنالوجي په برخه کې يې غوره مقالې ليکلې او خپرې کړې وي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د انتقالي عدالت، جرمي عدالت او کريمنالوجي د څېړنې په برخه کې د متعدد و مسلکي بنسټونو غړيتوب لري چې شمېر يې ۸ بنسټونو ته رسېږي او په افغانستان، انګلستان، آسټراليا، هندوستان، عربي متحده اماراتو او جرمني کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې د وردګ استادان

وردګ ولایت د افغانستان په مرکزي او ولایتي پوهنتونونو کې پر پخوانیو علمي څېړو او استادانو سربېره ګڼ شمېر نوي استادان او علمي کدرونه لري چې د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. هغه معلومات چې په ۱۳۹۴ کال کې د دې اثر لیکوال ته په لاس ورغلی دی، د هغه پر اساس د افغانستان د مرکز او ولایتونو په ټولو دولتي او نادولتي پوهنتونونو کې د وردګ استادانو شمېر ۳۳۱ تنه دی. له دې جملې څخه ۲۹۷ تنه یې د وردګو په څلورو ولسوالیو (سیدآباد، چک، جغتو او دایمرداد)، ۳۳ تنه یې د همدې ولایت په (نرخ، جلریز، او میدانښار) پورې او ۱ تن یې په بهسود و پورې اړه لري. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې په دې برخه کې لاسته راغلی معلومات شاید بشپړ نه وي او داسې اټکل کېږي چې همدا اوس د هېواد په کچه په ټولیزه توګه تر ۵۰۰ تنو پورې وردګ استادان د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې دندې اجرا کوي او د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. د دې معلوماتو د راټولولو په برخه کې زیاته مرسته او همکاري د فېسبوک او بربښنالیک له لارې ګڼو دوستانو او کلتوري همکارانو را سره کړې ده چې د ټولو دوستانو له همکارۍ څخه مننه کوم•.

• (۳) ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري

هغه ویاړلي وردګ شخصیتونه چې خپلې زده کړې یې د دوکتورا تر درجې پورې د نړۍ په مختلفو پوهنتونونو کې سر ته رسولې دي او د دې کړښو لیکوال یې د نومونو په پیدا کولو بریالی شوی دی په لاندې ډول دي:

دوکتور عبدالله حسن، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور سورګل وردګ، دوکتور نجیب الله وردګ، دوکتور صادق، دوکتور عبدالله، دوکتور محمد رسول وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور عبدالواسع نجیمي، دوکتور فضل هادي وردګ، دوکتور ګل جان ورور وردګ، دوکتور اسدالله بهاء، دوکتور محمد عارف، دوکتور حبیب الله وجدي، دوکتور مومن، دوکتور عبدالباقي امین، دوکتور حیات الله عتید، دوکتور محمد قسیم، دوکتور صفت الله سیدالي، دوکتور صفت الله حلیم، دوکتور عبدالرشید اقبال، دوکتوره صدیقه بصیري وردګ، پوهاند دوکتور عبدالقیوم وردګ، دوکتور محمد نعیم سلیمي، دوکتور ویس وردګ، دوکتور عصمت الله آرینزی، دوکتور شاه محمود، دوکتور حماد، دوکتور قاسم، دوکتور جنرال عبدالرحیم وردګ، دوکتور عبدالرقیب احمدي وردګ، دوکتور محمد نعیم، دوکتور احمدولي عثمانزوی، دوکتور صفت الله وردګ، دوکتور حمیدالله الکوزی، دوکتور شاه حسین خرمزی، دوکتور عبدالعلیم وردګ، دوکتور جمیل، دوکتور محمد آصف، دوکتور محمد ولید، دوکتور نقیب الله وردګ، دوکتور محمد غوث حکیمي، دوکتور سیدرحمن نوري او داسې نور•.

• (۳) ۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹) د وردګو ولسي ادبيات

د وردګو ولس خپل ادبيات لري، دغه ادبيات ښايي له ځينو نورو پښتني سيمو سره په ځينو برخو کې ممکن ورته والی ولري خو دوی پخپله سيمه کې خپل ولسي ادب په ځانګړې توګه خوندي ساتلی دی. د وردګو د سيمې خلکو په خپله جغرافيايي محدوده کې خپل ولسي ادبيات د پخو او منل شوو خبرو په توګه په پوره پيمانه خوندي ساتلي دي او د خپلې لهجې او کلتور مطابق يې په خپلو مناسبو وختونو کې کاروي، ماشومان، لويان، ځوانان، پېغلې او د پاخه عمر لرونکي خلک دغه ادبيات د خپل ذوق سره سم کاروي او خپله ادبي تنده پرې خړوبوي. چې يو هم له دې جملې يې د ماشومانو نارې او غږونه دي چې د سيمې د ولسي ادبياتو لويه برخه جوړوي، د دې سيمې ماشومان د بيلابيلو عنعناتو د نمانځلو په وخت کې له لويانو او ځوانانو سره برخه اخلي خپله خوښي او خفګان په ځينو ورځو کې ښکاره کوي او د خپل ولسي ادب په ژبه د خپل احساس څرګندونه کوي. د وردګو ماشومان د لويانو پر تله د ځينو مهمو ورځو لکه: د پسرلي، اخترونو ورځې، د برات شپې او د ودونو په وخت کې دوی ډېره خوشحالي څرګندوي په دغه ورځو کې د د ورځې اړونده لوبې او اړونده غږونه په يوازې او ډله ييزه توګه وړاندې کوي، چې اوس مهال د کمپيوټر، مبايل او انټرنېټ به راتلو سره په ځينو سيمو کې له ځينو ماشومانو دغه لوبې او غږونه هم هير شوي دي. دلته د دې موضوع راوړل زمونږ د شفاهي ادبياتو يوه برخه ده دغه غږونه ډېر وخت د ماشومانو او هم د لويانو له خوا وړاندې کېږي.

په دې ورستيو کې د ماشومانو د سندرو او لوبو په اړه بېلابېل کتابونه او مجلې هم چاپ شوي دي، چې زمونږ د پښتني ادب ډېر څه يې خوندي کړي دي، دغه سندرې او لوبې که څه هم په زياتره پښتني سيمو کې يو شانته ويل کېږي خو په ځينو سيمو کې په کم توپير سره د سندرې ځينې کليمې سره اوښتې دي لکه د اکوبکو سندره چې په ډېرو سيمو کې ويل کېږي خو په ټولو سيمو کې يو ډول نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او لومړي، منځني يا وروستي بندونه يا يې ځينې الفاظ بدلون لري لکه چې وايي:

اکو بکو سر سيند کو غوامې لاړه په ترپکو

خو زمور په سيمه کې بيا داسې وايي:

اکو بکو سرسيند کو غوا دې لاړه په ترپکو

په پاس سندره کې يو اځې د (مې) او (دې) کلمې توپير لري، په ډېرو سيمو کې په دې سندره کې د مې کلمه کارول کيږي خو په وردګو کې دا سندره ماشومان هغه وخت خپل مخاطب ماشوم ته بولي چې کله د مال څرولو پر وخت يې د کوم ملګري غوا وتښتي او ماشوم په لوبه بوخت وي نو خپل ملګري ورته وايي غوا دې لاړه په ترپکو. په وردګو کې د مال پوولو يا غوا څرولو چاره ډېرې وختونه د ماشومانو مسيوليت دی، دغه ماشومان سره له دې چې خپل دغه مسوولیت ادا کوي د غوا د پوولو پرمهال خپلې سيمه ييزې لوبې هم کوي چې د لو بو د څېرکي په برخه کې به ترې يادونه وکړو،

دا ماشومان د مال څرولو پر وخت خپل ولسی ادب هم ژوندی ساتي او د يو بل سره د خوش طبعۍ په توګه او يو بل خپل مسوولیت ته د متوجه کولو په خاطر په دې سندرو مخاطبوي، لکه اکوبکو... په دې ځای کې بايد يادونه وکړو چې ماشومان کله د اکوبکو لوبه کوي او غوايي وتښتي نو ملګري يې ورته وايي:

اکو بکو – سرسيند کو – غوا د لاړه په ترپکو...

يا د سور چرګ سندره:

زما سور کيه چرګه لکۍ دې برګه برګه

ښکې رنګارنګ لرې په سهار د اذان کړنګ لرې

د غمي غوندې ککره - جګه دې له سره

مه ګرځه چرګانو سره

ماته کو کو وايه

ښکلي دي جر جوری دی

غاړه دې ده دنګه

زما سور کيه چرګه.زما سور کيه چرګه !

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته سندره ښيي چې د وردګو په سيمه کې د چرګانو ساتل او له مالداري سره د ماشومانو او لويانو مينه له پخوا زمانو راهيسې دود وه، چې ماشومان يې په خپلو تنکيو احساساتو په ولسي سندرو ستايي.

يا د باران په اړه دا سندره چې دلته هم د باران ترځنګ د چرګې يادونه پکې شوې ده:

اوري باران اوري
د چرګې لکۍ ښوري
شاه موړک په پوله ناست دی د مستو بدلې بولي.

دلته ځينې ماشومانو دا بدله داسې وايي:

شاموړک په پوله ناست دی د مستئ بدلې بولي.

باران چې د پرمختګ، ښيرازۍ او ابادۍ ذريعه ده شاعران يې په شعرونو او د وردګو ماشومان يې په ولسي سندرو کې ستايي.

د باران پرمهال دا سندره:

بارانه مه وريږه - پاس په کمره وريږه
د لاندې شولې دي - جينکۍ ټولې دي
يوه پکې خندانه - سل روپۍ ارزانه ده

بله دا سندره:

نری نری باران دی
ورور مې را روان دی
د کټ لاندې پيشو ده
پيشو ته وايم پشې
موړکه سترې مه شې

په پورته سندره کې هم د باران يادونه شوې ده، دا سندره په وردګو سربېره په غزني لوګر او پکتيا کې هم دود لري.

د پلار لپاره دا سندره:

پلار مې تللی دی درې ته
رابه شي غرمې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته به الو راوړي
الو به ورکړم غواته
غوا به ماته پې راکړي
پې به ورکړم سيند ته
سيند به ماته ورور راکړي
وه وروره بيدار شه
پاس په غونډې ډزې دي
ګډې وډې ورځې دي

په پورته سندره کې سره له دې چې د پلار مينه انځور شوې ده، د وردګو کليوال او دره يي ژوند هم انځور شوی دی او ترڅنګ يې د دې سيمې دوديز لغت (پې) هم پخپله سيمه ييزه لهجه راوړل شوی دی، د وردګو په سيمه کې شيدې د پې يا پيو په نامه هم يادېږي.

پر دې سربيره زمونږ د ماشومانو په ولسي ادب کې له جګړې او د جګړې له ډزو هم اند ښنه ښودل شوې ده لکه پاس مو چې يادونه وکړه:

(و وروره بيدار شه - پاس په غونډې ډزې دي- ګډې وډې ورځې دي)

مورته د ماشومانو سندره

مورچې د مينې او عاطفې سمبول ده زمونږ د سيمې د لويانو او کوچنيو د ولسي ادب يوه برخه جوړوي، زمونږ ماشومان د لوبو او سندرو پر مهال له خپلې مورسره د خپلو کوچنيو احساساتو په څرګندولو سره د زړه راز او نياز کوي او له هغې مرسته غواړي، ناز پرې کوي او په عين وخت او زمان کې د هغې د تسليت او ډاډ لپاره خپله چالاکي هم ښيي لکه چې وايي:

ومورې او بو يوړم
اوښ په غرغړو يوړم
هلته يو غوايي و
له ځانه ليونې و
داړې يې راته جينګې کړې
ما ترېنه را منډې کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته سندره کې د اوبو وړل له مورسره خواله کول او له مورخخه همکاري غوښتل او همدا راز له غوایه څخه تپښته ذکر شوې ده چې ماشوم خپله زیرکي او هوښیاري ښیي ددې سندرې په ویلو او زده کولو سره د ماشوم د ولسي ادب له مخې د هغه د زیرکۍ حس هم زیاتېدلای شي او جوتیږي چې له دښمن څخه منډه او تپښته هم د بریالیتوب راز دی.

د کوترې سندره:

کاشکي زه کوتره وای
ناسته په ډبره وای
پر مې د سرو زرو وای
غاړه مې ببره وای
ژوند مې بې خطره وای

پورته سندره ښیي چې د ژوند د ناخوالو، جګړو او نورو ستونزو له امله نه یوائې لویان بلکې کوچنیان هم ناخوښ دي او وایي چې کاشکي یوه کوتره وای چې د سولې نښه ده او څوک ورسره دومره غرض نه کوي ژوند مې بې خطره وای، هغه څرګند الفاظ دي چې زموږ د ماشومانو سوله ییز احساسات او له خطر څخه کرکه پکې انځور شوې ده.•

یا هم د پلار سندره چې د مینې سمبول دی داسې زمزمه کوي:

ګرانه پلاره، ګرانه–زما د زړه ارمانه
تا نه مې کړه پوه زده۔ پلاره مهربانه
سترګو کې دې مینه ده۔ مینه دې نیازبینه ده
زما وجود هر رګ کې۔ تا د وجود مینه ده
زما د لویدو ځان–ستا د زړګي لوی ارمان
زما زده کړه ده هیله ستا۔ څومره یې ته لوی انسان
پوه به کړم زده پلاره۔ ستا هیله به کړم پوره
ګرانه پلاره، ګرانه۔ زما د زړه ارمانه

• (۱۱) ۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پسرلي کې د کوچيانو دراتلو پر مهال چې کله اوښ ويني دا سندره ورته وايي:

اوښه – اوښه ډانګه – ډانګه دې غړانګه
په ببره کې ټال واچوه. سبا ببګا پرې زانګه

يا هم دا سندره:

اوښه اوښه بړوهه!
ځان د په څېړ وهه!

دغه غږونه هم يو شان جوړښت نه لري کله يې يو ترکيب لنډ بل اوږد خو يو اهنګ او خاص ولسی رنګ او خوند په کې پروت دی او په غوږو ښه لګيږي يادې سندرې که له يوې خوا د دې سيمې د ماشومانو د ساتيرۍ ښه وسيله ده، د محتوا له پلوه هم ببلا ببلې برخې په خپله منځپانګه کې را اخلي، ممکن د اوښ سندره په ډېرو پښتنې سيمو کې دود وي، خو داهم شونې ده چې د ځينو پښتنې سيمو لپاره د هېڅ ارزښت ور نه وي او هېڅ ماشوم ښايي نه وي زده کړي، خو په وردګو کې ماشومان دغه سندره له نورو سيمو په توپير په ډېر خوند او علاقه زمزمه کوي او د اوښ په ليدو يې د پسرلي احساس تخنول کيږي ځکه چې په دې سيمه کې د ژمي پر مهال اوښان نه تر ستر ګو کيږي، د پسرلي په راتګ چې کله کوچيان د وردګو له لارې ايلبندونو ته ځي نو ماشومانو ته د هغوی د اوښانو کاروانونه خوند ورکوي او د پسرلي د خوښيو ترڅنګ يې د اوښانو اوږدې غاړې او د وزو او مېږو ګړونګې د خوښۍ احساس دوه برابره زياتوي نو اوښ ته په خطاب خپلې سندرې په ځان ځاني او ډليزه توګه زمزمه کوي. همدا راز د اخترونو ورځې، د نوروز ورځ، د برات شپه هغه وختونه دي چې ماشومان پکې خپلې خوښۍ څرګندوي.

د نجونو سندرې:

زمونږ د سيمې ادب نه يوازې دا چې د نارينه لويانو او ښځينه لويانو له خوا خوندي ساتل شوی دی، بلکې زمونږ ماشومان (نجونې او هلکان) هم د خپل ولسي ادب او ادبياتو د ځواکمنولو په برخه کې مهم رول لري دلته مونږ په ببلا ببلو برخو کې د ماشومانو چې نجونې او هلکان دواړه پکې شامل دي د سندرو ببلګې وليدې، خو اوس د سيمې د کمکيو نجونو يوه ولسي سندره دلته راوړو، چې د دوی ژوند ترې څرګند ښدلای شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالا به دې واده کړي
والله کې مې واده کړي
باغ لرم باغچه لرم
په جیب کې توپنګچه لرم

په پورته سندره کې یوه نجلۍ بلې ته چې عمر یې کم دی د واده کولو خبره کوي، خو هغه انکار کوي او وایي(والله کې مې واده کړي) باغ لرم باغچه لرم، په جیب کې توپنګچه لرم، دلته نجلۍ د خپل مال او ثروت لرلو یادونه کوي

باید یادونه وکړو چې هرولس ،سیمه او قوم له نورو سیمو او قومونو په تمایزدا سې خپل ځوني ادبیات لري چې د هغه قوم پر پیژندنه تاکونکی فاکتور ګڼل کېدای شی یا په بل عبارت یو ولس دهغه په ادبیاتو تر بل هرڅه ښه پیژندل کیدای شي.

ولسي ادبیات هغه غیر ارادي ښکارندې دي چې دیوه قوم له ټولو دودیزو ارخونو نه بشپړه استازیتوب کوي.

په ولسي ادبیاتو کې د یوه ولس محلي سندرې، متلونه، اشعار، دودیزې انګیرنې، اولهجوي ځانګړتیاوې دا ټول شامل دي او لنډه دا چې ولسي ادبیات په هغه رویشونو پورې اړه لري چې دیوه قام له لرغونو کړو وړو سره یې ژوره ګنډه خوړلې وي لکه د مخه چې وویل شول ادبیات زیاتره په محلي کړو وړو کې ترټولو ښه تمثیلیدای شي که څوک د یوه بل قوم دودیز کړه وړه (سندرې، متلونه اشعار ...) ترژورې مطالعې او څیړنې لاندې ونیسي نو ژر یې له خپل قوم سره په توپیرپوهیږي ځکه د هغه قوم د ځانګړو ادبي شاخصونو درلودونکی دی ، چې په دې توګه وردک هم د نورو پښتنې قومونو ترمنځ د ځانګړیو او خپلواکو ادبیاتو او لرغوني دودیزکولتوردرلودونکې سیمه او قوم دی ټول هغه رواجونه او کړوه وړه چې یو قوم او یوه سیمه د ادبي بلوغ مرحلې ته رسوي او دنورو قومونو ترمنځ یې توپیري تشخیص پرې کیږي وردګ یې هم په هره برخه کې په مستقل ډول لري اوله چا یې تقلید نه دې کړی، دوردګو لهجه د پښتو ژبې په کورنۍ کې یوه ځانګړې او معیاري لهجه ده چې په نسبتا نرم او اوږده (ویی) سره پرې خبرې کیږي اودغه لهجه د نورو پښتنې قومونو د لهجوترمنځ ډیره ژرپیژندل کیږي ځکه په ویی کې دا سې اصتلاحات لري چې یوازې د وردګو لهجې ته منسوب دی، د پښتو ژبې په کورنۍ کې دوردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه ځانګيو منګلو او افريديو له لهجو سره ورته والی لري.او داسې بريښي چې د وردګو قوم په نسبي لحاظ ښايي له دغه قومونو سره نيږدیوالي او وروروليي ولري.

اوس را ځو او د وردګو د ادبياتو په مختلفو زوايا وو په جزياتو سره رڼا اچوو.

په وردګو کې د نورو پښتني قومونو په شان ټول معمول ادبي کړه وړه بشپړدي او داسې څه نشته چې پر نورو قومونو کې وي او په وردګو کې د نه وي، دوی ولسي سندرې لري، چې سندرې يې له ډيرو پخوا زمانو څخه د ښادیو په مهال ددوی ترمنځ بوللې کيږي چې اوس اوس ددوی پخواني ټول دودیز ښکارندې د ليکوالانو لخوا سجل شوې او سجل کيږي ځکه اوس زمانه دقوي پرمختګ په داسې لور روانه ده چې پخواني ټول ادبي او کولتوري کړه وړه يې د انقراض تر پولې رسولي او لازمه ده چې دزړو ادبياتو دخوندي ساتنې لپاره هلې ځلې وشي ځکه زړو ادبياتو اوس خپل ځای نوې تخنيکي تکنالوژی ته پرايښی دی، دغه قوم تکړه ليکوالان لري چې له ډلې يې د ژوند په شيبو کې حبيب الله «رفيع»، مرحوم ارسلان «سليمي» او مرحوم عبدالجليل «وجدي» وه چې هريوه يې په لسګونو آثارو کتابونه يې ليکلي دي چې د حبيب الله رفيع د چاپ شويو کتابونو شميره سلګونو ته رسيږي.

شعراوشاعري هم په وردګو کې ډيره مخينه لري د حبيب الله رفيع په شمول په وردګو کې ګل الرحمن رحماني محمد عظيم ستومان عبد المتين وردګ عبد الحليم همت غوندې شاعران لري، خوشعرپه حقيقت کې يوه فطري قريحه ده چې د هرچا په وجود کې نه را بيداريږي او شعر ويل په با سواده او بيسواده پورې هم اړه نلري ځکه ډير داسې بيسواده کسان شته چې د اشعارو ديوانونه لري خوکه څوک وغواړي شعرکسبي کېدای هم شي خو په ډيره سختی، هغه څوک چې فطرتا شاعرمزاجه وي هغوی دشعر په جوړولواوويلو کې هيڅ رازستونزه نلري او دهرې منفي او مثبت ښکارندې په اړه ډير ژر شعرجوړوي، ښکلا توصيفوي، ددردونواو غمونوغبرګون د شعر په فردونو کې کوي، په رمز دګل سره خبرې کوي اود عاشق او معشوقې د مينې او محبت راز نيازپه خپلو شعرونو کې تمثيلوي. •

(۱) ۶۳ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه او کېسې

د زرګونه کاله مخکې نه تر اوسه کلتور، فلکلور، دودونه، نقلونه او کېسې....
سینه پر سینه له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول شوي خو ځینو له زمانې سره بدلون کړی او ډیری پر خپل حال پاتې دي. نقلونه او کیسې د ماشومانو د بوخت ساتلو تر ټولو ښه وسیله ده. درسونه، عملي کارونه او تجربې په یو ځل کولو سره په ذهن کې نه پاتې کیږي یوا ځینی شی چې په یو ځل اوربدلو سره تر ډېره په حافظه کې ځای نیسي هغه نقل او کېسې دي د انسان حافظه د مغز په ډېرو ګونځو غښتلې وي خو اخوا د شیانو په یادولو سره هم حافظه غښتلې کیږي ځومره چې شی په حافظه کې ډېریږي هومره حافظه قوي کیږي، باید کوچنیانو ته داسې نقلونه او کېسې واورول شي چې هیښوونکې او هڅانده وي په اوربدلو سره ماشوم په ځان کې مثبت بدلون راولي نه داسې هیبتناک نقلونه او کېسې چې د ماشوم په روحیه او روان باندې ناوړه منفي اغیزې وکړي باید په کیسه کې پند نغښتی وي. د نقلونو له جملې نه د بې لاسو ښځې په زړه پورې ادبې نقل دي او دا هم یوه لنډه کیسه:

د مورنې مینې ښکاره ثبوت کلونه مخکې یوې مور له خپل زوی سره ژوند کاوه. مور یوازې یوه سترګه درلوده او زوی له دې امله اندیښمن وو او تل به له دې څخه ځوریده چې مور یې یوه سترګه لري.

یوه ورځ یې مور د زوی ښوونځي ته ورغله، د زوی ملګرو یې هلک د مور د یوې سترګې له امله ډېر ریشخند کړ او پرې ویې خندل، هلک د ډېرې خجالتیا او سرکوزې احساس کاوه.

کله چې کورته راغی مور ته یې وویل: ولې په خپله دې ویرونکې مونه (قواره) ښوونځي ته راغلې وې؟ مور ورته وویل زویه ستا نه ډوډۍ پاتې شوې وه هغه مې تاته درولې. نه مې غوښتل چې ته وږی پاتې شې.

زوی یې وویل: کاشکې ته مړه شې چې نوره زما د شرم او سپکاوي سبب نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه یو سترګې ښځې زوی څو کاله وروسته په یوه بل هېواد کې په پوهنځي کې قبول او هلته لاړ. درس یې خلاص کړ او هماغلته یې د هغه ځای د یوې جینۍ سره واده وکړ. او د دوه ماشومانو پلار شو.

مور ته یې دا خبر راورسید د خوښئ په جامو کې نه ځایده. یو سترګې مور هم په دې هیله چې خپله اینګور او لمسیان وګوري د سفر اراده وکړه او په ډېر زحمت یې ځان د زوی کور ته په پردي هېواد کې ورساوه.

د زوی کورته ورسېده، لمسیان یې په لیدلو ووریدل. زوی یې مور ته وویل ای بد انځوره ښځې ولې راغلې زما بچیان دې وویرول؟ ځه ورکه شه زما له کور څخه لاړه شه. مور په چوپه خوله د زوی له کوره خپل هېواد، کلي او کور ته راغله.

کلونه تېر شول. زوی ته په خپل هېواد کې څه کار پیدا شو او د څو ورځو لپاره ورغی. د تجسس له مخې یې خپل کلي ته هم سر ښکاره کړ. ګاونډیانو او کلیوالو یې ورته وویل مور دې مړه شوې ده. خو ستا لپاره یې یو لیک پریښی.

هلک د مور د مرګ د خبر په اوریدو خپل سر هم ونه ګراوه.....

خو د مور د لیک په خلاصولو یې دا ولوستل یو سترګې مور یې لیکلی وو:

«زما ګرانه زویه! ته چې کله د شپږو کلونو وې او په یوه ترافیکي پیښه کې دې یوه سترګه د لاسه ورکړه، هغه مهال زه ۲۲ کلنه، د ځوانۍ او ښکلا په زور کې وم،. خو د یوې مور په توګه مې دا نه شوای منلی چې زوی مې دې په یوه سترګه ړوند او د یوې سترګې څښتن وي. نو د همدې امله مې خپله یوه سترګه د زړه ټوټې خپل زوی یانې تاته درکړه تر څو ته په راتلونکې کې په نارامۍ او ناراحتۍ سره ژوند ونه وکړې زویه! د مور په یوه سترګه دې پام کوه.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه

پخوا زمانه ډیره ساده وه او د اوس په شان د نړۍ له یوه ګوټ نه تر بل ګوټ پورې لاړ نه وې سوری او یو خبر به له یوې سیمې تر بلې په ډیره سختی په (رښتیا) ښه رسېده ځکه د هر خبر او آوازې سره به یو خوار دروغ ضمیمه کېدل، د خلکو ذهنونه د خپل ژوند د چاپیریال پر محدوده پورې تړلي وه نو ځکه په هر څه به خلکو د یوې اوږدې کیسې او نکل له لاړې ژرباورکاوه د خلکو عمر به ټول په خپل کلي کو راو سیمه کې تیریده او د اوس په شان به نن دلته او سبا به لندن او نیویارک کې نه ګرځېدل او په تکرار سره وایو چې ذهني پراختیا یې تر خپل ماحول پورې محدوده اولید یې کمزوری وه، دا خو څرګنده ده چې سیاحت ګرځېدنه یو انسان له نویو ښکارندو سره بلدوي او په جهان ګردۍ کې دده ژوند ټول پرواقعي او عیني کیسه بدلیږي نو ځکه فولکوریک نکلونه پخوا ډیر منظم اوریدل کېدل په کلیو کې به د شپې لخوا ځوانان یوه معین ځای ته را ټولېدل او هلته به یې دا نکلونه له یوه داسې راوي چې په کلي او سیمه کې به د نکلچي په نوم مشهور و اوریدل او جالبه دا ده چې په پخوا وختونو کې به په ښارونو کې هم د شپې د نکلونو ځایونه معلوم وه، د کابل په زاړه ښار کې چند اولو ته څیرمه د اوسني سینما پامیر په ځای به د نکل په شپه خلک سره را ټولېدل او خواږه نکولونه به یې اوریدل نکال به د دوی ترمنځ ولاړ وه او نکلونه به یې ورته کول او همدارنګه په پیښورکې هم دا ځای د اوسنۍ (کیسه خوانۍ) په نوم معلوم وه چې اوس هلته لوی لوی پښتني کتابتونونه جوړ شوي دي، یانې دا چې پخوانۍ کیسې په خپل ذات یو قانوني صبغه هم درلوده.

پخوانۍ کیسې هم ساده نه وې او په هغه کې د پند او نصیحت غټ غټ حکمتونه پراته وه په نکلونو کې به مظالم بیانېدل او د ظالم انجام به د منطقي دلایلو په رڼا برباد را ووت په دې کیسو کې به د مینې او محبت رازونه هم بیانېدل عاشق او معشوقه به یا وصال ټاټوبي ته رسېدل او یا به یې یود بل په فراق کې خپل ژوند له لاسه ورکاوه کله ناکله به په نکلونو کې د عمل داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

افراط بیانیده چې اوس څوک وربانديې هیڅ باورنکوي مثلا (ديو) به د نکل قهرمان په خپلو وزرو کې بلې دنيا (کوه قاف) ته وړی و مرسته به يې کړې وه او يا به يوه مين د خپلې معشوقې د وصال په تمه غرونه سوري کړي وه او يا به يې سل ګزه اوږد ښامار وژلی و.

ځينې له دغه نکولونو به دومره اوږده وه چې بشپړې دوې شپې به يې اخيستې او بيا به تمامیدل

خو په هر صورت دغه نکلونه که حقيقي وه يا خيالي، خو دهنر او ادب په معيارونو او بنسټونو دومره کلک ولاړ وه چې ډير ژور مفهوم به پکې پروت و اوښو نکلونويې د انسان په جوړونه کې هم بشپړ رول درلود دغه نکلونه په داسې هنري معيارونو ولاړ وه چې او سني فلمونه چې د همدغه کيسو عيني بڼه ده تري لوګی د ې شي په هغه وختونو کې چې دې نکلونو د خلکو تر منځ رواج درلود نو ځينو نکل پالو کسانو به پرخپلو اولادونو د نکل د قهرمانانو نومونو ايښودل ښه مې په ياد دي زمور پر کلي کې د سعد ملوک او بهادر جمالې دواړه نومونه ايښودل شوي وه چې په عاميانه تلفظ (ست ملوک او بودروجماله تلفظ کېدل) دغه نومونه د صيفل ملوک د نکل قهرمانان وه.

په هرصورت پخوانۍ فولکوريکو کيسې او نکلونه اوس د خلکو تر منځ تتې شوې دي او هيڅ اوريدونکي نلري چې لامل يې همداد نړۍ د تخنيک پرمختګ دی چې يو انسان د سترګو په سترګو په رپ کې ترټوله نړۍ را څرخوي نو کله چې يو څوک دغه شيان وويني او وګوري نو هغه کيسو ته حاجت نه پاتيږي چې پخوا به په ډيره ولع او تلوسه اوريدې.

پخوانيو خلکو به د زبزبانې ښاپيرۍ، سيفل ملوک او سعد ملوک، مومن خان او شرينۍ، آدم او درخانۍ، طالب جان او ګل بشرې، قطب خان او نازو ښادي او بی بو او لنډه داچې په ملي هنداره کې سجل ټولې نکلونه اوريدل او له به يې انتباه اخيسته يو به راوي وه نکل به يې کاوه بل به شپون و او د نکال نکل ته يې ښه ښه او بلې ويل اونورو به ډير دقت غوږنيولی و او د نکلچي له نکل سره به هغو ځايو کې ګرځېده کوم چې د راوي له خولې به بيانيدل او ده به اوريدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېرنې او فالونه

انګیرنې او فالونه دواړه د فولکلوریکو ادبیاتو یوه ځانګړې او مهمه څانګه ده چې دا دواړه بیا یود بل لازم او ملزوم دي اود وردګ وګړو لخوا تر ډیرنیږدې وختونو پورې ټینګ اعتقاد پرې کېده خود مفهوم له لحاظه دلته انګیرنې او فالونه دوې بیلابیلې پدیدې دي چې یوه په (قول) او بله په (تصادف) پورې تړلې ده ، یانې انګیرنه دیوه شي له داسې تصادف سره تړلې ده چې ته به یې نه غواړي خو ورسره مخ کیږې به ، خو فال بیا هغه قول دی چې له خپلې یا دبل شخص له خولې را وځي اوپه یوچا فال نیول کیږي ، له یو بل نه د فال او انګیرنې ځانګړتیا داده چې انګیرنه تل او پالونه کله ، کله وي.

انګېرنې

انګیرنه یوه داسې ښکارنده ده چې د نوروحیواناتواو الوتونکو له اعمالورا څرګندیږي او انګیرنې په بیلا بیل ډول په لږ او ډیر تفاوت د نړۍ د استوګن ټولو وګړو ترمنځ اعتقادي بڼه لري خوانګیرنې کله ناکله زموږ له معنوي ارزښتونو سره په ټکر کې هم را ځي نو ځکه دیني علما کلک ورسره مخالف دي ، په انګیرنه کې (وړاند وینه) کیږي چې وړاند وینه د الله پاک په کارونو کې مداخله ګڼل کیږي نو ځکه په شرعي لحاظ هم ښه نه ده موږ یې دلته یوازې په ادبي اړخ رڼا اچوو اویو څو بیلکې یې راوړو .•

د چرګې آذان

که چیرې په کوم کور کې چرګه په اصتلاح آذان وکړي نو بیله ځنډه چرګه حلالوي چې حلالول یې د آذان په مقابل کې هغه جزاده چې ترې متوجې خطر پرې رفع کیږي او انګیرنه ترې داده چې د چرګې آذان کورته د ناوړه پیښې د پیښیدو پیغام دی.

• (۲۳) ۱۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سفر کې په چپه خوا د ګېډې تېرېدل

که چېرې په سفر کې دچا له مخې سره په چپ لاس ګېډه تېره شوه نو دا په سفر کې د ستونزو د پېښېدو علامه ده مسافر او یا مسافرین یا باید را وګرځي او یا هڅه وکړي چې ګېډه ووژني او که دا ټول ونشول او زوریې ونه رسېد نو د ګېډې مخه باید په ښي لوري را وګرځوي چې سویه هم ورته انګیرنه لري

د کیشکرې چغېدل

کله چې یوه او یا ډیرې کیشکارې د چا د کور او کلا په دیوالونو په شدت وچغېږي او له یوه دیوال نه بل ته په چټکی والوزي نو انګیرنه ترې داده چې د دې کورنۍ مسافرر اروان دی ښایې اوس به را ورسېږي خو د کیشکارو چغېدل نه یوازې په وردګو او نورو پښتنو سیمو کې دیوه نوي خبر زېګنال دی بلکه په دري ژبیو مناطقو کې هم دا انګیرنه پښتنو ته ورته ده نو همدا وجه ده کله چې کیشکاره وچغېږي نو دوی وایې خوش خبر، خو اصلا کیشکاره هم د الله مخلوق دی کله چې دوی په فردي یا ټولیز ډول وچغېږي ښایې کومه خپل منځي لانجه به لري.•

د سوي سر په نوي

کله چې د چا جامې په اور وسوځېږي نو د نورو انګیرنه داده چې د سوي سر په نوي دی او د سویو جامو وال ته وایې خیر دی جامې به دنوې شی خو له دې انګیرنې نه دا هم جوتیدای شي چې ښایې د جامو وال ته به ډاډینه ورکوي.

• (۲۳) ۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو په ځينو سيمو کې د وخت معلومولو دود ،هنر او انګېرنې

د وردګو د جغتو د ولسوالۍ يو تن ليکوال انجنير حبيب الرحمن رحيمي په يوه مقاله کې د خپلې سيمې د وخت د ټاکلو او پخوانيو توکو څخه د دوديزې ګټې اخستنې په اړه چې د دوی د انګيرنو او وولسي ادب يوه برخه جوړوي په اړه ليکلي:

زمونږ ټول ژوند د وخت يوه پيمانه بلل کيږي څرنګه چې د بشري ټولنې د غړو ژوند ،کړه وړه ،راشه درشه ،غوښتنې اوفکرونه يو شان نه دی خوددې ځيرکتيا او پرتله کېدنې لپاره چې د دغه راکړيو لورينو ځانګړتياوې معلومې کړو يوې وړې پيمانې ته اړتيا ليدل کيږي چې د کال په نوم يادېږي ،د نومورې وړې برخې دځليزې (فصل) ،مياشتې ،اونۍ ، ورځې ،ساعت او دقيقې په نوم يادېږي چې د وخت داکچ توکي يو له بله سره په ځانګړې ډول ننښتي بڼه لري او د پيداکيدو سرچينې يې دځمکې وضعي ،انتقالي او نور چورليدونه دي.

د انسان ژوند او اړتياوې له بيلا بيلو اړخونو لکه وټه ايز ،ټولنيز او فرهنګي شرايطو سره تړلي دي د دې ترڅنګ اړ هم دی چې د خپل ژوند د هرراز اړتياوو د پوره کولو لپاره هڅې وکړي چې د بوختياوود رامنځ ته کيدولامل کيږي او بوختيا د وخت سره اړيکه پيدا کړي .بوختياوې د خپل ارزښت له مخې وخت ته په کتو بيلا بيلې دي ځينې يې په ورځيني ډول لکه لمانځنه ،خواړه ،خوب ،تفريح او د خپلې کاري دندې پربنسټ تنظميږي ورځنی بوختياوې بلل کيږي د وخت د ويش له مخې يې ګړی ته اړتيا ليدل کيږي او سره له دې د شميرنورې يې بيا په کال کې يو ځل يا څو ځلې لکه د پسرلي په موسم کې د نوي اينبود لو او ياد کرکيلې د حاصلاتو راټولول هغه بوختيا وې دي چې کلنی يا موسمي بوختيا وې يې نومولول شوې دي چې د ياد شوي چارو همغږي او پلانونه د کليزې يا څليزې پربنسټ کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونو انسانانو دخپل چارو دترسره کولو په موخه ننني توکي په واک کې نه لرل. بلکې د دې لپاره يې د خپل چاپيريال د شته سرچينو لکه دلمر ختلو او لويدلو، ستورو دراختلو اولويدلو او دسپوږمي دراختلو اولويدلو ځايونه ،واټنونه دهوا څرنګوالی او وختونه په نښه کول کله چې هم دوی يو شمير ځانګړي ستوري پيژندل، بلکې دوی هڅه اوهاند داو، چې نوي دورته ستوري يا اسماني اجسام چې دوخت اوموسم د پيژندلو نښه وبلل شي دوخت په سيمه ايز تقويم کې ورزيات کړي، دسيمو الوسره يې شريک کړي ،سينه پرسينه له يوه نسله تربله وليږدول شي اواولسي شفاهي ادبياتو په خوږونغمو کې دا څرک هم ځای ومومي هو ترهغې چې ياد شوي تقويم ځای ملي تقويم ته پريښود دابهيرپه پوره شور روان وو چې پرښتې يې ددوی ددزيار اوتجربو په نتيجه کې ګړی، اوکليزې منځ ته راغلې دي. دپاملرنې وړدا ده،دوی دکشف شوو ستورو مجموعې چې زياتره په کې ديوه اولسو ترمنځ ستوري په کې راټول دي ،دستورو دټولي دبڼې اونورو ځانګړتياووته لکه راختلو ،لوېدلو ،په ليکه کيدلو ،خوځيدلو ، څرکيدلواونوروته په کتو دوخت د شته چاپيريال توکو ته په ورته والي اونږديوالي پداسې نومونوسره نومول شوي دي چې اريې زموږپه ويارلې ارزښتپانګه کې مونډل کيږي.

ددې لپاره چې داتوکي څه دي، څنګه ترې کار اخستل کيږي ،چيرته دي اوڅه وخت ليدل کيږي. ددټولو پوښتونو ته دځوابونې په موخه مولاندې ليکنه ترتيب کړه چې اخستونکي سرچينې يې تر ډيره دسيمې هغه دپاخه عمر مشران دي چې تراوسه هم دنويوجنتريو تر څنګ د اسمان په سينه دراختونکو اجسامو او اغيزوڅخه دموسم او وخت دپيژندلو لپاره کار اخلي، نه تنها داچې نومورې پانې په ساحوي ځيرنو راټولې بلکې دهيلې دترسره کيدولپاره مې دکتابتونو دروازې هم ورخلاصې کړې چې تر سترګو شوي کتابونه مې هم له نظره تير کړل چې دنومورې هڅې برخې هم داپانې ډيرې ښکلې کړې او دنثر ترڅنګ دشعر يا نظم ښکلا پيلو نغمو دګلبڼ ته لانوره هم ښيرازي وربښلې ده.

سيوری:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر د معمول له مخې د ورځې تر نیمایی پورې لوید یځ لورته خپل سیوري پریږدي چې د ورځې په نیمایی کي له منځه ځي د ورځې له نیمایی وروسته دابل لور ته سیوری د غرمې مخکې وخت مخالف لور ته غورپږی چې خلکو په پخوا په مشخص ځای کې دیوال ډبرې یا د ورته شیانو د سیوري د اوږدوالي اولنډوالي له مخې د ورځې لخوا بیلو بیلو ساعتونو مشخصولو لپاره تر کار اخیستل شوی اوس دیوه دود په توګه په ځینو کلیو کې د حقابې په ویش کې تر ګټه اخیستل کیږي خو دقیق نه دی ځکه چې د لمري ساعتونو شمیر او د لمر لګیدوزوایه د کال په بیلابیلو څلیزونو کې توپیر کوي نه تنها له د څخه دا بلکې د سیوري د غځیدلوري څخه څلیز ونه هم معلومیږي همدا شان د د غه وخت کارونکي توکي یو متل رامنځ ته کړی دی وایی فلانی سړی په اسمان ستوری اوپه ځمکه سیوری نه لري.

سیوري ټاکونکي که څه هم د لمري ورځې په اوږدوکې د وخت د نسبي پیمانې ټاکونکي دي له بلې خوا زمونږ د هیواد طبیعی ځانګړتیاوو ته په کتو چې له دری سوه څخه زیاتې لمري ورځې لري د خپل وخت اوزمان پخپل وخت کې غوره پیمانه چې کارونکي توکي یې هم لکه ډبرې ،ونې ،د غرو د ځینو برخې د انسان قد او نور دي.

برسیره پردې چې ځینې یې عام او اولس یې دیوه معیار په توګه پیژني لکه د ځینو کانو ،غرونو او یاد مشهورو ځایونو سیوري دي چې ورته ګډ پیمانه کې منل شوی وي بل ډول یې ځانګړي چې تر ځانګړي شخص پورې اړیکه لري د بیلګې په ډول د انسان د ونې د جګوالي سیوری چې هر څوک یې د وخت پیژندلو په موخه پرته له کوم میعار څخه کاروي.

جام:

جام چې لرغونی لوښی دی چې نومورې د څښاک لپاره کارول شوی دی چې د غه کارونې بیا اولسي ابیاتو ته هم لاره موندلې وایي چې:

ماته په جام کې اوبه راکړه　　زه تږی نه یم ستا نیت معلومه

بلکې د بشر سره یې د وخت په پیژندلو کې هم مرسته کړی ده ځکه پخوا چې د وګړو ، کورنیو او پلرګنیو شمیر کم وو د د وی لپاره د وخت یوه پیمانه چې شوروز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له شپې او ورځې څخه جوړه شوی دی بسنه کوله کله چې د کورنیو اوپلرګنیو شمیر زیات شو دوی اړشول چې له پلار پاتې ځمکه اوحقابه پخپلو منځو کې سره وویشي دوی اړشول چې شوروز په وړو برخو وویشي دوی د دې اړتیا دلیږې کولو لپاره دجام څخه کار واخیست څرنکه چې د جام په جوړښت کې کاریدونکي توکي تر اوبو سپک دي له همدې لاملـه داوبو دغرقیدو څخه خوندي دی چې لاندنۍ برخه یې ورته سوری کړی وه له هغه به دجام دننه اوبه تلې تر هغې چې جام به ډک شو دا دشوروز یوه وړه برخه اودوخت یوه پیمانه وه.

چیوک:
دهمدې نښان توکي له مخې دوی کولی شوای چې په عین وخت کې له یوې ویالې څخه دحقابې څوتنه شریکان ګټه واخلي. مخکې له دچې سرکومې څخه اوبه زیاتې کړې لومړی دیوه لرګي پواسطه داوبو کچه په یوه ټاکلي ځای کې معلوموي خوکله چې اوبه په ویاله کې زیاتې شي دلومړني ورخ څخه په هماغه ټاکل شوی اندازه اوبه تیریږي.

چرګ غږ:
داچې انسان دځمکې په مخ دالله ج په امر خلیفه وټاکل شو نوهرڅه یې نومورې تابع وګرځول چې لدې ډلې څخه یوهم کورني مرغان اوځاروي دي چې نه تنها ورڅخه نه تنها دخوړواوکارلپاره ګټه اخیستل کیږي بلکې له د ژوو څخه یې نورې ګټې هم اخیستل شوې دي لکه چرګ چې نه تنها داکورنی مرغه دغوښې لپاره ساتل شوی دي له ګړۍ وړاندې یې دبشري ټولنې ته دوخت په پیژندلوکې چوپړ کړی دی.
همداشان دچرګ غږ چې له دینې اړخه بهترین اومهم غږ دی وایی چې ملایکې له مځکې څخه داسمان په لورځي یا ملایکې وینې چرګ بانک کوي ددې تر څنګ دشپې لخوا په بیلوبیلو وختونوکې دری وخته اذان کوي چې لومړی یې دشپې په لومړی برخه کې، د دویم اذان یې دپرشمي اودریم به یې د سپیده داغ غږوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېوونې:
چې کټ يې هم بل نوم دی هغه ستوري چې له نورو واړه په يوه ځای کې راټول شوي ښکاري چې شمير يې دقيق نه دی خو دوولس ښکاري دخپل حرکت له مخې يې خلک موسمونه اودشپې وختونه معلوموي ، خلک پدې باور دي کله چې شپې اوږدې شي پرونيې هم دشپې لخوا لويږي، دسيموالو په وينا پرونې دغبرګولي دمياشتې په اوږدوکې راخيژي دلينديۍ مياشتې په اوږدوکې لويږي چې ديوشميربوټو دوچيدو لامل کيږي ،همدا شان يو شمير وحشي ژوي هم دخپل ژوند دپاييښت په موخه پنځښت چارې له همدې ستورو تنظيموي پخوا چې دوحشي ژوو شمير زيات وو دسيمې ښکاريان به دغرڅه دغرني ژوي دښکار په موخه غرونو ته تلل.

تلې:
په زړه پورې دا ده چې دتلو په نوم ستوري هم هغه تلې ته چې لومړنۍ بڼه لري ورته دي چې انځورېې دقضايي اوعدلي ادارو په رسمي پيژندنښو کې هم ښکاري له همدې امله داستوري تلې بلل کيږي.
دا دری لوی ستوري چې ټول عين شی چې تر نورولوی ښکاريږي له ختيځ څخه لويديځ ته په يوشان فاصله له پرونې وروسته داسمان په سينه راخيژي چې خلک ترې دشپې دبيلو وختونو دموندلو لپاره ترې ګټه اخيستلي ده دا هم نورو ستورو ته ورته په اوږدو شپوکې لويږي اوپه لنډو شپوکې بيا داسمان يوې برخې ته چې دسحر راختل يې په وړاندې خنډ ګرځي ځان رسوي.

سترګه:
سترګه که څه هم دانسان دبدن دليدلو دحس لويه برخه ده ، دسترګو جوړښت ددې لامل شوی دی چې دخپل چاپيريال ټولې ځانګړنې پرې درک شي، نوپر همدې بنسټ دسيموالو لخوا دا نوم هم پرهغه ستوري چې له ځان سره دسحر دسپيځلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنا زیری راوړي او د شپې تیارې نور خپله لمن ورو نغاړي او هر څه ښکاره شي ایښو دل شوی دی.

شپې ورځې د ژوندون به مو خوشبو کې وي نغښتي لمونځونه د سحر به په ګلونو کې ادا کړو(۱)
لوی، رونړ او روښانه ستوری چې د ختیځ له لوري د سپیده داغ وړاندوینه کوي د سیمو الو په وینا د لمر پرځای راخیژي خو هر وخت نه وي ځګه دا ستوری هم د خپل حرکت له مخې ځمکې سره په بیلو بیلو موقیعتونو کې قرار نیسي.

جومتګی:
جومتګی د سیمې په اصطلاح کې لمونځ غالي ته ویل کیږي چې کومه ځانګړې مانې نه لري شاوخوا یې د ډبرو پو اسطه په دایروي بڼه پوښل شوې وي چې د کال په ګرمو موسمونو کې یا د جومت څخه د لیږیو الي پروخت به د ډ لییزلمانځه لپاره کاریده همدې جوړښت ته ورته دا سمان په پراخه سینه ګڼ شمیر ستوري راخیژي چې دا مجموعه ستوري د شپې وختونه د خپل حرکت په اساس ټاکي.

څپړګی:
څپړګی چې له ګوتو څخه ترمړوند پورې دلاس وروستی برخه بلل کیږي که چیرته د دوی ترمنځ کرښې وکښل شي د څپړګی بڼه به رامنځ ته کړي چې د سیمې په شته زیارتونو کې هم پرکانو دا انځور کارل شوی دی نو پرهمدې بنسټ د شپږو ستورو دا مجموعه چې دا سمان په سینه یې خوځښت دیوه وخت او موسم ښودنکی دی.

قد:
د پنځو ستورو دا مجموعه چې ترمنځ یې کرښې وکارل شي نو دانسان تنې ته ورته جوړښت به رامنځ ته کړي چې د عوامو په ژبه قد مبارک نومول شوی دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستورو د بشر تنې ته ورته بڼه دوخت او موسم د پيژندنې يوه پيمانه بلل شوې ده شاعر هم وايي:

رڼا به دلويدلو ستورو راوړي
چې د ستورو په مدار سړي لرو

غل:
غل د عوامو په ژبه تر ډيرې کچې قدته ورته دي تو پيريې پدې کې دي چې غل د ځلورو ستورو مجموعه ده کله چې د ستورو ترمنځ کرښې وکاږل شي دانسان له تنې يو لاس پريکړې ښکاري له همدې امله ورته غل ويل کيږي چې وړاندې سيموالو پيژندلی اودوخت د پيژندلو يو توکی يې کارولی.

نغری:
نغری داوربلولو ځای ته ويل کيږي چې معمولا په دوه ډوله وي يو يې دايمي دي چې له دريو تيږو جوړوي اوبل ډول يې ليږدونکي دي چې کوچيان ورځنې ګټه اخلي دهمدغه ورتوالي پربنسټ دريو ستورو مجموعه هم پدې نامه سره نومول شوی ده چې دوخت د پرتله کونې يوتوکی کارول شوی دی.

ميلمه:
ميلمه پالنه چې اسلامي دود دی نيکمرغه چې دغه ارزښتمن ارزښت زمونږ په ټولنه کې تر د کچې ژوړي ريښې لري چې ستوري هم پرې نومول شوي دي د ميلمه په نوم پيژندل شوی ستوری چې سوربخن رنګ لري، تر نورولوی ښکاري اودلماسختن په داخليدو د سيمې د اسمان له تختې لويږي.

سپوږمی:
سپوږمیز تقويم چې زمونږ دينې تقويم دی خپل دوران اوښه ديوې مياشتې په اوږو کې سرته رسوی چې د عوامو لخوا د عاشور، صفره، مشره خور، دويمه خور، منځوی خور، کشره خور، برات، روژه، کمکی د عيد، ميانه اولوی عيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومول شوې دي. دسپوږمیزې میاشتې اتمې نیټې څخه وروسته له غرمې په اسمان کې دورځې لخوا نیم دایره غوندې په سپین رنګ ښکاري سیمې زیاتره خلک له همدغه حساب کار اخلي نه تنها دا بلکې زیاتره چارې چې دورځې لخوا ورته وخت نه موندل کیږی لکه لوکول اونور دسپوږمي درنا څخه په کار اخیستو خپلې بوختیاوې سرته رسوي

سپوږمیه کړنګ وهه راخیژه
یار می دګلو لو کوی کوتې به وربینه

ستوري:

دلته دمینې لیونې اوسیږي
دلته هر ستوری له مداره وځي(۱)

دا کلیمه هغه وخت کارول کیږی کله چې هوا بدلون کوي یا نوې لمریزمیاشتې پنځلسمه نیټه رارسیږي زیاتره وخت ورسره پسرلنی سړښت اوژمنی سړښت چې دسړې هوا له امله دبوټو له منځه تلولامل کیږي خلک وایي ستوری راختلی دی اوهره میاشت یو ستوری لري چې مشهوریې دمیزان ستوری دی
چې سورستوری یې خلک بولي او همدا شان دا کلیمه خلک دخپل قوت اوطاقت لپاره هم کاروي.

دبوډی کنې:

همدا شان یوشمیر نور ستوري هم شته دي چې سیموال یې پیژني اوځانګړي نومونه یې پرې ایښودي دي لکه هغه دځلورو ستورو مجموعه چې خلک یې موږي بولي که چیرته ددوی ترمنځ کرښې رسم کړل شي نو لوزي ته ورته شکل به جوړ کړي همدا شان ددځلورګوتې لنډې ارځونه.
پردسربیره په لویدیخه ضلعه کې دسویل لویدیځ اوشمال لویدیځ موږیو په منځ کې د لویدیځ لورته په تیرو یوشمیر نور ستوري دوري ،بوډی ،لیوه اونورو په نومونوشتون لري چې ځینې یې واړه اوځینې یې لوی دي چې داټول جال دبوډی کنې په نوم سره یادوي چې خلک دوی دموقیعت په اساس دکال ځلیزونه پیژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیلې او مجنون:

دا دوه ستوری چې یویی مجنون اوبل یی لیلی نومیږی په کال کې دوه ځله دعوامو دتجربې اوژبې په حواله دمانبام لخوا یوبل ته نږدې کیږي:

چې وایی:

اسمان ته لار دختو نشته
لیلی او مجنون په عاشقی ختلی دینه

لمر څرک:

لمرغیږه خلاصه کړی ده ذرې په کې نخیږي
سحر په مستی راغی څه روښانه زندګی ده(۵)

څرنګه چې لمر دکال په بیلوبیلو موسمونو کې تریوه کال پورې خپل منظم دوران دورځو په اوږدوالي اولنډوالي سره کوي نوله همدې امله یوه ثابت وخت نه وي خو خلکو دورځې داوږدوالي اولنډوالي محاسبه پرې کوله څرنګه چې خلکو دلمردراختلوځای اولمر لویدلو ځای معلوم وونوله همدې امله دوی پوهیدل چې د ورځې اوږدوالی معلوم کړي خپلې ورځنی چارې ورسره همغږې کړي چې یوه بیلګه یې هم په نوموړي وخت کې پرکرنیزوځمکو داوبولګولو دوارد تسلیمول دي ځګه چې په کلیوالو سیموکې ځمکه دحقابې له مخې ویشل کیږي چې دکلي په کچه یویا څو شواروزه وي چې بیا دا شواروزنه دکلیو دپلرګنیو په منځ کې ویشل کیږي ،دنسبی سلسلو اوپښت پړۍ یږدو پرځمکه دمالکیت کچه ورو ورو کمیږي اوپه پایله کې دا لاس ته راځي چې دحقابې دویش له مخې دکهول پراختیا پیدا کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلدره دګربت لويديځ لورته پرته دره ده چې بشر ډير وړاندې په کې خپل قدم وهلی دی له هغه ورسته خلکو خپل کارونه دلمرخرک له مخې چې دهغه وخت دکلیزې بدیل شمیرل کیږي موسمونه وختونه ټاکل خلکو به له عمومي اوثابت ځای څخه لمر څرک ته کتل دوی دلمر حرکت په کال کې دسترناو دغره له سرڅخه تر تبی ناو پورې چې دولس میاشتې یې پوره کولې ټاکلی وو.

لومړی څلیز(پسرلی):

لابه واه شي ډير ګلونه
چې دبهار په راتلوپې اغاز دی

چې په سیمه کې ورته څړمونی ویل کیږي او له څړموندونې څخه اخیستل شوی ده ځګه پدې موسم کې
ورشوګانې راشنې کیږي پدې وخت کې نوی ویوکی چې نهه نیمې بلل کیږي کارول کیږي چې دوري میاشتې لومړی لسیزه چې دسخت او مسلسل اوربښت سره مل وي داولسی روایتونو له مخې.لمر څرک دسپیتاو له څلې ښې لورته دسترناو شاته راخیژي په سیمه کې دونو دکینولو، دکښت دشنه کولو،دپانوډزرغونیدو،ډډول ډول ګلانو دراتوکیدو، ددښتو اوغرونو دشنه کیدو،څړځایونوته دځارویو دپولو ،دواورې دویلې کیدو اودنرم باران داوریدو موسم وي چې له املې یې دګربت خړکی سیند چې داوبپوهنې له مخې لنډ مهاله سیند دی په پوره مستی اوزوړسره په دره کې تر داندازې په شدت بهیږي چې خلک پرته له پلونو له یوې غاړې بلې غاړې ته تلای نشی ،ړلی. هم پدې موسم کې اوریږي، باد هم خپل لګید لوري ته بدلون ورکوی او همداشان زیاتره کارونه اوعامه چارې پدې وخت کې داشر په بڼه ترسره کیږي.

دویم څلیز(اوړی):

داوخت لمرخپل حرکت چپ لور(بیرته دسپیتاو لور)ته پیل کړي داوخت شپې په اوږدیدو شروع وکړي زیاتره میوې (زردالو ،الو ،جورسې منې،شفتالو اوتوت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداني(شاخل،مشنګ ،غنم،اوربشي اونسک) پدې وخت کې ثمر ته رسيږي اوراټوليږي خلک هم پدې وخت کې زيات بوخت وي هو دلنده بل په ملتيازياته ګرمه وی
داوخت داوبونشت سره خلک مخ وي دګربت په ناونوکې بندونوجوړيدل يی نه تنها دکافی اوبوزمينه برابروی بلکې ورسره کرنه دشميراوځرنګوالی له مخې ورسره ډيروالی اوښه والی منځ ته راوړي.

دريم څلیز(منی):
داوخت لمر هغه څلي چې دسپيتاو دغونډی دپا سه جوړ شوي دي دوري اودتلې لومړی نيټې په يوځای کې راخيژي ،دتبې ناو لورته په حرکت کې وي دژمنيو کښتونو(ژمني ډوله غنم) مو سم شروع شي، چې دونوپانيې هم ورسره ژيړيږي اوتويږي ، دځينو ميوو لکه دمنو دپخوالي اوراټولولو وخت رارسيږي اوکله کله پدې وخت کې هوا ډيره سړه وي دواوري اوريدل اوداوبويخ کيدل هم په کې شروع کيږي.

څلورم څلیز(ژمی):
لمر له يلدا شپې وروسته په ښي لوري راوګرځي لکې تيږي ته په رسيدوسره يې څله شروع شي تر هغه چې دمدرسې غونډی ته برابرشي اوځله ختمه شي تر څلې وروسته يخې شپې دقندوچيو وي چې لمرپرې راخيژي اودنوي کال لومړی نيټې پورې سپيتاو ته رسيږی دا موسم دواوروسختې يخنی سره مل وي هرځه دواوري په رنګ پوښل شوي ښکاري زياترې چارې پدې وخت کې ترلې وي اودژمي دموسم مشهورې برخې لويه څله ، وړه څله ،لومړی حوت ،دويم حوت اودريم حوت دی.

لمر لويدل:

سحر هغسې نه دی مازديګر هغسې نه دی
اوس مې زړه بند په ځنو کې دلمرهغسې نه دی(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحقیت ته په کتو چی دلمر دکال په بیلوبیلو څلیزونوکې دمځکې سره بیلې بیلې زوایې نیسې چې دورځې اوږدوالی او لنډوالی لامل کیږي نو دلمر لویدل هم دځایونوله مخې توپیر کوي دګلدرې په سیمه کې لمر لویدل په هغه غره باندې کیږي چی دمرکزی لوړې سطحې سیمې بلل کیږی دغزني ولایت اړونده سیمی بیلوي چې دلوګربابا له څوکې څخه ترګل کوه لمنې پورې فاصله په برکې نیسي چې کارونه یې ډیره کمه ښکاري.

د زانیيو تلل اوراتلل:

موسم بدل دی ښایی چې تللي مرغان بیرته راشي
دخپل وطن ته دکډوالو کاروان بیرته راشي(۱)

زانیی دپسرلی په موسم کی معمولا له پسرلنی اعتدال څخه وروسته دسویل له خوادشمال لورته په مخروطی بڼه جوپه جوپه له سیمې څخه دیوه ځانګړې غږ په لرلوسره په تیریدو کې وي چی دپسرلی دراتلو ننبه بلل کیږی،همدا شان دوی دمنګنی اعتدال وروسته چې دتلې میاشتې سره سمون لري او دمنې دراتلوننبه بلل کیږي نوموړي کاروانونه بیرته په عین مسیر راګرځي نه تنها زانې بلکی یوشمیرنورمرغان هم لکه غچی، شودوپی، ټوری مرغی، چنچونکی مرغی اوداسی نورډول ډول مرغان پدی موسم کی دی سیمی ته راځی اودمنې په راتګ سره ځي.

سرخاب:

سرخاب هغه لنډ مهالی سیند ته ویل کیږي چې دپسرلي له پیله دهوا په تودوالي سره دلکې تیږې ،مینه کوه اوسترتنګي دتنګیو په خوړیواوناونوکې دباران ،ږلی ،واوري ،ژغږری داوریدو دیخچالونو اود پرتوواورو د دویلې کیدو څخه منځ ته راځي او دغوبیي دمیاشتې درارسیدو سره یې اوبه کمې یا وچیږي ،ددې لنډمهالي سیند اندازه ،کچه او وخت هرکال دبیلوبیلو لاملونو له مخې لکه دتودخې درجه،اوربشت اودواوري زیرمې ته په کتو کم یا ډیر توپیر کوي چې دډیروالي اولږوالي له مخې یې د کرنیزکښت پوښښ زیاتیږي اوکمیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرخابو نو نشتون او کمیدل دوچکالی دوړاند وینې ننبې بلل کیږي خو له بلې خوا له داوبو څخه پوره او اغیز منه ګټه هم نه اخیستل کیږي.

مانبام کیدل:

تور مانبام مونو ته مې پرې نه ږدې
ګوره شین سحر کې مې راونغاړه(۲)

مانبام د شپې پیل یا لومړی مرحله ده چې مسلمانانو ته ځانګړی ارزښت لري ځګه چې پدې وخت کې موږ دیوه فرضي وخت لمونځ ادا کوو همدا شان خپل رب ته د دعا لاسونه لپه کوو داخرت اوددنیا په کارونو کې تر پې مرسته اوښښنه غواړو نه تنها دابلکې دروژې په مبارک میاشت کې هم ددې وخت انتظار باسو دا مانبام هم دځمکې د وضعی حرکت سره تړلی چې وضعی حرکت بیا دځمکې دانتقالي حرکت سره داړیکو دلرلو له املـه ثابت نه وي کـه څـه هـم ددغـه توپیرونـو لپـاره سیمیزلښتپانې جوړې شوې دقیقې نه دي ،شمیرې کم دی اوپه هر ځای کې ورته لاس رسی نشته عموما په کلیو اوبانډو کې دختیځ څخه دتورې تیارې راخپریدل چې دشپې دراتک ګواهي ورکړي مانبام بلل کیږي.

سپینې لیکې:

دالیکې چې شمیریې دوې دی یوه یې اوږده پلنه بله یې نری اولنډه لنډه دشمال ختیځ څخه شمال لویدیځ ته په موازي ډول غخیدلې دي عوام یې ددلدل منډه بولي داوړې په شپو کې دلمانبم څخه وروسته دشپې په لومړی برخه کې داسمان په پراخه سینه ښکاري اوستورپوهان یې کهکشان بولي اوګڼ شمیر ستوري یې په ځان کې ځای کړی دی.

وریځې:

تورې وریځې کوړه کوړه پلنې
ترې وتلې دلمر ژیړې ژیړې ستنې(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وريځې په طبعيت کې داوبو دوران دمهم غړي په توګه چې تر اوسه ساينس پدې توانيدلی چې اويا (۷۰) ډولـه وريځې دوی ځانګړنو ته په کتو (رنګ، لوړوالی، پراخوالي ،بڼې، اوږښت، پلنوالی، خوځښت لوری، اونور) بيلې کړي هو چې دغه ځانګړنې نظر موسم ته بدليږي بيلګې په توګه په پسرلي کې تورر نګه ،کم دوامه ،غږلرونکې، بريښنا کوونکې، ټکه غورځيدونکې، عمودي ډوله غوړيدونکې وريځي وي مګر په ژمي کې سپين رنګه، دوام لرونکې، بې غږه، بې بريښنا ،پې ټکې په عمودي او افقي دواړه ډوله غوړيدنکې وريځې دي يومتل هم داسې وايی:

(تورې وريځې ډارول کړي سپينې ارول)

دورته سيمې ته مخامخ ښکاريدونکي غرونه چې ګل کوپه نوم يادیږي چې دلوړوالي اوطبيعت له مخې دکال زياتره وختونه په واورو پټ وي چې په سړو موسمونوکې دواورې پوښښ ترډيره را پروت وي له همدې امله دسيمې پر خلکو يې اغيز له د ټپې ښه ښکاري.

دګل کوه لوړې ژورې
له سر د مه خيژه لرې

باد :

زما اوستا ترمنځ شول غرونه ديوالونه
ديدن دباد په لاس راليږه چې راځينه

باد ديوه ارزشتمن نعمت په توګه دوريځوورنکی، ددانې اومیوې جوړونکي بلل کيږي له بله پلوه دانسانی ژوند ډير پخوا له بادي قوې څخه کار اخيستی دی په سمندرونوکې يی پرې بيړی، په وچه کې يې پرې ژرندې اودهوا له لارې يې غلې دانې دبيلولو چارې پرې چلولې، خونن هم بيا دنوې کيدونکې انژری په حيث دبيلوبيلو موخو لپاره لويه سرچينه ده نه تنها دا بلکې دهغه لګيد لوری چې دپسرلي له پيل وروسته لويدیځ څخه ،په ژمي کې له شمال څخه اود اوړي دورځې له نيمايی وروسته دبړبوکيو دجوړيدو لامل هم هغه څه دي چې موږ ته څليز ښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرغونه(بوډی ټال):
دا هم دکال په ټولو موسمونو کی پرته له ژمی چی واوره په کی اوریږی بارانی وخت کی داسمان په مخ دغیشی لیندی ورته قوس په فضا کې دپرخې یا دبارانې څاڅکو په بڼه داوبو شتون د لمر وړانګو پواسطه تجزیه اوپاشل کیدل ددې لامل کیږي دښکلو رنګونو مجموعه چې دورځې په اوږدو کې دلمر مقابل لوري ته جوړیږي منځ ته راوړي

غله رس ګردونه:
داګردونه چې داوړي په موسم کې د پنځلسو ورځولپاره پیدا کیږي ،دلنده بل اونورو ځانګړتیاوو په لرلوسره دغلواودانو دپخیدو لامل کیږي چی معمولا دچنګابس اوزمري په میاشتو کی وي څرنګه چې په لنډ وخت کې دغلیزو دانو دبدلیدو(تکامل) لامل کیږي نو په همدې اړوند په اولس کې ویل کیږي: "په نهه میاشتو کې نه رسیږي په نهه ورځو کې رسیږي "یا " زیږیی پرینښي شنه یې ربیدلي ".
په پورته متلونو کې اشاره همدغه دغله رس وخت اواغیز ته شوې ده که پدې وخت کې لږځه شنه غنم هم وریبل شي پخیږي.

پلاله سوري کیدل:
پلاله چې دغنم دبوټي د تنې برخې ته ویل کیږي خو پورتنی اصطلاح عموما دغنمو دریبلو په ماناده دا وخت له غله رس څخه وروسته وي دا وخت ځکه دزیاتې پاملرنې وړ دی چې دهوا سړښت ورسره پیلیږي نو په غرنیو سیمو کې دحاصلاتو راټولول پای ته رسیږي خو دتر څنګ د پلالې ځای له اوبو نې اړونې وروسته دمنګنیو کښتونو لپاره لکه اوربشې اوغنم چې دیخنۍ پروړاندې دواوړي تر پریوتو پورې غبرګون ښودلی شي دځارویو دتغذیې یا دراتلونکي کال ته دحاصل ورکونې په موخه کرل کیږي.

دتورو بریښیدل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتوروبرېښدل چې خلک يې دبرېښنا کيدلو ته چې له تالندې سره مل وي وايي دهوا پوهانو په قول دا ډول وريځې قيف ډوله بڼه لري تنها دا نه بلکې دا سمان تنيدل چې کله کله ورسره دټکې لويدل هم وي، چې پس له ژمي دآسمان تنيدل دلومړي ځل لپاره دپسرلي دموسم د پيل يوه علامه ده.

تالنده:

هغه باران يا ږلۍ ته ويل کيږي چې دکال داوړي په موسم کې اوري چې وريځې يې ډير په بيړه ديوه کلي په کچه دا سمان دتنيدلو سره چې تندرونه(ټکې) هم ورسره مل وي چې ځيني وختونه دسر اومال زيان هم اړوي منځ ته راځي داورښت شدت يې زيات،وخت يې کم اودسيلابونو دراوتو سبب کيږي چې حمزه بابا هم وايي:

حمزه پاڅه زلزلې په خيبر راوله
تل ويښ وي تندرونه له برېښنا سره

کنګل کيدل:

که څه هم داوبو کنګل کيدل معمولی خبره ده خودا فزيکی عمليه بيا په ځانګړي موسم کی کله چې دشپې او ورځې برابرښت يا دمنې دځليز له راتلو وروسته رامنځ ته کيږي دسيمې په لوړوغرنيوسيمو کې دکنګلونو لويې کتلې په جوړيدو پيل کوي نه تنها دابلکې کله کله دواوړي اوريدل هم ورسره وي چې په سيمه کې دسړه موسم دپيل نښه شميرل کيږي.

ژله:

چې دژمي ځانګړي نښه بلل کيږي،دهيوادپه لربر کی ويونکی لري عموما دااصطلاح چې دژلوينتی يا دژلوينتو شپو مجموعه ده چی دلمړې کال دمرغومی له پنځه ويشتمې نيټې څخه دکب تر پنځمې نيټې پورې دوام کوي دخپلو ځانګړتياووته په کتووچه،لمده،وړه اولويو ژلوباندې ويشل کيږي همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې هوا تر اندازې یخه وي چې په ډیری خونو کې اوبه دننه په لوښو کې کنګل کیږي ،واورې په پریمانه کچه اوریږي اوسخت بادونه ورسره مل وي.

برله:
برله دکلیمې جوړښت چې دباد دطبعی ځانګړتیاوو ته په کتو له هسک لورځخه ښکته لورته دی چې ددرې باد دی دشمال څخه په جنوب غرب (دغزنی) لورته په لمرې ورځو کې لګیږي چې د ژمي په موسم کې یې شدت زیات وي،دواور ودوړلو لامل کیږي چې له املې یې تګ راتګ چارې هم له خنډونو سره مخ کوي اوځانګړونوته یې په کتو دنوي کیدونکې انرژی مهمه سرچینه ده.

د حوت راختل:
کب دکال وروستی میاشت ده چې لږبرخه یې څله په بر کې نیسی له څلې وروسته دکمکی حوت وخت رارسیږي چې ننبې ننبانې یې دځمکې څخه تاوونو را وتل دي کله چې دا اندازه زیاته شی دلوی حوت نومول کیږي چې عموما دکب دمیاشتې له پنځلسو ورهاغه خوا پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فالونه

د انګیرنو بل ډول فالونه دي په فالونو کې ځینې کسان په دې باور دي چې فال له طالع سره نیغه ګنډه خوړلې ده یا نې هغه څوک چې طالع یې سمې وي نو فال یې هم سم راخیږي خو فالل د چا په برخلیک کې مثبت او منفي اغیز نشي کولای کولای یوازې په هماغه لومړی شیبه کې پرې د فالوال زړه ښه کیږي او یا خفه کیږي ، فالونه او فال اچول اکثرا اومعمولا دقدر د ښې شپې په شپه د پیغلوټو نجونو لخوا د قول په ادآ سره ترسره کیږي او دیو چا په هغه (نمونه) چې دده په نامه په منګي کې اچول شوې ده د قول په بنا فال نیول کیږي او ویل کیږي ، په دې ډول چې د را ټولو شویو نجونو څخه به له یوې نجلۍ نه موقتي ناوکۍ جوړیږي شال پرې اچول کیږي او ترهغه لاندې به دناوکۍ پخوا پورې یو منګۍ چې تر نیمایې پورې به له رنو او پاکو اوبو ډک و اینبودل کیږي او په منګي کې به دحاضرو او غایبو کسانو لپاره (نمونې) اچول کیږي چاته به دا نه وي معلومه چې دا نمونه د چا شوه او هغه د چا شوه ؟ علی الخصوص ناوکۍ ته ، نمونه به یوازې خپل خاوند پیژني او یا هغه څوک چې د بل لپاره یې په منګي کې نمونه اچولې وي ، خور ورور ته ، مور زوی ته ، ښځه خاوند ته او پیغلوټېنجونې خپل دژوند په نا معلوم ملګري فال نیسي ، لنډه دا چې په منګي کې اچول شوې نمونې له ګوتمۍ ، کوچنۍ چاکو ، بنګړې ،چارګل آیئنې ، غټې تنې ، ګوت مو ، ږمنځ ، قیچي ګیراګانو بنګړي او نورو څخه عبارت وي او بیا فال پرې اچول (نیول) کیږي کله چې فال واچول شو نو ناوکۍ له منګي څخه یوه نمونه را وباسي اوهغه په خوا پورې ناستې ټنګوړې ته ورکوي بخت طالع که دچا فال ښه وي نو د کوټې په کنج کې لوړ خوشحاله کښیني او که د چا فال خراب را وخیژي نو فالوال خفه او ناستې نجونې ورباندې ملنډې وهي.

د فال په اچولو او دنمونې په رایستلو ډیرې خندا وې کیږي ، په تیره بیا په دې فال چې ووایې (آشړي با شړي ښکته زیږه غوا شړي) کله به چې دا قال د چا په فال را وخوت نو خندا وې به وې او که به دا فال چې ، که ګل دی دریدي دی لایق

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تورپیکي، د چا په طالع را وخوت که به پیغله وه یا ځوان نوډیر به خوشحالېدل او ځان به یې بختورګانه.
دفالونو نور قولونه به داسې وه، نه ږغ لرم نه سپاره روزي غواړم په تیاره، د تیر اوږه دریږي مرغلرې ترې تویږي، که ګل دی د سنځلې دی لایق د پیغلې نجلې، نه کرم نه ریږم سپیرې څټې اړوم، په شید یاره کې دا مونه که تر دې دامو را تیر شوې پسرلی دی زیږ ګلونه.•

• (۲۳) ۱۲۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

متلونه د هوښیارو ذهنونو زیږنده وي د متل ویونکي او وخت هم چاته نه وي معلوم ، متل خام او د زمان تابع کلام هم نه شي واقع کېدای ، پښتو متلونه په ټولو پښتنوو ګړو شریک دی او هیڅ قام په خپل نامه قومي متلونه نلري او که د کوم قام نوم په متل کې یاد شوی وي نو متل د هغه قام نه دي لکه (توري پورغواړي افریدي نورغواړي) دا متل نه د افریدیو دی او نه هم توریو یوازې د دغه قومونو نومونه پکې یاد شوي او د جوړیدو او استعمال وجه یې داده چې مثلا په (لانجه کې را ښکیل دوې ډلې دریم ګړیو ته ناستې وي او هر ډله د ځان په ګټه لوړې او ډیرې غوښتنې ولري او ځان حق په جانب وګڼي دریم ګړي د دوی تر منځ د لانجې له حل عاجز شي نو وایي عجبه ده توري پورغواړي افریدی نورغواړي) خو اصلا متل د کلام د تائید لپاره د کانې کرښه ده کله چې د چا په خبره او یا عمل متل تیرشي که یې په ګټه وي یا زیان مني به یې ځکه متل هغه تجربه ده او پخه پرځای خبره ده چې هیڅ بدلون نه مني

د متلونو یو څو نمونې په لاندې ډول دي .

(ژرنده که د پلار ده هم په وار ده)

دغه متل د عدل او نیاو د تطبیق لپاره استعمالیږي او چاته د دې اجازه نه ورکوي چې د بل چا حق وخوري اویا له چا سره زیاتی وکړي دغه متل حق ته د دعوت لپاره هم استعمالیږي او ورځنیو پیښو کې ډیر استعمالیږي.

اوبه په ډانګ نه بیلیږی

دغه متل د دې لپاره استعمالیږي چې وغواړي دیو چا ترمنځ بیلتون او یا د دو بې روح څیزونو ترمنځ اشتقاک طلب شي خو ډیری د انسانانو ترمنځ استعمالیږي یانې که څوک دچا په منځ کې شیطانت کوي نو دریم کس ورته وایي د دوی ترمنځ ؛(ټکټکه) مکوه دوی سره خپلوان دي (اوبه په ډانګ نه بیلیږي) ستا پر مداخله دوی نه دوه ځایه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خپله لاسه ګله لاسه) چې څوک د بل له احتیاج نه خلاص یو کار وکړي او نورو ته خوند ورکړي نو وایې خپله لاسه ګله لاسه ، څومره ښه وشول چې په خپل لاس یې دغه کار ترسره کړ

(له یوه لاسه ټک نه خیژي) دغه متل ددې لپاره استعمالیږي چې څوک د یوه داسې ټولنیزکار د سرته رسولو تکل وکړي چې هغه د عام ولس په خیر وي خو په یوازې سریې سرته رسول سخت وي نو خلک متل کوي راځی چې ورسره ملګري شو له یوه لاسه ټک نه خیزي.

(ژوند مرغه نه دي چې راشین شي)

دا متل خلکو ته د خطر زنګ دی او دیته یې متوجې چې په ځوانی کې د الله بندګي او د الله د مخلوق خدمت وکړه کله بوډا شوې نو بیا د څه په وس نشته ، ځکه ژوند مرغه نه دی چې را شین شي.

(خپل خرنلري د بل په آس پورې خاندي) دا متل ددا سې چا لپاره استعمالیږي چې د بل په شتمنیو پورې خاندي نو خلک وایې پخپله خر نلري د بل په اس پورې خاندي

(خپل عمل د لارې مل) دا ډیر مشهور متل دی اوددې لپاره استعمالیږي چې یو څوک که ښه کار کوي او یا بد هغه ورسره ملګری وي که څوک ښه کوي ښه به ګوري او که بد کوي بد به وینې.

(چې څه کري هغه به ریبي) دغه متل هم برنې متل ته روته دی په دې متل کې زیاتره د پلار مور سره سلوک ته اشاره کیږي که د پلار سره دې د خپلې ځوانی په دوران کې ښه کوي نو ښه به ریبي او که بد کوي ته به هم له خپل اولاد نه په بودا توب کې بد ګوري.

(د زمري غار بې هډوکي نه وي) دغه متل ددغه لپاره استمالیږي چې څوک له یوچا نه دیوې تمې په اړه هیله من او ناهیلی وي نو نور ورته وایې د زمري غار بې هډوکي نه وي دا تمه دې ترسره کیږي.

(بازخانه بې بازه بې بازه نه پاتیږي) دغه متل داسې مفهوم ارایه کوي چې په کومه کورنۍ کې چې کوم تکړه او غیرت مند کس تیر شوی وي نو د زمانې په تیریدو سره بیا هم په دې کورنۍ کې یو داسې کس راپیدا کېدای شي چې د خپلو پخوانیو بازانو ځای ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منې ګل مشاعره

د ملي هدف اونيزې له آرشيف څخه۱۳۹۴ لمريزکال

د منې ګل دودیزه کلنۍ مشاعره د وردګ فرهنګیانو د غوره کلتوري کړنو یوه بله مهمه لاسته راوړنه ده. د منې ګل مشاعره له نن څخه څوارلس کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د شاعرانو او فرهنګیانو له خوا د مصطفی حماس په مشرۍ رامنځته شوه. د منې ګل مشاعرې لومړۍ ناسته د وردګو په بند چک ولسوالۍ کې د لنګر شګې ته څیرمه د منو په یو بڼ کې رامنځته شوه چې د وخت والي عبدالجبار نعیمي، د ولسي جرګې یو شمېر غړیو، سیاستوالو او د شعر او ادب سلګونو مینه والو پکې په ډېر شور او ځوږ سره په ځانګړې علاقمندۍ ګډون وکړ او په ازاده فضا کې پکې هر راز، انتقادي، وطني، عشقي شعرونه او مست مست غزلونه وویل شول. وروسته دغه مشاعره په نوبتي شکل نورو ولسوالیو ته هم وغځیده، خو د امنیتي ستونزو په زیاتیدا سره منې ګل مشاعره مرکز میدانښار ته راغله. په منې ګل دودیزه مشاعره کې د هیواد دلرا وبر څخه هرکال له ۱۰۰۰ تر ۲۰۰۰ پورې شاعران او د شعر مینه وال ګډون کوي، په دې مشاعره کې پر شاعرانو سربیره لوړپوړي چارواکي او سیاستوال هم ګډون کوي او له ویرې او سانسور پرته پکې د شعر په بیلابیلو ژانرونو کې شعرونه ویل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منې ګل مشاعرې مالي لګښت پخوا د شاعرانو او ځايی پانګوالو له خوا ورکول کيدا ، وروسته د ولايت د والي حليم فدايی په مالي لګښت د ولايت د مقام او اطلاعاتو او کلتور رياست په ګډو هلو ځلو جوړيده ، خو په دې وروستيو کلونو کې يا ده مشاعره د وردګو د اطلاعاتو او کلتور د رياست په هلوځلو او مشرۍ جوړيږي چې هر څوک پکې ګډون کولای شي.

منې ګل دوديزه کلنۍ مشاعره اوس د هيواد او سيمې په کچه پيژندل شوې مشاعره ده ، دغې مشاعرې اوس خپل خاص ځای نيولی او پيل يې د ولسمشر په پيغام سره کيږي. د بيلګې په توګه د وروستۍ (۱۴ کلنۍ) دوديزې مشاعرې په اړه د ولسمشر محمد اشرف غني پيغام دلته راوړو چې په اړه يې ليکل شوی دی:

<u>د څوارلسمې منې ګل دوديزې مشاعرې د جوړيدو په مناسبت د افغانستان د جلالتمآب جمهور رييس پيغام</u>

خوشحاله يم چې ميدان ښار يو ځل بيا د منې ګل د لويې مشاعرې کوربه دی. دغسې لويې کالنۍ مشاعرې د هيواد د مختلفو ولايتونو د فرهنګيانو او ادبدوستانو د ليدنو کتنو او له يو بل سره د هنري تجربو د شريکولو فرصت برابروي او نه يوازې د ادب او کلتور له ودې سره مرسته کوي بلکې د افغانستان د خلکو تر منځ د تفاهم په زياتولو او د ملي وحدت په ټينګولو کې هم نقش لوبوي .

زه د ميدان وردګو ولايت له فرهنګي ټولنو ، ادیبانو او د اطلاعاتو کلتور له رياسته مننه کوم چې د منې ګل مشاعرې د جوړيدو بندوبست يې کړی دی او دا زمينه يې مساعده کړې ده چې د مختلفو ولايتونو شاعران او فرهنګيان له يو بل سره شريکه کلتوري مېله ولري.

امید دی چې د منې ګل ۱۴ مه کالنۍ مشاعره او کلتوري مېله د يوې ګټورې عنعنې په حيث وپالل شي او کال په کال يې په کيفيت کې بهتري راشي.

د افغانستان د اسلامي جمهوريت جمهور رييس محمد اشرف غني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدني او کلتوري ټولنې

۱ – عهد ادبي او کلتوري ټولنه
۲ – د جغتو مدني او کلتوري بهير
۳ – د خواخوږي ادبي او کلتوري ټولنه
۴ – د وردګو ځوانانو ادبي ټولنه په ۱۳۸۴کال کې د هاشم شپراني په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۵- د وردګو د خلکو د يووالي ټولنه:
دغه ټولنه په ميدان وردګو ولايت کې د امان الله عالمي په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۶ -دوردګود معيوبينو اجتماعي ټولنه:دغه ټولنه په ميدان وردګو ولايت کې د محمد الله په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۷ - دافغانستان د مبتکرو نښځو ټولنه:د ګل اندام دنيا په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۸ – د چک ادبي بهير
۹ – د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۰ - د ژورنالستانو اتحاديه
۱۱ – د ځلاند هنري او تربيوي ټولنه
۱۲ - خويندو يون ټولنه
۱۳- د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۴ - د اخلاص مدني ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ - جغتوادبي اوعلمي ټولنه په ۱۳۸۹کال کې په میدان وردګو ولایت کې د عبدالمتین په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۱۲ د اخلاص ټولنه
۱۷ - د وردګ فرهنګي خوځښت
۱۸ – سوله پالو ځوانانو ټولنه
۱۹ – د غازي کریم خان ولسي شورا
۲۰ – فکري سمون
۲۱ – د وردګو قومي عالي شورا
۲۲ - د وردګو ولسونو ټولنیزه شورا
د روشنې موسسه:
۲۳ - د ډاکټر روشنک په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۲۴ - دخواږې علمي ،فرهنګي اوادبي ټولنه:
یادې پورته ټولې ټولنې د حامد کرزي په مشرۍ د حکومت له رمنحته کېدو وروسته په ببلابېلو کلونو کې رامنځته شوې دي.

رسنۍ

د وردګو سیمه کابل ته د نږدې والي له امله زیاتې رسنۍ نلري ، خو هغه رسنۍ چې وخت ناوخت یې پر دې ولایت کې خپرونې کړي یا یې اوس هم فعالیت دوام لري په لاندې ډول دي:
الف- غږیزې رسنۍ
ملي رادیو. د وردګو ملی رادیو نشرات سیمه ییز دی یعنې د ولایت په څو محدودو ولسوالیو کې اوریدل کیږي، له یوې خوا د وردګو سیمه جګ جګ غرونه لري له بلې خوا د وردګو سیمې ته د مرکزي اداري د کمې پاملرنې او کمو امکاناتو له امله چارواکي په دې نه دي توانیدلي چې یاده رادیو غښتلې کړي څوپه ډیرو سیمو کې واوریدل شي،ځکه چې د وردګو ملي رادیو تر اوسه په ایف ایم څپو په شوارو کې دوه نیم ساعته خبري، ادبي او معلوماتي خپرونې لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې هڅه روانه ده څو د یادې راډیو خپرونې د کیفیت او پریکوینسي له پلوه غښتلې شي.
د وردګو ملي رادیو تلویزیون ۱۱ تنه کارکوونکي لري په ۳ ،۴ ،۵ ،۲، ۷ او اتمو بستونو کې په کم معاش کار کوي.
تجلا رادیو تلویزیون:
تجلا خصوصي رادیو تلویزیون د ۱۳۹۱ کال د زمري یا اسد له ۲۸ نېټې را په دې خوا په ایف ایم څپو په خپرونو پیل کړی دی، یاد رادیو تلوزیون اوس په شوارو ز کې ۱۲ رادیویی خپرونې لري ، تمه کیده چې د دې رادیو تلویزیون تلویزیوني اړخ به هم فعال شی خو په وروستیو کې د دې رادیو د مشر انجنیر محمد عمر حلیم د مړینې له امله د تلویزیوني نشراتو د پیل کیدا هیلې په ناهیلیو بدلې شوې دي.
د یووالي غږ رادیو
د یووالي غږ راډیو د وردګو د سیدا باد په ولسوالۍ کې په ایف ایم څپو نشرات کوي، د دې رادیو موسس او مسول مدیر حضرت الدین نصرت دی، یاده رادیو د امکاناتو د کموالي او اقتصادي ستونزو له کبله تر اوسه په دې نه ده توانیدلې چې ۲۴ ساعته منظمې خپرونې ولري، په هر حال یاده رادیو د نورو رادیو ګانو په پرتله ځواکمنه او خپرونې یې نسبتا منظمې دي. د یووالي غږ راډیو د سیدا باد ګڼ میشتې ولسوالۍ څخه خپرونې کوي، یو الی غږ رادیو په سیدا باد سربیره د چک ولسوالۍ او لوګر د سجاوند په ځینو سیمو کې هم په ایف ایم څپو اوریدل کیږي.
ب- چاپې رسنۍ:

د وردګو اطلاعاتو او فرهنګ ریاست له آرشیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ملي هدف) د اطلاعاتو او کلتور د ریاست خپرونه دا اونیزه د ۱۳۸۲ کال راهیسې د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست له خوا خپریږي، ملي هدف د چاپ له پیل تر اوسه څو ځله له چاپه پاتې شوې ده ، په وروستیو کې په دې اداره کې د بې غوریو او ګډوډیو له امله پوره درې کاله یعني له ۱۳۸۹ تر ۱۳۹۱ کال پورې له چاپه پاتې وه ، خو له نیکمرغه د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست ته زماله تګ سره سم د دریم ځل لپاره په نوې بڼه د چاپ په ګانه وپسولل شوه او اوس له تیرو څلورو کلونو راهیسې په منظمه توګه په څلورو مخونو کې چاپیږي، زه چې دا معلومات لیکم ، د دې اونیزې ۱۸۵ ګڼه ترچاپ لاندې ده.

ملي هدف چې یوه خبري، ادبي او ټولنیزه خپرونه ده دریم مخ یې د شعر او ادب مینه والو ته ځانګړی شوی دی چې هر شاعر او د قلم څښتن پکې خپل ځان لیدلای شي او خپل احساسات او فکر نورو ته رسولای شي.

د دې اونیزې لپاره تر ټولو ستر خنډ د بودجې نشتوالی دی، چې له امله یې کله ناکله دغه اونیزه یوه یا دوې اونۍ ناوخته چاپیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غښتلي ځوانان جریده د غښتلي ځوانان لومړۍ ګڼه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوه، د دې مهالنۍ خپرونې موسس او د امتیاز خاوند محمد اورنګ مختار دی او مسول مدیر یې محمد نسیم رسا دی.

غښتلي ځوانان: خپرونه لکه چې له نامه څخه یې ښکاري د ولایت په کچه د هغو ځوانانو په اړه لیکنې او معلومات خپروي، چې په یو نه ی لحاظ له نورو غښتلي او ځواکمنو وي، د غه خپرونه د ځوانانو د استعدادونو د ودې لپاره یوه په زړه پورې خپرونه ده، چې له لارې یې د دې سیمې خلک کولای شي خپل پوهه او غښتلي ځوانان وپیژني او د دې ځوانانو له تجربو نور ځوانان ګټه پورته کړي.

ویښ: ویښ د وردګو د ځوانانو لپاره یوه بله ۱۵ ورځنۍ خپرونه ده، دغه خپرونه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۱ کال کې د وخت د والي محمد حلیم فدایي د واکمنۍ پر مهال د وړې یا سنبلې په اووه ویشتمه نیټه له چاپه را ووتله، د یادې ۱۵ ورځنۍ خپرونې د تاسیس موخه د سیمې د ځوانانو سیاسي ویښول او د جګړې له اور څخه چې قربانیان یې تر ډیره ځوانان دي د سولې خواته رابلل دي و، ویښ ټولنیزه سیاسي او فرهنګي خپرونه وه، چې په څلورو مخونو کې په رنګه کاغذ په ښکلې بڼه د زر تیراژه په شمېر چاپیدله.

د ویښ خپرونې موسس او مسول مدیر محمد اورنګ مختار دی، چې دا مهال د مالي اماناتو د نشت له امله له چاپه پاتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینې که څه هم چې ډیره چاپ نه شوه او د ځینو مغرضو او خودخواه اشخاصو له خوا له ستونزو سره مخ شوه، خو په ډېر لږ وخت کې یې ډېر نوم او شهرت پیدا کړ.
منې ګل کلنیزه مشاعره چې د وردګو او میدان د کلتوري یون، د دې ولایت د مقام په ځانګړې توګه د اطلاعاتو او کلتور دریاست په مشرۍ د حکومتي چارواکو، عامو وګړو او د هیواد د نورو ولایتونو د یو زیات شمیر لیکوالانو، شاعرانو او مینه والو په ګډون د هر کال د پسرلي په موسم کې د وردګو او میدان د ولایت په مختلفو سیمو کې تر سره کیږي.
ګودر مجله (چې د ښځو چارو ته ځانګړې شوې ده او له چک څخه خپریږي، په دغه مجله کې اکثره د ګودر دغاړې کیسې او د میرمنو او نجونو هغه کیسې دي چې دهغوی ترمنځ د ګودر په غاړه ویل کیږي، خو د دې کیسو ژبه خوږه او هنري ده چې د ټولو پښتني ښځو د زړه راز پکې په هنري ژبه لیدلای شو. د (ګودر) مجلې لیکوالې روښنا وردګ ده چې د همدې ولسوالۍ د سرپوښ د کلي اوسیدونکې ده، روښنا اوس مهال له هیواده بهر اوسیږي.
شپیلۍ مجله
شپیلۍ مجله د چک ولسوالۍ کې د میدیو تیک په فرهنګي مرکز کې چاپیدونکې مجله وه...
جلګه مجله د وردګو د سیمې اړوند یوه بله سیاسي، ټولنیزه اوادبي مجله ده، د دې مجلې مسول مدیر انجنیر محمد یعقوب ولسمل دی.
منه مجله د منې مجلې مسول مدیر ښاغلي ګل اغا احمدي دی، دغه ادبی، ټولنیزه او کلتوري مجله تر اوسه پورې هره میاشت په منظمه توګه چاپیږي.
وردګ د وردګو ځوانانو خپرونه ده
ګوربت مجله
وردګ مجله
جغتو مهالنۍ
وړانګه مجله
فیزوان مجله
ځلانده راتلونکی مجله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱) لرغوني سيمې او ځايونه

عکاس: محمدنسيم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د فرهنګي ميراثونو د ساتنې مدېر

د کلاخ بُوتان

دا چې د وردګو ولايت په جلګه ولسوالۍ کې ډېرې لرغوني سيمې او آثار شتون لري خو د سا تنې او بيا رغونې په برخه کې ورته دولت هېڅ پاملرنه نه ده کړې. دا بوتان چې يو د لوی بُت او بل هم د وړوکي بُت په نومونو باندې يادېږي د کلاخ په کلي کې موقعيت لري، نومورې بُتان د وخت په تېرېدو سره د خلکو و کينډل شول چې د وړوکي بُت نښې د منځه تولو په حال کې دي. دا چې لوی بُت نسبتاً روغ ښکاري خو بدبختانه چې د نومورې کلي يو تن ورځخه د غوجلې په توګه کار اخلي او خپل مالونه په کې ساتي، نومورې بُت چې د لوې ګمبزې يا برج په شان جوړښت لري او په ښکلي ډيزاين سره له وړو او نريو ډبرو څخه جوړ شوی چې په ليدو يې سړی حيرانېږي.

نو مورې بُتان د جلګې ولسوالۍ له عمومي سړک څخه تقريباً دوه کيلو متره لرې ښي لوري ته په يوه ښکلي او زرغونه ځای کې چې په باغونو پوښل شوې ده موقعيت لري، وړوکی بُت د لوی بُت جنوب شرق لور ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غونډې باندې ودان شوی او د لوی بُت شاوخوا ډبرې کیندنې شوې دي.

د چتو کافر کلا

نومورې کافر کلا د چتو په کلي کې موقعیت لري له دې امله یې خلک د چتو د کافر کلا په نوم یادوي دا لرغونې کلا د یوې اوږدې او لورې غونډۍ په سر ودانه شوې ده، د دې کافر کلا جنوب لوري ته د جلګې ولسوالۍ عمومي سړک پروت دی په عمومي توګه د نومورې کافر کلا درېیو اړخونو ته زرغونه سیمې او باغونه دي یوازې دا غونډۍ د لویدیځ لور ته له لوی غره سره تړلې ده.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

د چتو کافر کلا په یوه ډبر مهم ځای کې واقع ده چې د همدې کافر کلا په واسطه دوې درې له یو بل څخه بېلېږي، د نومورې کافر کلا شمال لور ته یو سیند او جنوب لور ته بل سیند له پاکو او پربمانه اوبو څخه ډک وي، تقریباً د کافر کلا جنوب شرق خوا ته له یو بل سره یو ځای کېږي چې د سیندونو د یو ځای کېدو ساحې ته دو آب ویل کېږي، دغو سیندونو دې سیمې ته طبعي ښکلا ور په برخه کړې ده، د یادې کافر کلا لوري ته نږدې د بابک په کلي کې د غازي عبدلکبیر خان په نوم یو لویه لېسه شتون لري.

د چتو کافر کلا ډبر لرغونی تاریخ لري چې په دقیقه توګه یې چا تر اوسه نېټه نه ده معلومه کړې چې په کومه زمانه پورې اړه لري، ځکه نومورې کافر کلا ته نږیوال لرغون پوهان نه دي راغلي چې دقیقه نېټه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وټاکي، دا چې خلک ورته د کافر کلا نوم کاروي ښایی علت یې دا وي چې د اسلامي دین له را تګ څخه وړاندې وو دانه شوې وي دا کافر کلا د یوې لویې نظامي اډې بڼه لري چې د لوړې او خطرناکې غونډې پر سر داسې قوي او لوی لوی دېوالونه راتاو شوي په نومورو دېوالونو کې لوی لوی برجونه د نظامي پوستو په شان ودان شوي دي چې په لیدو یې خلک هېرانېږي.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

د سیمې د سپیرې چې کیسې کوي او دا کیسې ورته له نیکو را پاتې دي وایي کله چې دا دیوالونه او کافر کلا جوړېده خاوره به یې ورته دومره پخوله (جوړوله) چې یوه پنډه پخه خاوره به یې تول (وزن) کړه بیا به یې د څلورویشتو ساعتونو له پاره په اوبو کې اېښودله که به د نومورې خاورې وزن زیات شوی او یا هم له یو بله جدا شوې وه نو ټوله خاوره به یې له سره ورته پخوله کېدای شي همدا لامل وي چې تر اوسه یې جګ جګ دیوالونه د سختو واورو او بارانونو په مقابل کې پاتې شوي دي.

دا چې لرغونې سیمې او ځایونه څومره ارزښت لري او د یوه هېواد تاریخي ارزښت هم د لرغونو سیمو او آثارو څخه معلومېږي، او دولت مکلفیت لري چې لرغوني ځایونه ترمیم او ساتنه یې وکړي ځکه د هېواد تاریخ له همدې لرغونو سیمو سره تړلی دي، خو بدبختانه چې دولت ورته هېڅ پام نه دی کړی. د سیمې ډېری خلک یې په ارزښت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېږي خپل سرې کيندنې په کې کوي دا خو لا پرېږده چې ځينو کسانو د نومورې کافر کلا ځينې ساحې ورانې او د استوګنې کورونه يې پکې جوړ کړل لويې لويې سمڅې يې پکې ووهلې، مالک او غمخوار يې نشته څوک يې پوښتنه نه کوي چې په څومره خراب حالت کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد خیلو کافر کلا

دا لرغونې کلا چې د احمدخېلو کلي جنوب او د سلطان خېلو کلي ختیځ او تېمورخېلو کلي لویځ کې موقعیت لري نومورې لرغونې کلا د جلګې ولسوالۍ ته مخامخ په یوه لوړه غونډۍ باندې ودانه شوې ده، یاده تاریخي کلا د له منځه تلو په حال کې ده چې زیاتره برخه یې ورانه شوې او لږ ډېوالونه یې تر اوسه له لرې واټن څخه معلومېږي که ورته پاملرنه ونشي د څو کلونو په تېرېدو سره به یې نښې نښانې له منځه ولاړې شي

د اورمړو کافر کلا

نومورې کافر کلا د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ لوېدیځ ته په یو (۱) کیلومتري کې موقعیت لري، د یادې کافر کلا ختیځ ته د احمدخېلو کلي لوېدیځ ته یې د اورمړو کلی شمال ته یې د کتب کلی او جنوب ته یې د تبک کلی پورت دی. نومورې کافر کلا ته ځینې خلک د کتب کافر کلا نوم او ځینې ورته د اورمړو د کافر کلا نوم کاروي زما په اند ورته د اورمړو کافر کلا نوم غوره دی ځکه نومورې کلي ته ډېره نږدې ده.

د اورمړو کافر کلا په داسې خطرناکه ځای باندې جوړه شوې ده چې یوازې له یوه لوري څخه لاره لري او نورو خواوو څخه د ور ختلو هېڅ امکان نشته، نومورې کافر کلا د یوې قوي نظامي اډې بڼه لري او په دې کلا کې له نظامي مهارت څخه کار اخیستل شوی چې دوښمن نشي کولی په یاده کلا باندې د نظامي بریدونو له لارې بریالی شي، نومورې کلا تقریباً له سیند څخه ۱۰۰ متره لوړوالی لري.

د اورمړو د کافر کلا د لرغونتوب په اړه دقیق سند په لاس کې نشته چې په کومه زمانه پورې تړاو لري خو له داسې ختیې او ډېرې پکې کارول شوې دي چې په نن زمانه کې هم خلک ورته ګوته په غاښ پاتې کېږي، په دومره لوړه ارتفاع او خطرناک ځای کې یې دا قوي ډېوالونه څنګه او د کومو وسایلو په واسطه جوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي. د نوموړي کافر کلا په داخل کې په دېوالونو باندې داسې نقشې او رسمونه کارل شوي چې په لیدو یې خلک هک پک پاتې کېږي او د پخوانۍ زمانې په نقاشانو او معمارانو باندې آفرین وایي.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

خو ډېر د افسوس ځای دی چې خلک او دولت په ارزښت او اهمیت نه پوهېږي او یا دا مسؤلیت نه احساسوي، دا چې لرغوني سیمې آثار د یوه ملت او هېواد لویه شتمني شمېرل کېږي نو په کار ده چې سالمه ساتنه او پالنه یې وشي ورانې برخې یې ترمیم د خپل سرو کیندنو مخه یې ونیول شي ځکه ډېری خلک یې د مادي لاسته راوړنو په خاطر پکې کیندنې کوي خو د نظارت او ساتنې له پاره یې څوک نشته چې خپل•

• (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښتکې بُوتان

عکاس: محمنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

نوموړي بُوتان د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د دښتکې په کلي کې د عمومي سرک ښي لور ته په ۱۰۰ متري کې موقعیت لري، د دښتکې بُوتان له ډېرو لرغونو آثارو له ډلې څخه دي او په ځمکه کې تقریباً ۴۰ متر ژور جوړ شوي دي نوموړي بُوتان په ډېر ښکلي ډېزاین او لوړ مهارت سره جوړ شوي د دغو بُوتانو زینې له ډېرو نریو او هوارو ډبرو څخه په پاخه او اساسي توګه جوړې شوې دي په دغه سیمه کې دوه بُوتان جوړ شوي چې یو ته یې لوی او بل ته کوچنی بُت وایي دغو بُوتانو ته اوس نړدې کورونه هم جوړ شوي دي.

نوموړو بُوتانو ډېرې برخې د خپل سرو کیندنو له امله ورانې شوې او خلکو په دې تمه پکې کیندنې کړې دي چې قیمتي توکي به پکې پیدا او وروسته به یې په لوړ قیمت و پلوري او په واسطه به یې ډېره پانګه تر لاسه کړي خدای خبر چې چا ته به څه لاسته ورغلي وي او کنه خو بدبختانه زموږ لرغوني آثار او تاریخ یې له خارو سره برابر کړی، خو د لرغونتوب په اړه یې ډول ډول روایتونه شته د ځینو روایاتو په اساس یاد بُوتان له اسلام دمخه دلته رغول شوي او آن تردی چې ځینې یې د زردشت په زمانه پورې تړلي ګڼي.

اوس مهال نوموړي بُوتان په ډېر بد حالت کې قرار لري چې په لیدو یې له سترګو اوښکې بهېږي چې ولې د خپلو آثارو په ارزښت او اهمیت باندې نه پوهېږو، خو له بده مرغه څومره چې د سیمې خلک یې په ارزښت نه پوهېږي دولت یې هم خپل مسئولیت نه پېژني یا په خپلو دندو کې غفلت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکاس: محمنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

ارګ

دا لرغونی ښارګوټی د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د کنج د کلي په ساحه کې د عمومي سرک په سر پورت د دې لرغوني ښارګوټي ختیځ ته د موکې کلی، لوېدیځ ته یې دادا خېلو کلی، شمال ته یې د لوی غر او دښته او جنوب ته یې د کنج کلی پروت دی.

عکاس: محمنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

دغه ارګ چې د یوې لویې پادشاهۍ ننبۍ ننبانې موږ ته په میراث پرې اېښې دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغوني تاريخ استازيتوب کوي او په دغه سيمه کې لوی لوی مدنيتونه تېر شوي دي، په عمومي توګه د جلګې ولسوالۍ ټول لرغوني ځايونه د اوبو له سطحې څخه په لوړه ارتفاع کې د قوي نظامي سنګرونو په شان او په پرمختللی نظامي تخنيکي مهارت په کې کارول شوی دی. ترنومورې ارګ دوې قوي ختيځې کلا ګانې تاو شوې دي او د دغو کلا ګانو په منځ کې تقريباً ۴۰ متر فاصله موجوده ده او هرې کلا په دېوالونو کې نظامي (امنيتي) برجو په ۴۰ يا ۵۰ متری کې په پاخه او اساسي ډول جوړ شوي، چې دغو کلا ګانو ته په کتو دا جوتېږي چې په نومورې ولسوالۍ ترټولو لرغونو سيمو دغه مهم مرکز تېر شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوات ډبرلیک

د وردګو ولایت د هېواد د نورو ولایتونو په څېر ډېرې تاریخي سیمې او لرغوني اثار لري، خو له بده مرعه دغه سیمې یا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پېژندل شوي او یا که پېژندل شوي هم دي د یو شمېر وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کیندنې پکې تر سره شوې او یا یې هم ارزښتناکه تاریخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دي ددغه ستر ولایت ځینې هغه تاریخي سیمې چې تر دې دمه یې د کورنیو او بهرنیو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لږ او ډېرې موندنې یې په هغې کې تر لاسه کړې دي درپېژنو. خو د یادولو وړ ده چې دا یوائې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندې قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخیزه څېړنه وشي څو ددغې لرغونې سیمې تاریخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتیبه د خروشتي دورې تر ټولو مهمه کتیبه شمېرل کېږي او د وردګو ولایت د خوات له سیمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتیبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خروشتي لیکنو له مهمو کتیبو څخه یوه هم د خوات مشهوره کتیبه ده، چې په یوه لوی ډبرین لوښي باندې چې د ۱۸۳۸ مېلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسیون Ch.Masson له خوا د وردګو د خوات له سیمې څخه د برتانیې د لندن موزیم ته لېږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښي تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره ښېل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۲۹-۱۸۲ مېلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده.•

• (۱۲) ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه

له دغې سیمې څخه هم یو شمېر لـه ګڼ څخه جوړ شوي اثار چې کښدای شي پـه څلورمې او پنځمې مېلادي پېړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا لـه همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لېږدول شوي دي. د سیمې د اوسېدونکو پـه وینا د دې سیمې ډېر شمېر مجسمې پـه بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.

د قدرمن استاد زبیر شفیقي پـر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې دري مترہ پلن ډبوالونه لري در دري سوه کالـه پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمېرل کښدای شي. د دې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډېر شمېر سیمو کې داسې لرغوني اثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس نه دي راغلي.•

(۱۲) ۴۸ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک د نهه برجه لرغونې کلا

د وردګو د چک په ولسوالۍ کې د ګوډه د نهه برجه تاريخي کلا په ۱۱۳۳ ه سپوږمیز کال کې په ډیر عجیبه ډول جوړه شوې ده دا کلا د غازي مومین خان کلا هم بولي، غازي مومین خان د وزیر محمد اکبرخان د هغو سرکښو ۵ تنو غازیانو او سرخیلو قوماندانو په ډله کې راځي چې د میکناټن د وژلو او افغانستان د ازادۍ ګټلو په تدبیر او پلان کې یې مهم رول درلود.

د نهه برجه کلا اوس هم جوړه روغه ده او د غازي مومین خان څخه پاتې اولاده پکې ژوند کوي. د روایتونو له مخې د یادې کلا خټه به په غوایانو پخیده او هر بیګا به د پنډې په بڼه جوړیده او په اوبو کې به ایښودل کیده سهار ترپخیدا وروسته به پرې پسخې وهل کیدې، د دې کلا دیوالونه او برجونه تر ۲۲ مترو پورې لوړوالی لري، د دروازې تمبه یې په ۱۵ متري لرګي جوړه شوې چې په سر کې یوه لویه کړۍ هم لري.

د دې ملا د منځ برج چې لوی برج یې بولي د دیوالونو په منځ کې ۴ متره نقاشي شوي اتاقونه دي، چې ، د دغې کلا د برجونو هسکوالی او مزینو نقاشي شوو اتاقونو منځ ته ورتلل چې د برجونو په لوړو پوړونو کې دي حیرانوونکي او ویرونکی دي.•

• (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو هغه لرغوني سيمې چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت له خوا ثبت شوې دي په لاندې جدول کې يې کتلی شئ:

شماره	د ودانۍ نوم	ولايت	ولسوالي	د ثبت نمبر
۱	د کلاء چمن آسياب	ميدان وردګ	د چک ولسوالي	۰۴-۰۴-۱
۲	د چک د نه برجه کلا	ميدان وردګ	د چک ولسوالي	۰۴-۰۴-۲
۳	د جلګې ارګ	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۱
۴	ستوپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۲
۵	د جلګې بت	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۳
۶	د خواجه ميات ولي زيارت	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۴
۷	د جلګې منصور تپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۵
۸	د يورک کلاخ غونډۍ	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۶
۹	د جلګې تا قلعه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۷
۱۰	د الفطا غر	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۸
۱۱	د کلاخ د بت تپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۰۴-۰۲-۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیارتونه

د وردګ ولایت مشهور زیارتونه د سیدآباد ولسوالۍ د سیدآباد زیارت، د سید آباد ولسوالۍ د صوفي شنیزي زیارت، د چک ولسوالۍ د کاکاخېلو د سیمې شاه قلندر بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د سپین ښاره د کلي د آخوند بابا زیارت، د چک ولسوالي د نېک پاقول د درې د خواجه محیات بابا زیارت، د چک د خلیلي د خواجه غربان بابا زیارت، د چک د سېوکې د صوفي بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د بوم په چارکه کلي کې د ملا بنارس یا ملا کاکا زیارت، د نرخ په ولسوالي کې د بوم زیارت، د کوټه عشرو په مرکز کې د خرقې شریفې زیارت او د شهیدانو زیارت، د نرخ په سنزي کلي کې د شاه قباد ولي زیارت، د جلرېز ولسوالۍ په زیولات سیمه کې د خواجه صاحب زیارت، د نرخ ولسوالي په شهاب الدین کلي کې د لوی ملا صاحب زیارت او د سیدآباد ولسوالي د تنګي د امیر ښاره په کلي کې د سوبۍ زیارت د یادولو وړ دی. همدارنګه د ګوربت د غره په شمول وردګ ولایت په ځینو سیمو کې د چلګزي په نامه زیارتونه هم شته او دا چې دا زیارتونه د چا دي، ولي یې د چلګزیانو په نوم نومولي او له کومه وخته په سیمه کې شتون لري، د سیمې وګړي یې په هکله بېلابېل اندونه لري او په دې اړه کره او دقیق معلومات له هېڅا سره نشته. د جغتو په سیمه کې هم ګڼ زیارتونه شته دي لکه: د خلیفه صاحب زیارت، د خواجه محمد صدیق زیارت، د خواجه رسول بابا زیارت، د لیګی بابا زیارت، د حاجي سید مهدي زیارت، چهل ګزیان چې غالبا د ګوربت په غره کې موقعیت لري، د قبې د سر زیارت، مزار بابا، خواجه غوزبه بابا، د شاه عالم زیارت، د سېدې زیارت، د دولنې زیارت، د مردلې زیارت، د خواجه منجی بابا زیارت، د سپېرګین زیارت، د دهنې زیارت او د اسې نور•.

• (۳) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲) د وردګو ځلېدلي کلتوري، تاريخي څېړې
تاريخي جهادي څېړې
غازی محمد جان خان

غازی محمد جان خان د سخی سید ا ل خان زوی او د کرم خان لمسی دی چی دورد ګو قوم دنسب په شجره کی د مایار د قبیلی د خرم خیلو(۱) په شاخه پوری اړه لری .

غازی محمد جان د ورد ګو د سهیل لود یځ یانی اوسنی جغتو د و لسوالی اړوند د بید مشک په کلی کی چی د غزنی ښار د شمال په شل کیلو متری کی پروت دی په کال ۱۲۵۹ هه ق کی په یوه دینداره منوره او مخوره کورنی کی دنیا ته

۱ دخرم خیل د تسمیی وجه داده چی موریی د خوارزم له پادشاهانو(خوارزم شاهیانو) څخه وه نو ځکه دوی دنسب په لحا ظ دوردګو په نورو قبیلو یو څه ممتاز شمیرل کیږی (مولف(

سترګی غړولی او خپلی لمړنی دینی زدکړی یی د کلی له ملا څخه کړی دی.

غازی محمد جان خان د جغتو په زړه یانی د کا ریز په سیمه کی هم یوه کلا لری چی دده په نوم له لیسی (غازی محمد جان خان لیسه) سره نیږدی پر ته ده خو په خو ا شینی سره چی دا تاریخی کلا د زمانی په تیریدو سره د خلکو له پاملرنی غور ځیدلی او اوس مهال تقریبا په کنډواله او ښتی ده دد کلا مو قیعت او دیوالونه لا تر او سه د پخوا په شان مو جود دی خو د سر پخسی یی دباران او واورو له امله را توږل شوی چی دا کلا د غازی محمد جان خان د یو تر ټولو ستر یادګار بیلګه ګڼل کیږی.

غازی محمد جان خان نارینه اولاد نه درلود او یوازی لونې یی درلودی هغه د ښه آس سره زیاته مینه در لوده او تل به یی د ښه آس ستا ینه دجګړی لپاره کوله غازی محمد جان خان په آخره اندازه تند او احساساتی سړی وه نو ځکه امیر شیر علی خان وه ده ته لیونی وایه اودامیر شیر علی خان له خولی نورو خلکو هم غازی محمد جان خان ته لیونی وایه ځکه هغه کارونه چی ده کول څوک به یی په ما نا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هیدل خو دهغه کارونه به تل له حکمت څخه ډک ؤ ځکه هغه څه چی ده کول څوک په پیل کی پری نه پوهیدل خو پایله به یی تل بریالی وه د بیلگی په توګه هغه به په نیمه شپه له خوبه را پا څید خپلی توپخانی ته به ورغی خپل تو پونه به یی پا کول ، ګو تی به یی پری وهلی ، ښکلول به یی ، او کله نا کله به یی د ژمی په سخت مو سم کی په داسی حال کی چی واوری به اوریدی او باد به واورو ګردله جوړه کړی وه له خپلو تو پ خانو را وایستل غرونو ته به یی خیژول بیرته به یی را ښکته کړل او یا به یی په شا وخوا لیری او نیژدی غونډیو ته خیژول چی د هغه دا کارونه نورو خلکو ته نا آشنا ښکاریدل او په علت یی نه پوهیدل نو یی ځکه ده ته یی لیونی وایه خو دی لیونی نه ؤ بلکه هغه نظامی ماهر ؤ چی هغه کړنه یی د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقاتو دالهام سرچینه وګرځیده د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقات د ده له زمانی څخه را پاته دی نو ځکه غازی محمد جانخان په افغانستان کی د نظامی تطبیقاتو بنسټ ایښودونکی هم شمیرلی شو.

محمد حسن کاکړ (دافغان او انګلیس دوهمه جګړه) تاریخ په ۱۷۲ مخ کی لیکی :

)) محمد جانخان شخص بسیار احساساتی بود به حدیکه که امیر شیر علی خان اورا دیوانه میخواند مگر همین دیوانه بود که قطعات اردل بعد از وا قعه کوګناری (کیوناری) دربالا حصار برضا رغبت وابتکار خود بحیث (غټ مشر) انتخاب نمود وبا این صورت او نخستین منصبدار نظامی انتخابی افغانستان میباشد .((

ومینویسد محمد جانخان به عبارت امروزی سمبول وطن خواهی و ضد خارجی بود زعامت قوم دایما در خاندان او قرار داشت ولی سردارمحمد یعقوب خان بعد از جلوس خود کاکای او خدای نظر خان راکه در زمان حکومت امیر شیر علی خان حاکم غزنی بود بحیث خان قوم نصب نمود و نامبرده بعد از معاهده ګندمک که در اثر مرض کولرا وفات نمود ذعامت قوم به محمد جانخان و برادرش محمد افضل خان تعلق ګرفت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بل ځای لیکی: مګر واقیعیت اینست که محمد جانخان از زمان انتخاب تا شهادت خود که توسط عبدالرحمن در دسمبر سال ۱۸۸۱ در کوتل ابدو مزار شریف صورت گرفت نه تنها در جنگها و تجهیز منابع انسانی به پیروزی های بزرگ نایل آمده بلکه در جریان همین جنگها تا خروج قوای اشغالگر از افغانستان برای یک پارچه شدن و همبستگی مردمان مناطق بین غزنی کوهستان ووزیرستان موفقیت بی نظیری را در تاریخ افغانستان معاصر بخرچ داد و شخصیت خودرا در یک موقع بحرانی و تشتت بحیث یک جنرال و لیدر تثبیت نمود.

استاد احمد علی کهزاد په خپل تاریخ بر سیره چی د غازی محمد جانخان په اړه یی مکمل معلومات ورکړی په ځانګړی توګه هم دیوی لیکنی په ترڅ کی د غازی محمد جان خان په اړه لیکی (غازی محمد جان خان وردک یکی از مجاهدین معروف وطن است که نام نامی و کارنامه های وطن خاهانه او در جنگ دوم افغان وانګلیس علی الخوصوص در قیام ملی مردم کابل که علیه قوای استعماری انګلیس براه انداخته شده بود قابل زکر است.

غازی محمد جان خان مرد بسیار رشید وطن خواه مبارز عفیف با مناعت ترت گوی آزادی خواه و بلاخره از همه مجاهد و عاشق غزا بود .

اندامی قوی و نیرومندی داشت در پیاده روی و دوش به تیزی او کس نمی رسید در سوار کاری مهارت فوق العاده داشت و اسپ سواری خودرا همیشه چار نعل میدوانید درنشان زدن با تفنګ از روی اسپ خیلی ورزیده بود و بیشتر او قات قبضه کرچ خودرا رها نمیکرد.

او در کابل در گزر تنور سازی رهایش میکرد

د غازی محمد جان خان پلرونه هم د ده په څیرد هبواد په کچه پیژندل شوی مخور او سپین ژیری خلک تیر شوی .دهغه پلار سخی سیدال خان او کاکا یی محمد اکرم خان د امیر دوست محمد خان په دربار کی دنوموړی امیر سلا کاران وه دو ی دواړه هم ډیر متجرب او په خبره پوه کسان وه کله به چی امیر دوست محمد خان دوی د سلا او مشورو لپاره خپل حضور ته وغوښتل نود جپان (تخت روان) پواسطه له وردګو څخه کابل ته وړل کیدل سخی سیدال خان دومره په خبره پوه او متجرب شخصیت ؤچی یو وخت د دهرا ود د نورزیو قوم د ځینو سیاسی ملحو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاتو په بنا د امیر دوست محمد خان په وړاندې بغاوت وکړ او دده حکم اوا طاعت ته یې غاړه نه ایښوده نو امیر دوست محمد خان د ټول هېواد په کچه په سخي سیدال خان حساب وکړ او هغه یې دهراوډ ته د حاکم په توګه ور و لیږه. سخي سیدال خان په دهراوډ کې دیوه حاکم په توګه نه بلکې د یوه مخور قومي سپین ږیري په توګه له خلکو سره چال چلند وکړ ، دده مدبرانه لارښونه ددې سبب شوه چې دهراوډ د نورزیو او نورو قومونه تر منځ د سولې او ورور ولي فضا را منځ ته شي او د امیر دوست محمد خان حکومت ته غاړه کیږدي.

ددې په څنګ کې سخي سیدال خان یو غښتلی شخصیت وه په پوره هوشیارتیا یې دري کاله په دهراوډ کې حکومتي چاري مخ ته یوړې څرنګه چې سخي سیدال خان په قومي نزاکتونو اونورو مسایلو پوره پوه وه نو له همدې امله د دهراوډ خلک زیات ځنې خوشحاله وه دده له خلکو سره همدا نیک سلوک وه چې له دهراوډ وروسته د کټواز سلیمان خیلو ته د حاکم په توګه و لیږل شو چې هلته یې هم د خپلې پوهې او تدبیر په ترڅ کې په ډیره لنډه موده کې د کټواز خلک د امیر دوست محمد خان حکومت ته تابع کړل ترڅو چې هلته ناروغ شو او له څه موده وروسته هما لته په حق ور سید او جنازه یې په ډیر درناوی ور دګو ته را وړل شوه او د جغتو په لویه هدیره کې د سیدالرسول آغا د قبر ترڅنګ خاورو ته وسپارل شوه

جنرال محمد جانخان له انګریزانو سره د دوهمې جګړې په پیل کې:

د ۱۹ پیړۍ په وروستیو لسیزو کې کله چې انګریزانو د خپل استعماري او پراختیا غوښتنې د سیاست له مخه د هند نیمه لویه وچه له خپل ستونې تیره کړه نو یې د خپلې فارورډ پالیسۍ په بنا زمور په ملک له شپږ دیرش کالو ځنډ وروسته ددوهم ځل لپاره ستر ګې را سره کړې دا هغه وخت و چې زمور ملک له یوه طرفه د همدې استعماري ځواک سره د لمړۍ جګړې په دوران کې ټوټه ټوټه او سخت کمزوری شوی وه او له بل پلوه د شاهي کورنۍ ټولو غړو او نورو سردارانو قدرت ته د رسیدو لپاره د ځان غوښتنې د نا سالمو سیالیو په بنا دا ملک نور هم د خپل منځې کورګډیو کورنیو جګړو په لمبو کې را ښکیل کړی وه ددې تاو تریخوالیو لړۍ له ښارونو څخه دملک ډیرو لرې پرتو سیمو ته هم غزیدلی وه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په هره ګوښه کې یې ناوړه اغیزې په ځای پرې ایښې وې نوځکه دملک په هره برخه او ګوښه کې د قومي ځانګړنیو له امله ملوک الطوایفي خپل سري حکومتونه را منځ ته شوې وه او محلي واکمنانو په هیڅ ډول د مرکزي حکومت قانون ته غاړه نه ایښوده.

انګریزانو هم وخت په وخت په افغانستان کې د اوسیدونکو قومونو او د سرداري کورنۍ د ځانګړتیاونکو شهزادګانو تر منځ بې اتفاقیو او نورو ورته بد مرغیو اور ته به ډیر مهارت او انګریزي پوهه لمن وهله او په افغانستان کې د دې بل شوې اور دا بد مرغه پروسه پرته له دې چې کومه جوړونکې او مثبته مداخله پکې وکړي په ډیره مینه څارله.

په همدې نازک وخت کې د ملک په عسکري تشکیل کې د محمد جان خان وردک په نوم د توپچي یو ځوان او په وطن مین کرنیل د کوزي پښتونخواه د خیبر په محاذ کې دنده سر ته رسوله او د امیر شیر علي خان ددوهم پلا پا چا هي په زمانه کې عسکري خدمت ته مخه کړې وه دا په وطن مین او ځوان کرنیل له انګریزانو څخه سخته کرکه درلوده او تر ټولو زیات یې مخالف ؤ کرنیل محمد جان خان به تل دا خبره کوله چې له انګریزانو سره خبرې اتري ناسته لټیده له زیان پرته هیڅکله کومه ګټه نلري هغه به دا خبره زښته زیاته کوله چې له انګریزانو سره هر ډول خبرې د ملک په برخلیک د سوداګرۍ او معاملې حیثیت لري او ویل به یې له انګریزانو سره باید تل د توري په ژبه خبرې وشي

کله چې انګریزانو د ۱۸۷۸کال د نوامبر په ۲۱ نیټه د جنرال سموئل او جنرال ماد په مشرۍ له بریتانوي هند څخه د خیبر له لارې په افغانستان یرغل را ووړ نو ور سره سم د کوزي پشتونخوا ټول پښتانه میشت قومونه د جمرود څخه را نیولې بیا تر ډکې پورې د کرنیل محمد جان خان له لښکر سره چې د انګریزانو د لښکر په پرتله یې په ښکاره یو نا برابر او غیر متوازن انډول تشکیلاوه، یو ځای او په ډیر لوړ شهامت او میړانه یې د جګړې په ډګر کې د کرنیل محمد جان خان ملګرتیا وکړه او له خیبر څخه یې د بري پښتونخوا په لور د انګریزانو د پر مختګ مخه ونیوله دا وخت د خیبر په نوا حیو کې د افغاني اردو شمیره پنځو زرو تنو ته رسیده چې دولس عرادي توپونه یې هم په واک کې درلودل خو د انګریزانو د فوځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیره څه باندی دولس زرو تنو ته رسیده چی له زیاتوالی سره سره دهغه وخت په پر مختللو او عصری وسلو هم سنمبال وه ددی جګړی لمړی برید چی تقریبا اوه سا عته یی دوام وکړ او دواړو لورو ته پکی سخته مرګ شوبله او مالی زیانونه وا وښتل چی د انګریزانو په ماته تمامه شوه.

که څه هم کرنیل محمد جان خان د علی مسجد په سیمه کی له انګریزانو سره د جنګ په لمړی کرښه کی زیاته زړورتیا او میړانه وښوده چی له املهیی انګریزانو ونشوای کړی چی په آسانی سره له علی مسجد څخه را تیر شی ددی مورچل عسکر چی ډیرو لږؤ خو زیات تکړه ؤ او دومره میړانه یی له ځانه وښوده چی د ستر ګو په رپ کی یی بی شمیره انګریزان د تر خو منو په شان په ځمکه رانسکور کړل خو له بده مرغه چی شمیره یی ډیره لږه وه او رس هم نه ورته کیده همدا وجه وه چی له املهیی امیر شیر علی خان د کرنیل محمد جان خان ددی سر ښندنی او میړانی په بدل کی دده په نوم په غیاب کی د جرنیلی (جنرالی) رتبه منظور کړه

د خیبر په محاذ کی له څو ورځو خونړیو جګړو وروسته کله چی جرنیل محمد جان خان دخپل لښکر دزیا تولواو د موجود اردو دآذوقی ، درمل ، او نورو لو ژستیکی اړتیا وو د پوره کولو لپاره کابل ته را غی نو په ډیره حیرانی یی ولیدل چی امیر شیر علی خان د ترکستان په لور مخ په روانیدو دی او په همدی تکل یی د سفر ټول لوازم او تجهیزات برابر کړی او جنرال محمد جان خان ته یی وویل(د یوانه خوب خبر دارم تا رسی داشتی از سنګر نمی خیستی اګر دوباره امدم حق مردانګی تورا بجا خواهیم اورد) او په دی توګه امیر شیر علی خان چی له کابل څخه پښی سپکی کړی نو هماغه یی لاره شوه بیا د کابل په لور را و نه ګرځید.

د ترکستان په لور د امیر شیر علی خان سفر

لکه چی د مخه وویل شول امیر شیر علی خان په ډیره مرموزه توګه د خپلو سلاکارانو له سلا پرته دملک داداری چاری په ځای پریښودی او د ترکستان په لور وخوځید نوموړی د ۱۹۷۹ کال د جنوری په لمړی نیټه مزار ته ورسید او دلته په کابل کی یی خپل له هره حیثه کمزوری زوی محمد یعقوب خان چی نوی له زندان څخه را وتلی و د ولیعهد په توګه په ځای پریښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد یعقوب خان چی نوی له زندان څخه را وتلی ؤ وجود یی په بندی خانه کی مقاومت له لاسه ور کړی ؤ او ډیر کمزوری شوی ؤ هغه له زندان څخه د مخه یو د قوی ارادی چښتن او ډیر هوشیار سړی ؤ هغه هم د انګریزانو سخت مخالف ؤ او د انګریزانو په وړاندی په جنګونو کی هم ډیر تکړه ؤ نو له همدی امله انګریزان ډیر ځنی بیریدل هغه د خپلی میری مور عایشه خانم په یو اړخیز او منفی دریځ چی دده او دده د ورور محمد یعقوب خان په وړاندی یی غوره کړی ؤ کار تر دی ځایه را ورساوه چی هغه پوره اوه کاله په بندیخانه کی تیر کړی.

د امیر شیر علی خان دی بی وخته تګ زیاتی پو ښتنی تر شا پریښودی چی ولی دهغه پښی د خپلو پنځوس زره تکړه عسکرو د شتون سره سره د انګریزانو د احتمالی پر مختګ په وړاندی ولړزیدی او د روسانو څخه یی د مرستی غوښتلو په تمه یی په داسی نازک وخت کی له کابله د وتلو تکل وکړ چی له یوه طرفه انګریزان ډیر سپین ستر گی شوی وه او د افغانستان د اشغال لپاره بډی را وهلی وی او له بل پلوه انګریزان دده په کمزوریتوب پوره پوره خبر شول او په اراده کی کمزوری یی ددی سبب شوه چی انګریزان لا پسی جرات واخلی او په ګړندیو ګامونو له بریتانوی هند څخه د افغانستان په لور حرکت را وکړی خو ددی ټولو لا ملونو سره سره دهغه په اراده کی زیاته کمزوری د هغه د ګران ولیعد زوی عبدالله جان مړینه وه چی دده په روح روان ډیره ناوړه منفی اغیزه په ځای پریښوده او دا وخت د ملک په دننه کی سیاسی وضع هم دومره ګډوډه وه چی له امله یی د ملک په هره ګوښه کی یی ملوک الطوایفی حکومتونه را منځ ته شوی وه خو امیر شیر علی خان دا ټولی ستونزو څخه اوړه خالی کړه او هغه یی شاته پریښودی نر غوندی یی د ترکستان په لوری خپلی پښی مچی کړی کله چی مزار شریف ته ورسید غوښتل یی چی مستقیما روسی ته ولاړشی خو د مزار شریف خلکو او ملی اردو ده ته دا وعده ورکړه چی خامخا به له انګریزانو سره جنګیږی دی د ډاډه اوسی ، نو ځکه امیر شیر علی خان د روس له تګ څخه را وګرځید او له بل پلوه جنرال کافمان هم په لیکلی توګه له هر ډول مرستی څخه معذرت وغوښت ځکه چی هغه هم له انګیسانو څخه بیریده او دیوه لیک په ترڅ کی یی انګریزی واکمنانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلی وه مورِ روسانو غو ښتل چی د شمال له لوری افغانستان ته تمدن ورسوو خو دا چی تاسی یی د ختیځ له لوری ورسوی نو مورِ ته صبر دی.

خو لکه چی مخکی وویل شول دا وخت دامیر شیر علی خان پښی د انګریزانو په وړاندی لړزیدلی وی که څه هم انګلیسانو پخپله دا وخت اعتراف درلود چی که امیر شیر علی خان له خپل دی مجهز او قوی اردو څخه زمورِ په وړاندی کار اخیستی وای ښایی مورِ په دی نه وای توا نیدلی چی په آسانی سره مو په افغانستان نظا می یر غل وروړی وای خو بیا هم که هر څومره امیر شیر علی خان و هڅول شو پښی یی نه تکیه کیدی

امیر شیر علی خان د خپل بهرنی سیاست په برخه کی نوری زیاتی نیمګړتیاوی هم درلودی ځکه پرته له دی چی د نړیوالو ترمنځ د یوه واکمن با چا په ځیر ژوند وکړی ارو پایی تیری کو نکی سیاست ډیر خو ښیده همدا وجه وه چی هغه تر انګلیسانو د روس په زار دولت زیات اعتماد درلود ده به تل ویل چی روسان تر انګریزانو د افغانانو لپاره ښه دی ځکه روسان هیڅکله دروغ نه وایی او هیڅکله له خپل قوله نه ګرزی په داسی حال کی چی انګریزان ډیر درواغجن او غولونکی او چال باز خلک دی زیاتی وعدی ورکوی او لږ عمل کوی خو له دی ټولو څخه دهغه لویه تیروتنه او سیاسی نیمګړتیا دا وه چی د دی دری متل په بنا (در خانه گیلوک است دختر همسایه خلموک است) په خپل ملت او فوج یی باور له لاسه ورکړی؛ اوله رو سانو څخه د مرستی غوښتل اود هغه لمنی ته پناه ورو ړل یی ډیر خو ښید ل چی له همدی امله یی د افغانستان ځمکنی بشپړتیا او استقلال هم په خطر کی غورځولی وه سزا وار رحم است چنین ملت قهرمان تحت فرمان .....؟!

دهغه بله لویه تیروتنه دا هم وه چی د مشرانو او هوشیارو زامنو په درلودلو یی د ګرانی ښځی اوه کلن ماشوم زوی عبد الله جان د خپل ولیعهد په عنوان تاکلی او خلکو ته ور پیژندلی وه چی د هغه دا کړنه هم د ملت مخورو او هم د هغه د مشرانو زامنو د نارضایتی سبب ګرځیدلی وه که څه هم دهغه ماشوم ولیهد زوی (

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله جان) له لږ مودی ورو سته مړ شو خو په ځای پرایښی اغیزو یی ددی ملک په بر خلیک تر ډیره نا وړه اغیزی په ځای پریښودی وی.•

غازي کریم خان وردک

کریم خان وردک ، د سید آباد ولسوالۍ د دره نور تنګۍ د امیر کلا اوسیدونکۍ وه هغه د امیر حبیب الله خان د وا کمنۍ په زمانه کې عسکري منصب دار ؤ کله چې امان الله خان واک ته ورسید نو د اوسنۍ لوګر په ولایت کې یې د التمور، بیدک ، آبچکان ، اسپس ځمکې د یوه فرمان په ترڅ کې ضبطې او بیا یې د کریم خان په مشرۍ د ورد کو په خلکو وویشلې (۱)

(۱) دا ځمکې امان الله خان ځکه ضبطې کړې چې د جان فدا په نوم یو حکومتي غنډ په دې سیمه کې پروت ؤ او د (ګوډ ملا) په ناڅاپي حمله کې په بشپړ ډول له منځه ولاړ نو امان الله ددې سیمې او سیدونکو ته وخشمید او فرار یې کړل.

دا پیښه تر ډیره بریده یوه لو یه تیر وتنه ګڼلې شو ځکه یا به ښایې امان الله خان په دې پو هیده چې په پایله کې به ددې دواړو قو مونو ترمنځ څه را پیښیږي ؟ هغه څه چې را پیښ شول ، کریم خان به په غالب ګمان په دې نزاکت نه وې پو هیدلې که نه ولې خپل قوم په لوي لاس په لانجه کې را ښکیل کاوه.

یا به ښایی بهرنۍ داسې لویه تو طیه وه چې پایلو ته به یې نه د کریم خان اونه هم د امان الله خان فکر ورسیده !ځکه دا خو لویه ورکه ورځ ده چې یو پښتون قوم د بل پښتون قوم کرنیزې ځمکې د حکومت په فرمان قبضه کړي او فرار شوې قوم د وسلوال په غرونو کې و ګرځي.

خو په هر صورت ولیدل شول چې له لږې مودې وروسته دا دواړه قومونه له بل سره داسې و نښتل چې دواړو لورو ته په سلګونو کسانو مرګ ژوبله واو ښته ، که څه هم وردکو دا ځمکې د سقاو په اړه دوړ کې د ګل جان خان وردک په وسا طت خو شې کړې خو انساني تلفات په ځای پاته وه او هغه نه جبیره کیدل.

---

(۶) ۷- ۲۴ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل عبارت ویلې شو چې د التمور ځمکې د وردګو لپاره د امان الله خان او یا یې د هغه د حکومت لخوا د خوږې ډالۍ په ځای هغه تر خه ډالۍ وه چې بیلګې یې له دې د مخه د پښتنې قومونو تر منځ هیڅ نه وی لیدل شوې اولکه د مخه چې وویل شول دا شک بشپړ په ځای دي چی کیدای دا پیښه په خپله امان الله خان او د هغه سلا کارانو د کوم بل هېواد په هڅونه او لمسون په نا فهمې کې په دوي عملې کړې وي دا د د ې لپاره چې دې کړیو به غو ښتل د امان الله خان ځوانه واکمنې کمزورې او په کورنۍ سر خوږېو کې یې را ښکیل کړې، خو په هر صورت تر ننه ددې موضوع څرک د واقیعتونو په رڼا کې مستند را څرګند نشو چې ولې امان الله خان ددې ځمکو لپاره وردک قوم وټاکه ؟

ولې یې دا زهرجنه ډالۍ په کوم بل زورور قوم ونه لوروله چې په وردګو یې ولوروله ، په پښتنې قومونو کې خو وردک داسې آرام صبوره او خپل خور قوم ؤ چې هیڅا ته یې ضرر نه ؤ اړولې او نه یی هم له نورو قومونو سره د خپل منځې جګړو اونورو لانجواوبد ماشیوکوم تاریخې بګروند درلود .

دهغه فرمان متن چې په ډیره سختې زمونږ ګو تو ته راغلې او له مخې یې امان لله خان د کریم خان په مشرې دا ځمکې دوردکو خلکو ته ورکړې په کت مټ متن یې ستاسې لو ستلو ته وړاندې کوو:

لمبر فرمان ۱۳۸ نشان دولتې

۱۷ سر طان ۱۳۰۲

ع، ج، ع عبدالعزیز خان وزیر دا خله

املاک التمور ، بیدک ، آبچکان ،اسپیس ، سیا کوه ،جوزار که بضبطې آمده و مردم مواضع مزکور فرار گردیده اند ولا مزرع مانده برای اقوام وردکې منظور فرموده لا یحه جداګانه درین باره وضع و بوزارت حربیه ارشاد گردیده که مواد آتیه الذکر لایحه مزکور تعلق به وزارت داخله دارد :،

۱ـ به علاقه دارې همین قریه ها یکه زمین شان به مردم وردکې داده میشود محمد کریم خان وردکې مقرر است که حسب قوانین مو ضوعه دولت ایفای وظیفه نمایند قریه ها مزکور را از دیګر علاقه داریها وضع کرده یک علاقه دارې دوم جدید تشکیل میدهید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۔نفرهایکه درآنجا سکونت میگزیند تا سه سال ازاخذ عسکرمعا ف شوند لهذا ازدوفقره فوق شما راخبر داده امر وارشاد میشود که بقرارمواد فوق اجرا نمایید
شا امان الله خان غازي
امضا

اداره ۷۲۴
ثبت صفحه ۲۰ کتاب فرامین
مرکز دایره تحریرات حضور

له هغه ورو سته کله چې امان ا لله خان د اروپا له سفر نه بیرته را وګرځید نو استعماري کړیو په ډیره چالاکي هغه ته داسې غربي فرهنګ ورد غاړې ؤ چې دې پرې نه پو هیده خو له امله یې ددې واکمنې را ونړیده دا هغه زهرجنه ډالۍ او تریخ ار مغان وه چې اسلامي ارزښتونو ته سپکاوې او دده بربادې پکې نغښتې وه ځکه هغه فرهنګ چې ده له لوډیځ نه را وړی وه عامو افغانانو ته دمنلو وړنه وه نو دهغه دهمدې سیاسي کمزورې له امله یو شمیر خلک او قومونه د هغه په وړاندې را پا ځیدل چې ددې کسانو پارونه هم په غیر مستقیم ډول د همدې رندو استعمارې کړیو (انګلیسانو) ترارادې ـ اداري لاندې وه چې دغیر مستقیمو هڅونو په ترڅ یې د سقاو زوی حبیب الله کلکاني له کوم لورې را پیدا کړ، د سقاو زوی د کابل په لور سو قیات وکړل کابل یې ونیو خو د وردکو خلکو ددې مجهول الهویه څیرې حکومت ونه مانه اود هغه په وړاندې یې نیغ مقاومت پیل کړ دا وخت کریم خان او کرنیل عبدالله خان مشهور په (لالا کرنیل) د سقاوله زوی سره د توپ په دښته کې و جنګیدل او له هغوي نه یې په پیل کې اوه سوه تنه ټپي او اسیر ونیول غبار د خپل افغانستان در مسیرتاریخ په ۹۰۳ پانه کې داسې را غبرګه کړې:
اما مردم وردک از ابتدا حکومت بچه سقاو را نپیذیرفت و حاکم اورا رد کرد بچه سقاو به سو قیات قوې پرداخت، و مردم وردک به قیادت کریم خان، و عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کرنیل (ماهیار) در نواحي دشت توپ با قواي د شمن رزم کردند و با گرفتن ۷۰۰ اسیر و زخمي و کشته آنها را عقب زدند ، گرچه بعدها قوه بچه سقاو وردک را به جنگ اشغال و کریم خان که قلب وردکیان و طرفدار سلطنت شا امان الله خان بود بکشت و قلعه اش که در تنگي وردک که مرکز مهمات جنگي بود ، و خاندان او را با فتح محمد خان و عبدالسلام خان و غیره محبوس به کابل آوردند . البته عبدالله خان (کرنیل) فرار نموده بود .

د کریم خان د شهادت په اړه بیا پخپله حبیب الله کلکاني (سقاو زوی) په خپل کتاب «زما ژوند له غلا تر پاچاهۍ» کې لیکي:

د دربار وزیر شیرجان ددې لپاره تاکل شوې ؤ چې له خلکو نه د راټولو شویو پیسو ډیره برخه په هغه چا وویشي چې له ما سره مخالف دې او په دې توګه زما پلویتوب او متابعت واخلي په عمومي توګه شیرجان په خپلو کارونو کې بریالي ؤ خو د وردکو جنګیالیو چې د هغوی ځمکه زما او د غزني تر منځ پرته وه ، نه د شیرجان ومنله او نه زما ، هغه پوځي ټولګي چې ما د غزني خواته لیږلې ؤ د کریم خان او دهغه د ورور لالا عبد الله خان په لارښونه د وردکو جنګیالیو تر یر غل لاندې را غلل ، ماته یې وخوړه او ټول خواره واره شول. زه مجبور شوم چې ډیر پوجیان ولیږم خو هغوی هم بریالي نشول چې لاره پرانیزي دغو وردکو په حقیقت کې زما د مهماتو دوه لیکې ونیولې او په پای کې زه اړ شوم چې پخپله د هغوی مقابلې ته ور ودانګم. ما عمل غوښت ، او د کابل له انګړ نه ستو مانه شوې وم. ما او زما ورور له دغو سره ډیرې جګړې وکړې ، او غواړم ووایم چې چمتو وم هر څه وکړم که هغوی ماته خدمت کول ومني ،هغوی ډیر زړه ور جنګیالي وه او هیڅ ډول زړه سوې یې نه مانه. د جګړې پیل هغوی تر ورو ستې جنګیالي پورې د جګړې کولو مانا درلوده. څو او نې پکار وې تر څو د هغوی مقاومت مات شې.

په یاد مې دي چې دوه ځل په آس سپور له ډیرو لږو ساتونکو سره د وردکو له خوا ایسار شوم. زه فکر کوم چې که چیرې زما د اتو مات ټوپک مرسته نه وای نو زه به هم هلته قصابي شوې وم . یوه ورځ کله چې دوهمه پیښه را منځ ته کیدله د وردګو لارښود کریم خان د خپلو جنیالیو لار ښونه کوله. زه په پیل کې تر هغو چې جګړه ښه توده شوه په دې خبره نه پوهیدم. جګړه روانه وه تو پک مې په لاس کې تود

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ؤ . هغه مقا ومت چې ورڅو جنګیالانو شیبه په شیبه د جګړې تر پیل وروسته زیاتاوه ، زه په دې خبره پوه کړم چې مورږ له یوه عادي غلیم سره مخامخ نه یا ستو . زما سړي زما شا وخواته په ډیره چکتیا را پرزیدل ، او ما په نه دریدونکې توګه ډزې کولې تر هغه چې زما ټوپک هومره تود شو چې نیږدې یې لاس را سوځولې ؤ . وروسته چې په مورږ د جګړې فشار لږ څه سپک شو ستړګې مو په یوه پګړۍ چې شمله یې په ژیړو ګلا باتونو ښکلې شوې وه ، ولګیدې ، کوم شي چې زما پام یې ځان ته را واړاوه ، او همدغه شیبې نیږدې زما ژوند را نه اخیستې ؤ یوه ګولۍ مې (سوغ) غورږ ته څیرمه تیره شوه ؟ او مخ ته مې نیږدې یو ښکلې فوق العاده میړنۍ ځوان په آس سپور ولاړ ؤ . د هغه په لاسونو کې هغه په عاجو ښکلې شوې جزیل ټوپک ؤ چې ګولۍ یې نیږدې زما ما غزه ایستلې وه . ځوان ټوپک او س د میل لخوا په لاس کې کلک نیولې ؤ . ټوپک یې په ټول زور او چت او زما د سر خواته یې را خلاص کړ ، خو هغه په د نه پو هیده چې زما آس څومره چټک او غښتلې ؤ . زما د زنګنو له ډیر فشار سره زما د آس ښایسته نعلونه او چت شول او آس مې نیږدې یو ګز لیرې ودرید . ګوزار هوا و څیرله دغه ګوزار هومره په زور او په قوت وشو چې ځوان یې نیږدې په خپله له آس نه غورځولې ؤ . ما د خپل ټوپک خوله د ځوان ټټر ته ونیوله او پو ښتنه مې وکړه : ستا نوم ؟ له بې پروایې ډکه موسکا یې په مخ و غوړیده او ځواب یې را کړ : « کریم » ما ښایې هغه پخوا پیژندلې دې . ما په داسې حال کې چې د جګړې له ستړیا نه مې تیګا وهله ، وویل : زه تا نه وژنم خپلو سړیو ته ووایه چې تسلیم شې زه به تاته ډیر عزت درکړم ، خو هغه زما د ټوپک خولې ته وکتل او مازې یې وخندل . ځوان په لوړ غږ وخندل او زه یې له غوسې و پرسولم . هغه پو هیده چې زما په زړه کې څه ؤ ، هغه وکړای شول ، چې زما د ښکاره بلنې تر شا زما چکوره توب و ښیې ، نا ببره مې له غصې چیغه کړه : ستا قوم زما د با چا هې له منلو نه ډه ډه وکړه نو ټول ووژل شول . خو ستا په اړه به لاس ونیسم ، ځوان خپل سر په ویاړ او چت ونیو او په ټول غرور سره یې وویل : زه د یو سقاو له زوی نه هیڅ ډول مرسته او زړه سوې نه غواړم ، له آس نه را وښویدم او ومې وویل : ښه نو ته له مانه کرکه کوی ؟ د سقاو له زوی سره د توري وهلو په اړه څه وایې ؟ په ځواب کې دې هم له آس نه را کوز شو کله چې دواړو فو ځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړه چې ددوو لارښونکو ترمنځ دوه په دوه جګړه کیدونکې ده ، نو ورو، ورو یې جګړه پریښوده او دوه اوږدې لیکې یې جوړې کړې تر څو زموږ جګړه ووینې کله چې زموږ دواړو توریې سره وبریښدې نو د پوجونو په قطارونو کې چوپه چوپتیا وه زموږ د تن په تن جګړې په اوږده موده کې هیڅا یوه کلیمه خبره ونکړه یوازینۍ شې چې ما اوریده هغه کله کله زموږ د یوې خوا د لږ پر مختګ په صورت کې د پو ځیانو له خوا د تاییدې ، شا باسې او یا افسوس ناړې وې.

کریم خان ډیر غښتلې توره وهونکې اولکه پیشو چټک ؤ ، سربیره پر دې د هغه د پارسې (ایرانې) څرمنې پاسته او تک سره بوټونه په پښو وه. او زما خوار درانه روسې پو ځې بو ټونه په پښوه وه ، دا حال په هغو واورو کې زما د چټک خو ځښت خنډ ؤ او زه مجبور وم چې له خپلې ټولې ټګۍ نه کار واخلم. کریم خان کوم ساده جنګیالۍ نه ؤ. هغه تر ډیره د تن په ګړندې او چټک چورلیدو کې په خپل غښتلتوب او داو د خپل مړوند په نه ماتیدونکې زور باندې باور درلود ، او دداسې تاکتیکونو په مقابله کې زه اړوم چې له ټولو هغو زده کړو نه تیر شم چې ما د پو ځې پریت په میدان کې زده کړې وې او په ځای یې د خپلې غلا د مهال له چلونو نه ګټه واخلم زه ډیر ژر و پو هیدم چې که چیرې غواړم ژوندې پاته شم نو د نندارېزو جګړو وخت نه دې. هغه لنډه شیبه چې ما په دې اړه سوچ کاوه ، د کریم خان توریې په هوا کې لکه بریښنا لو بې کولې ، او ما د هغه د جنګیالیو د آفرین غږونه او ریدل هغه دوه ځلې په خپله توره زما ټټرا و زړه را په نښه کړ خو زما د پسه د څرمنې پو ستین او شاته د چورلیدو چل چې د کوهستان د هلکانو زده دې ، دواړه واړې زه وژغورلم. ډیر وروسته زما توریې د هغه ښۍ لیڅ (بازو)تپې کړ او د هغه په چټک خو ځښت کې لږ سستوالۍ را پیدا شو خو سره له دې په هغه اریانونکې چټکتیا چې هغه خپله توره په کین ګاس کې چلوله ، زه باورې کړم چې تر او سه هم له یوه ویرونکې غلیم سره مخامخ یم. یو واړ بیا زه اعتراف کوم چې تر ډیره د یوه ښه تصادف په نتیجه کې زما توره په ځای ولګیده او د هغه غاړه یې داسې و ځیرله چې وینو یې ټول کمیس لوند کړ یو دوه ګامه شاته ولاړم او چمتو وم چې توره په ځمکه واچوم. زه یو ځلې بیا په دې سوچ کې ډوب شوم چې که چیرې د دې ځوان په نه وژلو سره وکړای شم د وردګو پلوی تر لاسه کړم نو زما قوت او زور به ډیر ټینګ شې دا یو وژونکې تیر وتنه وه. په هغه لنډه شیبه کې چې ما ستر ګې بلې خواته واړولې ، کریم خان په ما را ټوپ کړل ، ما بلې خواته ټوپ کړل ، ځان مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژغوره او خپله توره مې د هغه په زړه کې خښه کړه په داسې حال کې چې حیرانونکې مو سکا یې په ستر ګو کې ښکاریده پر شا ولویده او زه چې باورې وم هغه د مړینې په حال کې دې، د هغه خواته ور نیږدې شوم کله چې زه د هغه خواته روان وم د هغه سترګې زما په ستر ګو کې ښخې شوې او د بریښنا په شان چټک ځلنده خو ځښت یې وکړ. هغه لا تر او سه هم ژوندۍ ؤ. مخکې له هغه چې زه د هغه په مقصد وپو هیږم، لاس یې خپلې ملا و ستنې ته اوږد کړ او یو چا کو یې لکه بریښنا چټک زما خواته ګوزار کړ. ما له خپل ځایه ټوپ کړ او چاکو لکه ګولې هوا و ځیرله. کریم خان پروت ؤ او د مړینې تیګا یې وهله. ما په غصه و پو ښتل: آیا دا هغه چلند دې چې ښایې له یو بریالې فاتح پوځې سره وشې؟ کریم خان چې وروسته ساه یې ایستله وویل: دا د وژونکې (قاتل) چاکو د وژونکې د وژلو لپاره ؤ ... دا چاکو زما د ورور د قاتل د وژلو چاکو ؤ هغه چاکو چې افغانستان یې ښایې له تا شیطان وزمه نه ژغورلای وای. هغه نور څه ونه ویل او سترګې یې د شیشې په شان و ځلیدې او مړ شو. د غې پیښې خورا قهر جن کړم او په چیغو مې وویل: زه به هیڅکله بیا په انسان زړه سوې ونه کړم. ما غو ښتل د دغه سړې ژوند وژغورم خو هغه پر ما وخندل. ما له هغه سره منصفانه جګړه وکړه او غو ښتل مې ځانکدن یې آسانه کړم. هغه په ما د چاکو ګوزار وکړ او زه یې وژونکې و ګڼلم. نور بس دې. که څه هم د کریم خان مړینې د ورد کو مقاومت مات کړ خو هغوی زما نه پخلا کیدونکې د ښمنان پاته شول سره له دې هغه بیا هم زړه ونکړ چې د کابل او غزنې په لار کې له ما سره مخامخ شې. زه هم تر هغو چې د امان الله خان فوځ هغه ځای ته را ورسید او د واورو نه پتې لارې یې آوارې کړې، بریالې نه شوم چې د هغه ځای ځمکې لاندې کړم.

خو د کریم خان د شهادت په اړه مورد مرحوم والې روشندل خان په قلم د هغه دخاطراتو د کتاب په ۴۹ مخ کې داسې یو روایت هم لرو او ځکه یې په ځای بولو چې روشندل خان داوخت یو قلم په لاس ژنې ؤ او همدا رنګه د دې روایت راوړل له بل پلوه ځکه اړین دې چې د حبیب الله کلکاني سره دورد کو د جګړو په اړه نور وضاحتونه هم پکې موجود دې.

« دربرخورد اولې مردم وردک با بچه سقاو دردشت توپ یک غند مکمل سقاوې ها ازبین رفت وتمام مهمات جنګې شان بدست سربازان وردک افتاد حتې گفته میشد که بعضې اززنان دهات دشت توپ هم تو انستند که چند چند میل تفنګ را از نفر های پای مانده و هزیمت خورده سقاوې ها را بدست بیا ورد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

این غلبه معنویات و رو حیات قوم را اضافتر تقویه و زنده ساخت و در ظرف چند روز تقریبا هجده هزار نفر مسلح منا طق وردک به میدان نبرد حا ضر گردید و در صدد پیشرفت به سو ی کابل شدند ، کریم خان ولالا کرنیل عبد الله خان و برا ی تقویه لشکر قومي کمک هم کردند . درین احوال تصاد فا في ما بین کریم خان و کپتان محمد حسن خان جغتو اختلاف نظر پدید شد که این اختلاف تقریبا کمر قوم را شکست ، موضوع اختلاف نظر شان هم جز اقتدار پسندي و رسوخ جنگي چیزي دیگري نبود (متاسفانه قبایل غیور مملکت ما همیشه به علت مرض کسب قدرت مرام های ملي را مي بازند .)

با حدوث این اختلاف کپتان محمد حسن خان با بعضي از گرو پهای قبایل مایارمیدان جنگ در آنجا ترک گفته به جغتومرا جعت نمودند ، کریم خان ازین پیش آمد بغیظ و غصه آمده با بعضي نفر های میرخیل ها محاذ مشترک قومي را گذاشته مستقیما در جای شان در تنگي وردک رفتند درآنجا به تنهایي در مقابل قدرت سقوي ها قدعلم نمود اما چون طاقت غیر کافي در دست داشت مقاومت کرده نتوانست زودتر محاصره شد وبالاخره بدست او شان اسیر گردید ، مدتي در کابل محبوس بود سپس به ورثه های چندین مقتولین ورثه احمدزایي التمور که قبلا در یک برخورد محلي از طرف نفر هایي متعلقه وي به قتل رسیده بودند سپرده شد وازطرف او شان مقتول گردید ، بلي: این ذعیم ملي و شجیع به قتل رسید ولي وردک ها از جنگ دست نه کشیدند و آترا تا آخر ادامه دادند »

د کریم خان د شهادت په اړه د حبیب الله کلکاني او والي روشندل خان له روایاتونه مور پوره حقیقت را ایستلي شو چې کریم خان له احمد زیو سره د خپل منځي مخکنیو جګړو او تاو تریخوالیو له امله له یوې خوا او د خپل قوم د بې اتفاقۍ له پلوه کمزورې شو او دښمن یې په اړه بریالیتوب ته ورسید .•

(۶) ۱۶۴- ۱۷۹ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي ملا مومن خان

غازي نايب ملا مؤمن خان په ختيه بنوزی او په ستپه کې غلجايې پښتون دی ، په پيل کې د پکتيا خلکو د دغه نومیالی ترمشری لاندی د انګليسانو په ضد پاڅون وکړ او ډيرې بريا وې يې ترلاسه کړې چې په دې توګه له هغه نه يو ملی مشر جوړ شو اولاده يې اوس د برګوده ، کرمعلی او زرکک په کليو کې اوسيږی.

غازي ملا مومن خان د خپلو منصبونو په لړ کې د امير شيرعلی خان د واکمنۍ په مهال د هندستان د سيند ايالت په مرکز شکارپور کې لومړی د والي نايب او بيا وروسته والي وټاکل شو او قوي روايات دي چې غازي ملا مومن خان د امير شيرعلی د واکمنۍ په مهال د څه وخت لپاره د هغه وزير هم پاته شوی دی.

غازي نايب ملا مؤمن خان د کابل په لاهوری دروازه کې پخپل نوم يو جومات هم درلود چې هغه يې پخپل شخصي لګښت جوړ کړی وو او هم يې د هغه امامت کاوه په هرصورت غازي ملا مؤمن خان په هغه زمانه کې دومره تکړه او ماهر والی وو چې په قلمرو کې يې دده د حکومت په زمانه کی هيڅ ډول بغاوت راپورته نشو ، ده به د سيند ايالت کلنی مالیه چې يو لک هندی کلدارو ته رسيده را ټولوله او د خپلو لګښتونو له وضع کولو وروسته نوره به يې مرکزی حکومت ته را ليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غازي ملا مومن خان له خپلې دندې نه تقاعد وکړ نو له هندستان نه افغانستان ته راستون شو او دنورو کورنیو چارو ترڅنګ یې دیوې لویې او تاریخي ۹ برجه کلا بنسټ چې تر نن ورځې پورې پخپل پخواني عظمت په ځای ولاړه ده د چک ولسوالۍ د ګوډه په سیمه ،کیښود دا کلا په څه دپاسه پنځه جریبه ځمکه کې په (۹) رخه ، دایروی بڼه ، په داسې فني ډول جوړه شوی چې اوس د هغه زماني یوبې مثاله شهکار ګڼل کېدای شی او بیلګه یې په ټول هېواد کې تقریبا نشته خو دریغا چې د غه تاریخي شاهکار اوس د حکومت او د هغه د اوسیدنکو د نه پاملرنې له امله د انقراض تر پولې رسیدلې ده .

وایې چې غازي ملا مومن خان ددې کلا نقشه له هند ستان نه راوړې وه دا کلا په خپلو دیوالونو کې اته آسمان څکې برجونه چې هر برج یې پنځه منزله ،شپږ رخه او ۲۵ متره لوړوالی لري او نهم برج چې د کلا په منځ کې په حرم سرای کې موقیعت لري تر ټولو لوړ برج دی.

دغه برج د حرم سرای په منځ کې موقیعت لري او یو د پخو خښتو حمام چې عمومی او انفرادی غسل ځایونه لري هم په دغه حرامسرای کې تر ستر ګو کیږي چې داهرڅه ټول د هغه زمانې له شهاهکاریو نه د حال په ژبه کیسې او افساني بیانوي ، ددې کلا ددیوالونو سور ترنیمایې پورې دری متره دی خو پورته یې بیا پخسې یو څه کم سوري شوي دي.

دا کلا د سهیل لخوا دوي لویې دروازې لري د منځ د دروازې په سر د لوحې شاته د اوبو د څلورو لویو کټوو یومخزن یو لري چې که خدای مکړه د دښمن لخوا دروازو ته اور واچول شي نو په اتومات ډول داوبو استعمال به اور مړ کړي ، دا داسې عظیم الجسه دروازې دی چې دنن ورځی ترکانان یې له جوړولو نه عاجز دی او آن یوه پله به یې هم ونشې ښورولای ، دا دروازې چې د اوسپنو په قوي پټو اوظریفو ګل میخیو ، سپرغیو او غورغیو ښکلي شوي دي او تر نن پورې پاته دی چې مورږ ته د تیرې زمانې د برمونو او عظمتونو کیسې د حال په ژبه بیانوي د کلا د منځ پلو د دروازې په سر په مرمرینه تیږه په دری ژبه دا لوحه منقوش شوی ده چې د قال په ژبه دا لاندې ابیات زمورږ ستر ګو ته را غبرګوی.

ګشاد باد دولت همیشه این درګا بحق اشهد ان لا اله الا الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساخت ملا مومن غلجایی درزمان قلعه عالی وقار
وجه قلعه نام خواهش شیر کرد بهر شیران پیشه شد یاد گار
هشت برج هشت رخ شش جهت صاحبش را یاد باد کردگار
درحساب جمع خرچش سیم و زر ازحساب معلوم شد هفده هزار
اخویش یار محمد خان جوان بود و کرد شهادت آخر اختیار ۱۲۳۳ه ق
یافت چون اتمام بود انکه سنه یک هزار دو صد سی وچهار ۱۲۳۴ه

له غازي ملا مومن خان وروسته د هغه زوی جانداد خان هم د خپل پلار په شان یو تکړه غازي جوړشو چې له ده وروسته یې په کورمه ، پاړاچنار، هنګو او ټل پورې ډیر فتوحات کړی او په غزا ګانو کې یې فعاله ونډه او برخه اخیستې ده. روایت دی چې د هغه د پلار نوم ملا عبد الحکیم دی او مومن خان یې په ماشومتوب کې د زمانې ترخو څېړو ته یوازې پرایښی دی کله چې مومن خان او یار محمد ځوانان شول نو اسلامي زده یې وکړي او عالمان تر جوړ شول دوی له پکتیا د اوسني لوګر په لوررا وکوچیدل او لومړی یې په لوګرکې د شکارکلا په نوم یوه تاریخي کلا جوړه کړه او بیا له څه مودې وروسته د اوسنیو وردګو په لور را وکوچیدل او د جلګې په تره کې بله کلا جوړه کړه چې وروستی شاهکار یې د کرمعلی ۹ برجه کلا ګڼلی شو.
غازي ملا مومن خان په ملنګ کي نښخ شوی دی اولاده یې اوس په برګوډه کې اوسیږی چې په اولاده کې مشهور کسان یې ،
جنرال اصیل خان دی چې د افغانستان په اردو کې یو قوي هیکله منصبدار اود جهاد په دوران کې یو تکړه جنرال پاته شوی دی هغه د کمونستانو د کودتا په مهال د ارګ په ختیځه دروازه کې نوکري درلوده او له دې چې د کمونستانو سره سخت مخالف و مقاومت یې وکړ خو کله چې کمونستان بریالی شول نو اصیل یې د اوږدې مودې لپاره بندي کړ او کله چې له بندیخانې آزد شو نو جزایې د کونړ د اسمار غنډ ته ورکړل شو دافغانستان په اردو کې هغه غنډ و چې د ټول هېواد جزایې منصبداران به ور ته را لیږل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له څه مودې وروسته اصیل خان له دې چې په کمونستانو یې سخت زړه ډک و نو په غنډ کې یې کودتا وکړه کمونستان یې ددوی په واجب سزا ورسول سلاح او مهمات یې ولجه کړل له هغه وروسته اصیل خان د حزب اسلامي افغانستان په تشکیل کې جهاد ته ادامه ورکړه او په پیښور کې د اوږدې مودې لپاره د سرحدي کشف مسؤل وټاکل شو ترهغه چې په ۱۳۷۰ کال کابل د مجاهدینو په لاس ورغی د یوځه وخت لپاره اصیل خان په ریشخورو کې پاته شو او بیا به کله په وطن او کله به پیښور کې و د طالبانو د واکمنی په مهال د یوې موسسې د امنیت مسؤل و خو اوس د ملي دفاع وزارت په احتیاطو کې دی.

جنرال اصیل خان د زمانې له پیښو ډیره ګیله لري او په هر کارډه کار قوي نیوکه او منطقي استدلال کوي، همدا وجه ده چې په نظامی لیکو کې د هغه د شمولیت چانس کم شوی ځکه ټول منصب داران تر بیریږی.

د غازي ملا مومن خان په اولاده کې نور مشهور کسان محمد کریم خان او دهغه زوی محمد نعیم خان (معین خان) وه چې علم پالونکی کسان وو او تل به د هغوی په جومات کې ګڼ عالمان او طالب العلمان اوسیدل د نایب غازي ملا مومن خان په نامه اوس د ګوډه د خواجه کلا په ډاګ کې یوه لیسه هم نومول شوی ده چې ډیر زده کونکي پکې لوستوایي.

نایب غازي یارمحمد خان:

دغه نومیالی د غازي ملا مومن خان کشرورور او ده ته ورته غازي و چې په پیل کې یې د هبواد په سهیلي ختیځو سیمو کې له انګلیسانو سره جنګیدلی او بیا وروسته په هرات کې پلټنې مشر وټاکل شو او بیا همالته شهید او آلې د (بس بابا) په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو چې قبر یې اوس هم معلوم دی، له هغه نه په هرات کې ډیر یاد ګارونه پاته شوی دی چې یوهم دهغه د اس نعلونه (نالونه) وه چې په هرات کې دومره مشهورشوي وه چې د یارمحمد خاني نالونو په نوم به ټولو آهنګرانو پیژندل او جوړول به یې. شهید یارمحمد خان تقریبا د ځوانۍ په عمر شهید شو روایت دی چې شهید یار محمد خان دکرملی د ۹ برجه کلا دجوړولو ترنیمایې پورې له خپل ورور غازي ملا مومن خان سره ملګری وخوکله چې هرات ته په نظامي سفر ولاړ نو بیا را ونګرځید او د کرملي کلا یې جوړه او په سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیدلی ونه لبده ، دنایب غازي ملا مومن خان سره د املاکو ویش بیا د یار محمد خان اولادی د رود په مسیر وکړ یانی د رود لودیځ پلوځمکې د ذولفقارله کلي را نیولې بیا تر تنګې سیدان پورې د غازي ملا مومن خان په برخه ورسېدي او د رود ختیځ پلوځمکې بیا له همدې کلي نه تر تنګی سیدان پورې د غازي یارمحمد خان اولادې ته پاته شوي خو پاته دې نه وي چې د غازي ملا مومن خان ځمکې او کلا بیا د ظالم عبدالرحمن خان په حکم ضبطی او په نورو خلکو وویشل شوي .

وایې چې بازخانه بې بازه نه پاتیږی د غازي یارمحمد مشر زوی غازي (طره بازخان) هم د خپل پلار او کاکا په شان غښتلی او مبارز غازي تیرشوی اوله انګلیسانو سره د کابل په اوسني شاشهید کې د یوې مخامخ جګړې په ترڅ کې شهید شو چې جنازه یې په ډیر درنښت د نظامی پریټ په بدرګه وردګو ته راوړل شو او د خپل کاکا غازي ملا مومن خان په سپارښتنه د برګوډه د ملنګ په کلا کې خاورو ته وسپارل شو (۱)

(۱) دملنګ کلا یوه پخوانۍ چاردیوال وه چې کوټې نه وی پکې ودانې شوی او د طره بازخان په ښخولو سره دغه چاردیوال په هدیره بدل شو اوتر نن پورې مړی پکې ښخیږی.

ددغه غازي اولاده اوس هم په نهه برجه کې اوسیږی چې حاجی محمد ابراهیم خان یې په اولاده مخور او مشهور کس تیر شوی چې په اخلافو کې یې اوس قاضي غلام درویش په شمول ډیر علما را پیدا شوي دي حاجي محمد ابراهیم په ځوانۍ کې په صوفي مشهور وهغه دومره عابد او پرهیزګاره سړي و ژبه به یې تل د الله په اسماوو ذاکره او شنډې به یې ورو ورو په ذکر رپیدې ، له علماوو سره یې ډیره مینه درلوده وه او د ژوند په وروستیو کې یې الله پاک حج هم په نصیب کړ .

سردارخان د غازي یارمحمد د اولادې بل مخورو چې په برګوډه کې اوسېده او اولاده یې هم په برګوډه کې اوسیږي نوموړی په خپل وخت کې زړه سواندی اوعلم پالونکی شخصیت تیرشوی دی اوپه خپل نامه په برګوډه کې یوجومات هم لری اوتل به یې په دسترخوان ملنګان او فقیران راټول وه ددغه غازي په معاصره اولاده کې حاجی عبد الوهاب خان بل مخور دی چې اوس د قوم د ستونزو حل ډیری د هغه اوږو ته تکیه دي هغه د جهاد اوکمونستانو دمخه دبګرام په هوایې ډګرکې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامی منصبدار و بیا دجهاد لیکو ته ولاړ او دخپل ماما ډګروال ارکان حرب غلام دستګیر خان وردګ تر قوماندې لاندې یې په وردګو کې دروسانو په ضد جهاد پیل کړ او یو څه موده وروسته پیښور ته ولاړ او د پیرسید احمد ګیلاني له محاذ ملي نه یو نظامي کنډک راوړ خو کله چې مجاهدین بریالي شول نو دجهاد بریاوي او ارزښتونه یې د خپل منځي جګړو او بې اتفاقیو قرباني کړل، همدا وجه ده چې عبدالوهاب خان بیا نظامي وظیفې ته زړه ښه نکړ او د خپل قوم په خوا پورې پاته شو.

دیارمحمد خان په اولاده کې دکلات د حج او اوقافو رییس شهید قاضي محمد انور (سعادت) هم شامل و چې د خپل عمر د شباب په دوران کې یې د یوې ترافیکي پیښې په ترڅ کې خپل ژوند له لاسه ورکړ، هغه د زابل په ولایت کې په میشت ناقل وردګو خورا ګران و او کله چې شهید شو نو هغوی خپلې کورنۍ ته راوړ.

محمد انور په جاپاني انګلسې عربي پښتو اودري روانې خبرې کولې

مورِ د غازي ملا مومن خان او ورور یې یار محمد غازي تذکره او یادونه ددې لپاره دلته سجل کوو چې دهغه نومیالیو د اولادې انس او الفت اوس له وردګو سره دومره ژوره ګنډه خوړلی چې له وردګو د باندې دوی په وردګو یادیږي او هم یې خیښي او دوستۍ له وردګو سره بیحاسبه ډیرې دي•

(۸) ۱۷۶- ۱۸۱ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي عبدالکبیرخان ((ببرک))

مورِ غو ښتل چې د عبد الکبیرخان (ببرک) دژوند یادونه اوکاري فعالیتونه د وردک مشاهیرو په لومړي ټوک کې سجل کړو خود معلوماتود نه نلرلوله املـه دخپلې دې هیلې په ترسره کېدلو ونه توانیدو که څه هم هلې ځلې مو ډیرې وکړې او په بار بار مو دهغه اولادونوته مراجعه وکړه خو په نن سبا یې خبره تر نن ورځې را وځنډوله اوسرانجام یې معلومات هم په لاس رانکړل ،دغه نیم نیګور معلومات چې تاسې یې اوس لولی دهغه اولادونو زمورِ په واک کې نه دي را کړي ، بلکه د آبکزار دمانجرخیلو معلم شیراقا چې د هغـه د خپلوانولـه ډلې دی زمورِ سره مرحمت وکړ او په نیمه خوله یې له وردګو نه کابل ته را ولیږل ، په تکرار سره وایو چې مرحوم عبدالکبیر خان ترهغه لورِحق درلود کوم یې چې مورِ ددې رسالې له لارې ورپه ځای کوو خو داچې ولې له بشپړو معلوماتومحروم پاته شو دا زمورِ ګنا نه ، بلکه دهغه چا بې غوری وه چې په بیا بیا مراجعو اوغوښتنو یې ددغه نومیالي په اړه په معلوماتو خاشه واچوله.

زمورِ په باور دجهاد په ګټه دعبد الکبیرخان کارنامې له تسجیل پاته کېدل لویه بې غوري ،بې انصافي اود وردګو لـه جهادي داعیې سره ستره جفاده ،په دوهم تکرار سره وایو دا چې څوک به ملامت وي او څوک سلامت ! تر مورِ هغـه څوک ښـه پـوهیږي ، چـې دهغـه جنـاب پـه خلـف کـې حسـابیږي ! مـورِ خوجنـاب عبدالکبیرخان ته د ورته اتلانو دفعالیتونو سجل ته تل اولیت ورکړی دی.

بیا وایو ! داچې ولې ؟ دعبد الکبیرخان دفعالیتونو دتسجیل خبره تر دریم ټوک پورې را ورغزیده هغه هم په داسې حال کې چې په اړه یې معلومات نیمګړی او انځور یې هم په لاس کې نشته خپله وروستی ګیله لـه شف شف نـه شفتالو تـه را باسو او په ډک زړه وایو چې یوځل تاسې ټول لوستونکي دهغه له زوی عبدالرحمن جان نه وپوښتی چې دا ټول ولې ؟

په هرصورت ،ګیلې ګرمانې او خواشینی زښته ډیرې دی ،خوله چا ؟

او له کوم زړه سواندي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل ټکي ته هم اشاره کوو، د مرحوم عبد الکبیرخان دکارنامو سجل زمونږ غوښتنه اوتقاضا نه ! بلکه د وردګود چوپ اوخاموش اکثریت ټینګه او منصفانه غوښتنه وه ، نو مونږ به څنګه سترګې پرې پټې کړو .

په هرحال !

کله چې په وردکو کې اسلحې وویشل شوي او جهاد پیل شونو تریوه لنډې مودې د سیمې ملکي اداره هم د نظامي شورا په لاس کې وه خوځنګه چې دا وخت د نظامي شورا دندې ډېرې مهمې درندې او حساسې وې او نشوای کیدای چې د خلکو خپل منځې ستونزو ، دعوا ګانو او نورو ملکي کارونو ته لاس رسی وشي نو د نظامي شورا په تشکیل کې دوردګو اسلامي قومي شورا را منځ ته شوه چې عبد الکبیرخان «ببرک» یې لومړی او وروستی رییس وو ، عبدالکبیرخان په وردکو کې د جهاد د پیل لومړنی انتخابي قومی رییس وو چې په پیل کې دلنډو خوورځولپاره دجلګې په ولسوالی کې دهغه ولسوالی په کچه رییس وټا کل شو خو ژر د ټولو وردګو د قومي اسلامي شورا رییس شو ، د وردګو ټولو مجاهدینو له هغه نه کلک اطاعت کاوه دا هغه وخت وو چې تنظیمونو د پرګنو ترمنځ بې اتفاقی منګلې وردګو ته نه وی را اوږدی کړی او په وردګو کې اسلامي جهاد له اسلامي معیارونو سره برابر دیوه اتحاد او اتفاق په خوږه او دورور ولی په فضا کې په مخ روان و، هو، وردګ ټول په یوه قوماندې وه او عبدالکبیرخان علاقداریې ریس وو او تشکیلات یې په لاندې ډول و،

عبدالکبیر خان علاقدار د شورا ریس.

ډګروال ارکان حرب غلام د ستګیر خان نظامي قوماندان.

ملا منیر آخند زاده د شورا مرستیال.

جګړن رویدارخان د نظامي مرستیال.

په پورتني تشکیل شورا جوړه او په درز یې خپل کارونه پیل کړل او لومړنی مرکز یې تریووخت پورې په شیخ یا سین کې و بیا د شورا مرکز ګرځنده شو او له هغه ځایه دچک د زراعت کوټی ته راغی او تریوه کال پورې یې دلته فعالیت درلود او له یو څه مودې وروسته ددې لپاره دا مرکز تنګي سیدان ته ولاړ چې دا نقطه د چک او د جلګې د ولسوالیو ترمنځ یوه مهمه او ستراتیژیکه دا تصال نقطه وه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه خواوي تړي ښې اداره کيدې د يو څه مودې په تريدو سره دغه مرکز بيا د عليشنګ ګاګرو ته راغی او تر آخره پورې په دې کلي کې و .
عبد الکبير خان علاقدار نه يوازي د يوه مدبر، مدير په توګه خپل قوم د جهاد په ليکو کې اداره کاوه بلکه له جهاد د مخه هم د يوه قوی وکيل په توګه د خپل قوم په خوا پورې ولاړ و ، د فروتن په نامه کوم حکمران چې د وردګو سپين ژيرو به ډيرې کيسې تړي درلودې اوله وردګو سره يې ښه نکول يو وخت د جلګې او سنی ولسوالی ته راغی اود خلکو په ناحق خورولو يې پيل وکړ فروتن د يو شمير کسانو په لمسون غو ښتل چې د ولسوالی (مقر) له (ميرانو) نه د کلاخ کلي ته را نقل کړی چې دغه کار زښته ډير زيانونه درلودل چې تر ټولو مهم زيان يې دا وه چې د کلاخ کلي چا پيريال د ولسوالی د مقر لپاره مناسب او مساعد نه و ځکه د ولسوالی د تاسيساتو جوړولو لپاره يې اراضې نه درلوده او دغه کلی د يوې ډبرينې غونډۍ لپاسه پروت وو
عبدالکبير خان فروتن ته دغه ددې خپل سری په اړه وويل: تيره په خپل ځای درنده پاته ښه ده د ولسوالی انتقال ناممکن دی خو فروتن نه منله او خپلې دواړې پښې يې په يوه موزه ننويستې وې کله چې فروتن د عبد الکبيرخان خبره ونه منله نو د عبد الکبيرخان له خولې يې واوريدل چې ښه او سمه خبره نه اوري او نه يې منې نودا ګز او دا ميدان وګورو چې ته څومره نر يې !فروتن ډير په غصه شو خو دغصې په جوش کې يې يوځو نورې رقيقې خبرې هم د عبد الکبيرخان له خولې واوريدې او په نتيجه لاس تر پښو اوړده د جلګې له ولسوالی ووت.
عبد الکبيرخان ببرک عجيبه حوصله هم درلوده هغه ته به چې چا په دولتی اداره کې د کار د بندښت ستونزه وروړه نو په خلاصه ټنډه به سمدلاسه ورسره روان شو او تر هغه به نه لاس په سر کيده ترڅو به ستونزه نه وه کنترول شوی چې له خپل قوم سره د هغه دا ښګيني د تاريخ په حافظه کې د ثبت او سجل حق لری.
عبد الکبير خان ببرک ډېر درونده او په خپل قوم زړه سواندې او مهربان کس و پراخه حوصله يې لرله او لويه په ځان باندې ونه يې درلوده.
د محمد ظاهر شا او محمد داود خان د واکمنۍ په مهال لومړی د هېواد په شمال يانې د ميمنې په ولايت کې د مردیا ن علاقدار و او له هغه ورو سته بيا غزنې ته را

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبدیل شو او د ناور په «اوکک» کې علاقدارو او د څه مودې لپاره د لوګر ولایت د خو نښې علاقدار هم پاته شوي دی.

د غو ایې د کودتا په مهال د کورنیو چارو په وزارت کې د احصایې مدیر و خو ډېره ژر یې دنده پریښوده او وطن ته ولاړ تر هغه چې په وردګو کې اسلامي پا څون نه و شوی عبد الکبیر خان ډېر ځوریده ځکه دا داسې وخت چې بې تجربې کمونستانو ته د خپلو مشران ځورول، وژل او بندي کول لوی غیرت او بریالیتوب ښکاریده.

عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۲۹۹ لمریزکال د جلکې ولسوالې د دالان په کلي کې په یوه دنداره او علم پالونکې کورنۍ کې ستر ګې غړولې او خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل چا پیریال کې تر سره کړې او دو مره ښه لیک یې درلود چې د اجمل ختک خبره (لوی لوی فنکاران ترې لو ګی شه)

عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۳۲۲ لمریز کال د ور پیښې نارو غۍ له امله د ۲۳ کالو په عمر له دنیا نه ستر ګې کړې او له روسانو سره یې د جهاد ی تاریخ په پانو کې خپل نوم تل پاته او ژوندی په ځای پریښود.

د جلګې په ولسوالې کې او س یوه لیسه د هغه په نوم جوړه ده چې ګڼ زده کونکې پکې لوست وایې.•

(۸) ۹۴- ۹۸ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعه خان (همدرد)

جمعه خان همدرد د جهاد په مهال پخپله سیمه (دهیواد په شمال کې) په خاص ډول خپل قوم وردګ، په عام ډول ټول پښتانه د توکمیز اړدوړله غلیم توب نه په ډکو دوروکې له هرډول تیری اوغچ اخیستونکو بریدونونه بچ اوسرلوړي وساتل نوځکه به د هغه نومیالي نوم د کیقباد، کی خسرو په څیر د تاریخ دسینې په هره پاڼه کې د راتلونکو نسلونو لپاره په زرینو کرښو سجل اوله ویاړه ډکې کارنامې او فعالیتونه به یې د غیرت د مشالونو تل پاته بیلګې وي.

په رښتیا هم چې جمعه خان (همدرد) په فرضي جهاد برسېره د قومي ذات البیني شخړوله پېښیدونه دمخنیوي اوپه شمال کې د میشت قومونو ترمنځ د نیکواړېکو په احیا اوژوندي کولو کې هڅاند وو.

زموږ د دغه ادعا مصداق دادیچې د جهاد په کړکیچونو دورو کې نه پخپله د جمعه خان همدرد اونه یې د مجاهدینولاسونه د چا په وینو رنګ شول او نه هم د بل چا لاسونه، دهغهد (مجاهدینو او یا نورو متعهدینو) په وینو سره شول دا په دې مانا نه وه چې جمعه خان (همدرد) کمزوري وو، نه! د هغه له شخصي خصوصیاتو نه یو داوه چې اصلا له هېڅا او هیڅ قوم سره تضاد نه درلود یوریښتینې مسلمان وو، او یوازې دهېواد په شمال کې د افغانستان داسلامي حزب یو تکړه، متعهد او وفادار قوماندان و چې د مقابلې لوړې یې یوازې او یوازې ګوره روسان او د هغه ګوډاګیان وه.

د کمو نستانو د رژیم له ړنګیدو وروسته جمعه خان (همدرد) د هېواد په شمال کې د ټولو پښتنو لپاره یوه ډاډ منه تکیه ګاه اود ویاړ هغه سمبول ووچې د سیاسي بدلونونو او اوښتونو په ټولو پړاونوکې دیوه سوله خوښونکي غښتلې او هوښیار افغان په عنوان لکه ونه مستقیم په خپل مکان پاته شوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوع په تفصیل سره را وخیړونو ښایې کتابونه پرې ډک شي خو په لنډ ډول به یې را ونغاړو جمعه خان همدرد په ۱۳۵۸ هجري لمریزکال له خپل قهرمان وروروصوفی امیرګل (همتیار) سره چې د افغانستان د اسلامي حزب په تشکیلاتي لیکو کې دبلخ په ولسوالۍ کې د حضرت بلال (رض) د جهادي جبهې عمومي قوماندان و ،په جهاد پیل وکړ، عجالتا دا وخت هغه د خالد بن ولید د غنډ چې ددغه جبهې له غنډونونه یو غنډو ،قوماندانوو، خو کله چې په۱۳۶۴کال صوفي امیرګل (همتیار) دیوې نا ځوانمردانه توطیې ښکار او د شهادت لوړ مقام ته ورسید(۱) نو د حضرت بلال د جبهې ټولو مجاهدینو د

(۱)دصوفي امیرګل همتیار د شهادت په دغه دول و چې هغه ته یې کوم کلیوال د مزارشریف له ښاره یوتیپ ریکاردر ډالۍ را ولیږه (هغه وخت زمانه یو څه ساده وه او شیطا نتونه چا نه پېژندل) کله چې صوفی امیرګل تیپ سویچ کړ نوهغه نا ځوانه بارود پکې ځای په ځای کړې وه چاودنه را منځ ته شوه اوصوفي امیرګل ځای په ځای شهید شو

رایو په غوڅ اکثریت جمعه خان (همدرد) د خپلې جبهې د مشر او جهادي قوماندان په توګه ومانه، او په اتفاق سره سلاه شول چې نورد جمعه همدرد تر قیادت او قوماندې لاندې په دغه جبهه کې د پخوا په څیر خپل سپیڅلی جهاد ته ادامه ورکړی.

پاته دي نه وی چې دا وخت د حضرت بلال جبهې د بلخ ولایت په مختلفو ولسوالیو کې په لاندې تفصیل څلورغټ غنډونه د فعالیت په چوکاټ کې درلودل

.

۱.د خالد بن ولید غنډ لکه چې د مخه وویل شول د صوفي امیرګل (همت یار) په ژوند یې پخپله جمعه (همدرد) قوماندان وو او دهغه له شهادت وروسته کله چې جمعه خان همدرد د حضرت بلال د جبهې عمومې امیرشو نو ددغه غنډ قوماندان مامورمحمد نسیم وټاکل شو.

۲.د چاربولک په ولسوالی کې د چار بولک په نوم جهادي غنډ چې قوماندان یې فدا ګل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۔ددولت آباد په ولسوالۍ کې دبلال (رض) په نوم غنډ چې قوماندان يې شمس الدين و.

۴۔د بلخ په ولسوالۍ کې د شهيد (همتيار) په نوم غنډ چې قوماندان يې جمعه الدين وو او د همتيار له شهادت وروسته دا نوم وروباندې کښيودل شو .

له دې چې د بلخ ولايت اراضې او اره ده ،د پټيدو او سترا خفاړا د من ځايونه يې هم نه درلودل او دا خو څرکنده ده چې په دښتو کې وسلود نا انډولۍ له لحاظه جګړې ډېره سخته وي او هغه څوک به زورور کيږي چې ثقيله سلاګانې ولري خو بيا هم کله به چې جګړه ونښته نو (نره) جګړه به وه او مجاهدينو به خپل سنګرونه نه خوشي کول که څه هم د جبهې عمومي مرکز د شولګرې ولسوالۍ په طلا قمر کې وو او هره ورځ به بمبارديده او يا به ژر ژر قواوي او آن پخپله روسان ورتلل خو هيڅ وخت د دغه مرکز په تسخير بريالې نشول.

يووخت دوی ته د کمونستانو د جاسوسۍ له شبکې نه اطلاع حاصله شوه چې له مزارشريف نه پنځه کمونستي اورګانونه، د مزار خاد، د دوستم مليشاوي، اتلسمه فرقه، نهرين فرقه، د ګلخان مغلو آچې د خاد په مربوطاتو کې يې فعاليت درلود ،پريکړه کړې چې د جمعه خان همدرد په مرکزونو د بلخ په ټولو ولسوالیو کې د دوي په ذعم ګيلم جم ؟؟ ! حمله وکړي، دوی خپل ټول اکمالات وکړل ځانونه يې برابر او سهار وختی يې د جنګې الوتکو په بمبارد، جنګ پيل کړ، بيا د رندو وسلو اراضې ويشته دوی هره ورځ دغه کار کاوه چې خپل ټول هوايي او ځمکنې زور به يې ختم کړ نو بيا به هر اورګان ځمکنی تعرض پيل کړ او تر بيګا پورې به درنده جګړه روانه وه ماښام به دوی ټول خپلو قرارګاوو ته ولاړل نهه ورځې تمام د کمونستانو ټولو اروګانونو عمليات وکړل خپل زور يې تمام کړ خو بری يې تر لاسه نکړاو په دغه نهو ورځو کې يو ګام هم په مخ ولاړ نشول کله چې له ماتېسره مخ شول نو په نهمه ورځ مانو کې منګل (چې دا وخت د ترانسپورت وزير وو) د بلخ د ولسوالۍ سپين ژيری سره را ټول کړل او دوی ته يې وويل: چې زه به خپله لونګی ستاسې په لمن کې واچوم او تاسې ولاړشی خپلې لونګی د جمعه خان همدرد په لمن کې واچوي چې د ا جګړه نوره بس کړي. کمونستانو په دې توګه خپله بشپړه ماتی ومنله، سپين ژيرو د مانو کې منګل لخوا په پيغام کې جمعه خان همدرد ته دا هيله هم راوړي وه چې د دوستم (ټانګونو اوشوبلو) ته اجازه ورکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبرغان په لوري خپلو قرارګاوو ته وګرځي، جمعه خان همدرد شرط کيښود چې ټانګونه بايد خپل ميلونه د شاته لور ته واړوي او بيا په سړک تير شي خو جالبه دا وه چې دو ستم بيا هم له همدغه منځګړو سپين ږيرو نه د هر ټانګ په سر يو ،يو سپين ږيرې ددې لپاره کښيناوه چې جمعه خان همدرد پرې عمليات ونکړي.

د تيښتې او ماتې په مهال د ټانګونو د شا په لوراړول شوي ميلونه داسې ښکاريدل لکه په ګرمي چې د سترې سپيو را ځړيدلي ژبې په لکۍ پورې سرښې وي د کمونستانو دا ماتي يوه داسې تاريخي ماتي وه چې د بلخ په ولايت کې د مجاهدينو او نورعام ولس ترمنځ په (پرتکونو) بدرګه شوه.

د وخت په تيريدو سره د جهاد په ليکو کې د جمعه خان همدرد ښه ورتيا او زړورتيا د دغه سبب شوه چې د بلخ ولسوالۍ دغه جهادي مرکز (د حضرت بلال « رض » جهادي جبهه) د افغانستان د اسلامي حزب د ۹ شمالي ولايتو د مجاهدينو د باور وړ پناځای شی نو همدا وجه وه چې جمعه خان (همدرد) په ۱۳۷۴کال د افغانستان د اسلامي حزب د رهبری د شورا لخوا د شمال زون د تنظيمه ريس په توګه وټاکل شي.

د جهاد په مهال جمعه خان همدرد د پاکستان له تګ او راتګ سره چندان مينه نه درلوده دوسلو اکمالات يې مجاهدينو کول او يوازې به ښائي دوه ځله پاکستان ته تللی وي.

جمعه خان همدرد له هيڅ بهرنی هيواد سره د نورو ؟؟ په شان کوم سياسي تعلقات نه درلودل، که نه د هغه لپاره ددې ښه زمينه برابره وه چې د ګاونډيو او يا نورې نړۍ له کوم هيواد سره سياسي اړيکې ولرې او خپل ځان د نورو په شان مجازې شهرت او قدرت ته ورسوي د داسې کړنو بيلګه د هغه په وجود او شخصيت هيڅ نشته.

کله چې د کمونستانو خونړۍ، ظالمانه واکمني او دوره په افغانستان کې پای ته ورسيده نو د هيواد په ګوټ، ګوټ کې د زورواکانو لخوا خپل سری تحرکات رامنځته شول او په تيره بيا کله چې د هيواد په شمال کې يو شمېر ملوک الطوايفي ته ورته جوړښتونه را پيدا شول او په رآس کې يې پخوانی بې رحمه زورواکان وه نو د خلکو په بيځايه ځورولو او ربړولو يې پيل را وکړ.

سره له دې چې دا وخت ددوی د تاوتريخوالیو او منفی نفوذ د اعمال له امله يو شمېر کوچنۍ جهادي حوزې او لو يې جبهې ته د تسليميدو په حال کې شوي خو جمعه خان همدرد له خپلو ټولو مجاهدينو سره چاته د تسليميدو ذلت ونه مانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

،خپله جبهه او ځان يې په هر ډول ستونزمنو شرايطو او کړکيچنو حالاتو کې صحي سلامت وساتل.

کله چې طالبانو د ميمنې له لوري شبرغان ته را ورسيدل او دا ښار يې ونيو نو د مزارشريف په لوريې د پرمختګ لپاره تياري ونيو ،په مزارشريف کې حاجي محمد محقق، دوستم، د رباني ډله ټپله سره راټول او په اصطلاح يو هم شورتې شورا يې جوړه کړه په دغه شورا کې له جمعه خان همدرد نه هيله وشوه چې طالبانو د مخنيوي لپاره بايد په خپل قلمرو (بلخ ولسوالۍ) کې دفاعي خطونه واچول شي خو جمعه خان (همدرد) چې بشپړ سياسي او نظامي بلوغ يې درلود، هغوی ته يې وويل: چې زه له طالبانو سره جګړه نشم کولای تاسې چې د خط اچولو مينه وال واست نو د دغه خط تر ټولو ښه ځای شبرغان وو چې هلته بايد اچول شوی وای ،او په کنايوی ډول يې دوی ته وويل: ساده په نظر درغلم چې د خط په اچولو سره په خپله سيمه نظامي غوبل جوړ کړم او يا خپل مجاهدين برناحق په چا ووژنم، همداوه چې ددې شورا غړي يې په خپل دغه خطرناک سياست او موضوع ګيری کې ناکام کړل او پخپله هم ددې لپاره چې د کومې توطيې ښکار نشې او يا يې لاسونه د بيګنا مسلمانانو په وينو رنګ نشي عجالتا د ايران په لوري ولاړ او دنړيوالې ټولنې ترراتلو پورې هلته استوګن وو.

کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسيده نو جمعه خان همدرد بيرته بلخ ته را ستون شو او په ۱۳۸۱ کې د اتمې قول اردو دقوماندان په توګه وټاکل شو له هغه وروسته په ۱۳۸۳کال د بغلان د والی په توګه بغلان ته ولاړ او هلته يې په پيل کې دبغلان ولايت ټول دولتي املاک د غاصبينو له لاسه واخيستل او د دغه ولايت بيا رغاونې ته يې مسوولانه پاملرنه وکړه له دې چې د بغلان ولايت مرکز د خلقيانو د واکمنۍ په مهال د پلخمري ښار ته را غلی وو او دا داسې ښار دي چې د ښارې پرا ختيا لپاره ځای نلري نو جمعه خان همدرد د خپل ماموريت له هماغه پيل نه په دغه تکل وو چې يو وخت بايد د بغلان ولايت مرکز دهغه اصلي او پخواني ټاټوبی يانې نوی بغلان ته ولېږدوي خود مرکزدا ليږدونه د يو شمېرکسانو له ګټو سره په ټکر کې را تله دغه کسانو خپل لستونې اوپايځې را بډوهل کابل ته به را غلل او د جمهور ريس لومړی مرستيال ضيا مسعود ته به يې د جمعه خان (همدرد) شکايتونو په لړ کې ويل ،چې ددغه ولايت د ولايتي ځو ديرشو ريسانو له ډلې نه يې ټول د افغانستان په اسلامي حزب پورې اړه لری او پښتانه دی ،ددوی پرپاګند دومره ګړندي په مخ ولاړل چې د ضيا مسعود سترګې د تبعيضې ليد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنا پوچې ور ځندې کړي جمعه خان (همدرد) يې کابل ته را وغوښت دوی دواړه د کرزي په مخ کې خپل دلايل ارايه کړل کله چې لومړی د ولايت د ريسانو سپيناوی وشو نو معلومه شوه چې يوازې څلورتنه ريسان پښتانه دي او نور ټول تاجک ازبک هزاره او ترکمن دي ،ضيا مسعود ښه نه وغوښته ،خو نو يې غلا نتهد ولايتد مرکز دليږدا وبدليد وپهار هچې کومدلايلضيا تهوراند پشو ل نو هغه يې نه منل جمهور ريس کرزي پرته له دې چې د وظيفوي صلاحيت نه کار واخلي ملامت ته ملامت او سلامت ته سلامت ووايې د فطری محافظه کاری په حکم يې دوی دواړه ته وويل: چې تاسې خپله دا موضوع د باندې دوه په دوه سره حل کړی او پايله يې ماته ووايي ،کله چې دوی د باندې راووتل نو ضيا مسعود جمعه خان همدرد ته وويل چې ته د بغلان له ولايت نه صرف نظر وکړه چې بل ولايت غواړې زه به ده لته وليږم خو جمعه خان همدرد ژر ورته وويل: چې که ستا په امضا او قلم زه صدراعظم تا کل کيږم هم ، نو ښه نه غواړم ته د خپل کار کوه او زه خپل.

ډيره موده نوره هم تيره شوه وروسته د مرکزي حکومت په صوابديد جمعه خان (همدرد) په ۱۳۸۴ کال د جوزجان د والی په توګه مقرر شو او هلته يې هم په لومړی ګام کې هڅه وکړه چې دولتي املاک او تاسيسات د غاصبينو له ناولیو منګلو نه مسترد کړي اود ويجاړو شويو تاسيساتو په بيا رغاونه پيل وکړی هغه تر ډېره دا تاسيسات ورغول او تر څنګ يې د جوزجان دمرکز شبرغان ښار د سړکونو پخولو لپاره ګام پورته کړ خو پانګه نه وه کله چې کابل ته را غې او له جمهور ريس نه يې د بودجې غوښتنه وکړه په هر دليل به چې کرزي د بودجې له ورکړې اوږه خالي کوله جمعه همدرد به ټينګار کاوه کله چې وپوهيد چې کرزی پانګه نه منظوروي او سرخوږې جوړوي نو له مجبوريت نهيې استعفا وليکله کرزي ته يې وړاندې کړه او ورته وويل: چې دا په دې مانا ده چې زما ماموريت په جوزجان کې تر پوښتنې لاندې راشي،کرزي چې دا تمه يې نه درلوده ژر يې د سړکونو پخولو لپاره بودیجه ورته منظور کړه او د شبرغان ښار د سړک پخولو کار په درز روان شو ، خو دا چې وايې د هېڅا کړنې د ويښو ملتو له نظره پاتيږی رښتيا ده ، د جمعه خان همدرد شاهکاری د جوزجان په ولايت کې له لمر نه هم روښانه دی او دا يو ښکاره حقيقت دی چې نه تنها جمعه خان همدرد بلکې هر وردګ والی په جوزجان کې تل پاته خدمتونه کړی خو افسوس چې ستمې مزاجه کړی هيڅکله خدمت نه خوښوی د جمعه خان همدرد د جوزجان په ماموريتکې هم يو شمېر خود غرضه او ستمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزاجه کړیو چې په راس کې يې دوستم وو په تو طيو لاس پورې کړ او هغه هم په دغه خاطر چې د دوستم له بدماشانو نه د ولايت هغه پخوانۍ مانۍ چې دوی پکې خپله نظامي اډه جوړه کړې وه، واخيستل شوه دوستم يانو له تخار، بغلان او ميمنې نه سياسي بدماشان سره را غونډ کړل او دلاريونونو په جوړولو يې داسې بد ماشيو ته بډې ووهلې چې په ښکاره او برآلا سياسي حرامزادګی پکې نغښتي وي په دې ترڅ کې جمعه خان همدرد له مرکزي حکومت نه مرسته و غوښته له کابل نه اتيا کسه داسې ترک تباره عسکر شبرغان ته را وليږل شول چې له را رسيدو سره سم له لاريون کونکو سره يوځای شول دا وخت بد ماشانو د ولايت ټولې اداري لاندې کړي او دولايت د ودانۍ په لور را وان شول مرکزي حکومت دا هرڅه د سرپه ستر ګو ليدل او کتل ،خو عجيبه بې تفاوته وو، جالبه ده چې يو شمير لوړو دولتي کړيو هم دا بهير په مزه مزه څاره خوند يې ورکاوه او د قهرمان جمعه خان (همدرد) نا کامۍ او آن فزيکل دهغه له منځه تلو ته ستر ګې په لاره وه، لاريون کونکو وسلې او هرڅه له ځان سره درلودل او بشپړ تاو تريخوالي ته يې ملا تړلې وه د ولايت د مقرپه لور لاپسې را دمخه شول او د تو کميزې کرکې ناروا چيغې يې وهلې نا څاپه د لاريون کونکو له لوری ګولۍ وچليدې او ناچاره دي پلو نه هم ګولۍ وچليدې سياسي بد ماشان په وينو کې ليت پيت شول دوستم چې رښتيا ميدان وليد نو وتګيد او (آنکې) يې ووا هه ځکه قهرمان جمعه خان همدرد د سياسي خشونت جواب په خشونت ورکړ نو ځکه دوستم دا عمل له ځان او ملګرو سره لوی ظلم وباله او په مرکزي حکومت يې چيغه ګډه کړه.

مورډلته په کلکه مدعی کيږو او وايو چې مورډولې نورو قومونو ته منسوب او د ليرې ولايا تو استوګن واليان او نور مامورين په خپل ولايت او ولسوالی کې قبلوو، امر يې منو او تر اداره لاندې يې ژوند کوو، نو ولې زمورډ مشرانو په وړاندې دا سياسي بد ماشۍ، بد غونۍ او حرامزاده ګۍ را منځ ته کيږي،وحدت ملي همداسې وی ؟؟ لکه په جوزجان کې چې دوستم او د هغه ناروا اډلې ټپلې زمورډ په وړاندې رعايت کړ خو بيا هم په جرآت سره وايو چې د تاريخ له حافظې دهيچا کړنې پټې نه پاتيږي هغه دوستم چې لاس يې د سلګونو زره بيګنا مسلمانانو په وينو رنګ دی او له کمونستانو سره به يې د بيګنا انسانانو په وينو سوداګری کوله مورډ نه پوهيږو چې نن دکوم رحمت په اوبو پريوللل شو چې هم يې سياسي معافيت ترلاسه کړاوهم يې نورو بد غونيو ته بډې ووهلې !

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومو لیدل چې د شبرغان ښار په بد ماشیو کې د ملي وحدت ضد کسانو ته له پیښمانۍ پرته نورهیڅ په لاس ورنغلل دا له لمرنه هم څرګنده شوه چې دوی توکمیز تعصبات درلودل غو ښتنه یې اسلامی او انساني الله نه وو ورسره ملګری نو همدا وجه وه چې په نتیجه کې یې پخپلو لاریونونو هغه منفي لاس ته را وړنې درلودې چې هم یې په لوړو چوکیو ناست خپل پلویان وشرمول او هم یې په دغه حرکت سره د ځان په وړاندې په هبواد کې میشت نور قومونه را ویښ کړل.

په هر صورت په جوزجان کې له دوو کالو ماموریت وروسته په ۱۳۸۶ کال د مرغومې د میاشتې په دولسمه نیټه جمعه خان (همـــدرد) د جمهورریس د یوه فرمان له مخې دپکتیا د والی او پخپله د جمهورریس د سلاکار په توګه وټاکل شو چې تر اوسه یې دا دنده دوام لري.

جمعه خان همدرد د حاجي قمبرخان زوی په ۱۳۳۷ هجري شمسي کال د بلخ ولسوالۍ د علم خیلو په کلي زیړدلي دی تر دولسم ټولګي پورې یې زده کړې تر سره کړې په پښتو او دري ژبه روانې خبرې کوی او په انګلیسي هم پوهیږي له کمپیوتر او انټرنیټ نه هم د اړتیا په صورت ګټه اخیستلی شي.

د جمعه خان (همدرد) د نیکونو تا ټوبی د وردګو ولایت دی دوی کلونه کلونه پخوا د جغتو ولسوالۍ د کمکي ارباب له کلي نه د بلخ ولایـــت ته نا قل شوي دي، دوی مایار او په مایارو کې د ملک یار (پرنده) په اولاده کې شامل دي*.

* (۷) ۴۸- ۵۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشاهير

عبد الكريم (خرم)

عبد الكريم (خرم) د هېواد د ادبي اوفرهنګي څېرو په ډله کې هغه پېژندل شوي ځلانده ، فرهنګي اوادبي څېره ده چې بشپړملي او نړيوال حساب پرې کېدای شي.

هغه په لومړی ځل په افغان ولس د روسانو اوکمونستانو نا دودې اونورمظالم د يوه هنري فلم په پرده د نړيوالو د سالم اوعادلانه قضاوت لپاره د هغوی سترګو تـه ورغبرګ کړل چې کولای شو ددغه هنري فلم جوړول او ننداري تـه وړاندې کول د هغه د هنري شاهکاريو اوادبي فعاليتونو ترټولولوړ شاخص وګڼو

ددغه ترځنګ خرم په هغو ورځپاڼو کې چې د جهاد په اړه يې مطالب خپرول د مقالو اونورو علمي اوجهادي مطالبو په خپرولو هم پيل وکړ.

په ۱۹۹۱کال دلوړو تحصيلاتو لپاره دفرانسې هېواد ته ولاړ اوپه پاريس کې د نړيوالو اړيکـو د مطالعـاتو اوخيړنـو پـه انسـيتوت کـې پـه نړيوالو اړيکـو (ډيپلوماسي) کې د ماسټرې سند ترلاسه کړ او وروسته يې د (رنه دکارت) په پوهنتون کې د صادراتو ، د حقوقو په برخه کې دفوق ماسټرې سند ترلاسه کړ او ددغه ترځنګ يې دپاريس د ختيځو ژبو او مدنيتونو په انستيوت کې دبالمقطع استاد په توګه هم تدريس پيل کړ.

عبد الکريم خرم د هېواد په دننه او بهر کې هر ځای به چې وو له مطبوعاتو سره به يې خپله اړيکه ټينګه ساتله او د زده کړو په مهال به يې هم ورځپاڼو او مجلو ته علمي سياسي اقتصادې مقالې او د افغانستان د روانو حالاتو په اړه په زړه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضامین لیکل او خپرول ، دوه ټوکه کتابونه چې یو یې د (شکست سیاسي) او بل یې (قدرت های بزرګ در تلاش بې قدرتی) په نوم چې (پاسکال پونیپاس) لیکلې په کال ۱۹۹۵ـ۱۹۹۲ له فرانسوی ژبې نه دري ژبې ته را وژباړل او دواړه یې په پیښور کې چاپ کړل.

عبد الکریم خرم پخپله هم کله چې له روسانو سره جهاد خپل د اوج مرحلې ته ورسید نو ECO په نوم په فرانسوي ژبه د نړیوالو دعامه پوهاوی لپاره یوه داسې (رساله) چې په هغه کې یې د افغانستان د روان جهاد په اړه بشپړ علمي او تحقیقاتي معلومات راغونډ کړي وه ،خپره کړه.

په دې رساله کې وړاندیز شوي وو چې که په افغانستان کې د منفي جګړیزو سیالیو په ځای ECO د سازمان په پیاوړې کولو ، فعالولو او قوي کولو سره د لوديځې اروپا د ګډ بازار په شان د مثبتو او نیکو اړیکو د ټینګولو پواسطه د افغانستان په ګډون په ټوله منځنۍ او سهیل لوديځي اسیا کې یو سولیز نظام رامنځته شي دا به تر ټولو غوره کار وي ځکه د جګړې او رتل ورانې ویجاړې را منځ ته کوي او دا څرګنده ده چې د هر بل شوي او په ځای ایرې پاته کیږي.

عبد الکریم خرم د ۱۹۹۷ کال په آخر کې له فرانسې نه پیښور ته را غی او د سیاسي او فرهنګي چارو په مخ ته وړلو بو خت شو او دا وخت یې هم د مطبوعاتو لپاره په سلګونو مقالې او نور علمي او ادبي مضامین ولیکل او په بیلا بیلو کنفرانسونو کې یې ګډون هم وکړ.

په سیاسي برخه د افغانستان د سولې او ملي یوالی د هغه ټولنې د اجرایه کومیټې غړې هم وو کومه چې په پیښور کې د پیرسید احمد ګیلانې په مشری جوړه شوي وه.

او له بل پلوه پیښور ته په راتلو سره په افغان پوهنتون کې چې په پیښور کې یې فعالیت درلود ،د حقوقو او سیاسیعلو موپهپوهنځي کې استاد شو.

په ۲۰۰۱ کال د سپتمبر له پیښې وروسته عبد الکریم خرم د بن په کنفرانس کې د پیښور ګروپ د غړې په عنوان هم ګډون وکړ.

په افغانستان کې د موقتي او انتقالي ادارو په راتګ سره خرم هم له پیښور نه کابل ته راغی او په پیل کې د دولت په تشکیلاتو کې له نړۍ نه د را ستنیدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصصو افغانانو په (سلاکاروزارت) کې د اروپا او مرکزي آسیا د راستنیدونکو افغانانو مسولیت ورد غاړې شو او وروسته بیا یې پخپله د (افغانستان لپاره حقوقي مرستې) په نوم یوه موسسه جوړه کړه چې پخپله یې ددې موسسې مشري کوله ددې موسسې دنده دا وه چې د هغه افغانانو لپاره چې د بیلا بیلو جرایمو د ارتکاب په تور بندیان وه د وړیا (مدافع وکیل) دنده ترسره کوله.

په ۱۳۸۵ کال په لومړیو کې ښاغلی خرم د جمهوري ریاست د تحلیلګر اوله کمې مودې وروسته د جمهوري ریاست د مطبوعاتي سلاکار په توګه وټاکل شو. چې دوه میاشتې وروسته د ۱۳۸۵ کال د زمري د میاشتې په اتلسمه نیټه د جمهور رئیس له خوا ولسي جرګې ته د اطلاعاتو او فرهنګ د وزیر په عنوان د باور دراییې اخیستلو لپاره وروپېژندل شو چې په بریالیتوب سره یې د باور رایه ترلاسه کړه او د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر شو، او پر دغه دنده د څلور کاله په موده پاتې شو خو دریغې چې دا وخت د خپلو فعالیتونو له امله سخت د اغیار د سترګو خار شو، یو وخت هغه د سنا مجلس ته ور وغوښتل شو او د (زلمی) په نوم یوه زابلې سناتور له ده سره کومه شخه شو لانجه وکړه، کریم خرم په غصه شو او د نومورې سناتور خوله یې د خپل لاس د ګوتو تر منځ د هغه تر سترګو لاندې تر سیم کړه او ورته وویل: خوله د ډېره وړه ده او خبرې ډېرې لویې ترې را باسې، والله که داسې راته ښکارې لکه یو نخود ! سناتور خوارکی په ځان پورې داسې حیران کړ چې نیږدی یې ژړلي وه.

د اطلاعاتو او فرهنګ په وزارت کې د عبدالکریم خرم ټاکل رقیبانو ته ډېر سخت تمام شول، یوهګړی همآرامنشول پهپراخه توطیو یبلاسپورېکړ خصوصا هغه وخت چې عبدالکریم خرم د هېواد پښتوملي سرود د آیات شریف، حدیث شریف اودری اشعارو په چوکات کې د اطلاعات فرهنګ وزارت په شمالي دېوال منقوش کړ دهغه په دښمنانو یې دومره بده اغیزه وکړه چې د وزارت په دغه دیوال یې چاودنه وکړه چې د الله (ج) په فضل نه هغه ته کوم زیان ورسید او نه هم نقشونه را پریوتل ! اودوهمه چاودنه د قندهار په سفر کې پرې وشوه چې دا داسې چاودنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه چې د سپرلی موتریې باد، بادشوخود الله (ج) ساتنه وه عبد الکریم خرم ته بیا هم کوم زیان ونه رسید ..

ستمې مزاجه کړی زوره وړې شوي او د هېواد یو مشهور پخوانی ستمی یې د هغه په ځای وزیر وټاکه چې نومورې وزارت یې تر نن ورځې په فساد کې ډوب ساتلی دي او په نتیجه کې عبد الکریم (خرم) هم د اوږدی مودی لپاره په کور کښیناست او بیرته د ۱۳۹۰ کال د وري د میاشتې په لومړی نیټه د جمهوري ریاست د دفتر د رئیس په توګه وټاکل شو او اوس هم نومورې دنده پر مخ بیایي

که د هغه دژوند لومړیو ته را وګرځونو عبد الکریم خرم هم دنورو کړیدلو او ځوریدلو هېوادوالو په شان د ربړو او ناخوالو په غیږ کې را لوی شوی کله چې په ۱۳۵۷ کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه نو عبد الکریم خرم د استقلال د لیسې د نهم ټولګي زده کوونکی وو له دې چې عبد الکریم خرم د کمونستانو سخت مخالف وو او له پیل نه د هغوی په ضد مبارزه روحیه درلوده نو له هماغې لومړی شیبې یې د کمونستانو دالحادې تیورې تورې کندې ته د نویو ځوانانو دلو دیدلونه د مخنیوي او نجات لپاره هلې ځلې پیل کړې هغه په دې لټه کې شو چې د ځوانانو د سیاسې نجات لپاره د نړۍ د سیاسي مفکرینو د آثارو لوستل پیل کړي.

عبد الکریم خرم دا وخت عملاً د مجاهدینو سره پهکابل ښار کې د کمونستي نظام پر ضد فعالیت پیل کړاود متعلمینو او محصلینو د ذهنیتونو د روښانولو لپاره د فرهنګیدرندومسوولیتونوته اوړه ورکړه چې په همدې علت دوه ځله د کمونستانولخوا دلندې ورځو لپاره بندي او بیا به بیرته ژر را خوشی شو خو د دریم ځل لپاره په ۱۳۶۱ کال د سنبلې په میاشت کې د کمونیستي نظام ضد فعالیتونو په تور د وخت د جاسوسۍ د شبکې (خاد) له خوا په نیمه شپه کې له خپله کوره ونیول شو او بندیخانې ته ولیږدول شو له بندیخانې وروسته نږدې یو کال د مجاهدینو سره د دوی تر کنترول لاندې سیمو کې په جهاد بوخت شو او په کال ۱۳۶۵ د سیمې له مجاهدینو سره یو ځای د پیښور په لور روان شو او له اتو ورځو وروسته پیښور ته ورسیدل او ورو ، ورو یې له هغه چاپیریا ل سره د جهادې او فرهنګي فعالیتونو په ترسره کولو سره بلد تیا پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالکریم خرم دوردګوولایت دسیداباد ولسوالۍ د عبد المحي الدین د کلي اوسیدونکی دی خو کورنۍ یې له ډېره پخوا زمانو په کابل کې اوسیده او آن تردې چې پخپله عبد الکریم خرم په ۱۳۴۲کال په کابل کې زیږېدلی دی هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د(رابیا) په ښوونځي کې ترسره کړې او ثانوي زده کړې یې د استقلال په عالي لیسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۶۰ کال د کانکورپه ازموینه کې د کابل دپوليټخنیک پوهنتون ته بریالي شو اوهلته یې خپلې لوړې زده ترسره کړې دي.

عبدالکریم خرم د وردګو د نورو مشرانو برخلاف د قوم او عام ولس د ستونزو د حل لپاره نه وخت لرې او مینه نلري چې له چا سره وګوري، دا دهغه خپل زړه او پریکړه ده، مورږ پرې کوم کار نلرو، بری د ور په برخه وي .•

• (۷) ۱۴۷- ۱۵۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام فاروق وردګ

په کابل کې د کمونستانو د خونړی کودتا د را منځ ته کېدو په مهال غلام فاروق وردک د کابل پو هنتون د فارمسۍ پوهنځی. ددوهم کال محصل وو، کمونستانو دا وخت د خپل ذاتی فطرت او ماهیت له مخې د مامورینو، محصلینو او نورو عامو وګړو په نیولو ځورولو او وژلو پیل وکړاو په دې توګه يې ځانو او خلکو ترمنځ د بې باوری داسې فضا را منځ ته کړه چې پلار يې په زوی او زوی يې په پلار بد ګمانه کړ.

غلام فاروق وردک هم د نوروځوریدلو هېواد والو په څیر اړشو چې خپل تحصیلات نیمګړی پریږدی او د هجرت وطن ته ولاړ شی، هغه د هجرت په وطن کې د یو څه مودې له تیرولو وروسته بیرته د هېواد ختیځو سیمو ته د جهاد لپاره راغې او د دیوه کال لپاره يې د کونړ او اسمار په غونډ کې د مسلحانه جهاد ترڅنګ د ټپیانو درملنه هم وکړه او بیا بیرته وردګو ته راغی او د ټپی مجاهدینو درملنه يې کوله خو وروسته يې یوځل بیا په زړه کې د تحصیلاتو مینه را وتخنیده او په ۱۳۶۱ هجرې کال يې د پنجاب ایالت د مرکز لاهور په ښار کې د فارمسۍ زده کړې له سره پیل کړې او د زمانې په تیریدو سره يې په بریالیتوب سره په ۱۳۶۵ کال په دغه پوهنتون کې خپلې زده کړې بشپړې کړې له فارغیدو وروسته يې د یوې لسیزې (۱۳۶۵-۱۳۷۵) لپاره د خپلو اړو او مجبورو هېواد والو طبې خدمتونو ته د سویډن د کومیټې په چوکات کې (چې دا وخت د افغانانو لپاره د لویو نړیوالو مرستندویه موسسو په لیکه راتله) اوږه ورکړه او د لومړۍ ځل لپاره يې د هېواد له پولې آخوا د خپلو هېوادوالو لپاره د یوې صحي خدماتي پروژې مدیریت وکړ چې په پیل ددې روغتیایي موسسې مرستیال او وروسته يې رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۷۵ کال وروسته تر ۱۳۸۰ کال پورې د ملګرملتو د پراختیايې پروګرام (UNDP) په اداره کې د معیوبینو او معلولینو د روغتیا او په ټولنه کې دهغوي د بیرته ګډون په برخه د یوه لوی پروګرام مسوولیت ورد غاړې شو چې په دې تو ګه یې د ټول هېواد په کچه د زرګونو معیوبینو د بیا رغاونې او ټولنیزادغام د پرو ګرامونو د جوړولو او لارښونې د نده په مخ یوړه.

غلام فاروق وردګ د ۱۳۷۸نه تر ۱۳۷۹پورې دهمدې دندې ترڅنګ د مدیریت په برخه کې خپله د ما شټرې دوره هم د پیښور د پریستون په پوهنتون کې په بریالیتوب سره بشپړه کړه.

فاروق وردګ ته په پاکستان کې دهجرت په ۲۲ کلنې اوږدې دورې کې بهرنیو پرمختلیو هېوادو ته د تګ او په هغه هېوادو د میشت کیدو ډېر فرصتونه په لاسور غلل خو هغه د خپلو هېواد والو د خدمت لپاره دا خواږه ونه څکل او په محرومو شرایطو کې د خپلو مظلومو هېوادوالو په خوا پورې پاته شو.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۸۰ کال د بن د ترون د لاسلیک په مهال د لنډ مهالې اداري د جوړیدو سره سم هېواد ته راغی او د ۱۳۸۱ کال د تلې ترمیاشتې پورې یې د ملګرو ملتو په پراختیايې پروګرام کې د دایمي استازی د مرستیال په توګه دنده تر سره کړه.

دا وخت له حکومتي مقاماتو سره د هغه باور زیات شو تر هغه چې د ۱۳۸۱نه تر ۱۳۸۲ پورې د جمهور رییس حامد کرزي له خوا او د ملګرو ملتو د سرمنشي د ځانګړې استازی الاخضر ابراهیمي په موافقه د افغانستان د اساسي قانون د کمیسیون د دارلا نشا د رییس او وروسته د اساسي قانون د لویې جرګې د عملیاتي رییس په توګه وټاکل شو او د دې ترڅنګ د غلام فاروق وردک د هغو کارمندانو او مامورینو د روزنې، ظرفیت جوړونې او استخدام پروسه هم د غاړې وه کومو چې په دې پروسه کې برخه اخیستله او همدارنګه د نوي اساسي قانون د جوړونې لپاره د یوې پراخه عام پوهونې، ټول پوښتنې او سلا مشورې د پروسې مسوولیت په غاړه درلود چې د بن د پریکړو په مهال د تضمین سره سم د اوه اعشاریه دوه ملیونو افغانانو د نظر، عامه ذهنیت راټول او تحلیل وه چې د هغه په بنسټ یې د نوي اساسي قانون د متن مسوده جوړه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون د تسويد د پروسي له بشپړولو وروسته د ۱۳۸۲کال د کب په میاشت کې د (ملګرو ملتونو او افغان حکومت ګډ کار) په ترکیب کې د ټول ټاکنو د تنظیم د ګډ دفتر ددارا لا انشآ د رییس په توګه وټاکل شو ددې مهمې دندې په لړ کې یې (۱۴۰۰۰۰) مامورینو د ګمارلو، روزلو او همغږی چارې په ښه توګه اداره کړي او د هغه لوی کمپاین مسوولیت هم وردغاړې وو کوم چې د حامد کرزي په لومړنیو ټولټاکنو کې د ۱۱،۵ملیونو تنو د راجستریشن پروسه پکې شامله وه او دا انتخابات یې په بریالیتوب سره وګټل.

غلام فاروق وردک په ۱۳۸۴کال د سلواغې په میا شت کې د (چارو د اداري او د وزیرانو شورا ددارالانشآ د ریاست ترځنګ په پارلماني چارو کې ددولت د وزیر په توګه هم وټاکل شو چې د ددولت د دری ګونو (مقننه ،اجراییهاوقضایه) قواوودارېکو جوړولو،ساتلواو اداره کولو مسؤلیت یې هم په غاړه درلود.

د سوولیزو فعالیتونو په لړ کې هغه د ۱۳۸۵کال د تلې په میاشت کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د امن د ګډې جرګې د تیاری د کمیسیون غړی او د هغه د کمیسیون د دارلاانشآ د رییس په توګه و ګمارل شوچې دا وخت یې د چارو د اداري او د وزیرانو د شورا ددارلاانشآ د لوی ریاست او په پارلماني چارو کې ددولت د وزارت مسوولیت هم په غاړه درلود .

غلام فاروق وردک د ۱۳۸۷کال د تلې په میاشت کې دهبواد د مهم او کلیدی وزارت یانې د پو هنې د وزیر په توګه له پارلمان نه د باوررایه ترلاسه او ددې ترځنګ د ۱۳۸۹کال د وری په میا شت کې د سولې د ملي مشورتي جرګې د جوړید و لپاره د تیاری د کمیسیون د ریاست دنده هم ور وسپارل شوه او له مخکنې پلان سره سم یې په ټولو برخو کې د جرګې داسې سمه لارښونه وکړه چې د ټا کلي مهال ویش له مخې د ټول هبواد نه ۱،۷۰۰استازیو برخهدرلودهچېد سولېاو ملي پخلاینې په اړه یې دولت ته مثبته رایه ورکړه چې په دې توګه دولت د سولې روغې جوړې په اړه مهمه او تاریخي اعلامیه صادره کړه.

د هغه د ماموریت په دوران کې د پو هنې په وزارت کې په کمي او کیفي لحاظ په ټولو برخو کې د پام وړ داسې بد لونونه اوپرمختګونه را منځ ته شول چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي او نړيوالـه کچـه رڼـه وځليدل چې په ۱۳۹۰ کال د پو هنې په نړيوال مشارت کې د افغانستان غړيتوب يې غوره بيلگه ګڼلی شو.

غلام فاروق وردګ د ټو لنيزو خدماتو په درشل کې خپل ځان د انجينر محبوب خان (مابوب خان) اوزکريا خان تر موقف پورې رسولی دي ځکـه هغـه وختونـه امـکاناتکم واونـن سـبا امـکانات ډبردي خـوکه دا هرڅـه پرتلـه شـی نـود غـلام فاروق وردګ (توله) به پرې درنده وي.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۳۸ کال د وردګو د اونخي د درې د ګدايې په کلي کې دنيا ته ستر ګې غړولي دي لومړنی زده کړې يې په خپل چا پيريال کې او منځنی او ثانوي زده کړې يې د رحمان بابا پـه ليسـه کې ترسره کړي او پـه ۱۳۵۷ کال د کانکور د ازمويني پـه ترڅ کې د کابل پوهنتون د فارمسی پو هنځی ته شامل شوخو په پو هنتونکې دهغه د زده کړو په لومړی کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه اويو کال ورو سته په ۱۳۵۸ کال کله چې نړيوالو موازينو ته يـاغې روسـانو پـه افغانستان حمله وکړه فاروق وردک د نوروهپوادولو په څيرهجرت ته مجبور شو.•

(۷) ۱۷۸- ۱۸۲ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمیع جان شیرزاده

سمع جان شیرزاده د ملي شورا په ۱۵ دوره کې د وردګو د ولایتي شورا لهلارې دوردګو سناتور وټاکل شو،خو دیوه داسې ویښ او بااحساسه سناتورپه توګه چې د خپلو موکلینو لپاره یې داسې کارنامې په ځای پریښودې چې له وروستیو او وړومبیو ټولو سناتورانو اودولسې جرګې له وکیلانو سره یې کړنو او فعالیتونو بشپړتوپیردرلود ،ځکه هغه په پیل کې د خپلو موکلینود ستونزود حل لپاره په خوشحال مینه کې داسې دفتر پرانیست چې د سناتورسمع جان شیرزاده په نامه نه ، بلکې له هماغه پیل نه د وردکو د کور، یا د وردکو د حویلې په نوم یادیده ځینې خلک آن په دغه نه ووخبرچې دا حویلې د چا ده ؟ خو د یوه خدای ورکړي نعمت په توګه به یې دلته دری وخته ډوډۍ نوش جان کوله او ځینو خو لا دا هم انګیرله چې سمع جان شیر زاده هم دنورو میلمنو په څیر په دغه حویلې کې میلمه اوسیږي، دا ټولو ته څرګنده وه چې په دغه (دربار) کې چا له چا نه د پوښتنې حق هم نه درلود چې ته څوک یې ؟ څنګه را غلې او له چا سره د کار دې ؟ ځکه هر چا دا فکر کاوه چې دا د وردګو د خلکو داسې حویلې ده چې د هر چا خدمت (اعاشه او ابا ته) پکې وړیا ده،هغه ته خپلې تنخوا بسنه نه کوله او کال سر به پورې وو .

یوه ورځ داسې پیښه هم و شوه چې په کلي کې دهغه ورور یوه د شیدو غوا چې دهغه د اولاد شیره یې ور برابروله په کلدارو پلورلي وه او داکلدارې یې سناتور ددې لپاره را لیږلې وي چې په افغانیو یې واړوي اوبیرته یې ورورته وروليږي چې هغه یې د اولادونو لپاره بله غوا پرې واخلي خو له څه ځنډ وروسته کله چې د پیسو غوښتنه شوي وه سناتورصیب په دې نه وو خبر، چې پیسې څه وخت او په څه ډول د هغه په میلمستون کې خرڅې شوي دي او نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمع جان شیرزاده هیڅکله خپل مؤکل ته که یې د باور رایه ورکړې وه ،یانه ! داسې نه دې ویلي چې ستا د کار د اجرا لپاره وخت نلرم ته او س ولاړ شه ،سبا راشه.

نو الحق چې سمع جان شیرزاده په دغه بشپړ ارزښت لرې چې د خپل قوم په اړه د هغه دا نه هیرد ونکي خدمات سجل شي،هغه به تل د خپلو مؤکلینو له حقوقو نه په کلکه دفاع کوله څو څوځله له حکومتې مقاماتو سره د خپلو بندیانو د خلاصون په سر په ډغره شو، ځکه د خپلو خلکو په خلاصون کې ډېر جدي وو داسې پیښه هم وشوه چې سمع جان شیرزاده د حکومت لخوا د القاعده اوطالب په تور تهمتي شي او د ښمنانو به ویل: صبر چې یووار یې د ملي شورا د مصنونیت دوره ختمه شې او د سناتورې امتیاز تري واخیستل شې نوبیا به حکومت ورسره ګوري ، ژر به محکمه کیږي د حکومت خودا ټول هرڅه ورته په زړه دي؟؟ !

خو سمع جان شیرزاده په دغه اوتو بوتو هیڅ (ړې) نه واهه او د هیڅا مجبوریت ته یې په سیاسې کرکه نه کتل.

لنډه دا چې هغه کسان چې د هغه له شخصیت اوکړه وړو سره بلد دي د هغه په اړه زمونږ دا څر ګندوني مبا لغه نه بولي، نو ځکه هغه څه چې مونږ یې هم دا اوس لیکو، تاسې یې لولې، د شیرزاده د فعالیتونو په اړه به انصافا زیاتې نه وي او مونږ ځکه ترهرڅه لو مړی د هغه دا اوصاف ذکر کړل چې هغه کسان چې د سمع جان شیرزاده له کړو وړو نا خبره وي دا پو ښتنه په ذهن کې ورونه

ګرځي چې سناتور سمع جان شیرزاده د کوم فعالیت له مخې د ورد ګو د مشاهیرو ډلې ته لاره مونډلې ده.

لکه د مخه چې وویل شول د وردکو د پخوانیو ملي شورا ګانو په ددواړو مجلسونو کې ډېر وردک وکیلان د سناتور او ولسی جرګې د غړې په توګه دندې تر سره کړې خو یوه یې هم د سمع جان شیرزاده په ځیرد خپلو مؤکلینو په خدمت کې داسې ستړیاوي نه دې تیرې کړې چې د سمع جان شیرزاده په ځیر یې یادونه پاته وي، وردګ بې وسه خلک دي ، له چا سره لانجې نکوي خو سمع جان شیرزاده هغه کس وو چې په ډېره آسانې او هنربه یې ځان مطلب ته رساوه د وردګو حق به یې د زورورو له خولې را وکیښ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه په څو مجلسونو کې زه ناست وم چې خلک به راغلل او د اسې ستونزه به يې راوړه چې که يې ماته را وړی وای نو په ښتيا به زما له توا نه لوړه وه ما به فکر وکړ چې ښايې سل په سلو کې به حا جت را وړونکي ته جواب ورکړل شي خو زما د فکر خلاف به هغه د کار د سرته رسولو وعده ورکړل شوه او ورځ به يې ورته وټا کله له هغه وروسته به خپلې مټې را ونغښتې ترهغه به يې چې کا ر سرته نه وو رسولې تر ې لاس په سرکيده به نه.

کله چې د هغه دوره ختمه شوه د بلې دورې لپاره د وردګـــو د ټولو خلکو دا تقاضـــا وه چې سمع جان شيرزاده د انتصابي سناتور په توګه سنا ته ولاړشي په دغه اړه هغه ته د وردکو د نورو مشرانو لخوا تائيد ليکونه هم جوړشول خو د کرزي په حکومت کې (سند خودا دي. مګر په چا يې منې) په استناد په نتيجه کې کرزي د ملت پالنې اود قومونو تر منځ د اړول ساتنې د ټولو اصولو موازينو په ښکاره خلاف له يوه ولايت نه چې درې سناتوران يې حق وو (دوه انتخابي يو پخپله د کرزي له لوري انتصابي) له وردګو نه يې درې واړه هزاره توکمه سناتوران وټاکل، زمونږ غو ښتنه بيا دا وه چې که د وردګو په ولايت کې سمع جان شير زاده د انتصابي سناتور په توګه نه ټاکل کيده نو د قومونو د اړول په پرتله ، له هزاره پرته چې دوه سناتوران يې نورهم درلودل بل څوک بايد ټاکل شوی وای ځکه د وردګو ولايت خوله وردګو پرته د ډيرونورو قومونو کورهم دي دا يې د تاريخ په پاڼه کې ستا يوه ملي تيروتنه ملي .....

سناتور سميع جان شير زاده د ملک شير دل خان زوی او د ملک پردل خان لمسی دي چې په کال ۱۳۳۸هجرې شمسې کال د وردګو ولايت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد ددرې د مغل کوت (مهمدو) په کلي کې زيږدلی دي او خپلې لو مړنی زد کړې يې د خپل کلي له ملا امام نه شروع او په کا ل ۱۳۴۷ کې د ګردن مسجد په لو مړنې ښونځي کې چې دم ګړی د حضرت بلال د ليسې په نوم يا د يږې خپلې زده کړې پيل کړې او په ۱۳۵۲ کال په بريالیتوب سره د نوموړی ښونځي له شپږم ټولګي فارغ شو او وروسته د کورنيو ستونزو له امله دوه کاله له زده کړو وروسته پاته شو او بيا په ۱۳۵۵ کال کله چې د ګردن مسجد ښو نځي تر اتم ټولګي پورې لوړ شو نو سمع جان شير زاده په اوم ټولګي کې شامل شو او په ۱۳۵۲ کال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم ټولګي نه فارغ او د همدې کال د کانکور په ازموینه کې بریالی او په ۱۳۵۷کال د رحمن بابا په لیسه کې شا مل شو،له بده مرغه چې په همدې کال یو نا څاپه دغو یې په اومه نیټه د کمونستانو بد نامه او افغانستان بر بادونکي کودتا را منځته شوه او نو موړی دیته اړ شو چې د هېواد او وطن د دښمنانانو په ضد د حزب اسلامي افغانستان تر رهبری لاندې مبارزه پیل کړي، خپلې مبارزې ته یې په لیسه او د لیسې نه دباندې په وردکو او خپله سیمه کې ادامه ورکړه ترڅو چې د ۱۳۵۸ کال د ثور د میا شتې په آخرو کې د کمو نیستي نظام د غلامانو تر تعقیب لاندې را غی هغه وو چې زده کړې یې نیمګړې پاته شوي او خپلې سیمې ته ولاړ او د کمو نیستي رژیم په ضد یې خپل خلک را پورته او مسلحانه جهاد یې پیل کړ او په لنډه موده کې یې د خپلې سیمې د مجاهدینو او غازیانو په مرسته د خپلې سیمې او ولسوالۍ نه د کمو نیزم جړې وایستې په ښونځی او کلیو کې یې د هغوی کرغیړن او بد نام آثار او ددوی نورپاته شونې ټول سره را ټول او له یوي مخې یې و سوځول او د یوه مخلص مجاهد په توګه یې په جبهاتو کې په کار پیل وکړ. د جهادي فعالیتو په سلسله کې یې په ۱۳۶۲ کال د حزب اسلامي د مشرانولخوا د المتوکلین په غنډ کې چې د چک ولسوالۍ او دایمیرداد په سرحد یانې په تنګې سیدان کې یې مو قیعت درلود، د دافع تانګ د ټولې د مسوول په توګه و ګمارل شو چې تر ۱۳۶۲کال پورې په همدې دنده پاته شو وروسته د حزب اسلامي د رهبری په پریکړه په ګردن مسجد کې د حضرت علي (رض) د جبهې د مسوول په توګه و ټاکل شو.

سمع جان شیر زاده د جهاد په ټول دوران کې په عامه توګه د وردګو د ولایت په کچه او په خاصه توګه د خپلې سیمې په کچه د ټولو تنظیمونو ، قومونو، مشرانو، کشرانو، سره د اخوت او ورورولی په فضا کې ژوند تیر کړی دا یو څرګند حقیقت دی چې سمع جان شیرزاد هېڅکله په خپل منځي جګړو کې را ښکیل نشو او جهاد تر پایه یو سوله خو ښونکی او خیرغو ښتونکې انسان وونو ځکه یې له ټولو اسلامي تنظیمونو سره یې ښه علایق ساتل د جهاد په ټوله دوره کې د چک ولسوالۍ او د وردکو ولایت په ټولو مهمو عملیاتو کې یانې د کابل کندهار د سړک، د وردګو ولایت د مرکز د کمربند په پو ستو او همدارنګه د لوګر ولایت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیبر محاذ په هغو عملیاتو کې چې د کابل د کمربند په ماتولو کې یې مهم رول درلود، ونډه اخیستې ده، کله چې مجاهدین د کابل ښارته دا خل شول نو موږ ی له خپلو مجاهدینو سره د ریشخور فرقې ته داخل شو او ۱۷ ورځې له خپلو مجاهدینو سره هلته پاته شو کله چې د کابل په ښارکې خپل منځي جګړې پیل شوي نو سمع جان شیرزاده د داخلې جګړو نه د ځان د بچ ساتلو په خاطر وطن ته ولاړ او ګونبه په کور کښیناست دا وخت د حزب اسلامي لخوا د کندک د قوماندانی پست هم ورته پیشنهاد شو خو سمع جان شیرزاده بیا هم دا ښه وبلله چې خپل عادي ژوند ته مخه کړي او د خپلې سیمې د خلکو د خدمت او ستونزو د حل لپاره په کور کښیني.

خو هغه بیا هم آسوده نشو او د خپلې سیمې د خلکو خدمت ته یې ملا وتړله او پخپله سیمه کې یې د ښونې او رو زنې دری مرکزونه او د هغه لپاره یې ودانۍ جوړې کړې په موسسو سرشو او د خپلې سیمې لپاره یې پلونه او پلچونه د اوبو بندونه او استنادي دیوالونه منظور او هغه یې جوړ کړل.

سمع جان شیرزاده د لومړی ځل لپاره په ۱۳۸۴ کال هغه وخت چې هرځه تر ډیره بریده ریښتنې وه د سیمې د مشرانو او ځوانانو لخوا دیته اړ شو چې خپل ځان د ولایتي شورا لپاره کاندید کړي، هغه د خلکو غوښتنه ومنله او ځان یې کاندید کړ چې په ترڅ کې د ډېرو رایو په ترلاسه کولو سره وتوانید چې ولایتي شورا ته بریالی شي.

د شوراګانو له اصولو سره سم د وردګو د ولایتي شورا لومړنی خپل منځي ټاکنې د هغه تر ریاست لاندې تر سره شوې چې په ترڅ کې د نوموړی شورا د غړو په غوښتنه د وردګو له ولایتي شورا نه د افغانستان د اسلامي جمهوریت د مشرانو جرګې ته د سناتور په توګه وروپېژندل شو چې په نتیجه کې د ۱۳۸۴ کال د قوس د میاشتې په ۲۸ نیټه د ملي شورا د پنځلسمي دورې د سنا مجلس غړیتوب تر لاسه کړاو سناتور شو.

سمع جان شیرزاده په خپله ځلور کلنه دوره کې بهرنیو هبوادو ته ځلور سفرونه وکړل چې لومړی سفر یې دوبی ته وو او موخه یې له نورې نړۍ سره آشنا کیدل وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم سفر يې د آسيايې هېوادو په هغه کنفرانس کې د ګډون لپاره د ايران د اسلامي جمهوريت ته وو کوم چې د ولايتې شوراګانو د استازو لپاره جوړ شوی وو.

دريم سفر يې سعودي عربستان ته وو هغه چې د سعودي عربستان د باچا لخوا د افغانستان يو شمير سناتوران د عمرې لپاره هوربلل شوي وو.

څلورم سفر يې آسټرليا ته وو چې اصلي موخه يې په پارلماني چارو کې د استرليا او افغانستان د نوي پارلمان د غړو له يو بل سره اشنا کيدل او د افغان لورۍ د ظرفيتونو لوړول وو.

سمع شيرزاده په ۱۳۸۸/ ۹/ ۲۸ د خپلې دورې له پاى ته رسيدو وروسته په کور کښيناست که څه هم ډېرو خلکو له ده نه هيله وکړه چې د ولسې جرګې لپاره ځان کانديد کړې خو د نا مناسبو شرايطو له امله ده دا ځل د خلکو دا غوښتنه ونه منله تر څو د هېواد په سختو او حساسو شرايطو کې له سياسي مسوولیت پرته ژوند ولري.•

• (۷) ۱۰۴- ۱۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد صدیق مخترع

دا چې ولې ؟ دولت د محمد صدیق مخترع اختراعاتو او نورو نو بښتونو ته کومه پاملرنه ونکړه او یا یې نکوی په ربښتیا هم چې یوه جالبه او په زړه پورې موضوع ده او ماته کټ مټ هغه وختونه را یاد یږي چې په ماشومتوب کې به موله لویانو اوریدل (هغه څوک چې په افغانستان کې اختراع وکړي حکومت یې بندي کوی او یا یې وژني ځکه زمونږ دولت نیستمن او حکومت مو کمزوري دی اود نړۍ له زورورو هېوادونو بیریږي که څوک کوم شي اختراع کړي نو بیا دزورورو هېوادو تولیدات په افغانستان کې نه پلورل کیږي نو ځکه زمونږ حکومت دا خلک وژني چې بهرنیان افغان حکومت ته تور بربیښ ونکړي).

خو کله چې را لوی شوم دا خبره مې په ذهن کې سخته خړینچاکه شوه او کله به مې له ځان سره پټ پټ وخندل چې څومره ساده وم چې دا خبري مې هم منلې ! خو بیا به مې خپل ځان ته په دې ټکې قناعت ورکړ چې خیرهغه وخت ما شوم وم د لید ساحه مې کمه او تحلیل مې کمزوري وه .

خوګرانه لو ستونکیه او س یې که منې او یا خاندې ! ستا خپل زړه .

زمونږ د لو یانو هغه خبرې خو ټولې سمې او ربښتیا وی ځکه که حکومت محمد صدیق مخترع پخپلو اختراعګانو بندي نکړ او یا یې ونه واژه ښایې دهغه وژلو ته به یې زور نه وی رسیدلې خو نور یې د هغه د فعالیتونو د پراختیا او پر مختیا مخه داسې ډب کړه چې له وژلو یې هم بد ترکړ.

محمد صدیق مخترع که په داخلې او نړیوالو مطبوعاتو کې هر څومره چیغې وکړی غږ یې چا وانه وریدا و هسې خو شی لیونی یې وباله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ځل به چې په مطبوعاتو کې د محمد صدیق مخترع د نوښتونو په اړه کوم په ثبوت رسیدلې او انکار نه منونکې را پور را غبرګ شو او د کره ثبوت له مخې به یې چارواکې د ننګونې په پوله ودرول نو له مجبورې به یې د صدیق مخترع د تیر ایستلو لپاره د امکاناتو ورکولو رښتیا او درواغ ژمنې سره قطار کړې او کله به چې یو څه موده تیره شوه او لمربه پرې را تود شو نو دا کړې ژمنې به د یخ له ټوټې سره یو ځای ویلې او هر څه به له منځه لاړل.

له محمد صدیق مخترع سره د حکومت د ژمنو دومره اسناد موجود ؤ چې ښایې کتابونه پرې ډک شي.

د محمد صدیق مخترع هره اختراع د هېواد د او سنیو زخمې حالاتو د درملنې لپاره یوه شفا ببنونکې پتې وه، خو دریغې چې د ملک برخلیک د هوسبازانو، شرابیانو او نورو بې بنده باره او په فساد کې د را ښکیل کسانو په لاس کې دې او دوې هغه څوک دی چې له خپلو شخصې ګټو پرته په ملې ګټو هیڅکله فکر نکوی.

د صدیق مخترع ستړیو فریادونو د چا پام ځان ته را وانړاوه یوازې مطبوعاتیان وه چې کله نا کله به یې د هغه په ستونې کې خفه غږ له خپلو رسنیو را غبرګ کړ، مطبوعتیان ځکه د هغه دوستان وه چې د اختراعګانو په اهمیت یې پوهیدل او بس.

د محمد صدیق مخترع له نامه سره نه یوازې دا چې افغانان بلد دې او پیژنې یې بلکه له پولو آخوا هم په ډیرو بهرنیو هېوادو کې علمې منا بعو د هغه اختراعګانې تایید کړې دی.

که په لنډه توګه ووایو نیمه پیړۍ وشوه چې د محمد صدیق مخترع هیڅ کومې اختراع ته وده نه ده ورکړل شوې، دې خوا رکې او س د بودا توب داسې مرحلې ته رسید لې چې ژر ده مغزیې کار پریږدې او دا لویه هستې او متفکر مغز له خاورو سره خاورې شي.

محمد صدیق مخترع د صنعت په برخه کې په سلګونو اختراع ګانې لرې خو لکه د مخه چې وویل شول کوم نا مریې خطرناک لاس د یوې عظیمې تورې بلا په څیرد هغه په سر سیورې غوړ ځولې او نه پریږدې چې د افغانستان د صنعت دا نجات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښونکې اوزړه سواندې فرشته دا ورو سته پاته هېواد په صنعتې لحا ظ یو څه په پښو ودروي.
هغه د لمړې ځل لپاره د یخ ټوټې په داسې زاویو برابرې کړې چې اوریې پرې ولګاوه چې دا د انسان په عقل یوه نه منونکې پدیده وه خو هغه په دې وتوانید چې د یخ له ټوټونه قوي نور تو لید کړي او همدا نور ددی سبب شي چې قوی حرارت تو لید کړي او له حرارت نه او ر پیدا شي دا حیرانونکې اختراع وه.
له هغه ورو سته تر نن ورځې پورې یې د ۴۰۰ په شا وخوا کې اختراعاوی کړې چې مهمې یې په لاندې ډول ذکر کولای شو.
ـ د اور لګیت له ډبلې نه د کوچنې را دیو جوړول چې غږیده .
ـ د موتر لپاره د داسې آلې جوړول چې هیڅکله یې د تایراید ګولی ونه وزي.
ـ هغه دستګا چې له کوهې نه له انرژی پرته پخپله او به را وباسي.
ـ هغه دستګا چې د سیند له روانو اوبو نه د همدې اوبو په انرژی څو متره لوړې او به سا حل ته را وباسي.
ـ هغه موتر چې د لمر د انرژې پواسطه حرکت کوی.
ـ دغله نیولو د ستګا .
ـ داوبو ګرمکن چې د لمر د شعاع پواسطه او به تودوی.
ـ داسې دستګا چې په څو دقیقو کې کباب پخوی.
ـ د یخو او بو پو اسطه د کباب پخول.
ـ د سیلاب له راتلو د مخه د خبرداري دستګا .
ـ او په سلګونو نور داسې نو ښتونه....
محمد صدیق مخترع په کوم خا ص ښو نځې او یا مدرسه کې یې زده کړې هم نه دې کړې اونه د تخنیک په برخه کې کوم خاص کسبې علوم لرې دې یوازې یې په کوچینوالې کې دکلې له ملا نه د هغه وخت دینې مروجه کتابونه لکه خلاصه ،بوستان ،ګلستان ، خواجه حافظ ، قدري ،منیه او مختصرلو ستې دې د هغه ځانګړنه داوه چې له هماغه ما شومتوب نه تل خپل ذهن دیته هڅاوه چې د هر څه د خصوصیاتو په اړه ژور فکر وکړي ، په اړه یې پو ښتنې وکړي داسې پو ښتنې چې د خلکو په ګمان کې لیونې ورشي ، ډیرځله داسې هم پیښ شوې وه چې خلک یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار ته ووايي چې زوی دې ليونې شوې ، اولاد ددی ،غمه يې وخوره د اکتر ته يې بوزه او يا پر ملا تعو يزونه ورته وکړه چې له همدې املـه بـه يې تل پـه درجنو تعويزونه په غاړه کې ځنګيدل.

د هغه اکثريت اختراعاوی په کابل پوهنتون او دالمان د پوهنتون د انجينرې بورد هم تا ييد کړې هغه په دولت کې هم په رسمې او قراردادې ډول زياتې دندې تر سره کړې خو هر ځای به چې وه فکر به يې د علمې اختراعاتو په لور وه.

له دې چې نه دولت او نه هم بل چا ورسره کومه مرسته کوله نو په دره نور تنګې کې خپله پلرنې کرنيزه ځمکه د علمې تجربود مخ ورلو لپاره خرڅه کړه

دعلامه سيد جمالدين افغان وينا ده:

د ر شرق دانشمند بعد از مرگ زنده ميشود•

(۶) ۳۱۶- ۳۲۰ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګروال دستګیر خان

ډګروال غلام دستګیر خان په وردګو کې د (کمونستانو) په ضد د لمړنۍ وګړنیزا سلامي پاڅون پیلونکي او د وردکو د اسلامي قومي شورا لمړنی بنسټ ایښودونکي دي .

ډګروال غلام دستګیرخان هغه څوک ؤ چې د خپل قوم د تسلیح په خا طر یې کمو نستان په خاص مهارت تیر ایستل او هغوي ته یې د اسې ذهنیت ورکړ چې که وردک په سلاح سمبال شي نو د هزاره قوم مخنیوي به وکړي هغه پخپل دې پلان ډیر کار کړې ؤ چې تقریبا له شپږ میاشتی مودې وروسته د هغه د اپلان او نظر د کمونستانو په ذهن کې کاري ولوید او په دې توګه ډګروال غلام دستګیر خان په دې بریالي شو چې خپل قوم له کمونستانو مسلح او بیا یې د هغوی په وړاندې د جهاد په لمړنیو لیکو کې رهبري کړي.

مورږ هیڅکله دا نه وایو چې په وردکو کې به جهاد نه واي پیل شوای دا یوه حتمي خبره وه چې په وردکو کې به هم د هېواد د نورو ولایتو په څیر اسلامي پاڅونونه پیل کیدل ، خو دا چې څه وخت به پیل شوې وای ، ښایې د امکاناتو د نه درلودلو له امله یویا یو نیم کال ورو سته !

دلته هغه نو ښت چې ډګروال غلام د ستګیرخان په دې اړه را منځ ته کړ، داوه چې د اسلحې په تو زیع سره یې له مشرقي(کنړ، ننګرهار، لغمان) وروسته د هېواد په زړه او مرکز کې د کمونستانو تر سترګو لاندې جهاد پیل کړ چې دا د نه منلو خبره وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده به نه وی چې د لته د درنو لو ستونکو د لا ښه پوهاوی او معلوماتو لپاره د وردګو د تسلیح هغه داستان را واخلو کوم چې په ډیر تخنیک او تکتیک را منځ ته شوی او بیا پر مخ تللی دی.

دا د ۱۳۵۸ لمریز دغو یې د میاشتې لسمه نیټه وه ټیک هغه وخت چې له همدې نیټې دری ورځې د باندې یو کال د مخه کمونستانو د ملک په سیاسي او نظامي فضا حاکمیت پیدا کړې ؤ ، دا هغه وخت ؤ چې د هبواد په ختیځو برخو کې خال خال پاڅونونه پیل شوې وه او خلقیانو په کابل او د ولایاتو او ولسوالیو په مرکزونو کې د وحشت او اختناق داسې توره او ویرونکې فضا یې را منځ ته کړې وه چې د بیګنا انسانانو په قتل د عام او لس ذهنیت ترې ګرځیدلې ؤ.

په دې ډله کې ډګروال غلام د ستګیر خان هم د روس پلوه کمونستانو لخوا د دوی په زعم د یوه نا مطلوب کس په توګه تشخیص او پیژندل شوې ؤ له نظامي لیکو ایستل شوې ؤ او په کور نا ست ؤ خو له دې چې هغه په حربي مسلک کې ډیره ورتیا درلوده او ارکان حرب ؤ، نو حکومت یې هم په لیاقت ستر ګې نشوای پټولای له یوې میاشتې په کور کښیناستو وروسته دوخت د ملې دفاع وزیر عبدالقادر ! چې یو وخت دهوایې اومدافع هوایې قوا و د (با) په کورس کې د غلام د ستګیر خان شاګرد پاته شوې ؤ، له چانه یې د هغه د برخلیک په اړه پوښتنه وکړه کله چې وپوهید چې هغه په کور ناست دې نو خپل ځان ته یې ورغوښت او د هغه د سر د تامین د ډاډ ترځنګ یې هغه د مرکزې کل اردو د اپراسیون د آمر په توګه وټاکه خو له څه مودې وروسته کله چې د خلقیانو تر منځ دوی خپل منځې اختلافات را پیدا شول او قادر له صحنې و ایستل شو نو ډګروال صیب یو ځل بیا د کوتا کونکو په ډله کې د عبدالقادر له پلویانو نه وګڼل شو او ونیول شو ، له څه مودې بند تیرولو وروسته بیرته خوشې شو او نور تقاعد ورکړل شو .

خو مهمه خبره داده چې غلام د ستګیر خان مخکې حکومت ته په وردکو دهزارګانو د احتمالي برید ، او د هزارګانو په مقابل کې دوردکو د تسلیح په اړه خبرداري ورکړې ؤ چې دا یوه جالبه او په زړه پورې موضوع ده هغه داستان چې په خپله د ګروال غلام د ستګیر خان په قلم د وردک د تسلیح په اړه لیکل شوی او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

رو سانو سره د جهاد په مهال په پشاور کې د خپریدونکې قلم مجلې د ۱۳۲۵ کال په ۵ گڼه کې خپورشوې دی کتې متې یې دلته ستاسې د لو ستلو لپاره رااخلو

توزیع اسلحه به مردم وردک غرض سرکوبې مردم مسلمان هزاره

امپر یالیزم روسیه از ار تکاب هیچ نوع تو طیه دریغ نمې ورزد و آنها را غرض بدست آوردن اهداف شوم شان حتې یک قوم را در برابر قوم دیگر به جنگ وادار میسازد زمانیکه به تقاعد سوق داده شدم و خانه نشین شدم روزې چند نفر خلقې ها از قوم وردک به شمول عبد الحق ډگرمن قوماندان قوای را دار به خانه ام آمده و اصرار ورزید که باید به وظیفه ادامه دهم آنها وعده کمک نمودند و گفتند که فردا ساعت ۱۲ به قوماندانې قوای مرکز آمده تا با هم در مورد پلان توزیع اسلحه به وردک مشوره نمایم فردای آنروز زمانیکه به قو ماندانې قوا ی مرکز رفتم دیدم که به تعداد تقریبا ۳۰ تن از قوم وردک که نصف آن اعضای حزب خلق و نیم دیگرې آن اشخاص با رسوخ و متنفذ ین قومې بودند درین اثنا محمد دوست قوماندان قوای مرکز که از قوم وردک بود برایم گفت که مردم هزاره بغاوت نموده ما میخواهم که مردم وردک علیه آنها مسلح بسازم تا جلو پیشرفت این طایفه راگرفته و سرکوب نمایم من اظهار هر گونه آمادگې را نشان دادم (زیرا طرح توزیع سلاح به مردم وردک از من بود که قبلآ بصورت مستقیم و غیرمستقیم توسط اشخاص بې طرف به عمال حکومتې دیکتې نموده بودم) درین جلسه من خا طر نشان ساختم که این عمل باید از چینل های قومې بیدون مدا خله حزب خلق ؟ ! صورت گیرد تا نتایج آن مطلوب با شد شخص بنام «حکیمې» که عضو فعال حزب خلق بود گفت که حزب و قوم جز لاینفک یکدیگر هستند باید با مساعې مشترک این مبارزه عملې گردد نا گزیر قبول نمودیم هییت ها تعین و به سه اولسوالې اعزام گردیدند و خود م در راس یک هییت که اکثر اعضا آن خلقې بو دند به ولسوالې چک و علاقه دارې دایمیرداد رفتم وقرار بر این شد تا شب در خانه های خود سپرې نموده و فردای آن روز به کمک ولسوال مردم را جمع آورې و مو ضوع مسلح نمودن برایشان خا طر نشان سازیم خودم در همان شب اول کسانې را که مورد اعتماد من بود به شکل سرې و مخفیانه به خانه خویش خواسته و موضوع اخذ اسلحه به آنها تا کید نمودم ودر جلسات علنې فردا مردم را از هجوم مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هزاره به منطقه وردک حالي ساخته وبيانيه ها و آمادگي هاي زباني ؟! مردم وردک را را ثبت فيته نموده وغرض قناعت مقامات دولتي به کابل آورده و به سمع قوماندان قواي مرکز رساندم و نامبرده فورا موضوع را ذريعه تليفون به گوش حفيظ الله امين که درين وقت وزير دفاع نيز بود رساند که نسبت وخامت اوضاع امين فورا امر تو زيع سلاح را به مردم وردک نمودند چون خلقي ها فاقد ظرفيت سوق و اداره بو دند قوماندان قواي مرکز پست قوماندانې عمليات مزکور را بمن پيشنهاد نمودند و نيز وعده جنرالي داد خودم در گام نخست قبول دار اين پست نشدم وگفتم که بيدون جنرالي هم اين پست را پيش ميبردم و مريضي خودرا عذر آوردم و اظهار نمودم که شخص ديگري انتخاب نمايد هر گا شخص مناسب پيدا نشد من حاضرهستم اين کار را به عهده گيرم.

بياد دارم که همان شب دو تن از اعضای حزب اسلامي افغانستان به خانه ام امدند وبنسبت عدم قبولي پست به من اعتراض کردند من فورا به جواب شان گفتم شما غصه نخوريد آنها دو باره بمن مراجعه خواهد کرد ولي کاريکه شما بايد اجرای آن به عهده بگيريد اينست که هر چه زودتر نفر های خودرا به ولسوالي ها اعزام داريد تا مردم را به اخذ اسلحه تشويق و ترغيب نمايند ، فردای آنروز يکي ازين دو نفر نزد من آمد و از روان کردن دو موتر اعضاي خود به ولسوالي های چک ،دايميرداد ، سيد آباد و جغتو بمن اطمينان دادند . چون خودم در جمال مينه سکونت داشتم و با برادران هزاره هم آشنايي کامل داشتم از مسلح نمودن مردم وردک عليه هزاره به آنها معلومات دادم و ضمنا به آنها گفتم که وارخطا نشود عمل طوري آنجام نمي شود که حکومت ميخواهد ويا به ضرر مردم هزاره باشد خاطر نشان ساختم که بايد بين اين دو قوم در منطقه مفاهمه موجود باشد تا از وقايع ناگوار که از اثر سؤ تفاهم بوجود مي آيد جلو گيري به عمل آيد

در اوايل برج جوزا ۱۳۵۸ از قوماندانې قواي مرکز برايم تليفوني خبر داده شد که بايد ذريعه موتر جيپ که در اختيار شما گذاشته ميشود به وزارت داخله رفته و با قوماندان عمومي ژاندارم و پوليس که عليشا پيان نام داشت ، ملاقات نمايم شخص مزکور که مدتي آمر سياسي قواي مرکز بود با من اختلاف جدي و عميق داشت و از چهره اش نفرت داشتم درحاليکه چشمانش به ميز دوخته بود برايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفت: دگروال صاحب شما را به ولسوالي چک خواسته وقتيکه علت را پرسيدم نا مبرده اظهار بي اطلاعي نمود. خودم تخمين کردم که کار در مرحله حساسي قرار دارد نبايد فرصت را از دست داد و بايد اقدام جدي شود همان بود که فورا خودرا به اولسوالي رساندم و ديدم که خلقي مردم را جمع آوري نموده و به اصطلاح ميتنگ خلقي دايرنموده اند يکي از خلقي هاي سر شناس مرا به گوشه يي برده و گفت « دگروال صاحب قومي هاي شما به کوه بالاشده و مردم ميگويد که شما قبلا درينجا آمده بوديد و شايد درين کار دست داريد و آنها را تشويق نموده ايد » من گفتم که « مردم را من به کوها بالا نکردم رويش شما و گفتن هورا هاي پي در پي تان مردم را به کوها بالاکردند ، اين مردم تماما مسلمان هستند و بايد با صداي الله اکبرويا چاريار پيش آمد گردد ، نه به هورا ! خودم مدت ۵ سال در شوروي تحصيل نمودم باور کنيد که معني هورا را نميدانم ، بفرماييد در موتر سوار شويم و مردم را از کوها پايين نما يم و شما آنرا اداره نما ييد » يک دو نفر خلقي ديگر هم به اجتماع ما پيوستند و به آنها نيز تکليف رفتن به منطقه در ميان گزاشتم آنها نيز انکار کردند و گفتند که اين کار شما ست ، در حقيقت چون آنها خلقي بودند و خطر مرگ شان حتمي بود به اين خاطر از رفتن به منطقه واهمه داشتند و من هم خوش شدم که نرفتند زيرا استقلال بيشتري در زمينه بيداري مردم مسلمان را بدست مي آوردم. در راه آبکزار وقتي به قلعه مشهور کاؤر رسيدم ديدم که مجاهدين سرک را سد نموده وزمانيکه موتر مرا ديدند به مواضع خود شتافتند من که چند نفر آنها را تشخيص نمودم به نام آنها را صدا کردم زمانيکه بطرفم آمدند برايم گفتند دگروال صاحب سرک را بند نمودم و موترحامل شما به منطقه رفته نميتواند و قرار شد که موتر خودرا به ده ظريف خيل عربان بفرستم وخودم پياده به آنها تا قريه مانجر خيل بروم زمانيکه بدانجا رسيدم مجاهدين دورم حلقه زدند و خودم خنده کنان آنرا مخاطب قرار دادم (واقعا غازي ها هستيد) درين وقت از آمدن جناب عبدالکبيرخان (بعدا رييس عمومي شورای اسلامي وردک) نيز آگاهي يافتم که از اثر تعقيب حکومت کمونيستي به آبکزار آمده بود ودر قريه چشمه بود فردای آنروز موی سفيدان قرآدور نزديک جمع شدند اهداف و پاليسي هاي حکومت کمونيستي را برايش مفصلا تشريح دادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

که درین رژیم تمام ارزش و معتقدات شما در خطر است قرار گزاشته شد که فردا یک جلسه خاص در قریه چشمه که در آن یک یک نفر معتمد قریجات آبکزار اشتراک نماید ، دایر گردد . فردای آنروز چنین شد و خودم پیشنهاد نمود م که یک یک نفر به دره گردن مسجد سیبک عربان گوده سیاب نیک یا یقول و جغتو فرستاده شود تا انها سر کرده های جهادي را تعین نما یند و خود م عجالتا به اولسوالي رفتم و دیدم که ولسوال مردم را غرض اعزام به هزارجات برابر مي نماید اولسوال بچه ۱۹ ساله بود و تجربه هیچ کاري را نداشت حین که مرا دید گفت:دګروال صا حب کارها چطورخواهد شد شک میشود مردم که تفنګ اخذ نموده به هزارجات نه رود ، من در جوابش گفتم آزورده نشوید شما تجربه کاري ندارید مردم معني هورا کشیدن را نمي داند این عمل شما آنها را به کوها بالا نموده من به مردم قناعت دادم که بالا شدن به کوها خطر دارد شما تشویش نداشته باشید مردم از کوه ها پایین مي آید پلان شما به خوبي تطبیق میشود عجله خوب نیست با احتیاط باید عمل نمود کاري را باید آنجام داد که مردم خود به جنګ برود نه به زور ، ولسوال بي تجربه و ساده لوح در جوابم گفت: شما کاکای من هستید شما میدانید چه خوب گپ ها را برایم گفتید باور کنید که پیش از رفتن شما به آبکزار ما یک نفر را به آبکزار فرستاده بودم تا عملکرد شما زیر نظر دا شته باشد او به ما اطلاع داد که شما به مردم گفته بودید که (وا قعا غازي ها هستید) من گفتم باور کنید کاملا درو ست گفته و سخنان اضافتر ازین هم گفته ام اما فردا ریش سفیدان و دور اندیش را جمع آوري نموده و خطر قوت های تانګ و طیاره به آنها تشریح نموده که توان مقابل با قواي شوروي را ندارند و خود را تباه نسازند . آنها پیشنهادات مرا به شرایط ذیل قبول نمودند.

۱ـ مردم گفتند که دولت همرای ما وعده کردند که شما در مقابل دفع طرد حملات هزاره ها خودرا مسلح سازید ما این وظیفه را انجام میدم و در جنګ با مردم هزاره ها نمي روم.

۲ـ پولیس غرض دستګیري مردم بي ګناه به منطقه نیایند .

۳ـ ملک عبدالروف خان که محبوس است باید رها ګردد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ ما حاضر استم که خواسته هاي حکومت به وسا طت ملک ها و متنفذین قوم خود قبول و عملي نمایم.
۵ـ در صورت قبول نمودن چند فقرفوق که به کو ها بالا شده از کوها پایین مکتبهای خودرا فعال و سرک ها را باز نگهمیدارم.
درین ضمن خبر نا خوش آیند برای ولسوال رسید که آن عبارت از بالا شدن مردم گردن مسجد به کوها بوده و ضمنا پایین شدن از عردجات آن عده نفر ها که غرض جنگ با هزاره ها عازم دایمیرداد و بهسود بودند ، و به کوه ها متواري شدند او ضاع ولسوال را آنقدر دگرگون سا خت که اورا جدا نا را حت ووار خطا سا خت به ولسوال دلداري دادم که تما م کار ها دروست میشود وار خطا نشوید ولسوال تمام خواسته های مرا قبول نمودند و تنها رهایي عبدالروف خان را به تعویق مي انداخت هر قدر که کو شش نمودم که عبدالروف خا ن را آزاد سازم و آنرا با خود به منطقه ببرم مو فق نشدم و حس نمودم که ولسوال هم در پی فرصت است و مرا فریب میدهد و به ذعم خود از وجود مه برای خاموش ساختن مردم کار میگرد .
خودم دو باره به آب کزار رفتم موی سفید ها را جمع آوري نمودم و جلسه خصو صي را دایر نمودم و مردم را گفتم که جواسیس حکومتي در بین کارفعالیت دارند زمانیکه هویت یک جا وسوس تشخیص گردید و مردم در پی گرفتاري او شدند معلوم گردید که قبلا به کابل گریخته است در صدد حمله قطعي به ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد شدم قوماندانان گروپ ها و سمت ها تعین گردید همان بود که در اثر پا فشاري عبدالکبیرخان محمدالله خان غلام حیدرخان وسایربزرگان قوم خودم رسما پست قومندانې عمومي را قبول نمودم عبدالکبیر خان علاقدار تعهد نمود که ۱۷۰۰ نفر در ولسوالي دا یمیرداد مسلح گردیده تمام آن در خدمت تان قرار میدهم بدینگونه حمله بالای ولسولي دایمیرداد طرح و عبدالکبیر خان عهده دار تطبیق آن گردید به غلام حیدر خان و ماما یم فتح الله خان وظیفه سپرده شد تا با همکاري مردم گردن مسجد سیاب عربان خوات به ولسوالي چک ساعت یازده بجه فردا شب حمله نما یند لین تلیفون قطع گردد فردا ملک غلام حیدر خان و فتح الله خان مجاهدین را در میداني عقب قریه ما نجر خیل جمع آوری نمود و به رسم قطعه عسکري به من تقدیم نمودند و امر حمله را

(c) ketabton.com: The Digital Library

صادر نمودم ولیکن در یغا که درین وقت حساس یک تعداد مجاهدین بیک سمند الیشه خوات بیدون اینکه لین تلیفون را قطع نمایند به ولسوالي حمله نموده بودندو دشمن را بیدار نموده بودند و ذریعه تلیفون از گار نیزیون کابل کمک خواسته شده بود و قطعه منتظره به ولسوالي رسیده بود که از تسلیمي عا جل آن جلو گیري به عمل آمد ولیکن سر آنجام بتاریخ ۱۲ جوزای ۱۳۵۸ ولسوالي مزکور از چنگ حکومت آزاد ساخته شد و علاقداري دایمیرداد قبلا آزاد ساخته شده بیود درین وقت قوا ی هوایي دشمن با تمام نیروی دست داشته خویش سه مرتبه بالای ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد با بمبارد مان شدید حمله نمودند ولي نتیجه که به نفع حکومت باشد با این بمبارد ها مرتب نشد زیرا درین وقت حدود ۴۵۰۰ میل اسلحه بدست مجاهدین افتاد ولسوالي چک دایمیرداد جغتو و سیدآباد بدست مجاهدین افتاد و تنها مرکز ولسوالي سید آباد که بالای شاه راه کابل قندهار موقیعت داشت در دست حکومت با قي ماند.

کله چې د چک ولسوالي او ددایمیردادو علاقدارې د مجاهدینو په لاس کښوتې نو په کابل کې حفیظ الله امین چې دا وخت یې له ځانه د نظامي او ملکي دواړو برخو مشر جوړ کړې وه له پیښو په خبریدو سخت ټکان وخوړ.

نوید وردک د ۱۳۶۵ کال دقلم مجلي ددریمې ګڼې په ۸۲ مخ کې د حفیظ الله امین غبرګون د ورد کو د پیښو په اړه داسې بیانوې : کله چې د مرکزي کل اردو قو ماندان (محمد دوست) د چک او دا یمیردادو په اړه خپل رپو ټ وړاندې کړنو وویل: چې زموږ پلان د وردګو او هزارګانو په جنګولو کې له ماتې سره مخ دی، تو زیع شوې وسلې ټولې تښتول شوې او زموږ ډیر خلقي ملګري وژل شوې.

حفیظ الله امین میز په سوق وواهه او وویل:ما نه ؤ ویلي چې د وسلې د ویش په دهییت په ټاکنه کې باید ښه غور وشي.

محمد دوست وویل: «موږ څه خبرؤ صیب، دګروال غلام د ستګیر خو شپږ کاله په رو سیه کې تحصیل کړې وه او ارکان حربي یې هم هلته اخیستې وه نوځکه موږ پرې باورې او ډاډه ؤ خو اوس لمړنې را پورونه ښیي چې د پلان په نا کامی او د خلکو په پارونه او هڅونه کې هغه ډیر لوی او لمړنی لاس لري.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وروسته په ډير ښه نظامي تاکتيک او ډيره ښه قوماندې د وردکو په ټولو ولسوالیو کې جهاد پیل او په مخ روان شو کله چې د وردکو ټولې ولسوالې فتح شوې نو وردکو د نرخ میدان ښار او جلریزله مجاهدینو سره هم د وسلو او مرمیو مرسته وکړه چې د نرخ او جلریز ولسوالې هم یوه په بله پسې د مجاهدینو په لاس ورغلې.

دا وخت ډګروال صاحب د ملکې او نظامې چارو د ښه سمون او څارنې لپاره د قوم سپین ژیرو او مخورو ته د اسلامي انقلابي شورا د جوړولو او تشکیل وړاندیزوکړ چې ومنل شو او د ټولو سیمو مجاهدین او غازیان سره را ټول شول او ټولو په ګډه د جلګې ولسوالۍ ددالان د کلې عبدالکبیرخان علاقدار د اسلامي انقلابي شورا دمشر په توګه وټاکه اود بمبایې او سیدونکې عبد المنیر آخندزاده یې د اسلامي انقلابي شورا مرستیال او پخپله هم د قوم د سپین ژیرو او مخوروپه سپارښتنه د نظامي قوماندان په توګه پاته شو او بهادر کوډۍ جګړن رویدار خان یې د مرستیال په توګه وټاکل شو ، د الیشې ملک امیر خان ، د بمبایې ملک خان صاحب ، او د چینې ملک غلام حیدر ددې شورا د غړو په توګه وټاکل شول.

دهمدې کال په اوږدو کې د وردکو په مختلفو کلیو خلقیانو څو ځلې سخت بمبارد ونه وکړل لو یې او وړې قوې یې سیمې ته را ولیږلې خو زور یې ونه رسید تر هغه چې د همدې روان کال یانې ۱۳۵۸المریز کال د جدې په شپږمه ګوره روسانو د یوه لوي منظم او سراسري نظامي تهاجم په ترڅ کې ببرک کارمل د رییس جمهور په عنوان د تانګ په سر سپور هېواد ته را ولیږه چې دې سپین سترګې هم څو څو ځله لو یې او وړې قواوې وردکو ته را ولیږې چې بریالۍ نشوی نو به یې په خپلو بیانیوکې به یې وویل: (ما به سویه ډګروال ها ارکان حرب در صفوف دشمن اشخاص داریم) چې له هغه نه یې مراد ډګروال غلام د ستګیر خان ؤ خودا چې ولې هغه ته چا ونه ویل (که چرا احمق استې که نفرهای خودرا به زبان خود درجبهات دشمن افشآ میکنې؟!) دا هغه څه وه چې کارملوف ؟! ته هم مجاهدین ساده په نظرورتلل اوغو ښتل یې چې مجاهدین تیر باسي خودا ددې ښکارندویه وه چې د کمونیزم اساس او بنیاد په درواغو ټګۍ او برګۍ ولاړ وه چې آنجام یې ماته وخوړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل په غلام د ستګیر خان پسې زیاته هڅه وکړه چې د مجاهدینو په صفوفو کې یې د حکومت په پلوې متهم کړې او یا یې په بل ډول له منځه یو سې ، خو ونه توانید ، ترهغه چې په ۱۳۵۹لمریز کال روسانو وردکو ته دومره لو یه قوه ولیږله چې د وردګو په تاریخ کې د ستړې قوې په نوم یا دیرې دې قوې ډیر مسلمانان شهیدان کړل خو په پای کې هیڅ په لاس هم ور نغلل او یوازې د بابا کلا او پنه د کلیو په پو ښتو کې د ولسوالۍ په نوم محصورې پو ستې وا چو لې.

په دې قوه کې رو سانو اود هغوې دا خلې اجنټانو شک کاوه چې غلام د ستګیر خان به ښایې د آبکزارد سوختې په کلې کې وی (چې دا دهغه د ماما خیلو کلې وه) نو په همدې تکل د سو ختې کلې له یوه مخه وسوزاوه ، څاروی یې وویشتل او بیا یې دا سې زهر جن مواد پرې وشیندل چې دلاس ور وړلو په وخت کې به یې هر هډ هډ په لاس کې ګو ښې ګو ښې در وشکید.

غلام د ستګیر خان په لویه قوه کې په ښې پښه زخمې هم شو ، وروسته د پشاور په لور ې ولاړ او هلته د پیرسید احمد ګیلانې د محاذ ملې په تنظیم کې د هغه نظامي مرستیال و ټاکل شو او له یوه نیم کال وروسته د امریکا د متحده ایالاتو په لور ولاړ غلام د ستګیرخان تر اوسه ژوندی دې .

هغه د افغانستان د نظامي تشکیلاتو په دننه کی ډیرې نظامي دندې په مخ وړې کله چې له حربې پو هنتون نه فارغ شو نو لمړې یې په حسین کوټ کې په دنده و ګمارل شو له هغه وروسته د ملې دفاع په وزارت کې د ښونې او روزنې په ریاست کې په دنده بو خت شواود لمړې ځل په کال ۱۹۲۵ ـ ۱۹۲۸ دلوړو زده کړو لپاره مسکو ته ولاړ او هلته یې د (فرونزا) د ګډو قواو په اکادمۍ کې تحصیلات وکړل او کله چې هېواد ته را ستون شود ملې دفاع په وزارت کې د پلان مدیر وټا کل شو او یو ځل بیا له پنځو کالو وروسته په کال ـ ۱۹۷۳ـ۱۹۷۵ پورې ددوهم ځل لپاره مسکو ته ولاړ او د (ورشیلوف) په نوم د روسیې د مسلحو قواو په اکادمې کې د خپلو تحصیلاتو په تر سره کولو سره ارکان حربې په لاس راوړه کله چې هېواد ته را ستون شو نو ښونې او روزنې په ریاست کې د عسکرې ښونځیولوي مدیر وټا کل شو له څو کالو وروسته په ۱۳۵۵کال د ننګرهار د یولسمې فرقې د ۸۱ مکانیزه غنډ قوماندان و ټا کل شو له دې چې ډګروال غلام دستګیرخان په خپله دنده کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیرصا دق ریښتنې خد متکارۀ نو دا غنډ دهېواد د هغو دریو مکانیزه غنډونو تر منځ چې د یو لسمې په تشکیل کې یې فعالیت ددرلود دهغه د ماموریت په دوران کې لمړی مقام وګاټه.

ډګروال غلام دستګیر خان په خپل هېواد او خلکو مین او زړه سواندې سړۍ او د ملې ګټو خوندې ساتلو ته یې ډیره پاملرنه درلوده په ۸۱ غنډ کې دې ده ریښتینولې او صداقت یوه بیلګه دلته را اخلو « هغه کله چې ۸۱غنډ قو ماندانۀ د کانتین د پیسو په ګټه یې ددې غنډ د ډوډۍ خوړلو د خونې لپاره لازم تجهیزات را ونیول خو له دې د مخه داسې معمول وه چې د کانتین د پیسو ګټه به د فرقې قوماندان ته ور کول کیده اودا د هغه مسلم حق ګڼل کیده کله چې د فرقې قو مندان له دې مو ضوع خبر شو چې د کانتین د ګټې په پیسو د غنډ د ډوډۍ خوړلو د خونې تجهیزات برابر شوی نو غلام د ستګیر خان یې په کومه بهانه ور وغوښت او د خبرو په پای کې یې د کانتین د ګټې د پیسو یادونه ورته وکړه او وویل چې دا خو زما او ستا ګډې پیسې دې ، کانتین ولې پر سمبال شې ؟ !

خو غلام د ستګیرخان ورته وخندل او وویل: جنرال صیب ، دا د ملت مال دې زه او ته تنخوا لروپه دې پیسو مو نوم بدیږې ! د فرقې قوماندان په داسې حال کې چې تور وایشید وویل:

(آه ها ، فهمیدم ، فهمیدم ! میخواهي ډګر جنرال شوي؟) بسیارخوب،شماهم راست میګین ؟ ! ولې پول حساب کرده به من بیاورید شمامیتوانید به معاش خود کانتین را مجهز نما یید

خو دا پیسې هیڅکله د هغه جنرال ؟ ! نصیب نشوي».

د ۸۱ غنډ له ماموریت نه وروسته د ریشخورد فرقې د اوپراسیون امر وتاکل شو ترهغه چې د خلقیانو خونړی کودتا را منځ ته شوه غلام دستګیرخان د کودتا په جریان کې په داسې حال کې چې فرقه مشراو ریس ارکان یې وژل شوی وه ، له خلقیانو سره ډیروجنګید خوداچې نه پوهیده مقابل لوری اوکودتاکونکې څوک دی؟ ددوي تشخیص او له وزارت دفاع نه سالمه قوماندنه نه وه نو یې له جګړې لاس وا خیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام د ستګیر خان د افغانستان په ملي اردو کې یو زړور لایق د لوړو تحصیلاتو درلودونکې منصبدار ؤ خو ددومره لوړو تحصیلاتو سره سره یې د جنرالي رتبه تر لاسه نکړه داچې ولې ؟ دا هغه معمې وه چې هیڅوک پرې نه پوهیدل په دریو جشنونو کې د هغه جنرالي ته د لوړیدو وړاندیز د وخت جمهور ریس محمد داود ته وشو خو یوه نا مریې او نا ملموس لاس د هغه له ترفیع نه کلک مخنیوې کاوه .

که څه هم غلام د ستګیر خان په شوروې کې تحصیلات کړې وه خو هغه د روسانو کلک مخالف او هیڅکله یې تر فرهنګي اغیز لاندې نه دې را غلې.

عبد الجلیل (وجدي) خپل «د خبرو او نظر نړۍ» کتاب په ۱۲۱ مخ کې لیکي:

(ډګروال غلام د ستګیر خان نسبتا د پاخه عمر په مرحله کې شوروی اتحاد ته د لوړو زده کړو لپاره استول شوې ؤ ، دې د هغه افغانانو له ډلې نه وه چې د شوروی د پرپاګنډ تر اغیز لاندې نه ؤ را غلې کله به چې دې د رخصتي په توګه په کابل خپل کور ته راغی نو زه به د سترې مشې لپاره ورتلم ده به هغه وخت ماته دا خبره کوله چې د روسانو انقلاب یوازې او یوازې د تبلیغاتو په بنسټ درول شوی او د پرو پاګنډې په ګاډیو (عرادو) باندې روان شوی دی.

ده به دا خبره زښته ډیره کوله چې روسان موږ ته مسلکي شیان نه را زده کوی بلکې یوازې زموږ وخت د سوسیالیزم او کمونیزم په باره کې په پوچو تبلیغاتو او تعلیماتو او معلوماتو را ضایع کوی.

دنیو کمونکیشن Nev Communications د کتاب مطالعاتو او د نبا غلې ډګروال صاحب مشاهداتو وښودله چې د اکتوبر انقلاب (انفلاق) لکه څنګه چې پلویانو یې فکر کاوه ، د ټولنې د عیني او ذهني شرایطو د برابریدو په بنا نه ؤ را منځ شوې او دیوه خام او پوچ فکر په ترڅ کې را منځ ته شوې ؤ چې په افغانستان کې هم د غوایې د نظامي پاڅون متو لیانو د اکتوبر د انقلاب پیښې کولې چې د غوایې انفلاق هم د پرپاګندونو په اوږو سپور راغی او د ملیونو افغانانو له ځپل کیدو وروسته بیرته په خپلو لارو).

غلام د ستګیر خان د اردو د نظام په اړه بې شمیره کتابونه لیکلې دې چې زیاتره یې په انګلیسي ژبو هم ژباړل شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددګروال غلادستګیرخان د پلار نوم ملک ذکریاخان ؤ او دآبکزارد سیمې د (میرکه) په کلې کې دنیا ته سترګې غړولې چې دا داسې وخت ؤ چې د هېواد په زیاتره ولایتونو کې ښونځې نه وه خو د هغه پلار چې له پوهنې سره یې ډیره مینه درلوده خپل دوه کوچنې زامن غلام دستګیرخان او غلام سرور خان د زده کړو لپاره کابل ته را وستل او په حربې ښونځې کې یې شامل کړل غلام سرورخان په ماشومتوب کې خپلې سترګې له دنیا نه پټې کړې خو غلام دستګیرخان د زمانې د ترخو نا خوالو په غیږ کې را لوی او منصب دار شو•

• (۶) ۹۹- ۱۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکریا خان

ذکریاخان هم د انجینیرمحبوب خان په څیرتکړه اوپه خپل قوم مین ، زړه سواندې او غیرتې وردک تیر شوې دی چې دا غیرتې نوم یې اوس هم د هغه له مرګ ورو سته هم په وردګو ښه لګیږي.

کله چې له ۱۳۳۲کال نه تر ۱۳۴۲ کال پورې په شمالي سالنګ کې (د شمال له لورې د تو نل کیندلو) ددریمې برخې کار په مخ روان وه نو ذکریا خان دا وخت ددی برخی د قواي کارقوماندان ؤ او د دولس سوو په شا وخوا کې وردګ وګړو له ده سره کار کاوه چې دا ټول ده پخپله په کار کې شامل کړې وه او له ټولو سره یې د یوه مهربان پلار په شان سلوک کاوه.

دا زمانه په دندو کې شاملیدل هم سخت کار ؤ ځکه د کار شرایط محدود اوامکانات کم وه او دولت په هره برخه کې اقتصادی ستونزې درلودې خوبیا ده له خپل ځان سره ټول وردک وګړې په کارګمارلې وه چې څوځلې د ټول ګټو(فوایدعامی) په وزارت کې دهغه له دې قوم پالنې نه شکایت وشو خوځنګه چې قوماندان ذکریاخان د سردار محمد داود ټینګ ملګرې ؤ نو د چا پرې زور ونه رسیده او له بل پلوه ذکریا خان ته الله پاک دومره لوړ ستوری ورکړې وه چې مخامخ هیچا هم څه نشوای ورته ویلای خو د زمانی »ه تیریدو سره بیا هم دیو شمیر مغرضو کړیو دومره زور پرې ورسید چې هغه یوازې له سالنګونو تبدیل اوپه ځای یې یارمحمد طوطا خیل وټاکل شو دا شاغلی ؟؟ ! کله چې د زکریا خان په ځای و ټاکل شو نو په لمړې ګام کې یې ټول هغه وردک کارګران له دندو لیرې کړل کوم چې ذکریا خان داخل کړی وه او یوازې هغه کسان پرېښودل چې مسلکي وه او کار یې بل چا په مخ نشوای وړای خو طوطا خیل هم له لنډې مودې ورو سته له دې دندې را وشړل شو او د کابل په ښارکې یو عادي تکسي چلو نکې شو .

ذکریا کله چې له سالنګونو را بدل شو نو د یوه کال لپاره د لو د یځ د لین قو ماندان ؤ چې د لته یې هم د خپل قوم په ګټه ډیر کارونه وکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د هېواد په نورو ولایاتو کې هم دندې په مخ وړې د ننګرهار په کانال کې هم هغه نه هیردونکی فعالیتونه تر سره کړی

قوماندان ذکریا خان د ملک امیر خان زوی او په **۱۲۹۲**هجري کال د جلګې د ولسوالۍ د کوز بخشک په کلي کی زیږدلی دی او خپل لمړنۍ زده کړې یې په نومورې ولسوالۍ کې تر سره کړې او بیا په حربې ښو نځې کې شامل شوې دی له هغه ورو سته یی د حربې پوهنتون د استحکام په پوهنځی کې خپلې زده کړې بشپړې کړې دی او همدارنګه د استحکام په مسلک کې د تخصص لپاره د لوړو زده کړو لپاره د یوګوسلوایا هېواد ته هم تللې دی چې په بریالیتوب سره یی خپلې زده کړې بشپړې کړې دی.

قو ماندان ذکریا خان په کال **۱۳۵۴** د کب په میاشت کې کله چې د رخصتۍ په مهال خپل کور او کلي ته تللې ؤ هلته ناروغ شو ناروغي یې څه اوږده شوه تر څو چې د اجل استازې ته یې ښه را غلاست ووایه او وفات شو او پخپله پلرنۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شو •

(۶) ۸۳- ۸۵ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرو فیسور محمد موسی وردک

پرو فیسور الحاج داکتر محمد موسي وردک د اورتوپیدي د ۸۲ نویو منل شویو میتودونو په اختراع نړیوال ریکارد ټینګ کړي او اسناد یې په لاس لرې چې په دې تو ګه ویلای شو محمد موسي وردک نه یوازې دا چې د افغانستان په کچه یو پیژندل شوي طبیب دي بلکه په نړیواله کچه یې د اورتوپیدي یو طبي مبتکر هم ګڼلې شو هغه د هېواد په طبي محرومو شرایطو کې چې ډیرو لږو امکاناتو ته هم لاس رسي نه کیده په دې وتوانید چې پورتنې نو ښتونه را منځ ته کړي.

دا داسې سم په ځای او عیار طبي نوښتونه وه چې نړیوالو په بیړه ومنل او پکار یې واچول.

کـه چیـرې لـه پـرو فیسـور محمـد موسـي وردک سـره مجهز طبـي لابراتوارونـه اونورلازم امکانات په واک کې وای نو په څرګنده به یې د اورتوپیدي په نړۍ کې یو داسې انقلاب را منځ ته کړې وای چې نړیوال به ګوته په غاښ ورته پاته وای

پرو فیسور محمد موسي وردک په د هډوکو د ناروغیود مخنیوي او د درملنې په اړه ۱۴ تدریسي ارزښتناک کتابونه لیکلي او ددې په څنګ کې یې د مجلو لپاره په سونو علمي مقالې هم لیکلي دي اود هغه مقالې نه یوازې داچې داخلي رسنیو کې خپرې شوې بلکې د بهرنیو مجلو لپاره یې هم ۲۹ علمي لیکنې کړې دي

د اورتوپیدي په برخه کې هغه د خپلو تحقیقاتو په لړ کې په فدراتیفي رو سیې کې په روسي ژبه هم یو څړنیز کتاب او په یوه CD کې یې په انګلیسي ژبه هم یو کتاب لیکلي دي.

په جنوبي کوریا کې د اورتوپیډانو په ۳ نړیواله کنګره کې په ګډون برسیره په ۴۱ نړیوالو کنفرانسونو کې هم ګډون کړي دي او د خپل هېواد په کچه یې د رو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غتیایې خدماتو په لړ کې د اورټو پیډې او تراو تو ما تو لوژې د ښوونځې بنسټ
اینبودونکې هم ګډلې شو.
داورټو پیدې او تروماتو لوژې ددرملنې په برخه کې ددرملنې د نویو میتودونو
لکه د اوږدو هډوکو خارج محراقې او ستیو سنتیز ـد لویو مفصلونو د اندوپرو-
په غیرثابتو کسرونوکې د ملا د تیرد خلفې تثبیت دودونکې،
د اردو د رو غتیا پالو ،او د مر ستیالو ډاکترانو او خورد ظابطانو د ښوونځې بنسټ
اینبودونکې او په ۱۳۷۲کال په کابل کې د لمړنې پرایبوت(خصوصې) روغتون
بنسټ اینبودونکې چې په خپل نوم یې یادیږې او په کارته پروان کې مو قیعت
لرې.هغه په افغانستان کې د سپتیک جراحې بنسټ اینبودونکې او شف دې
پرو فیسور محمد موسې وردک په دولتې چوکیو هم کار کړې چې په لنډه توګه یې
یا دولې شو.
د افغانستان د وخت د اردو د تراوماتو لوژې مشر
د مسلحو قواوو د طبې علومو د اکاډمې سر طبیب
د نظامي طب د پو هنځې بنسټ اینبودونکې او قوماندان
د طبې علومو د اکادمې علمې مرستیال
د طبې علومو د اکاډمې عمومې قو ماندان
د افغانستان د اسلامې جنبش مرستیال
په ۱۳۷۲ کال د جمهورې ریاست د سلاکارې شورا غړې
پـه ۱۳۷۵ کـال د افغانسـتان د علومـو اکـاډمې د طبـې علومـو د مرکـز بنسـټ
اینبودونکې او افتخارې ریس.
پورو فیسور الحاج محمد موسې وردک په کال ۱۹۴۹ مـیلادې د وردکو ولایت د
سید آباد ولسوالې د صدو خیلو په کلې ستر ګې دنیا ته غړولې او لمړنې زده کړې
یې د تکیې په ښوونځې کې او له هغه ورو سته د حر بې ښوونځې له دولسم ټولګې نه
فارغ شوې دې او د لوړو زده کړو لپاره د پخوانې شورو ی اتحاد په لورې تللې او د
MD یـانې دماشـټرې ډیپلوم یې د سرو زرو لـه مډال سره د سـن پطرس بورګ د
کیروف د نظامي علومو په اکا ډمې کې ترلاسه کړې ، او پـه ۱۹۷۵ کال یې د (ایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اس) او (پي اچ ډي) يانز دو کتورا زده کړې بشپړې کړې په ۱۹۷۷ د طبې علومو د عالي دا کتر
او د ۱۹۹۷کال راهيسې د نړۍ د جراحانو او اورتوپيدانود نړيوالې ټولنې (سيکوټ) غړې او د ۲۰۰۴ کال را هيسې د فدراتيفې رو سيې د ډاکترانو د سراسرې ټولنې غړې دې په ۱۹۸۲ کال د طب په څانګه کې د افغانستان د علو مو د اکاډمۍ لمړنۍ اکا ډيمسين په۱۹۸۸ د کابل د طبې انسيتيتوت د نظامي طب د پوهنځي پوهاند او په افغانستان کې د خارج محراقي يانې ASAMI داو ستيو سنټيز د ميتودونو د نړيوالې ټولنې استازی او غړې او د ۲۰۱۰ کال د نړيوال کنفرانس چې ASAMI يې په مصر کې دايروې د علمې بو رد غړې دې.
محمد موسې وردک ډير هېواد پالونکې انسان دې ځکه هغه دهېواد په تيرو نا خوالو کې په هېواد کې دننه د خپلو هېوادوالو په درملنه بو خت ؤ د طالبانو د واکمنۍ په مهال يې هم د خپلو هېواد والو په چو پړ کې ؤ •

(۶) ۳۰۱- ۳۰۴ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳) فرهنګیان

شاعران

د وردګو اړوند د څلورو واړو ولسوالیو سیمه ډېره ښکلې او شاعرانه سیمه ده، د دې سیمې ډېره برخه شنو درو او رنړو اوبو نیولې ده، د شنو درو په څنډه کې د جګو غرو لمنو د وردګو طبیعت ته نوره ښکلا هم ورکړې ده، همدا لامل دی چې د وردګو د سیمې اوسیدونکي خلک په ذهني لحاظ ځواکمن، پوه او لایق دی، د دې سیمې محصلان او زده کوونکي او آن سیاسي مشران تل تر نورو ښه ځلېدلي دي، ځکه چې هوا یې پاکه او مناظر یې زړه راښکونکي ده، همدا وجه ده چې د دې سیمې په خپله غېړه کې ښه ښه شاعران راټوکولي، خو د ټولو په اړه دلته معلومات ورکړل شوي دي کتاب چې زما د ماستري د تیزس موضوع هم ده له محتوا وتلې خبره ده او د وردګو د ټولو شاعرانو یادول په لسګونه کتابونه ډکولای شي، مونږ دلته یوازې د ببلګې په توګه د څو تنو شاعرانو یادونه کوو، د وردګو هغه شاعران او لیکوالان چې مونږ یې دلته ژوند لیکونه او د شعر ببلګې ندي را اخستې په خپله پوهه او لویې باید دلته مونږ وبښي البته له ټولو محترمو شاعرانو او د قلم خاوندانو سره زما ژمنه داده چې په دویم، دریم... ټوک کې به په وار سره د دوی درناوی وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل رحمن رحماني

د همدې خاورينې نړۍ يو اوسېدونکی شاعر ګل رحمان رحماني در پېژنو ، دا د علم او کلام د کاروان ملګری لیکوال او ژباړن، خو څوک دی، څنګه دی؟ چېرته دی؟ یو څو شېبې راسره تم شئ.

زوکړه

ګل رحمن رحماني د اروابنـاد مولـوي عبـدالرزاق زوی، لـه نـن نـه ۲۹ پسـرلي وړاندې، پـه ۱۳۲۵ لمریز کال د افغانستان پـه مرکزي ولایت میدان وردګو کې زېږېدلی دی. دی د همـدې ولایـت د چـک سمسـورې ولسـوالۍ د کولـک کلـي اوسېدونکی دی.

رحماني د پنځو وروڼو او پنځو خویندو کشر ورور دی. پلار یې اروښاد مولوی عبدالرازق د خپل وخت لوی دیني عـالم، مخور او منلی شخصیت و چې پـه ګڼ شمېر شاګردان یې روزلي او ژوند یې د خیر ښېګڼې او علم خپرولو پـه لاره کې د یوه دیني مبلغ او مدرس په توګه تېر کړی دی.

اروښاد مولوي صاحب تـه مـال او شـتو ارزښت نـه درلـود ، د خپل پلار پـه څېر پـر معنویاتو مین او تارک دنیـا انسـان و ، هڅـه یې کولـه چې پـه خپلـو شاګردانو کې معنوي ارزښتونه او ژمنتیا وپالي او هغه څه ور وښیي چې دوی ته عالي او ټولنیز شخصیت ورکوي.

مولوي عبدالرازق د وردګو پـه ببلابېلو سیمو کې امامت او د خپلې مدرسې چارې مخته وړلې، چېرته به یې چې امامت او مدرسـه وه، نـو کورنۍ بـه یې هـم ورسـره ببوله، وروستۍ مسوولیت یې ددې ولایت په سیدآباد ولسوالۍ کې و.

خو د تقدیر پرېکړې پرېنښـود چې نوموړی دې د خپل وروسـتي اولاد خـاپوړي او ماشومتوب تر پایه وګوري، ځکه رحماني لا د خپل عمر د لومړي کال ۱۲ میاشتې نه وې پوره کړې چې د خپل پلار لـه سیوري محروم شو.

پر هېواد د روسانو د یرغـل نـاورین روان او د افغـان مجاهدینو سنګرونه ګرم وو. اروښاد مولوي صاحب یوه شپه خوب ولید چې په دښته کې روان وي، د مـازدیګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه وخت شي، يو ازې په لمانځه ودرېږي، خو چې سلام وګرځوي، شاته نږدې شل کسيز صف پسې اقتدا کړې وي.
د همدې ورځې په سبا د روسانو د هوايي بمبار په يوه پارچه ټپي او له نړۍ يې سترګې پټې کړې، ياران او طالب العلمان يې پرې را خبر شول، اجازه يې ورنه کړه چې جنازه يې خپلې ولسوالۍ چک ته ولېږدول شي، په سيدا باد کې يې د جنازې مراسم په ډېره وکړل او د پورته کولو پرمهال بيا د سرو لښکرو الوتکې را غبرګې شوې.
په بمبار کې د هغه ټول ملګري د شهادت لوړ مقام ته ورسېدل، له يوې جنازې سره شل نورې هم ملګرې شوې او په دې توګه د هغه د پرونې ليدلې خوب تعبير خلکو ته څرګند شو.
رحماني په ۱۳۹۲ کال کې ګډ ژوند پيل کړ. د ژوند ملګرې يې ورته د کورنۍ له خوا ټاکل شوې، په کلي کې يې واده کړ او اوسمهال په کابل کې استوګنه لري.

زده کړه

ګل رحمن رحماني تر اووه کلنۍ پورې د خپل کلي په جومات کې تر دوديزو دينې زده کړو وروسته د لومړي ځل لپاره د خپلې کورنۍ له خوا د الجهاد لومړۍ نمبر ځايي لومړني ښوونځي ته چې د افغانستان لپاره د سويډن کمېټې تمويلاوه، داخل شو او د خپل پلار د يوه دوست او د ددې ښوونځي د ښوونکي اروښاد مولوي عبدالواحد په ځانګړې هڅونه يې زده کړې پيل کړې.
له خپلو ښوونکو او مشرانو ځينو عجيبو او غريبو پوښتنو او خبرو، دا ماشوم د هغوی تر منځ د يوه ځانګړي او هيښ ماشوم په توګه مطرح کړ، خپلو وروڼو، د ښوونځي ښوونکو لا وهڅاوه چې په لوست کې کوښښ وکړي او وخت پر بې ځايه لوبو تېر نه کړي.
له شپږم ټولګي وروسته په چک ولسوالۍ د شهيد عبدالله عزام روزنتون ته د نهاري زده کوونکي په توګه ومنل شو، دا ښوونځی له نورو متفاوت ځکه و چې هم يې درسي نصاب بدل او پياوړی و او هم يې د ليليې سيستم درلود، ځانګړي تعليمي او فرهنګي پروګرامونه يې لرل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نهم ټولګي پورې يې هلته زده کړې په بريالیتوب سره مخته يوړې، د روزنتون په ورځنيو او شپنيو پروګرامونو کې يې فرهنګي ذوق او مينه را ويښه شوه، د روزنتون د عربي ژبې استاد او شاعر سيد مصطفی حماس په کې دغه وړتيا درک کړه، تشويق يې کړ او د هغه لومړني بيتونه يې اصلاح او ستايل.

د سهاري لين او فرهنګي ځانګې لپاره چې هلته ورته "نشاطات" ويل کېدل، د هغه لېوالتيا، تياري، فرهنګي او هنري پروګرامونه، شعرونه او ترانې د زده کوونکې خوښې شوې او د خپل جرئت او ويندويي لومړني ګامونه يې په کې پاخه کړل.

دا چې دا روزنتون تر نهم ټولګي پورې و، نو له دې کلنې زده کړې وروسته په ۱۳۸۰ کال کې د چک ولسوالۍ مشهورې او تاريخي لېسې (حضرت عمر فاروق) ته شامل شو.

په دې لېسه کې پر لين سربېره په فرهنګي ځانګه او د ليسې نشراتي ارګان (عروه الوثقی) جريده کې د خپلې وړتيا ښودل ددې سبب شول چې د لېسې تدريسي مرستيال استاد مصباح الدين مسکينار يې د لېسې د فرهنګي ځانګې د مرستيال په توګه وګومارې او د فرهنګي خونې يوه کيلي ور وسپارې.

په دې لېسه کې وروستي د زده کړې درې کلونه د هغه لپاره د زده کړې او فرهنګي کار او زيار کلونه و چې د زده کوونکو له منځه خپل شاعران او فرهنګيان را جلا او په فرهنګي ځانګه کې د ځان ملګري کړي.

بريالی روان، خالد نجيم، فضل ربي احمدي، ننګيالی اتل، اروښاد سيف الرحمن محمودي، مزمل رحيمي، اصف فدايي، احمد ويس، نثار مريد او ځينې نور زده کوونکي لکه مجيب الرحمن محمودي، محب الرحمن محب، عادل عزيزي، اجمل اجمل، مجيب احساس، هدايت الله فدايي، محمد ياسين فدايي او... هغه ځوانان وو چې رحماني ورسره په لېسه او له لېسې بهر فرهنګي کارونه سمبالول.

په استادانو کې استاد مصباح الدين مسکينار، استاد حماس، استاد عالم عزيزي، استاد نعيم معرفت، مدير صاحب ګل اغا حقاني، استاد غلام دستګير احمدي، قاضي غلام دروېش ابراهيمي، استاد شريف الله اکرمي، استاد احسان الله بهيج، استاد شفيق الله اکرمي، اروښاد استاد محمد اصف چکوال، اصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

غمګين، سورګل پژمان، نبي الله ملنګ او نور هغه فعال ښوونکي او فرهنګيان وو د چک ادبي بهير يې فعال ساتلی و.
د لېسې په ۱۲ ټولګي کې و چې د (سانده) په نوم لومړی ټولګه يې د ميډيوتيک افغانستان لخوا د وردګو ولايت د څانګې سپارښتنه خپره شوه او په همدې کال يې د ميډيوتيک په انګړ کې د ګڼو ځايي فرهنګيانو په شتون کې، د کتاب د مخکتنې د غونډې په بهانه د فرهنګي هڅو ستاينه وشوه.
نومورې په ۱۳۸۳ کال کې له لېسې نه په ښه نومره فارغ شو. په کانکور کې يې ګډون وکړ، خو د لوړو نومرو په اخيستلو هم په بې پايلې زده کوونکو کې راغی، وروسته يې دويم ځلې عريضه ورکړه او د کابل پوهنتون د کرنې پوهنځي ته يې ورکړ، خو دا چې نومورې له ادب او ژورنالېزم سره مينه درلوده، نو له دې پوهنځي يې منفکي واخيسته.
يو کال وروسته يې بيا کانکور کې ګډون وکړ او د ننګرهار پوهنتون د ښوونې روزنې پوهنځي د پښتو ادب څانګې ته بريالی شو او دا پوهنځی يې د اول نومره کدر په توګه ولوست، ليکنې يې وکړې، فرهنګي فعاليتونه يې وکړل او په ۱۳۸۹ کال کې تري فارغ شو.
ددې تر څنګ يې د ننګرهار ميډيوتيک کې د ژورنالېزم يو کلن پروګرام له ۱۳۸۷ کال نه تر ۱۳۸۸ کال پورې بشپړ او د عمومي ژورنالېزم يو کلن بري ليک يې تر ګوتو کړ.
له پوهنځي تر فراغت وروسته يې يو نيم کال په ببلابېلو رسنيو کې کار وکړ او په ۱۳۹۱المريز کال کې يې د کابل پوهنتون د پښتو ادبياتو ماسټرۍ دورې په عمومي کانکور کې ګډون وکړ او په ښو نومرو بريالی شو.
د ماسټرۍ دا دوره يې په ۱۳۹۳ کال کې په بريالیتوب سره پای ته ورسوله او د (پښتو شعر اوسنی بهير) په نامه يې د ماسټرۍ ۴۰۰ مخيزه څېړنيزه رساله بشپړه او په بريالیتوب سره دفاع کړه، اوسمهال په کابل کې د بهرنيو ژبو د يوه انيستيتيوت د انګليسي ژبې د يوه کلن پروګرام محصل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي هڅې

لکه څرنګه مو چې وړاندې وویل، نوموړی لومړی فرهنګي هڅې له ښوونځي پیل کړې، چې له دې والي جرېدو را نیولې، تر فرهنګي، غونډو او مشاعرو فعال برخوال و.

تر ټولو زیات اغېز وربانديې په وردګو کې د منې ګل کلنۍ مشاعرې جوړېدو وکړ چې د لومړي ځل لپاره په چک کې جوړه شوه. له کابل نه ورته ګڼ فرهنګیان، خبریالان، شاعران او لیکوال راغلل چې رحماني ورسره اشنا شو.

ددې فرهنګیانو په مرسته یې په کابل کې افغان ادبي بهیر ته لار وموندە او ډېر ځله به د جمعې په ورځ له وردګو کابل ته راته او په بهیر کې له ګډون وروسته به ببرته وردګو ته ستنېده چې په ښوونځي کې د شنبې په ورځ غیر حاضر نه شي.

له همدې بهیر نه په الهام اخیستلو یې د خپل فرهنګي او شاعر ملګري محمد عالم عزیزي سره په ګډه د چک ادبي بهیر رامنځته او ځایي شاعران او فرهنګیان چې ادبي ذوق یې درلود، په کې راغونډ کړل.

په همدې ډول د وردګو ولایت علمي او فرهنګي مرکز(میډیوتیک) چې ولایتي دفتر یې چک ولسوالۍ کې و، له ده سره په فرهنګي چارو او استعداد غوړېدو کې مرسته وکړه.

د لېسې په دروان کې یې د خپل ملګري محمد عالم عزیزي، شفیق الله اکرمي، استاد معرفت، ننګیالي اتل، اروابنا د چکوال، اروابنا د سید نقیب الله حیرت احمدي، حبیب الله وصال او نورو ملګرو په مرسته چک ادبي بهیر پیاوړی کړ چې د میډیوتیک مرکز له انګړ پرته یې په بېلابېلو ښوونځیو کې هم ناستې کولې، د میډیوتیک نشراتي ارګان(شپیلۍ) مجلې هم د دوی د فعالیتونو په انعکاس کې ونډه درلوده.

د پوهنتون دوره کې د پښتو څانګې د محصلینو د خپرونې(تانده) مرستیال او لیکوال و، د ننګرهار د یو شمېر فرهنګي ملګرو د ځانګړې مجلې(سایه) مرستیال او نورو خپرونو او وېبپاڼو قلمي همکار و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کابل کې د (پل فکري کړۍ) د مرکزي شورا غړی او د دې کلتوري او ټولنیز بنسټ ویاند ، د ځینو چاپي ادبي خپرونو د کتپلاوي غړی او لیکوال. له کلونو راهیسې له تاند ، لومړیتوب او ګڼو نورو وېښپانو سره منظمه قلمي همکاري لري. د دې تر څنګ یې تر اوسه په لسګونو کلتوري او ادبي راپورونه او د (باور) ورځپاڼې لپاره سرمقالې او تحلیلونه لیکلي چې نومړی یې د پیسو لپاره کار بولي او حساب پرې نه کوي، خو دا هڅې یې هم په ځانګړې ډول د ستاینې وړ دي.

د رحماني اثار

الف: چاپ اثار

۱ - سانده (لومړۍ شعری ټولګه): د افغانستان علمي او ټولنیز مرکز(میډیو ټیک) ، د وردګو ولایت علمي فرهنګي مرکز. چاپ کال ۱۳۸۲لمریز.
۲ - زه اوته چې ماشومان وو(شعري ټولګه): لومړی چاپ–۱۳۸۵لمریز. افغان خپرندویه ټولنه دویم چاپ - ګودرخپرندویه ټولنه، ۱۳۹۱ لمریز.
۳ - د ژوند لوبه (ژباړل شوي ناول): ګودرخپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۸ جلال اباد ، لمریز.
۴ -تلپاتې درد (ادبي ټوټې): د صفا راډیو د خپرونو مدیریت، چاپ کال ۱۳۸۹ لمریز.
۵ - ګوره چې هېر مې نه کړې (تذکره): د پوهنتون د ټولګیوالو تذکره (له محمد واصل وصال سره ګډ اثر) ، چاپ زیار: خپرندویه ټولنه. جلال اباد ، چاپ کال– ۱۳۸۹لمریز.
۶- ښکلا (ناول): ګودرخپرندویه، ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال -۱۳۸۸لمریز.
۷- وروستی فصل (لنډې کیسې): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمریز.
۸- مونو ګراف لیکنه (څېړنه): ګودر خپرندویه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۰ لمریز.
۹- بې وطنه (لنډې کیسې): ګودرخپرندویه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۸۹لمریز.
۱۰- شړل شوی لمر: (ژباړل شوی ناول) ، ګودر خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹ لمریز کال
۱۱- دازادی لپونی: (تاریخ ناول) ، ګودر خپرندویه ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال ۱۳۸۹، لمریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - مبادي حقوق (ژباړه)، د استاد نصرالله ستانکزی مشهور اثر، چاپ کال ۱۳۹۱، گودر خپرندویه ټولنه، جلال اباد.
۱۳- انتقام (ناول): ختیځ خپرندیه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمریز.
۱۴- مصری پېغله (ناول): گودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۵- خاورې اوبادونه (لنډې کیسې): گودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۱ لمریز.
۱۶- د خپگان ورځې (ادبي ټوټې): گودر خپرندویه ټولنه. چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۷- د مینې سفر (ناول): چاپ کال ۱۳۹۱ لمریز، گودر خپرندیوه ټولنه.
۱۸- دعمومي اروا پوهنې اړونه (ژباړه): گودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۰ لمریز.
۱۹- کلمه داره روپی (تدوین، چاپ او سریزه): گودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۹ لمریز.
۲۰- لېونی سړی (ژباړه) جبران خلیل جبران، چاپ کال ۱۳۹۱ لمریز، گودر خپرندویه ټولنه.
۲۱- د مینې شهیدان (تاریخي ناول)، چاپ کال ۱۳۹۲ لمریز، گودر خپرندویه ټولنه.
۲۲- ته هغه نه یې چې مې خوب کې لیدې (شعري ټولگه)، ۱۳۹۴ لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.
۲۳- د ستورو سیند (د پښتو شعر او شاعرۍ شننه) ۱۳۹۴ لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.

ب: چاپ ته چمتو اثار
۱- په نړیوالو ادبیاتو کې د رابندر ناتھ ټاگور ونډه (څېړنه)
۲- سوځېدلې ځمکه (ادبي ټوټې)
۳- رنگ او نور (د نړیوالو ادبیاتو او ادبي څېړو په اړه مقالې)
۴- رنگ او نور (د کورنیو ادبیاتو په اړه څېړنیزې مقالې)
۵- د پښتو شعر اوسنی بهیر (د ماسټرۍ تیزس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دندې

- ✓ په چک وردګ روزنتون کې د فرهنګي څانګې مدیر او د ژبې او ادبیاتو ښوونکی، ۱۳۸۳-۱-۱تر ۱۳۸۳-۲-۲المریز پورې.
- ✓ د میدان وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست اداري مدیر او ددې ریاست د خپرنیز ارګان (هدف اوونیزه) لیکوال، ۱۳۸۳-۲-۲تر ۱۳۸۴ پورې.
- ✓ د ننګرهار کلید راډیو پروډیوسر، ۱۳۸۲تر ۱۳۸۷-۸-۱۰پورې.
- ✓ د مرام راډیو (ننګرهار) د خبري څانګې او وروسته د خپرونو مدیر، ۱۳۸۷-۸-۱۰ تر ۱۳۸۸-۱۱-۱۵پورې.
- ✓ د صفا راډیو (ننګرهار) د خپرونو مشر، ۱۳۸۸-۱۱-۱۵ نه تر ۱۳۹۰المریز کال پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د اډیو (غږیز) سرویس مسوول او خبریال، ۱۳۹۰تر ۱۳۹۱المریز کال پورې.
- ✓ د ولسي جرګې د غړي الحاج امیرجان دولتزي سلاکار او ښوونکی، ۱۳۹۰ تر ۱۳۹۱ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د ژباړې څانګې مشر، ۱۳۹۲ نه تر اوسه (۱۳۹۴) پورې.
- ✓ استرالیا کې د افغانانو راډیو (شمله) خبریال، ۱۳۹۱تر ۱۳۹۲ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د ملي باور ورځپاڼې اډیټر او مرستیال، ۱۳۹۲تر ۱۳۹۳ (پس له وخته) پورې.

ستاینې او ویاړنې

- ✓ د عمر فاروق (رض) لېسې له اداري څخه د غوره او فعال زده کوونکي ځانګړی ستاینلیک (۱۳۸۳)
- ✓ د مرام راډیو غوره پروډیوسر او خپرونو چمتو کوونکي ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د صفا راډیو څخه د د خپرونو د غوره مدیر ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د ننګرهار پوهنتون څخه د غوره او فعال محصل ستاینلیک (۱۳۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ د هېواد داطلاعاتو او فرهنګ وزارت له خوا د ۱۳۹۲ لمریز کال د هېواد د خپلواکۍ کالیزې په ویاړ د کتاب په اعلان شوې کانکور سیالۍ کې (د ازادۍ لېونی) ناول ته د کال د غوره تاریخي ناول لومړۍ درجه نغدي جایزه او ستاینلیک (۱۳۹۲)
- ✓ د وردګو قومي شورا له خوا د غوره لیکوال او فرهنګي فعال ستاینلیک (۱۳۹۳)
- ✓ د میدان وردګو ولایت د مقام له خوا د غوره ژورنالیست او فعال ځوان ستاینلیک (۱۳۹۳)

ددې تر څنګ رحماني صاحب د هېواد د ګڼو پوهنتونونو د ادب پوهنځي له محصلینو سره د مونوګرافونو د موضوعاتو په پیدا کولو، لیکلو او سمون کې مرسته کړې او خپله په ده باندې هم تر اوسه پورې اته بېلابېل مونوګرافونه لیکل شوي چې د (ګل رحمن رحماني ادبي هڅې)، (د ګل رحمن رحماني د لنډې کیسې موضوع شننه)، د (ګل رحمن رحماني داستاني هڅې)، (د ګل رحمن رحماني په شعرونو کې د تشبیه ډولونه) او څو نور تړې یادولی شو.

دی خپل پرمختګونه تر ټولو وړاندې د خپلې مورجانې د دعاګانو محصول بولي چې د نومورې لپاره یې د یوې مور تر څنګ د پلار رول هم لوبولی او تر اوسه یې په ډېرو شعرونو کې د مور د مینې او محبت روښانه انځورونه څرګونه وهي.

رحماني په ادبي کړیو کې نېسه نوم تر لاسه کړی، له فرهنګي اختلافاتو، ډلو، ډلبازیو او سیاست ځان لرې ساتلی، یوازې د ژبې خدمت ته یې کار ویل، شاعري یې خپل ځای لري، خو د لیکوالۍ غوښتنه برخه یې داستاني ادبیات دي، چې تر اوسه یې شپږ ناولونه لیکلي، دوه یې ژباړلې او درې یې د لنډو کیسو ټولګې خپرې شوې دي.

نومورې وایي چې لومړی لوستی ناول یې د امریکایي لیکوال مارک ټواین (ټایم سایر) ناول دی چې په ماشومت کې به مې ورور رحیم الله حیران ځینې برخې راته ترې ویلې او د ناول له اتلانو ټام سایر او پیکۍ سره به په یوه لرې نړۍ کې روان وم.

بله مهمه خبره داده چې رحماني د ادبي ټوټو په لیکلو سره دا نثري ادبي هېر شوی ژانر له سکوت را بهر کړ او د خپلو غوره ادبي ټوټو او په دې برخه کې د درېیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولګو(تلپاتې درد)، (د خپګان ورځې) او (سوځېدلې ځمکه) په خپرولو سره يې د ځوانو ليکوالو پام دې اړخ ته را واړولو.

هغه يو علمي کدر دی، له ليسانس او ماسټرې په کدر کې فارغ شوی. که چېرته له رسنيز ډګر ها خوا په اکاډميکه ساحه يا د ادب پوهنځي کې د استاد په توګه دنده اجرا کړي، نو زده کوونکو ته به يې لا زياته ګټه ورسېږي او په يوه برخه کې به محدود او مسوول پاتې شي.

دا هم د رحماني د شعر يوه غزليزه بېلګه:

غزل

ما وېل شپه به تېره شي سهار به راځي کلي ته
ژوند به راځي کلي ته او يار به راځي کلي ته
ما که سره ګلان په لار شيندل خو ستا لپاره وو
زه نو څه خبر وم چې اغيار به راځي کلي ته
ژوند به وي، ګودر به وي، خوږې خوږې کيسې به وي
بيا د شنو بنګړيو شرنګهار به راځي کلي ته
زړې مېې د اوښکو خښول او په دې تمه وم
شنې به کروندې شي او بهار به راځي کلي ته
څومره توتکی مو دې والو نه شړلې دي
مه هېروئ خلکو چې ازار به راځي کلي ته
ما وېل راستنې به سندريزې هوا ګانې شي
زانې به کړی شي او کتار به راځي کلي ته
څو چې مې د حسن د لالو نو پانګه لوټ نه کړي
سور ښامار به وځي تور ښامار به راځي کلي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهيم الله فدايي

فهيم الله فدايي د حبيب الله زوی په ۱۳۶۰ هـ ش کال د چک ولسوالۍ د برګوډه په کلي کې د نيا ته سترګې وغړولې، لومړنۍ زده کړې يې په مسجدونو کې په خصوصي ډول تر سره کړې دي او بيا وروسته د شهادت د ديني مدرسې زده کوونکی شو تر هغه وخته چې ور څخه فارغ شو. وروسته يې د کابل پوهنتون د شرعياتو پوهنځی ولوست او په ۱۳۸۴ کال کې په عالي درجه ترې فارغ شو. وروسته د ستاژ د مافوق لسانس کورس ولوست او د ميدان وردګو په ابتدايه ښاري محکمه کې د غړي په توګه په دنده وګومارل شو. فدايي او سمهال د کابل ابتدايي محکمې يو تکړه غړی دی.

فهيم تر فراغت وروسته د وردګو ولايت د ښاري محکمې د غړي په توګه کار پيل کړ، ښاغلي فدايي د دينې زده کړو بر سېره په شعر او شاعرۍ بيان علم، رياضي، هندسه، فريک او داسې نورو علومو هم پوهيږي ولي تر هر څه نه يې د کوچنيتوبه د شعر سره زياته مينه لرله او اوس د يوه تکړه شاعر په حيث پېژندل شوی دده شعرونه زياتره حماسي او لږ اندازه يې عشقي دي چې د غزل او آزاد شعرونو په بڼه معلوميږي دلته به دده د شعرونو څخه يو څه د بېلګې په توګه وړاندې کړو:

د فدايي د شعرونو بېلګې:

خپل جانان رانه په ظلم بېلوې ته
په سلګو سلګو مې ولې ژړوې ته
څه ګناه مې کړې ووايه قاصده
رد سکروټو په لمبو چې سوځوې ته
د خپل يار خومارو سترګو لېونی کړم
اوس مې ولې د دار سرته خېژوې ته
ديدنونه مې هر وخت کې د آشنا کړل
نن مې ولې په دې لاره نه پرېږدې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــور مـــې مـــه راوړه زخمـــي زړه تـــه لاســـونه
وچـــې ســـترګې مـــې لـــه اوښـــکو ډکـــوې تـــه
داســـې ولـــې راتـــه وايـــې چـــې ملنـــګ دی
مـــا پـــه خپلـــو او پـــردو کـــې شـــرموې تـــه
يـــو مـــې ځـــان يـــو مـــې ايمـــان يـــو مـــې الله دی
پـــه دې ولـــې انحـــراف رانـــه کـــوې تـــه
فـــدايي د يـــار پـــه مينـــه کـــې لـــوګی شـــوم
اې ظالمـــه نـــور مـــې ولـــې ځـــوروې تـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد المتین وردګ

دوردګو د فرهنګي او ادبي ځيرو په ډله کې يو هم مدير عبد المتين وردګ دی چې په ۱۳۵۴کال يې هغه وخت شعري قريحه بيداره شوه چې د سياب په لومړني ښونځي کي ښونکی و هغه د لومړی ځل لپاره په دغه کال موزون کلمات د سپين کاغذ په مخ د شعر په بڼه سجل کړل.

عبد المتين نه يوازې يوخوږ ژبی ولسي شاعر دی بلکه د پوهنې په برخه کې يې هم د يوه زړه سوانديمربی اوښونکی په توګه ټول عمر دخپل ولس د اولادونو ښونې اوروزنې ته وقف کړی دی دجغتو ټول اوسيدونکي دهغه په دغه خدمت ګواه اوله نامه سره يې ديوه فهيم زړه سوانديي اوځيرک ښونکي په عنوان بلد او ده ته يې په متحد المال قول د جغتو د معارف دپلار لقب ورکړی دی.

عبد المتين وردګ په ۱۳۵۹کال پيښور ته هجرت وکړ خود هغه له هجرت سره سم يې دلته کور د کمونستانو لخوا تلاشي اسناد او نور هغه شيان چې د کمونيستي دارې مارانو خوښيدل د هغه له کوره يوړل.

عبد المتين وردګ په پيښور کې د پيرسيد احمد ګيلاني په مرکزی دفتر کې د عوت تنظيم مدير شو او دا وخت به له خپلو مجاهدو وروڼو سره وطن ته هم پلی تلو را تلو چې يوځل له يوه دولس کسيز ګروپ سره د وطن په لورروان وه چې د زرمت په سيمه کې د روسي جيټ الوتکو تر بمبارد لاندی را غی او سخت ټپي شو د هغه دا سفر نيمګړی شو او بيرته پيښور ته را وګرځيد خو د الله فضل وو درملنه يې بريالی وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د مجاهدینو دری ګونی اتحاد په پیښور کې را منځ ته شو نو عبد المتین د ملی اسلامي محاذ لخوا ور پیژندل شو او هلته یې هم د غړیتوب د کارتونو د ویشلو د مدیر په توګه په دنده پیل وکړ خود مجاهدینو عبوري حکومت چې را منځ ته شو بیا له خپل مسلک سره سم د پوهنی په وزارت کې د مامورینو لوی مدیر وټاکل شو.

هغه په ۱۳۷۱ کال کله چې د هجرت له وطن پیښور نه خپل کور او کلی ته را ستون شو په جغتو کې دا مهال په دې ولسوالی کې د پوهنې سیستم ګډوډ او ویجاو و او دخلکو ټول فعالیتونه د نورو سیمو د خلکو په شان جهادي مسایلو ته وقف شوي وه خو له نیکه مرغه چې په جغتو کې د سیمې د علماو مخورو او مشرانو یوه سرتاسري متفقه شورا موجوده وه چې د سیمې نظامي او ټولنیز حالت یې څاره او اداره کاوه، دې شورا عبد المتین ور وغوښت او د رایو په اتفاق یې د جغتو ولسوالۍ د پوهنې مسؤلیت ورد غاړې کړ چې ده هم دخلکو دغه غوښتنه له کوم مادي امتیاز پرته ومنله او لاندی څلوریځه یې زمزمه کړه.

د پوهنې پاک خدمت ته لیچې نغاړم د الله نه په دی کار کې مرسته غواړم
جغتو کې هر وګړی چې عالم شي زه (متین) به هغه وخت په خدمت ویاړم

هغه لومړی د جغتو تاریخي او مرکزي د غازي محمد جان خان لیسه فعاله کړه ځکه

دغه لیسې د جغتو په زړه کې موقیعت درلود او ټول زده کونکي ورته لاس رسی درلود.

او په دوهم ګام کې یې د عربو په مرسته د جغتو په شمال ختیځ کې د ګوربت ښونځی فعال او د امام ابو حنیفه په نوم یې لیسې ته لوړ کړ او وروسته یې د جغتو په ولسوالي کې یو په بل پسې د حکومت او سویډن د موسسې په مالي مرسته نور ښونځي هم فعال کړل د جهادی مشرانو له کورونو یې درسې کتابونه را ټول کړل او په جغتو کې یې د پوهنی ډیوه بله کړه.

دا وخت د سویدن موسسې د لیسو او منځنیو ښونځیو د ښونکو لپاره ترشپږم ټولګي پورې ۵۰۰ کلداري معاشونه ومنل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د طالبانو واکمني را منځ ته شوه نو عبد المتین یې د مخکنیو ښوخدماتو په پاس له دندې ګوښه نکړ بلکه هغه لا وهڅاوه او همکاري یې ورسره وکړه د نجونو له ښونځیو سره هم طالبانو غرض پیدا نکړ ، فعال یې وساتل او کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسېده دخلکو په غوښتنه او د عبد المتین په هلوځلود پوهنې په برخه کې نوي اوګړندی ګامونه پورته کړل لومړنی ښونځي منځنیو ښونځیو ته لوړ شول او منځنی ښونځی لیسو ته ارتقا وکړه او دا وخت په جغتو کې شپږ بابه لیسې دری بابه منځني ښونځي ،دیارلس بابه لومړني ښونځي د جغتو د ولسوالۍ په کچه را منځ ته او رسما د پوهنې په وزارت کې سجل شول له دغه ښونځیو نه یو شمیر ته یې ودانۍ هم منظورې شوي د لیسو فارغان یې پوهنتونو ته ولاړل.

د پوهنې په برخه کې د ښوخدمتونو په بدل کې عبد المتین د حامد کرزی په لاسلیک دوه دوهمه درجه ستاین لیکونه هم اخیستي دي چې لومړی یې په ۱۳۸۵کال او دوهم یې په ۱۳۸۹ کال دواړه یې په لاندی متن ترلاسه کړي دي.•

(۸) ۱۳۷- ۱۴۱ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالېستان

حیات الله حلیم

((زه چې یې زندان ته یوړم په اوله ورځ یې راته ویل چې یا به دلته مرې یا به اقرار کوې، یو برقي سېستم یې راپسې راوړ، ویل یې خلک په دې موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه یې راکول، د تحقیق پر مهال به یې ناڅاپه پورته او بیا ځمکې ته راوویشتم.))

دا په غم لړلې کیسه د لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم د ترخه ژوند ده چې کلید ته یې کوله، نوموړی د وردګو ولایت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد د درې د مغل کوټ (مهمدو) د کلي اوسېدونکی دی.

په ۱۳۳۲ کال کې په همدې کلي کې زېږېدلی، خپلې زده کړې یې د خپل کلي په کلیوالي ښوونځي کې پیل کړې چې وروسته په لومړني ښوونځي بدل شو او د ګردن مسجد په نوم یادېده، نوموړی لا کوچنی و چې ترلومړني ښوونځي وروسته د (ګوربت) منځنی ښوونځي او بیا (بمبایې) لېسې ته ولاړ: ((د جومات له امامه مې مروج دیني علوم هم له الفبې نه تر قدري کنز منیه او مصتخلص پورې هم ولوستل، پلار به راته ویل، باید ملا هم شې.))

حیات الله په بمبایې لېسه کې د لسم او یوولسم ټولګیو تر لوستلو وروسته (غازي) لېسې ته لاړ او په (۱۳۵۵ ل کال) دهمدې لیسې له دوولسم ټولګي فارغ شو، په ۱۳۵۶ کال د کابل پوهنتون اقتصاد پوهنځي ته بریالی او له همدغه وخته یې رادیو افغانستان ته هم مخه کړه، هغه وایي: ((هلته مې د ترانه ها او سخن ها خپرونه لرله چې ډیره اوږده وه، رادیویې مجلې ته مې لنډ داستانونه لیکل او دمیاشتې به مې پنځه او شپږ ډرامې نورې لیکلې چې له رادیو افغانستان به خپریدلې، هېواد، انیس ورځپاڼو او ژوندون مجلې ته مې هم لیکنې کولې، د ببرک کارمل په وخت کې له پوهنتون څخه فارغ شوم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي په دغه وختونو کې په ډېرو ستونزو او له مجبوريته دولتي بدلونونو سره د ځان عيارولو هڅه کوله، خو د ۱۳۵۹ کال د سختو مظاهرو پرې د ده غاړې ته هم ورکېوت.

((د روسانو د ظلمونو پر ضد مې په خپله مظاهره کوونکي راوپارول، دولت په نښه کړم.))

دا چې ولې حيات الله حليم په مظاهرو کې د خپلو ملګرو په پارونه لاس پورې کړ، نو دا هم جالبه کيسه ده، نوموړی په دې ورځو کې لا د ځلورم ټولګي محصل و چې کابليان به يې د پوهنتون تر وره راټول شول، زياتره به يې نجونې وې، د آزادۍ چغې به يې وهلې خو څنګ کې به يې دوی ته هم پېغورونه ورکول: ((رانارې به يې کړې چې د کودکستان ((مطلب يې پوهنتون و)) هلکانو شرم وکړئ راپاڅئ، مور ته هم غيرت ودرېږ ، په دې مظاهرو کې کمونستانو ناهيد (د کابل پوهنتون محصله وه او د ۱۳۵۹ کال د حوت د درېيمې نېټې په پاڅون کې يې برخه لرله) هم شهيده کړه او نورې دوه ټپيانې شوې، څوک يې روغتون ته د رسولو پاتې نه شول.))

حيات الله حليم وايي، له دې پېښې وروسته يې ټول ملګري راټول کړل، خو تر مظاهرو وروسته پوليسو په ده لاس راکش کړ: ((ويې نيولم، بيا يې په ضمانت خوشې کړم، ملګرو د ډيپلوم راخستو لپاره پوهنتون ته پرېښودم، ايسته ورځو ته ولاړم او جهاد مې پيل کړ.))

په دې موده کې نو حيات الله حليم د هېواد زياتو ولايتونو او آن پېښور ته ډېر پياده مزلونه وکړل، هم يې ټوپک په اوږه او پېښې به يې سختې تنګې اوه يې قلم په لاس کې و خوکله چې په پېښور کې و قلم يې د روسانو په ضد تر هر چا ښه استعمال کړ د ۱۳۲۷ کال د اکلو په نوم په يوې لوژستيکي موسسې کې د کاروانونو د آمر په توګه په دنده لګيا شو :((د يوې موسسې له لارې به مې مجاهدينو ته مهمات رسول، يو ځل تر ۳۰ ملګري راسره و ، د لوګر په بابوس دښته کې راباندې الوتکې راغلې، مور له موټرو ځانونه وغورځول خو محاصره يې کړو ، زه اوزما دري نور ملګري انجينر ګل امين او عبد الوهاب موتر چلونکي يې وتړلو او کابل ته يې راوستو.))

اوس بيرته په بنديخانه را ګرځو ، حيات الله حليم له دې وروسته په بده ورځ اخته او په اړه يې ټول هغه شواهد راټول شول چې ده په کې د کمونيستي حکومتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد قلم خوځولی و: ((د ډاکټر نجیب واکمنې وه، ما ورته ویل اوس خو تاسو ملي مصالحه اعلان کړې، نو دا ولې کوئ، ویل یې ته نیول شوی یې نه دا چې راته راغلی یې، سخت وهل یې راکړل، خوب ته یې هیڅ نه پرېښودم.))
د بند په موده کې یې د وهلو تر څنګه حیات الله حلیم ته یوه ورځ بله مبلمستیا هم تیاره شوه او هغه دا چې نوموړي ته یې د برقي شاټ ورکولو ځانګړی ماشین په زندان کې ولګاوه: ((بېټرۍ ته ورته یو سیستم و، په پښه یې هنډل تاوېده، ویل یې په دې په نوره نړۍ کې خلک موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه یې راکول، د تحقیق پر مهال به یې ناڅاپه پورته او بیا ځمکې ته را وویشتم.))
حیات الله د برق شاټونو نور د مرګ تر کندې رسولی و ان له خپله ځایه په کې د پورته کېدو سیک هم نه و پاتې، خو هره نوې ورځ به یې ورته د وهلو یوه نوې بهانه لټوله: ((کله به یې ویل چې د تښتېدلو هڅه دې کړې، وهل به یې راکړل او کله بل څه، یوه ورځ یې راته ویل، وایه چې کوم جرمونه دي کړي، ما ورته ویل، ته یې ولیکه زه به درته پرې امضاء وکړم، هغه ته غوسه ورغله سوک یې راکړ، ما ورته خپل لاس ونیو، بس همدا و چې پر مستنطق د حملې تور یې راباندې ولګاوه.))
نوموړي ته خپله دغه د ځان ساتنې وړه هڅه هم پوره بلا وګرځېده او یو ځل بیا یې د وهلو ټکولو لړۍ له نوي سره پیل شوه: ((په اووه نفرو یې له پښو لاسو وترلم، شنې لښتې یې راپسې راوړې، دومره یې ووهلم چې آخر ضعف شوی وم.))
حیات الله وایي، له دې څلو پښت ورځې وروسته یې د د امنیت د تحقیقاتو (پلټنې) ریاست ته یوړو، خو یوه اوونۍ یې هیڅ راته ونه ویل، خو چې د تحقیق ریاست ته یې وردننه کړو، نوله یوې اونۍ وروسته بیا مرګ هم امان راڅخه غوښت: ((په اوله ورځ یې راته وویل یا به مرې او یا به اقرار کوې، تش هډونه مې پاتې وودلته بیا ډیرې میاشتې تیرې شوې، په شپږ میاشتو کې یې اقرار راڅخه وانخستلی شو، د تحقیق به بهیر کې یې یو ځل دوه میاشتې یې راباندې پلچرخي کې تېرې کړې خو سرآنجام د شپږ کاله زندان امر را باندې وشو.))
پلچرخي زندان هم هغه مهال د ژوندیو لپاره د قبر زیری و، حیات الله او ملګرو یې په ځان منلې وه چې دلته به که خیر وي د مرګ د کندې مبلمانه کېږي، مګر دلته هم هره شېبه د قیامت هنګامه وه: ((نور راباندې د چا خبرې هم ښه نه لګېدې، یو صاحب منصب مې همداسې سخت تحقیر کړ، سزا مې دا شوه چې په سیاچال کې یې یوه اونۍ وساتلم، په سیاچال کې بندي پر مخې په ملا کړوپ اچول کېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه و چې راته د ملا تکليف پيدا شو او تر اوسه تړې کړېږم له زندان وروسته راته نور رواني مشکلات هم پېښ شول.))

د زندان ترخې شپې هم تېرې شوې او په ۱۳۷۰ کال له څلور کاله زندان تيرولو وروسته حيات الله حليم بيا د ازادۍ نړۍ مېلمه شو خو دريغې چې دا وخت مجاهدين بريالي خو خپل منځي او تپل شوې جګړې له سره پيل شوې حيات الله بيا هغه پخوانی حيات الله نه و، دردونه تکليفونه او ناروغي يې ګاللې وې خو له زندان وروسته نو موړې څه باندې يو کال نوره هم په هماغه موسسه کې دنده ترسره کړه خو د مجاهدينو تر بريا وروسته په ۱۳۷۲ کال کلي ته ستون او په بزګرۍ بوخت شو، تر څو يې له آزاري نړۍ غوږونه ساړه وي: ((بزګرۍ مې تکليفونه نور هم زيات کړل، په ۱۳۷۵ کال مې په غزني کې مې دوکان پرانست له ختيځ ګاونډي هېواد به مې رختونه را وړل او پر غزني کې مې خرڅول تر هغه چې په ۱۳۸۱ کال بيا دژورنالېزم ډګر ته راغلم او د غزني – وردګو لپاره د پژواک خبريال شوم.))

څه موده نو موړې د افغاني ښځې غږ راډيو کارکونکی او په هېواد کې د خپريدونکې ملالی مجلې متهمم پاتې شو، دغه راز په يوه موسسه کې د څلورو کالو لپاره ټرينر هم و خو قلم او کاغذ سره له غزني تر راتګ وروسته د پخوا په شان مينه ژوندۍ پاته شوه او ډېر آثار يې وليکل، چې مهم يې د لومړي ځل لپاره د غازي محمد جان خان ژوند ليک، د وردګو مشاهير څلور ټوکه، زمور پيشو هم تولسي ګوري، انتصابي جمهور رئيس طنزونه او د وردګو قومي جوړښت دی.

خو اوس يې عمر خورلی او رغپانوته يو څه ګوډې ماتې ليکنې کوي، د محمد امين او محمد يعقوب په نومونو دوه زامن او څلور لونې لري او لا هم د ژوند رنګونه د کتاب له سيندونو ټولوي بيا يې د خپل لړزانده قلم په مرسته د کاغذ مخ ته سپاري.•

(۸) ۲۲۱- ۲۲۳ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زلمی (شهباز)

احمد زلمی (شهباز) دوردګو د مشاهیرو په ډله کې ترټولو ځوان اوهغه با استعداده شخصیت دی چې د ډبرش کلنۍ په عمر یې دازادو او شفافو سیالیو له لارې له واسطې او وسیلې پرته د ۱۳۹۱هجري کال په نیمایې کې د هېواد په نوم ددولتي ورځپاڼې ریاست وګاټه چې دا ددې ورځپاڼې په تاریخ کې هغه ځوان رییس ګڼلی شو چې په ډېر تنکي عمر یې دغه امتیاز تر لاسه کړ.

د یادولو وړ ده چې ددې ورځپاڼې په تاریخ کې تر اوسه په دغه کم عمر کوم بل څوک ریاست ته نه دي رسېدلي، نو ځکه پورتنی امتیاز په دغه کتاب کې د احمد زلمي شهباز د سجل یوازنی لامل ګڼلی شو.

له بلې خوا د ورځپاڼو مشري څه آسانه خبره هم نه ده او د نړۍ په نورو هېوادو کې دورځپاڼو رییسان هغه څوک ټاکل کېږي چې لوړ ادبي، فرهنګي او سیاسي شخصیت وي او آن هغه کسان ورته ټاکل کېږي چې له لوړ نړیوال شهرت او شخصیت نه برخمن وي.

خو له نېکه مرغه چې اوس زمونږ په هېواد کې هم ددې لپاره چې ملي ورځپاڼې مو په نړیوالو معیارونو برابرې شي د رییسانو لپاره یې دوړتیا اوظرفیتونو د ارزوني سیالي را منځ ته شوې چې دا په دې مانا شوه چې د سویې او وړتیا له ارزوني وروسته د احمد زلمي شهباز ټاکنه په نړیوالو معیارونو برابره ده.

دهېواد ورځپاڼې د بنسټ لومړنی رییس هم محمد ارسلان سلیمي، وردګ و هغه چې یادون یې د وردګو مشاهیرو په لومړي ټوک کې را غلی خو سلیمي په موسن عمر ددې ورځپاڼې رییس و، له هغه وروسته عبد الجلیل (وجدي) بل وردګ و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ورځپاڼې ریاست یې کړی چې هغه هم په موسن عمر ددې ور ځپاڼې د مشر په توګه چارې په مخ وړې دي.
په دې وروستیو کې زلمی مایار هم ددې ور ځپاڼې رییس و ، خو احمد زلمي شهباز څلورم وردګ رییس دی چې د هېواد ورځپاڼې دروند او سرګردانه ماموریت ته یې په بشپړه ځوانه انرژی اوږه ورکړه .
احمد زلمي شهباز د ژوند له پیل نه ذکي انسان و او الله پاک داسې فطري استعداد و ر په برخه کړي و چې په هماغه کوچینوالي کې د حیرانتیا وړ و ، هغه دری کلن و چې پخپل مشر ورور پسې به ښونځي ته د زده کړو په تکل روان او دا وخت له خپل چاپېریال او غرونو رغونو سره نوی بلد بده ، په ملک کې اسلامي انقلاب روان و درز، دروز و ددوی ښونځي ودانۍ نه درلوده د بمبارد له وېرې ګرځنده و ، نن دلته ، سبا هلته او بله ورځ به بل چېرې د ونو تر سیوري لاندې دا تنکي ماشومان د ښونکي خولې ته د زده کړو په تمه را ټول و.
احمد زلمي لومړی ټولګی تر ختم پورې ونه لوست له دې چې هر څه به یې ژر ژر زده کېدل نو د کال په لومړیو میاشتو کې دوهم ټولګي ته ولاړ خو ددوهم ټولګي درسونه هم له اټکل نه لوړ زده کېدل جالبه دا وه چې د ښونکو په غوښتنه له څلور میاشتنۍ ازموینې نه د مخه احمد زلمي درېیم ټولګي ته ولاړ له څلور میاشتنې ازموینې وروسته یوه ورځ چې ښونکي په ټولګي کې د (اذا جاء نصر الله.....مبارک سوره ولوسته نو له زده کونکو نه د یوه یې هم نه شو زده خو کله چې د احمد زلمي نه وپوښتل شول نو د بلبل په شا ن یې په خواږه نظم پورته مبارک سورة ولوست هغه وو چې د زلمي دا معجزه اسا لیاقت ددې سبب شو چې د ښونکو لخوا څلورم ټولګي ته بو تلل شي او په نتیجه کې احمد زلمي شهباز د زده کړو دغه څلور کلن سفر په یوه کال کې طی کړ ، په څلورم ټولګي له ریاضي سره مخ شو او ریاضي کې کسرونو هم د هغه مغز ذهن او فکر هم کسر او نور یې په هرکال کې یو ټولګي ولوست خو بیا هم په ښونځي کې د خپل ټولګي تر ټولو لایق زده کونکي و ،او باید اول نمره وای خو په زړه پورې دا وه چې احمد زلمي هېڅکله ځان نه اول نمره کاوه دا پوښتنې د ټولو په ذهن کې را ګرځېدې چې ولې ؟ احمد زلمی په دومره لیاقت برسېره نه اول نمره کېږي خو اصلا خبره بله وه د وردګو په ښونځیو کې دا معمول وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر اول نمبره به جبرا د ټولګي کپتان هم و چې د ټولګي کپتان به بیا هم جبرا د ټولګي خد متګار و تخته پاک ،تخته ،حاضري ، ترقي تعلیم به ورد غاړي وو ، نو څنګه چې ددوی ښونځی لکه د مخه چې وویل شول ګرځنده و نو احمد زلمي دا بیګار نشوای ګاللی یوه ورځ چا تري وپوښتل اول نمرګي لوړنوم لري ولې نه اول نمره کښې خو احمد زلمي ورته وویل: ښونځی مو ګرځنده دی د ټولګي توره تخته په اوږه نشم ګرځولای هغه رانه باد وړي .

هغه نه یوازې داچې په ښونځي کې یې د عصري علومو د زده کړو بشپړ استعداد درلود بلکه د ژمي په مهال به یې د کلي په جومات کې له ملا نه د دیني علومو لوست وایه او په ډېر واړه سن به یې د کلي هلکانو او نورو کوچنیو چرپانو ته قدري منیه ،مختصر او خلاصه ورزده کول چې دا وخت به لوی ملا نورو غټو طالبانو ته لوست وایه.

لکه د مخه چې وویل شول احمد زلمي ته الله پاک لوړ فطري استعداد ور په برخه کړی و هغه له ماشومتوب نه د رادیویې خپرونو له اورېدو سره ډېره مینه درلوده تل به یې درادیو ادبي پروګرامونه اورېدل اوله خپل ځان سره به یې د دغه پرو ګرامونو د زده کړو مشق او تمرین کاوه او هیله یې درلوده چې په پوهنتون کې به هغه پوهنځي لولي په کومه کې چې د دغه پرګرامونه زده کښې نو همدا وجه وه کله چې په ۱۲ کلنۍ په بریالیتوب سره د عربانو د لېسې له دوولسم ټولګي نه فارغ شو نو د کانکور په ازموینه کې یې یوازې د ژور نالیزم پوهنځي انتخاب کړ چې په ترڅ کې یې خپلې پخوانۍ هیلې ته نایل اود ژور نالیزم پو هنځي ته بریالی شو او په ۱۳۸۲ کال کې په داسې حال کې تري فارغ شو چې د نمرو اوسط یې نوي په سلو کې و.

هغه کله چې له پوهنتون نه ووت نو لومړی دنده یې د (آرزوي مردم) په نوم د یوې جریدې خپرول وو چې د امتیاز خاوند یې پخپله احمد زلمی شهباز وو اوترشپاړلسمې ګڼې پورې چاپ شوه له هغه وروسته په ۱۳۸۳کال د هېواد ورځپاڼې ته دخبریال په توګه راغی او په ۱۳۸۵ کال د دغه ورځپاڼې د سیاسي مبصر په توګه وټاکل شو چې دانسبتا دهغه لپاره درنده وظیفه وه خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالیتوب سره یې په مخ یوړه بیا وروسته په ۱۳۸۷ کال د دغه ورځپاڼې مسوول سکرټر وټاکل شو.

احمد زلمي د هېواد ورځپاڼې او نورو دولتي او غیر دولتي ورځپاڼو ته په زرګونو اقتصادي سیاسي او فرهنګي مقالې او نور مطالب لیکلي او آن د کابل ټایمز انګلیسي ورځپاڼې د هغه مقالې له تصرف پرته په انګلیسي ژبه ژباړي او خپروي یې.

احمد زلمي شهباز د ښونځي او پوهنتون په زده کړو برسیره د IWPR د ژورنالېزم د زده کړو ورکشاپونه هم لیدلي دي.

احمد زلمی شهباز د پښتو ادبیاتو او پښتو ګرامر ته بشپړ معیاري لاس رسی لري.

که ژوند په دنیا باقي و موږ نور هم سترګې په لاره یو چې احمد زلمی د خپل ملک او قوم په ګټه لاښه د نیکو خدمتونو مصدر وګرځي.•

(۸) ۱۶- ۱۹ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

امان الله نصرت

نوم مې امان الله نصرت دی، د غلام دستګیر عزیزي زوی ، په ۱۳۵۸ لمریزکال د وردګو ولایت د بند چک ولسوالۍ د ګلي په کلي کې زېږېدلی یم.
لومړنۍ اومنځنۍ زده کړې مې په ۱۳۷۷ لمریزکال د چک په عالي لیسه (حضرت عمر فاروق ض)کې سرته رسولې او په همدې کال کې د لوړو زده کړو په موخه په کابل پوهنتون کې مې آزموینه ورکړه، چې له خپلې خوښې سره سم د ژورنالیزم پوهنځي ته بریالی شوم، خو د یو لړ ستونزو له کبله مې په زده کړو کې دوه کاله ځنډ راغی. په ۱۳۸۳ لمریزکال د کابل پوهنتون د ژورنالیزم پوهنځي د مطبوعاتو له څانګې فارغ شوم.
په ۱۳۸۳ لمریزکال کې د زده کړو ترڅنګه خپل مسلکي ډګر ته ورګډ شوم. د سولې اوجنګ په اړه رپوټ ورکولو په نړیوال انستیتیوت (IWPR) کې، چې د ټولې نړۍ لپاره خبرنیز اومعلوماتي رپوټونه خپروي، دیوه رپوټ ترخپریدو وروسته مې په نوموړي انستیتیوت کې په رسمي توګه دنده واخیسته اودخپلې زده کړې ترڅنګه مې ژورنالستیکي کارونه پرمخ وړل. څه کم درې کاله مې له نوموړي انستیتیوت سره کار وکړ ، د هیواد د روانو حالاتو په اړه زما په لسګونه رپوټونه خپاره شول .
په ۱۳۸۵ لمریزکال د کلید ګروپ په چوکاټ کې، چې یو مطبوعاتي خپرنیز ارګان دی، په کار پیل وکړ. په دغه ارګان کې د کلید راډیو د خبرونو د څانګې د مرستیال په توګه مې په کار پیل کړ او تر شپږو میاشتو وروسته د همدغې څانګې مسوول وټاکل شوم، چې تراوسه هم د نوموړې څانګې چارې پرمخ وړم.
سربېره پر دې هره ورځ په نوموړي راډیو کې یو ساعت خبري مجله هم مخته وړم.
دا چې له خپل افغاني کلتور او فرهنګ سره د زړه له تله مینه لرم، وخت ناوخت ځینې لیکنې کوم او له یو شمېر فرهنګي خپرونو سره همکاري لرم. همدارنګه دا هم د یادونې وړ بولم، چې د انټرنټ له نړۍ سره هم همغږۍ یم او یوه فرهنګي او سیاسي پاڼه مې په کې پرانستې ده، چې تر ډېره بریده په هغه کې د افغانو لیکوالو او شاعرانو هستونې او پېژندګلوی راځي. دغه پاڼه (مشال) نومېږي، چې په دې پته www.mashaal.blogfa.com کتل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان

حبیب الله «رفیع»

د پښتو خوږژبې شاعر ، تکړه لیکوال ، ماهر ادیب ، څېړونکې ، بې ویرې نقاد او شنونکې چې کما حقه په پورتنیو صفاتو موصوف دې تر دې دمه د ژوند په شیبو کې دی ، روح پکې چلیږې او ژوندې دې ، که له وا قیعت نه سترګې پټې نکړو حبیب الله رفیع دم ګړی په ملې او نړیواله کچه د پښتو ادب ، پښتو ثقا فت یو ازنی وارث ګڼل کیدای شې .

حبیب الله رفیع نه یوازې د اچې د پښتو ادب په آسمان یو ځلانده ستورې دی چې را ځلیږې بلکې په سیاسي ډګر کې هم د موجوده واکمنې دروا غجن سیاست د رسوا کولو لپاره لوي غنیمت ګڼل کیږې ځکه حبیب الله رفیع په خپلو تحلیلونو کې له بیرې پرته وا قیعتونه بیانوې.

خو دریغې ، چې حبیب الله رفیع اوس په یوه داسې چا پیر یال کې ژوند کوی چې دلته هر څه د روا بطو په بنا دې او ضوابطو ته د لسانې تبعیضونو په بنا ترجیح نه ورکول کیږې او د سیاسي واکمنې چوکات داسې جوړ شوې چې یوازې څو محدود متعصب کسان پکې ځای دی او بس.

په دغه جوړښتونو کې ظرفیتونو ته ځکه ځای نه ورکول کیږې چې استعمارې کړې هم هو ښیارې دی او نه غواړې چې پو ه او هو ښیار کسان د کارونو په راس کې قرار ولري نو ځکه یې په ټولو برخو کې داسې کسان په دندو ګمارلې چې یوازې د خپلې خیټې غم ورسره وی او په ملې ګټو له ازله کاڼه او ړانده پیدا شوې وی.

په پارسې کې متل دی چې وایې (سزاوار رحم است عالم تحت فرمان جاهل) نو اوس خو ،خود بهرنیانو لپاره (دیوانه زنده خوش ا ست) کسان پکار دی چې د استعمارې موخو په وړاندې یې خنډ نشې ، نو ګیله ځکه نه ده پکار، چې ریښتنې او په وطن مین کسان ته خو ځای نشته او په دې تبعیضی درډنګ کې خونه یوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب په برخه کې رفیع صیب ! بلکې په نوروټولو سیاسي ،اقتصادي، ټولنیزو او نظامي برخو کې هم ورته ماهرین د انتصابې واکدارانود سالم قضاوت؟ !له املـه بیکاره دی اوپـه دندو داسې مصلحتي کسان ؟؟ !ګمارل شوی چې ددوو خرو وربشې هم نشې ویشلای .

ګورو چې دناغیړو، نا خبره او بې تو پیره واکمنانانو د نه پا ملرنې لـه املـه د پښتو ادب دودې پراختیا او پر مختیا بیړې د هستې په سمندر کې د یو شمیر دا سې متعصبو او ځان غو ښتونکو کړیو تر نا مریې اغیزلاندې ده چې په څرګنده یې ساه ډوبه ډوبه او د ځانکدن په حال کې ده .

اودا ستونزه نه یوازې داچې د پښتو ادب ته تکیه ده بلکې لکه د مخه چې وویل شول د تبعیض وړې ښامار په ټولو سیاسي اقتصادي ابعادو کې د اداري فساد په ملګرتیا د طلسم اوتزویر یو داسې تور او پراخه جال غوړولې چې هر څه یې تر خپل تیاره سیوړې لاندې راوستې ، دې جادوګرې غښې د ملک ټولې ادبې هستې د خپل مکر په جال کې را نغښتې او د حق په مړې یې داسې پل اینبې چې که نن وې او یا سبا ددې ملک ټوله ادبې هستې به دیویا څورندواوچالاکو کسا نو لخوا د انقراض تر پولې رسیږې ، ځکه وینو چې دې کړیو ؟ ! د پردیود فرهنګ ترویج ته ته داسې پراخه اجازه ورکړې چې په ډیره بیباکې دا کړې په ظا هرا ددموکراسې اود بیان د آزادې تر عنوان لاندې هغه فعالیتونه کوي چې هیڅاته د منلو وړ نه دی هغوي په ډیره بې شرمۍ د پردې نا آشنا فرهنګونه دافغانانو سترګوته ورځلوې او دوی پکې خپلې مادي ګټې لټوې ، دا کړۍ پرته لـه دې چې د ملک ملې یوالۍ قومې نزاکتونه په پام کې ولرې هغه څه ته لاس اچوې چې ملې وحدت زیانمنوي ، نوپه داسې یوه چا پیر یال کې بـه څنګـه د پښتوادب د ودې پراختیا او پر مختیا لپاره اغیز من کارونه تر سره کړي.

بیا هم نه نا هیلې کیږو ، ځکه ډاډه یو چې که خدای کول هغه څه چې د رفیع صیب په غنې ذهن کې د پښتو ادب د ودې او بډاینې لپاره پراته دې هغه یې د کتا بونو او نورو رسالو په پاڼو کې تسجیل کړې او زمونږ په واک کې یې را کړې چې که سم کار تري واخیستل شي نو کافي دي.

د هغه د لیکل شویو آثارو نومونه په لاندې ډول دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: بیو ګرافي.

۱ـ ستورې د ادب په اسمان کې: د پښتو د یو لړنا پیژندل شویو شا عرانو تذکره

ب: ببلیو ګرافي:

۲ـ پښتو تذکرې: د پښتو د پخوانیو او او سنیو تذکرو معرفي

۳ـ د پښتو خپاره شوې آثار: د پښتو د چاپ شویو آثارو مردفه او سیستماتیکه ببلیو ګرافي.

۴ـ پښتو خپرونې دلرې او برې پښتونخوا د پښتو جریدو، مجلو او ورځپاڼو معرفي.

ج: ادبي او تاریخي څېړنې:

۵- پښتو شعر: د پښتو شعر د ډولونو معرفي او د شعر په باب معلومات

۶ـ مشاعره: په پښتو کې د مشاعرې تاریخي سیر، ډولونه او د پښتو لمړنۍ تاریخي مشاعره.

۷ـ د پښتو منظوم ادب: د او لسې نظم په باب څېړنه

۸ـ علم او ادب: په پښتو ادب کې د ښونکې او پوهنې مقام

د: ګرامري او لغوي څېړنې:

۹- رفیع اللغات: د پښتو شعرې او ادبي قاموس

۱۰ـ ولې: چې یوازې د علایمو په بدلون ۳۳ ماناوې لرې

۱۱ـ پښتو لیک دود: د یو لړ ګرامري مقالو مجموعه

هـ: فلکلور او کلتور:

۱۲ـ د خلکو سندرې:

۱۳- پښتنې پسول

۱۴- پښتنې فلکلور

۱۵ـ اوږې: د کیسو مجموعه

۱۶ـ ولور: په څلورو پردو کې ډرامه

۱۷ کوډې: انتقادي درامه

۱۸ـ پیواړ حماسي درامه

ز: ټولنیز آثار:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۔د امید غوټۍ: دادبي ټولګه
۲۰۔ګل پانې: د دانتقادي اصلاحي مقالو ټولګه
۲۱۔کلۍ غږ:کلیوالي خپرونې
ح: ژباړې:
۲۲۔د وړو هینداره
۲۳- د حضرت علي خبرې
ط: عمومي څېړنې
۲۴ وردک:د سیمې او خلکو په باب تاریخي او ادبي څېړنې
۲۵چاپ: په افغانستان کې د طباعت تاریخچه
ي: ټولونې:
۲۶۔ځولۍ: د لر او برپښتونخوا د لیکوالانو غوره ډرامې
۲۷ بڅرۍ: د یو لړ ټو لنیزو ټوټو او مضامینو ټو لګه
منظوم آثار:
الف:اصلاحي انتقادي او انتباهي
۲۸۔رفیع ګلونه: د اشعارو ټولګه
۲۹ سکروټې: د اشعارو ټولګه
۳۰۔بربښ: د اشعارو ټولګه
۳۱۔څرک: د اشعارو ټولګه
ب: تاریخي:
۳۲۔تیر یادونه: د تاریخي اشعارو مجموعه
۳۳۔ونه و: فلکلور نظم
د: عشقي:
۳۴۔د زړه وینې (د عشقي اشعارو ټولګه)
۳۵۔د امید ګلونه: (دولسي اشعارو ټولګه)
هه: انتخابي:
۳۶۔رنګین ګلونه: د څلورو شاعرانو اشعار چې چاپ ته تیار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوتکو نارې ۱۳۴۷ ،د خلکو سندرې ۱۳۴۹ د پښتو پخوانې تذکرې ۱۳۵۰ ،د تاریخ ټولنې کتابونه ۱۳۵۱ ،د جمهوریت ورځې (شعرونه) ۱۳۵۲ ، ادبې ستورې (تذکره ـ دوه ټوکه) ۱۳۵۳ ـ ۱۳۵۹ ،پښتو پانګه (ببلوګرافي ـ دوه ټوکه) ۱۳۵۴ ـ ۱۳۵۷ ، تیر یادونه شعرې ټولګه ۱۳۵۴ ، د روښان یاد د مقالو ټولګه

۱۳۵۵ رو ښانې لیکنې ۱۳۵۵ ، د خواجه عبد الله منا جاتونه ۱۳۵۵، پښتو د پیړیو په پوړ کې ۱۳۵۵ فلکلور د علم مور ۱۳۵۵ ،ای هېواده ای هېواده شعرونه ۱۳۵۲ ، پښتو خبرونې ۱۳۵۲ ، په افغانستان کې د ژور نالیزم تاریخچه (ژباړه) ۱۳۵۲ ،پښتو کتاب ښود ،۱۳۵۲ معرفت الافغاني د پیر محمد کاکړ ۱۳۵۲ ، د رحمان بابا دیوان (تصیح ، سریزه ،مقابله او لغت نامه) ۱۳۵۲ ، د سره غره ګلونه (د زلمې هېواد مل په ملګرې)۱۳۵۷ ،ځوب شعرونه ۱۳۵۸ ،ملي مسایل ۱۳۵۸ ،د واصل رو ښانې الفنامې ۱۳۶۰ ،د پښتو ننۍ ادب (د افغان یاد کې) ۱۳۶۰ ، ژبپالنه (لو مړې ټوک) زریني څانګې ۱۳۶۰ زنځیرې ـ خو شحال خان ۱۳۶۱ ، په افغانستان کې د سید جمال الدین خد متونه ۱۳۶۳ ،اورونه او ویرونه (شعرونه) ۱۳۶۳ ، د شمال لخوا شمال دی (شعرونه) ۱۳۶۳ زندان (شعرونه) ۱۳۶۳ ، د وینو بهیر (شعرونه) ۱۳۶۳ ، آنجام شعرونه ،۱۳۶۳ تصویر (شعرونه) ۱۳۶۳ ، شا شجاع او ببرک د تاریخ په تله کې ۱۳۶۴ ، وحشیانه تیرې او شر میدلې ماته ۱۳۶۴ ، د استقلال څلورمه جبهه (عبد الخالق اخلاص)۱۳۶۵ ، فالنامه د خو شحال خان (تصحیح مقابله او سریزه) ۱۳۶۴ ، د استاد یاد (علامه حبیبي) ۱۳۶۵ ، د محمدي آخند زاده پر دیوان ځلنده نظر ۱۳۶۵ ، د روسي ښکیلاک رنګونه او نیرنګونه ۱۳۶۵ ډلې او ګولې (شعرونه) ۱۳۶۷ ، د افغاني جرګو ټولنیز او روانې ارزښتونه ۱۳۷۴ ، په افغانستان کې د عصرې ښونې او روزنې پیل او پر مختیا ۱۳۷۷ ، لیکونه سر لیکونه ۱۳۷۵ ، په افغانستان کې د ښځینه زده کړو تاریخي سیر ۱۳۷۵ ، دوی طرحې ۱۳۷۵ ، نښانې او ترانې (شعرونه) ۱۳۷۶ ، د وړمو نخښې (د جهاد ادبي کتاب ښود) ۱۳۷۹ ،هره نیشه زهر لرو نکې لیشه (شعرونه) ۱۳۷۷ ، د تمدن سو غات ۱۳۷۸ ، ولونه ولونه (شعرونه) ۱۳۷۹ ، د ستوریو کرونده (شعرونه) ۱۳۷۹ ، ملي زا ویه ۱۳۷۹ ،د بتانو هنګامه ۱۳۸۰ ، هندوکوهنامه ـ خوشحال خان (سریزه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون) ۱۳۸۰ ، اخلاق نامه خو شحال خان او صدر خان (سریزه او سمون) ۱۳۸۰ ، فالنامه د مصحف خوشحال (سریزه او سمون) ۱۳۸۰ ، لویه جرګه ۱۳۸۱ ، پښتنې ودونه ۱۳۸۱ سید جمال الدین افغاني و افغانستان (پا ړسې) ۱۳۸۵ زندان خوړلې ادیبان تذکره ۱۳۸۵ .

حبیب الله رفیع بیشکه چې د پښتو ادب د بډاینې لپاره خپل دروند مسؤ لیت تر سره کړې چاپ شوې آثار یې په دې ګواه دي چې هغه هر څه لیکلې د پښتو په ګرامراو لیک دود یې ډیر کار کړې خو دا بیا په موږ پوري اړه لري چې څنګه له هغه نه په ځای ګټه واخلو او د پښتو ادب په برخه کې د هغه خدمتونه هیڅکله د هیریدو نه دي

د حبیب الله رفیع په شاعري کې د ښکلا او ښایست انځور د کلام په خاص هنر تر سره شوې چې هر اوریدونکې بیله ځنده د وا قیعتونو په منځ کې دروړ د مینې او محبت ، ټولنیزو نا خوالو ، دردونو او غمنو غبرګون یې په شعر دوه بیتیو چار بیتیو او د موزون کلام په نورو غږیږو پردو کې په داسې ما هرانه ډول را غبرګ شوې چې په کلام کې د موضوع پو خوالی او بشپړوالې له ورا یه څرګندیږې ځکه په ادبې لحاظ د هغه اشعار د پوخوالې ورو ستې او پخې مرحلې ته رسیدلې دی.

نثرخو یې په ځای پریږده چې په ډیرو لنډو ، غوڅو او مانا لرونکو کلموکې یې ډیر مفهوم را نغښتی وي او په هره لمړنې ویل شوې اویا لیکل شوې جمله کې د بلې کلمې یا جملې حتې د یوه توري د ځا ییدو لپاره هم ځای نه موندل کیږي او په دې توګه یې له هرې لمړنۍ کلمې پوره مفهوم افاده کیږي او هره کلمه یې د کلا م فصاحت له پلوه دومره پخه او په ځای وی لکه څنګه چې د پخسی په نیمګړی ځای کی د اډل پنډه ور ، وولی.

موږ رفیع صیب ته په بار بار مرا جعه وکړه چې د خپل ژوند او فعالیتونو په اړه معلومات راکړې خو هغه به یوازې مئین وخندل او وبه یې ویل چې هر څه لیکې دا ستاسې خپل کاراو مرضې ده ، له ما چې پو ښتنې زه به د خپل ځان په اړه څه معلومات درکړم ؟

محمد ها شم زماني (د استقلال څلورمه جبهه) تاریخ په تقریظ کې لیکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب الله رفیع د مرحوم پو هاند عبد الحي حبیبي صاحب د لاس نیالګي دي چې د وطن دادب په بڼ کې یې پخپل لاس کښینولې دي ،اوس دد غه نیالګي جړې ژوړې په ځمکه کې ننوتې دي خپلې څانګې یې شا وخوا خورې کړې دي او خوروې یې ، د وطن دادب په بڼ کې شین تازه ولاړ ښکاري ، چې ورځ په ورځ ښه وده کوي خوږې-خوږې میوې نیسي چې په خوند یې سړې نه مړیږي

رفیع صاحب ښه خوږ ژبی ملي شا عر اولیکوال دي او برسیره پر دي مورخ او محقق هم دي هغه په ټولو برخو کې د خپل استاد خداي بښلي حبیبي صاحب په پله پل اینسۍ چې د ملي افتخاراتو پټې خزانې یې را بر سیره کړې هغه پټې خزانې چې د هېواد د نورو مورخینو او محقیقینو نه پټې پاته شوې او هغوی نه دي موندلې.

حبیب الله رفیع د خدای بښلي مولانا نصر الله خان نقشبند زوی په ۱۳۲۴ هجرې قمرې کال د سیدآباد ولسوالي دآبدرې په کلي زیړدلي دي ښاغلي رفیع په پیل کی دینی زده کړې کړې او په عصری علومو کی د بکلوریا تر سویی زد کړې ، کړی دی.

ادبي او شعري قریحه یې له یولس کلنې نه را بیداره شوې هغه له وړوکتوب نه د پښتو ادب سره فطري مینه درلوده او د پښتو آثارو د لو ستلو ډیر شوقمن ؤ اوله پښتنې فلکلور سره یی هم زیاته مینه درلوده ، او په ځانګړې تو ګه په دي برخه کې پراخه خپرونې لري.

هغه د لو مړي ځل لپاره په ۱۳۴۰ هجری کال دعرفان او پو هنی د مجلو مهتمم او په ۱۳۴۲هجری کال د آریانا مجلی مهتمم په ۱۳۴۸کال د د افغان ملت د جریدی مسؤل مدیر په ۱۳۵۲ د پښتو ټو لنی غړې ، په ۱۳۵۷ د پښتو څیړنو د نړیوال مرکز غړی ،په ۱۳۵۸ د افغانستان د علومو اکادمی غړی په ۱۳۶۱پښتنوخوا پیښور ته مهاجر او د پیښورد پښتو اکاډمی همکار ، په ۱۳۶۵د جهادي څیړنود مرکز غړي او د قلم مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۶د افغانستان د جهاد د ثقا فتی شورا غړی او د افغان جهاد مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۷ د افغان د کلتوری ټو لنی غړی او د سپیدی مجلی د لیکونکی ډلی غړی ، په ۱۳۶۸د تعاون مجلی مسؤل مدیر ، په ۱۳۸۰ کال هېواد ته را ستون شو او د اطلاعات او فرهنګ وزارت د عالی شورا غړی شو په ۱۳۸۳ کال د آریانا دایرة المعارف رئیس او له ۱۳۸۶ را هیسي د افغانستان د علومو اکاډمي سلا کار دی

دهغه د اشعارو څو نمونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساده وم په چلونو د دنیا و غولیدم
د خلکو په ظاهر او په ریا و غولیدم
غلط شوم په دوستۍ د مطلب دوستو آشنایانو
په داسې ابن الوخت غوندې آشنا وغولیدم
قاضې نه وه ،لیوه و لیکن ما چې پاک ګڼلو
ګرم نه وم په مسند زه د قضا وغولیدم
مطلب یې ؤ رشوت کج قلمې به یې کوله
خو زه په سبا راشه د میرزا وغولیدم
خبرې یې کولې زه یې ډیر ډیر معتقد وم
عمل یې را نه پټ ؤ په ملا و غولیدم
جامه کې د رښتیا وو به دروغ وما منل به
د دروغو په جامه کې په رښتیا و غولیدم
قلم نه وو آزاد په اخبار کې چا پلو سې وه
منله ما په دې غوړه ویا وغولیدم
رفیعه اوس په وه شوې یم په هیڅا نه غولیږم
نور تیر شو هغه وخت چې په هر چا و غولیدم

رفیع صیب د پیښو او ناخوالو او بې تو پیریو سره د مبارزې په ډګر کې کلک ولاړ دی او وایي:

ګوهر سنګ غوندې مې سر دې درته ایښې
د فلک څرخه تاو یره مې په سر
ټول حواس مې دی آشنا له حوادثو
پروا نلري دیره مې په سر
ښه درانه درانه پلونه په سر کیږده
له هغه ورو سته څر خیره مې په سر
زه پښتون یم سر به نه کړم درنه لیرې
ټوله شپه او ورځ ګله یره مې په سر•

(۶) ۶۴- ۷۴ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ

ګل آغا احمدي وردګ ولايت د جغتو د ولسوالۍ د ګلدرې (پخواني کنده قول) د لیګي باباخیلو د کلي او سیدونکی دی او په ۱۳۴۵ هجري لمریز کال چې د ۱۹۶۶ زیږدیز کال سره سمون خوري په وردګو کې زیږدلی دی.

زده کړې او تعلیم

ګل آغا احمدي وردګ خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د ګوربت په منځنۍ ښوونځۍ کې چې (اوس مهال لېسه ده) د ۱۳۵۱ او ۱۳۵۸ کلونو تر منځ کړې او ثانوي زده کړې یې د پېښور د مجاهد په عالي لیسه کې په ۱۳۶۵ کې سر ته رسولې دي. په ۱۳۶۷ کې یې په پېښور کې د ښوونکو عالي دارالمعلمین څخه فراغت حاصل کړی او په ۱۳۷۴ کې د ساینس او تکنالوجۍ د اسلامي پوهنتون د اقتصاد د پوهنځۍ څخه لیسانس لاسته راوړی دی. احمدي همدارنګه په ۱۳۸۳ کې د پریسټون پوهنتون د سوداګریزې اداري په څانګه کې د ماسټرۍ سند لاسته راوړی دی .

کاري تجربه او رسمی دندې

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۶۳ کال په خپل کلي یانې د جغتو په ګلدره کې یوه کلیوالې ښوونځۍ د نورالمدارس په نامه تاسیس کړه. احمدي به هغه مهال چې په پېښور کې زده کوونکی وو، نومورې ښوونځۍ ته د درسي کتابونو د رسولو او د رخصتۍ پر مهال د تدریس او اداري په برخه کې همکاري کوله.

ګل آغا احمدي په ۱۳۶۷ کې کویټې مېشتې لجنه الدعوه الاسلامیه موسسه وردګو، غزني، پروان او پکتیکا ولایتونو کې د تعلیمي او روغتیايي فعالیت په موخه وردګو ته راوسته او د لومړي ګام په توګه یې د وردګو د دایمرداد د جلګې د تنګي سیدان په سیمه کې د یو سیمه ییز روغتون په جوړولو پیل وکړ او په ۱۳۶۸ کې یې د جغتو په ولسوالي کې د امام ابي حنیفه (د ګوربت عالي لېسه) فعاله کړه او د دوو کلونو لپاره یې د نومورې لېسې د مدیریت تر څنګ په وردګو، پکتیکا، غزني، پکتیا او پروان ولایتونو کې د لجنه الدعوه اسلامیه د تعلیمي موسسې د پروګرامونو د تطبیق نظارت کاوه او د هغه عمومي مسوولیت ور په غاړه وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ په سیمه کې تر دوه کلن تعلیمي فعالیت وروسته د لوړو زده کړو د بشپړولو په موخه پېښور ته ولاړ او هلته یې د لوړو زده کړو تر څنګ د افغان ښوونکو د عالي دارالمعلمین یا HTI په تعلیمي موسسه کې د ښوونکي او د کتابتون د مسوول په توګه په دنده بوخت شو. نومورې دنده یې د ۱۳۸۰ تر وروستیو پورې د تحصیل تر څنګ د LDI ، HTIاو FAIS په تعلیمي موسسو کې سر ته ورسوله چې په پېښور کې یې موقعیت درلود او د افغان محصلینو لپاره یې تعلیمي خدمات سر ته رسول.

په هیواد کې د سولې او بیا رغونې د بهیر د پیل کېدو وروسته ګل آغا احمدي وردګ هم خپل هیواد ته راستون شو او لاندې دندې یې سر ته رسولې دي:

۱ .د ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۸۲ پورې د APA او SDF د موسسو اداري مسوول او ژونالېست،

۲ .د ۱۳۸۲ څخه تر ۱۳۸۳ پورې په کابل کې د اماراتو د سفارت د سرې میاشتې سکرتر،

۳ .د ۱۳۸۳ څخه تر ۱۳۸۵ پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر د دفتر د عرایضو او اداري څانګې مدیر،

۴ .د ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۶ پورې د IRD او USAID موسسې د انرژۍ د څانګې ژونالیست،

۵ .د ۱۳۸۶ څخه تر ۱۳۸۷ پورې د مخابراتو د وزارت د معلوماتي ټکنالوجۍ د ظرفیتونو د لوړولو مدیر،

۶ .د ۱۳۸۷ څخه تر ۱۳۸۸ پورې د افغانستان د جمهوري ریاست د ولسمشر د دفتر د شکایتونو د اوریدلو او مکاتباتو رییس وو.

۷ .د ۱۳۸۹ په لومړیو درېو میاشتو کې د سولې د ملي مشورتي جرګې ویاند او د فرهنګي او مطبوعاتي کمیټې رییس وو .

۸.د ۱۳۸۹ د چنګاښ د میاشتې څخه را وروسته تر ۱۳۹۰ پورې ګل آغا احمدي د پوهنې د وزارت د ویاند وو.

۹.له ۱۳۹۰ کال څخه وروسته تر ۱۳۹۴ کال پورې د پوهنې وزارت د مطبوعاتي سلاکار په توګه دنده اجرا کوي. همدارنګه ګل آغا احمدي وردګ د پوهنې وزارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلاکار د دندې سربېره د ۱۳۹۳ کال د نوروز جشن د نمانځلو د کمیسیون د دارالانشا رییس وو چې دغه نړیوال جشن د ۱۳۹۳ کال د وري د میاشتې په ۸ مه نېټه د ۱۳ هېوادونو د مشرانو او هیئتونو په حضور د کابل د ارګ په سلامخانې مانۍ کې جوړ شو .

ستاینلیکونه، مډالونه او جایزې

په ۱۳۹۰ کال کې ګل آغا احمدي وردګ د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي له لوري د سولې مډال ترلاسه کړی دی.

ګل آغا احمدي وردګ ته په ۱۳۹۲ کال کې د وردګ ولایت د مقام، د اطلاعاتو او کلتور د ریاست او د دې ولایت د ولسونو له لوري د سولې د لیکوال لقب ورکړل شوی دی.

همدارنګه احمدي د خپلو رسمي او کلتوري دندو د اجرا پر مهال په لسګونو ستاینلیکونو، مډالونو، ډالیو او جایزو نازول شوی او په هیواد کې د سولې د تامین د لارې د یوه ریښتني فعال په توګه یې خپل رول ثابت کړی دی.

کلتوري خدمتونه

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۷۱ کې د خپلو دفتري خدمتونو او تحصیل تر څنګ لیکنو ته هم مخه کړه او د پښتو شعر، نثر او د ورځې د تودو موضوعاتو په برخه کې یې په زرګونو لیکنې کړي دي چې په داخل او بهر کې د افغاني چاپي او بریښنایي مطبوعاتو له لارې خپرې شوې دي. د احمدي زیاتره لیکنې په هیواد کې د سولې د تامین، ښوونیزې، کلتوري او هرارخیزې پراختیا په هکله معلومات له لوستونکو سره شریکوي او د خپلو لیکنو د محتویاتو په لړ کې د یوه پرمختللي، سوله ایز، سمسور، ښوونیز، آباد او ښیرازه افغانستان هیله کوي. همدارنګه نومورې په لسګونو افغاني کلتوري ټولنو کې د موسس، شرکت کوونکي او غړي په توګه د مدني ټولنې په جوړښتونو کې برخه اخیستې ده چې افغان ادبي بهیر، میوند ادبي بهیر، افغان ادبي انجمن، د جغتو مدني او کلتوري بهیر، د افغان کلتوري ټولنو جرګه، د وردګو کلتوري یون، د محصلینو ټولنې، د وردګو قومي شورا او د سولې د ښوونیزې اداري د جوړیدو په برخه کې د نومورې فعالیتونه د نمونې په توګه یادولی شو. نومورې هر کال د منې ګل د مشاعرې په جوړولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله وندې اخلي او د وردګو د کلتوري يون له خوا تر دې مهاله څو لويې غونډې او مشاعرې جوړې کړې دي. پر دې سربيره احمدي هر کال د محصلينو سره د دوی د فراغت په نمانځغونډو کې فعال ګډون کوي او له محصلينو سره د دوی د علمي فعاليتونو د سمون په برخه کې وندې اخلي.

احمدي همدارنګه د خپلو ملګرو په همکاری، د جغتو مهالنۍ او منې د مجلې د بنسټ ايښودلو ويار په غاړه لري او اوس مهال د رسمي بوختياوو تر څنګ د منې د مجلې د مسوول مدير په توګه دنده مخته بيايي. د وردګو کلتوري يون چې مشري يې ګل آغا احمدي وردګ کوي په ۱۳۸۷ کې تاسيس او د هيواد په تاريخ کې يې د لومړي ځل لپاره د وردګو تاريخ چې د ښاغلي حامد حليمي ليکنه ده او د غازي محمد جانخان د کارنامو کتاب چې د ښاغلي حيات الله حليم ليکنه ده د چاپ پر ګانه ښکلي او د هيوادوالو د مطالعې وړ يې و ګرځول. د سولې د ملي مشورتي جرګې او د پوهنې د وزارت د ويانديه توګه د خپلو رسمي دندو په جريان کې ګل آغا احمدي وردګ له ملي او نړيوالو چاپي، راديويي، تلويزيوني او بريښنايي رسنيو سره له ۱۵۰۰ څخه زياتې مرکې په پښتو، دري، عربي او انګريزي ژبو کړې او د خپل هيواد حالات يې ورته تشريح کړي دي .

ليکلي او چاپ شوي آثار

ګل آغا احمدي وردګ د ۲۵ په شاوخوا کې ليکي آثار او کتابونه لري چې له دغه شمېرې څخه يې تر دې مهاله يې يوازې ۱۹ کتابونه د چاپ په بڼه ښکلي شوي او د چاپ شوو کتابونو نومونه يې په لاندې ډول دي:

۱ .ارمانجن (پښتو شعري ټولګه) د چاپ کال ۱۳۸۰ پيښور، پښتونخوا

۲ .د افغان کلتوري ټولنو جرګه د چاپ کال ۱۳۸۷ کابل، افغانستان

۳ .د محمد ارسلان سليمي ژوند ليک د چاپ کال ۱۳۸۸ کابل، افغانستان

۴ .نهمه منې ګل مشاعره (شعري مجموعه) د چاپ کال ۱۳۸۹ کابل، افغانستان

۵.خبنبي (د وردګو د واده پانګه) په ۱۳۹۱ کې چاپ شوی.

۶.سوله په آيتونو کې چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

۷.سوله په حديثونو کې//

۸.سوله په حکمونو کې//

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹.سوله په سيرتونو کې//
۱۰.سوله په نظرونو کې//
۱۱.سوله په شخصيتونو کې//
۱۲.سوله په بنسټونو کې//
۱۳.سوله په مکتبونو کې//
۱۴.سوله په شعرونو کې//
۱۵.سوله په نثرونو کې//
۱۲.غلام فاروق وردګ شخصيت او مدبريت چې په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوی دی.
۱۷.غزني د اسلامي تمدن پلازمېنه چې په ۱۳۹۳ کال کې چاپ شوی دی.
۱۸.د نوروز کلتوري آرونه چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.
۱۹.سل لومړۍ ورځې د محمد اشرف غني د واکمنۍ چې په ۱۳۹۳ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

بهرني سفرونه او په نړيوالو کنفرانسونو کې ګډون

ګل آغا احمدي وردګ د سعودي عربستان، عربي متحده اماراتو، هندوستان، بنګله دیش، ترکيې، پاکستان، ایران او د امریکا د متحده ایالاتو هیوادونو ته رسمي سفرونه کړي دي او په مختلفو نړیوالو کنفرانسونو کې يې د افغان لوري په استازیتوب ویناوې هم کړې دي. په ۱۳۸۷ او ۱۳۹۳ کلونو کې دوه ځلې سعودي عربستان ته د حج د ادا کولو په موخه تللی او د مینا په نوم يې د حج یونلیک اثر په ۲۰۰ مخونو کې لیکلی دی چې لا هم د چاپ انتظار باسي•.

• (۹) ۶۱- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احسان الله (آرینزی)

احسان الله آرینزی د افغانستان یو پېژندل شوی ادبي او فرهنګي شخصیت دی چې تر ۲۱ پورې ،ټولنېز،څېړنېزاوجغرافیایېچاپ شوي آثارلري چې تر ټولولوی اوحیرانونکی اثریې د نړۍ د هېنداري په نامه دی چې په پنځوټوکونواو۳۸۰۰ مخونوکې د ۲۰۰۲ـ ۲۰۰۹ کلونوترمنځ لیکل شوی چې دا اثرد احسان الله ارینزي دادبي فعالیتونوپوتر ټولولوی حیرانونکی اومهم شاهکار ګڼلی شو.

په دغه اثرکې دآسیا ،افریقا،استرلیا،اروپااوآمریکا دیوشمېرهغه هېوادونو بشپړهتاریخي طبیعي اواقتصادي پېژندګلوي شوې ده د کومو چې په افغانستان کې یې د پېژند ګلوی په اړه معلومات کم وه خو که د هغه د لیکل شویو ټولو آثاروبشپړ معلومات په لاس راوړونوښایي په زرګونوپاڼوته ورسیږي.

خو په هرصورت د نړۍ د هېنداري په کتاب برسیره یې د یوشمېرنوروتخلیقي او څېړنیزو آثارو نومونه هم اخلو:

۱ـ د بنادی بدلې
۲ـ د وردګو د واده دود او بدلې
۳ـ شلېدلې تارونه
۴ـ سېل
۵ـ تندر
۶ـ سرې جامې
۷ـ نښه

ددغه ترڅنګ احسان الله ارینزی دنړۍ د یو شمېر مشهورو لیکوالانو آثار هم پښتو ژبې ته را ژباړلي چې په لاندې ډول یې نومونه اخلو :

۱ـ موراوزوی ،دماکسیم ګورکی اثر،په۱۴۴مخونوکې.
۲ـ تورغا ټول ،دالکساندردوما لیکنه په۳۳څېرکیواو۱۲۰مخونوکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۔ د مینې افسانه ،د صمد بهرنګی اثر په ۱۱۲ مخونو کې.
۴۔دادبیاتو موخه ،دماکسیم ګورکي اثر په ۱۳۷ مخونوکې.
۵۔وړې مین، د ترکي عزیز نسین لیکنه ،طنزیه ټولګه په ۱۵۲مخونوکې.
۶۔ژوندي د وي خلک ،د مختلفو لیکوالو اثرونه.
۷۔د افغانستان لنډې کیسې ،دادافغانلیکوالود لنډوکیسو ټولګه ده چې د احسان الله ارینزی لخوا د پښتو اودری نه انګلیسی ته اړول شوي ده.
۸۔دښمن او نهه نوري کیسې ،دنړۍ دمختلفولیکوالانولنډې کیسې
۔هغه آثار چې احسان الله آرینزی لیکلي خوچاپ شوي نه دي.
۱۔نړیوالی ټولنې(دنړۍ د لویواوکوچنیوسیاسي پوځیاقتصادي اوفرهنګي ټولنو پیژنګلوي ده)
۲۔د افغانستان هوایې ترانسپورت(اقتصادې څېړنه)
۳۔د نړۍ هېنداره ،لومړیټوکدری.
۴۔د افغا نستان لنډه پیژند ګلوي.
۵۔د اسلامي هېوادونو لنډه پیژند ګلوي.
۶۔د پخواني شوروي د خپلواکو هېوادونو ،لنډهپیژندګلویاو د پورتنیو اثارو ترڅنګ احسان الله ارینزی لـه ۱۳۵۲ کـال را پـدیخوا لـه مختلفـو ورځپـاڼواو مجلولکـه د عرفـان میاشـتنی مجلـه ،دفولکلوردوهمیاشـتنی مجلـه ، ژونـدون مجلـه، دننګرهـار، کنـدهار او پکتیـامجلې، دهېـواد، انـیس او اصـلاح دولتـي ورځپـاڼو سره قلمي همکـاري درلـوده چې دا لړۍ لاتراوسـه هم دیـو شـمېر نـورو ورځپـانواو رسنیو په شمول جاری ده.
آرینزي د ښو او وړخدماتو په بدل کې له مختلفو اورګانونو نه جایزې ترلاسه کړي چې په ۲۰۰۷ کال یې د متمدنې معاشرې لـه خوا د امـن د ورځې پـه موقع یـوه ویاړلي جایزه ترلاسه کړه.
پـه ۲۰۰۹ ل یـې د افغانسـتان دکاراوکـارګردمرکزلخواد ښـو ژورنالسـتیکو فعالیتونو د سرته رسولو په بنا یو مډال ترلاسه کړ.
په ۱۳۸۶ کال د افغان د امن د اتحادیې لخوا ژورنالستیکه جایزه ورکړل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغان د متمدنې معاشرې لخوا په ۱۳۸۲کال د لنډو کیسو د ټولګو په لیکلو ستاینلیک ورکړل شو.

د ښو اداری فعالیتونو د سرته رسولو له امله د اطلاعاتو کلتور د وزارت لخوا په ۱۳۸۲کال ستاینلیک ورکړل شو او همدارنګه د بیات د بنیاد لخوا د غریبانو د ارټیاوو د پورکولو په بنا یوه یادګاری جایزه ورکړل شوه.

د ادبي او هنرې فعالیتونو ترڅنګ که د هغه دندو ته یوه ځغلنده کتنه وکړونو احسان الله ارینزی کله چې په ۱۳۵۲ کال د کابل پوهنتون د اقتصاد له پوهنځي فارغ شو لومړی دنده یې د ننګرهار ولایت په یوه تعلیمي غنډ کې وه او وروسته بیا په پښتني تجارتي بانګ کې په دنده وګومارل شو له دې چې د ښې ورټیا او استعداد درلودونکي کس وو نو له لږ مودې وروسته د مالیې په وزارت کې د مالیې مجلې په دفتر کې په دنده وګومارل شو او له څه وخت وروسته د افغان صنعتي بانګ ته تبدیل شو چې د هغه د ماموریت تر ټولو اوږده موده د افغانستان په صنعتي بانګ کې تیره شوې ده.

کله چې په هېواد کې د ګرځنده تلیفونو شبکې فعالې شوې نو احسان الله ارینزی د افغان بیسیم (Awcc) د مخابراتي شرکت رییس وټاکل شو چې تر اوسه په همدې دنده بوخت دی او ددې ترڅنګ د بشپړې ورټیا له مخې د آریانا تلویزیون مشر او په اروپایي هېوادو کې د دغه تلویزوني شبکې سلاکار دی.

ـ احسان الله ارینزی د نړۍ مختلفو هېوادونو ته رسمي سفرونه کړی دي چې په لنډ ډول یې په لاندې ډول تشریح کوو.

۱ـ دهند سفر: چې دا دیوه تعلیمي پروګرام لپاره یو دری میاشتنی سفر وو چې د افریقایي ۷ هېوادو دبانګونو دماموریتو د بانګي زده کړو لپاره ترتیب شوی وو.

۲ـ د شوروي سفر: د لیکوالانو د اتحادیې په مالي لګښت برابر شوي وو څلویښت ورځې یې دوام وکړ.

۳ـ د پاکستان سفر: په ۲۰۰۷ کال کې ترسره شو چې د پاکستان د دولتي تلویزیون په بلنه و او اوه ورځې یې دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ دالمان سفر: په ۲۰۰۸ کال کې د(دویچه وله) د نړیوالی رادیو لخوا د ملي، آریانا اوطلوع تلویزیونو ددولسو تنوکارکونکولپاره چې د(درسنیو لپاره د مشرتابه روزنه) یې موخه وه او دیوي میاشتې لپاره دایر شوي وو.

۵ـ د بنګلدیش سفر: دا سفر چې په ۲۰۰۹ کال د سهیلې آسیا د آزادورسنیو په نوښت د ولسواکۍ او واک چلونې په هکله برابر شوي وو.

۶ـ د اسلام آباد سفر: دا سفرد سپما د موسسې لخوا د ولسي جرګې مشرانوجرګې کارپوهانو ژورنالیستانو یوې ۵۵ کسیزې ډلې ته د پاکستان د پارلمان سره د همغږۍ لپاره وو چې په دې سفر کې دوی د پاکستان له لوړ پوړو چارواکو لکه آصف علی زرداری،آصفرضاګیلانېسرهمو کتل.

۷ـ د اطریش سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال د فانوس په نامه یوې اطریشي موسسې د افغانستان ،پاکستاناوهند درسنیو داستازولپاره برابر کړیوو.

۸ـ د ترکیې سفر: دا سفر هم په ۲۰۰۹ کال د ترکیې د سوداګرانود پرمختیایې اداري په مټ جوړ شوي وو چې له افغانستان نه د بلخ ولایت ۲۲ تنوسوداګرو پکې ګډون کړیووا و ارینزی په دغه سفر کې د افغان رسنیو یوازنی پلاویوو چې ترکي اړخ ددغه سفر لپاره ټاکلې وو.

۹ـ ددوبی لومړی سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال کې د ارینزی یو رسمی سفر وو ددې غونډې موخه د افغانستان په روانو ستونزو د حل لپاره خبرې اترې وې که څه هم ارینزی تر څلویښتو ځلو پورې دوبی ته شخصی سفرونه کړی خو دا یو رسمی سفر وو.

۱۰ ـ دپاکستان سفر: د ا سفر په ۲۰۱۰ کال کې د پا کستان د اطلاعاتو د وزارت لخوا پلا ن شویوو چې د ارینزی په ګډون د افغانستان د رسنیو لسو استازیو پکې برخه درلوده.

۱۱ـ ددوبی دوهم سفر: دا سفر په ۲۰۱۰ کال د سپما لخوا برابرشوي و چې په دغه سفر کې ارینزی اوداکتراکبر (اکبر) د سارک په سرمشریزه غونډه له افغانستان نه ګډون کړی وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ـ د المان سفر: که څه هم ارینزی تر اوسه ۸ ځلې المان ته سفرونه کړي دي خو دا یو رسمي سفر وو چې د هنرمندانو د کلنۍ غونډې په یوه جشن کې یې ګډون وکړ .

۱۳ـ د هالینډ سفر: ارینزی په تیرو نهه کلونو کې دیارلس ځلې هالینډ ته سفرونه کړی خو دا د هغه رسمي سفر وو چې په ۲۰۱۱ کال د افغان هنرمندانو په یوه جشن کې د ګډون لپاره هغه هبواد ته تللیوو .

۱۴ ددوبی دریم سفر: دا سفر په ۲۰۱۲ کال د آریانا تلویزیون د هنرمندانو په شپږم جشن کې د ګډون لپاره وو .

هغه ځینو هبوادو ته غیر رسمي سیا حتی او سوداګریز سفرونه هم کړي دي چې کولای شو د پاکستان ،هندستان،بنګله دیش ، بوتان، ایران، عربستان، ترکیې، روسیې، ګرجستان،آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، تاجکستان، دوبی، بلغاریا، هالینډ، فرانسه، بلجیم، المان، ډنمارک، سویډن، ناروې او فنلینډ نومونه واخلو.

که د احسان الله ارینزی دژوند لومړیو تیرا وګرځو نو هغه د محمد عمرخان زوی اود بابه جان لمسي دی،په ۱۳۳۳ کال دجدي دمیاشتې په ۲۱ نیټه دکابل دمستوراتو په روغتون کې دنیا ته سترګې غړولي دي دا هغه مهال وو چې ددوی کورنی د کابل په شور بازارکې اوسیدله ،خود ارینزی اصلی پلرنی ټا ټوبی د سید آباد په ولسوالۍ کې د شنیز د ښیرازه سیمې د چاردهې کلی دي.

ارینزی له کوچینوالي نه د کتاب او قلم سره ډېره مینه درلوده اود غازي محمد ایوب خان په ښونځي کې شامل شواو تر دولسم ټولګي پورې اول نمره وو کله چې له دولسم ټولګي نه فارغ شونود کانکور په ازموینه کې د کابل پو هنتون د اقتصاد پو هنځۍ ته بریالی شو اود لاریونو په بهیر کې یې خپل لوړ تحصیلات تر سره کړل.•

(۷) ۵- ۱۱ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور کفایت الله وردګ

دوکتور مفتي کفایت الله وردګ د ۱۳۳۹ هجري لمریز کال د وري د میاشتې په ۱۴ مه نېټه د وردګ ولایت د چک د ولسوالۍ د آبکزار په سیمه کې زېږېدلی او لومړني تعلیمات یې له خپل کاکا او د آبکزار په لومړني ښوونځي کې بشپړ کړي دي. ښاغلي دوکتور مفتي کفایت الله وردګ تر دوکتورا پورې لوړې زده کړې په مصر او پاکستان کې کړې او د ګڼو آثارو پنځونکی دی چې د ټولو لیکل شوو آثارو شمېر یې ۲۷ عنوانه ته رسېږي چې له دې جملې څخه تر دې مهاله د نومورې ۵۰ عنوان کتابونه د چاپ په زېور ښکلي شوي دي. د کتابونو ژبه یې پښتو، دري او انګرېزي ده او د زیاترو کتابونو منځپانګه یې له مختلفو اړخونو څخه د اسلامي دین په هکله شننه او څېړنه ده. باید وویل شي چې دوکتور کفایت الله وردګ په نظر کې لري چې د خپلو آثارو شمېر په لومړي ګام کې تر ۱۰۰ عنوان پورې و رسوي. ښاغلي دوکتور کفایت وردګ توانېدلی چې د زمزم په نامه یوه خیریه خپرنیزه موسسه رامنځته کړي، د همدې موسسې له لارې خپل کتابونه چاپ او په افغانستان او د نړۍ په ځینو نورو هېوادونو کې یې مینه والو ته په وړیا توګه توزیع کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ کانادا، مصر، ایران، سوریې، لبنان، عربي نړۍ او پاکستان ته سفرونه کړي، د قرآن کریم حفظ یې کړی، تجوید یې په مسلکي توګه لوستی، مختلفې ژبې یې زده کړې او د رسمي تحصیلاتو تر څنګ یې د پښتونخوا په دیني مدرسو کې د دیني متونو د زده کړې دورې هم سر ته رسولې دي. نومورې توانېدلی چې په پېښور پوهنتون کې خپلو لوړو تحصلاتو ته ادامه ورکړي او د مصر د الازهر له نړیوال پوهنتون څخه د دوکتورا علمي درجه تر لاسه کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ یو زړه سواند افغان او یو ویاړلی وردګ دی چې خپل لیکل شوي آثار او کتابونه د چا له مالي مرستې پرته په خپله چاپوي او د مینه والو چوپړ ته یې وړاندې کوي. مختلفو هېوادونو ته د سفرونو پر مهال نومورې و توانېد چې په دیني علومو سربېره د انګریزي، اردو، عربي او پارسي ژبې ژوره مطالعه وکړي او په ښه شکل یې زده کړي. د مهمو بهرنیو ژبو زده کړو د نومورې د استعداد له غوړېدو سره پراخه مرسته کړې څو د علمي متونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې په برخه کې له کومې ستونزې سره مخ نه شي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ په ۱۳۸۳ کال هېواد ته راستون شو ، څه وخت یې داوه طلبانه ډول د ملګرو ملتونو د سازمان د سلاکار په توګه کار وکړ چې وروسته د افغانستان په ستره محکمه کې د ملګرو ملتونو د تخنیکي سلاکار په توګه و ټاکل شو. خو د افغانستان په قضایي اداراتو کې موجوده شړېدلي حالت نوموړی له ستونزو سره مخ کړ او مجبور شو چې د لوړو امتیازاتو سره سره په ستره محکمه کې خپله دنده پرېږدي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ اوس مهال په خپلو علمي څېړنو بوخت دی او غواړي له همدې لارې د افغان ولس خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارسلان (سليمي)

ارسلان سليمي په خپل وخت کې د افغانستان په کچه يوه پيژندل شوې ادبي او فرهنګي څيره وه چې له نامه سره يې ټول افغانان بلد دي ، هغه په پښتو او فارسي دواړو ژبو ډيرنثرونه ليکلي ، ښه غلي عبدالروف بينوا هغه ته په خپل اوسني ليکوال کتاب کې د تيزو احساساتو د رلودونکې ليکوال او شاعر لقب ورکړې ؤ.

ارسلان سليمي نه يوازې يو ليکوال ، اديب او شاعرؤ بلکه يو علم پالونې شخيصت هم ؤ او تل به يې زيارايسته چې د هېواد بچيانو د سالمې ښونې او روزنې لپاره د ليک او لوست زمينه برابره کړې.

هغه کليوال ښونځي چې ما پکې خپلې لمړنې زدکړې پيل کړې د ښاغلي ارسلان سليمي په نوم ښت او هڅو په ۱۳۴۲ لمريزکال د ګردن مسجد د سيمې د مهترخيلو په کلي کې په داسې حال کې چې د ګردن مسجد د ټولو کليو نه خلک را ټول شوې وه ، پرانستيل شو .

محمد ارسلان سليمي په ډيره سختې په دې توانيدلې ؤ چې د ګردن مسجد د کليوالې ښونځي منظورې د وخت له حکومت نه واخلي ځکه هغه وخت هر څه لمړنې وه ، امکانات کم وه ، دولت له هره پلوه کمزورې وه او د ښونځيو شميره د ټول هېواد په کچه ډيره کمه وه ښه مې په ياد شې چې ارسلان سليمي د مهتر خيلو په کلي کې د ملکانو د ميلمستون په سپاچه لوړولاړ ؤ او راغليو کسانو ته يې په خطاب کې وويل : ما ډير زيار ايستلې تر څو ستاسې د اولادونو د روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ددې ښو نځې منظورې واخلم د پوهنې وزیر ماته ویل چې مونږ نورامکانات نلرو پیسې نشته ته چې کومې سیمې ته ښونځې غواړې دهغه سیمې دخلکو اولادونه دچک ولسوالې دبمبایې ښونځې ته د زده کړو لپاره ولاړ شې نو ځکه زه اړ شوم چې نیغ له
محمد ظاهرشا نه ستاسې د ښونځې منظورې واخلم زما تمه داده چې تاسې خپل اولادونه په دې نوې ښو نځې کې شامل کړې که یې سن تر دولسو کلو او ښتی وې هم خیر، پروا نلرې خو چې زده کړې وکړې او بیسواده پاته نشې له هغه ورځې وروسته به د محمد ارسلان سلیمې نوم د ګردن مسجد په خلکو ډیر خوږ لګیده.
هغه په خپل کور کلي او سیمه کې هم ټول زده کړو ته هڅول اود اوسنې ګربت د لیسې د بنسټ ډبره هم محمد ارسلان سلیمې اینبې ده چې په څرګنده یې د لاس له نیالګیو نه همدا اوس غټې ونې جوړې شوې دې چې ټول وردک پرې ویاړې
او س را ګرځو د ارواښاد عبد الروف بینو د اوسنې لیکوال د کتاب په حواله دهغه د ژوند لمړیو مرحلو ته.
« ښاغلي سلیمې لمړنی زده کړې په جماتونو کې له ملا امامانو نه کړې دي او له هغه نه د پورته دینې کتابونو لکه صرف، نحوې او منطق کتابونه یې هم
لو ستې دې ترڅو د کابل په عربې دارالعلوم کې یې تر شپږم ټولګي پورې خپل زده کړې پای ته رسولې هغه په ۱۳۱۳ کال په قندهار کې د دې بنسټ ادبې انجمن د تحویلدار په حیث و ټاکل شو او بیا په ۱۳۱۴ لمریز کال د کندهار د مرافعې محکمې محرر و ټاکل شو او په ۱۳۱۵ کال د سرطان په میاشت کې په کابل کې د اصلاح ورځپاڼې پښتو محرر شو او په ۱۳۱۸ لمریز کال د جدې په میاشت کې چې د مطبوعاتو مستقل ریاست جوړ شو نو ښاغلي سلیمې د پښتو ټولنې د لمړې غړې په توګه و ټاکل شو او ورسره د باختر آژانس په موسسه او د نشراتو په لوی مدیریت کې یې د پښتو لیکونکې په حیث کار کاوه په ۱۳۱۹ د ثور په لمړۍ نیټه د قطغن د ولایت د اتحاد د اخبار چلونکې و ټاکل شو په ۱۳۲۲ د آریانا د دایرة المعارف د پښتو څانګې په غړیتوب ومنل شو په ۱۳۲۳ کال د پکتیا ولایت د وړانګې د اخبار د چلونکې په حیث و لیږل شو له ۱۳۲۵ نه تر ۱۳۲۷ پورې د آریانا ددایرة المعارف مرستیالې ور په غاړه وه په ۱۳۲۷ کال د باختر آژانس د لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیریت مرستیال و تاکل شو په ۱۳۲۹کال د قبایلو لوي مدیرشو هغه زیاته موده په قبایلو کې خپله دنده په مخ بیولې ده»
که د هغه کارنامې او فعالیتونه را و سپړل شي په کارنامو او فعالیتونو یې ښا یې کتابونه ډک شي خوځینې کارنامې یې په لنډه توګه په لاندې ډول یا دولې شو ـ
د کابل په زړه کې دغازي محمد جان خان په نوم د یوه واټ نومول .
ـ د وردکو د ولایت نوم ، دهغه دادارې تشکیلاتو او ولسوالیو را منځ ته کول.
ښاغلي محمد ارسلان «سلیمي» د ادب په برخه کې هم د پام وړ خدمتونه تر سره کړي او زیات کتابونه یې لیکلې او ژباړلې دي
هغه کتابونه چې شا غلي محمد ارسلا سلیمي لیکلې دي په لاندې ډول دي.
۱. د یو لسم ټولګي تاریخ
۲. ددولسم ټولګي تاریخ
۳. نارنج ګل(۱)
(۱)دا کتاب د ننګرهار د نارنج ګل د هغه مشاعرې کتاب دي چې د هېواد یو سل لسو پښتو ژبیو او درې ژبیو لیکوالو او شاعرانو خپل نظمونه او نثرونه پکې راغلي او محمد ارسلان سلیمي چې دا وخت د نومورې ټولنې رییس دي دا کتاب یې راټول کړي او دافغانستان د علومو اکاډمي د پښتو برخې ته د پراختیا د ریاست په مرسته یې ۱۷۷ مخونو کې چاپ کړي دي
۴. د آریانا دایرة المعارف په لیکولو کې فعال ګډون کونکې(۲)
(۲) په ۱۳۲۲هجري کال د آریانا دایرة المعارف د لیکوالو په غړیتوب ومنل شو او له دریو کالو وروسته ددې دایرة المعارف د مرستیال په توګه یې په دنده وګمارل شو
۵ – د ننګیالې پښتون لیکوال ګډونوال.
۶.د پښتونستان د آزادي جرګه
۷.د خپلواکۍ ترونونه (په دووټوکونو کې) چې د آزادي په اړه مقالې ،شعرونه به پکې خپریدل
اوهغه شمیرکتابونه چې اروا ښاد محمد ارسلا ن سلیمي له انګریزي نه ژباړلې دي د برټرانډ رسل دوه اثرونه چې یو یې په ځان باور د ارواح پوهنې کتاب دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبل یې د نیکبختې په نوم د نوموړې انګریزې لیکوال دوهم اثر دې چې ښا غلې ارسلان سلیمې ژبا ړلې دې

زما یادونه: (د مارشال شا ولې خان درې لیکنه ده او پښتو ته را اړول شوې)

اخلاق: (د افغانستان د تعلیمې نصاب د اووم ټولګې مضمون)

هغه نه یوازې دا چې په دولتې ادارو کې یې لوړې
چوکۍ په مخ بیولې او زیات وخت یې په هلمند کې
دندې تر سره کړې بلکې یو قومې مخور شخصیت هم
ؤ چې تل به یې د خپل قوم په ګوډو ،ماتو او د خپل
منځې شخړو په حل فصل کې فعاله ونډه درلوده هغه
د وخت له حکومتونو سره هم د خپل قوم د حقوقو په
اړه هم زیاتې ډغرې وهلې دې او څو څو ځله به له
حکومت نه خفه او مرور شو خو حکومت تر پنځو
شپږو ورځو زیات ددې توان نه درلو د چې هغه د خفه
پاته شې ژر به یې بیرته را پخلا کاوه

د هغه د شعر یو ه بیلګه:

چې په بریښ د دنیا ټوله رڼا کیږې
تجلا د په عالم باندې خوره ده
انس جنس باندې فرمان د تل چلیږې
په دنیا د هره ورځ نوې دوره ده
بیله تا سړیتوب کله حاصلیږې
په حدیث کې مې لیدلې اشاره ده
دا خوته یې چې عالم په تا نا زیږې
په دنیا د رحمت لمن خوره ده
سلیمې چې یې تر څو قلم چلیږې
تا به ستایې ځکه ستا توره تیره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروابنـاد سلیمي د مـر حوم اسد خـان زوي پـه کـال ۱۲۹۷هجرې کـال د ګونده کـول ددرې د لیګې بابا خیلو په کلي کې په یوه دینداره کورنۍ کې زیږدلې او د وردکو د مایارو د قبیلې د سید خلیل په اولاده کې د ابراهیم خیلو په څانګه پورې اړه لرې او په پاني نړۍ کې له ۲۱ کالـه عمـر تیرولـو وروسـته پـه ۱۳۵۷ هجرې کـال د ثـور پـه شپږمه نیټه په داسې حال له دنیا نه سترګې پټې کړې چې د غـوایې کودتـا را پیـل شوې وه اوپه سبا یې جنازه د ارغندې چوک په هدیره کې خاورو ته وسپارل شوه.•

• (۶) ۴۹- ۵۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آغا محمد (غیرت)

آغامحمد غیرت د یوه متکراو نوښت ګرافغان په توګه ډیر داسې څه خپاره کړي چې تر اوسه د چا نه و ورپـام او کـه یـې ورپـام هـم وای نـو داسـې معلوماتي مواد او جغرافیایې نقشې لکه غیرت چې خپرې کړې دی له وس او توان نه به یې لوړه خبـره وه او نـه بـه و پـرې توانبـدلي ډیـر متفکـر مغزونه یې په دی خو کاشکي چې په افغانسـتان کې نه !بلکـه د نړۍ د یـوه کـوم داسې هېواد وګړی وای چې هلتـه د متفکرو او نوښتګرو مغزونو قدر او منزلت وای او زړه سواندي او په وطن مین واکمنان یې در لودای.

هغه نو ښتونه چې آغامحمد غیرت د هېواد په تاریخ او جغرافیا کې را منځ ته کړي په حقیقت کې د هغه کلف کلی ده چې ددې کلی پواسطه په ډیره اسانی په یوه ځغلنده نظر د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ته دیوې نقشې په دننه کې وروصل کیږو چې په ډیره اسانی هر لیدونکي او لو ستونکي کولای شي د پیړیو په پوړیو کې د خپل هېواد د تاریخ بشپړ آیینې ته وروصل شي په دغه نقشه کې تر هر څه لومړی د (آریانا ، خراسان او افغانستان) تاریخي نومونو ډل بندي شوی او وروسته بیا دهرنامه په چوکات کې دواکمنیو او امپراطوریو بشپړه شرح راغلی ده د اریانا په دوره کې چې د افغانسـتان تر ټولو لـومړنی او قـدیمی نـوم دی او لـه مـیلاد نـه ۱۰۰۰کاله د مخه د اویستا له زمانې بیا تر پنځمې میلادي پیړۍ پورې دغه نوم د افغانستان لپاره کارول شوی دی ، ددې دورې د واکمنانانو تشریح راوړو.

پیشدادیان چې ۱۲۰۰کاله له میلاد نه د مخه یې د افغانسـتان په اوسني جغرافیایې محدوده واکمن وه تشریح راغلې ده.

۱۰۰۰ کاله له میلاد نه د مخه کیانیانو په اریانا کې واکمنی درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰۰کاله له میلاد نه د مخه د اسپه کورنی په اریایې قلمرو حکومت کړی دی بیا د یو څه وخت لپاره اریایې ملک د پردیو (هخامنشیانو یونانیانو او هندوانو)تر تاړاکونو لاندې را غلی دی چې له نیکه مرغه د شرمونکې ماتې سره مخ شوې دی.
د اریانا په سر زمین۱۳۵نه تر ۲۵۰ ق م پورې د باختري یونان مستقل حکومتونه را منځ ته شول.
کوشانیانو او یفتلیانو په اریانا حکومتونه کړي تر هغه چې د اسلام مبین دین افغانستان ته راغی او ددې ملک نوم هم له اریانا نه خراسان ته واړول شو.
د خراسان په دوره کې اوسنی افغانستان د اسلام په سپیڅلی دین مشرف شو او دلته په وار سره د طاهریانو، سامانیانو غزنویانو سلجوقیانو غوریانو او خوارزمشاهیانو عادل او ظالم خپلواک حکومتونه را منځ ته شول تر څو د جنګیز د ساعقې په را منځ ته کېدو سره دخراسان د خلکو د قتل عام مرحله را ورسېده چې اغزن تاریخ لري.
تیموریان را منځ ته کېږي خو له وروسته خراسان یو ځل بیا د ګاوندیو هېواد ددری ګونې شوم مثلث تر حملو لاندې را ځي چې د شمال پلوه ضلع شیبانیان د ختیځ پلو بابری حکومت اود لوډیځ له لورې د صفویانو حکومتونو دا ملک تر ګوابښ لاندې را ووست.
د میرویس هوتکي په مشری هوتکیان را منځ ته کیږي او بیا په ۱۸۱۸ کال د احمد شا ابدالي په مشری سدوزیانو امپراطوري را منځ ته کیږي.
د امیر شیرعلي په مشری د محمد زایې کورنی را منځ ته کیږي.
د کمونستانو او مجاهدینو غوبل او کور ګډیو جګړو انځور هم په دې نقشه کې را غبرګ شوی دی ګران لو ستونکي به حیران شي چې ددې تشریح ته څه اړتیا وه خو اصلا خبره داده چې دا ټول پنځه زره کلن تاریخ له ټول مفهوم او تشریح سره په دې یوه نقشه کې داسې ځای په ځای شوي چې لو ستونکی د سترګو په رپ کې بشپړ مفهوم ته ور وصل کوي او همدارنګه د همدې نقشې یوې نقشې په تشریح آغا محمد غیرت یو کتاب هم لیکلي چې دغه دورې په جزیاتو پکې تشریح شوې دي خو هغه کسانو چې تاریخ سره لږ څه معرفت لري په ډیر اسانی یې په ذهن د افغانستان د ۵۰۰۰کلن تاریخ انځور ځای نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم اثر (افغانستان پیژندنه ده) چې د یوې نقشې په دننه کې یې ټول مهم مواد ځای په ځای شوې چې یوه نظر د افغانستان بشپړې پیژندنې ته لیدونکی وصل کوي ، په دې نقشه کې د افغانستان ټول اداري تشکیلات ، طبیعي جوړښت د افغانستان د ښارو ترمنځ فاصله د کیلو متر په سنجش او همدارنګه د هېواد د ولایتونه د درجو په بنسټ او په هغه شاملې ولسوالی د د درجو په اساس شاملې دی

د نړۍ د آئینې په اړه بله نقشه ده چې د نړۍ له پیدایښت یانې د تیږو تورلوله دورې بیا تر نن پورې د مدنیتونو ټول بهیر په ډیر ساده ډول پکې شامل دی.

او همدارنګه د نړۍ ټول خپلواک هېوادونه چې په هر بر اعظم کې واقع دی په ډیر مهارت یې په دې نقشه کې معلومات ورکړل شوې دي.

د نړۍ مهم نو ښتونه او اختراعات د هغه د مخترع نوم د اختراع له کال سره دا په ځنځیري توګه ټول غبرګ پکې لیکل شوې دی د دې تر څنګ د وردګو د سیمې پراختیایې نقشه چې په هغه کې د وردګو د سیمې بشپړه جغرافیایې پیژندنه شوې ده د ولسوالیو په تشکیل کې په بیلا بیل ډول د وردګو د کلیو نومونه د هرې ولسوالۍ د ښونځیو شمیره د لیسو منځیو او لومړنیو ښونځیو په بنا د وردګو مشهور شخصیتونه پکې ذکر شوې دی او همدارنګه د تدریس په اړه یې د عمومي لارښونې یو نقشه هم ترتیب کړې ده چې د ښونکو لپاره لازمې اسانتیاوې په کې ځای ځای شوې دی بریالی ښونه او روزنه څه شی ده او د ښونځیو لپاره د د درې ژبې دستور هم شامل دی خو آغامحمد غیرت هم د یو شمیر نورو افغان نوښتګرو په ځیر د خپلو ټولو نو ښتون سره سره د ناامیدۍ په حاشیه کې مجبور ژوند تیروي اود خپل اولاد په نفقه پورې حیران دی خو داچې د خپلو نوښتونو په جرم (!) بیا هم ژوندۍ پاته دی لوی غنیمت دی که نه داسې استعدادونه خو په افغانستان غوندې یوه ملک کې د مطلق مرګ لیاقت لري په داسې یو ملک کې چې نو ښت هلته جرم ګڼل کیږي او هغه ته پراختیا ورکول بالکل کفر ، ځکه مورِ افغانان په دې محکوم یو چې د نړۍ د پرمختګ له کاروان وروسته او په تورو تیارو کې وساتل شو او هیڅکله مو ستر ګې خلاصې نشي او نه مو استعدادونه وغورڅېږي باید له اوله تر ازله د ژوند په ټرلو برخو نړیوالو ته احتیاج او لاسونه مو ورته اوږده وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ شاهد دی چې په افغانستان کې ډیرنو بښتګرمغزونه و خوزمینه ورته مساعده نشوه.
غیرت د ژوند له پیل نه د هېواد په جغرافیایې جوړښت کې ډیرنو بښتونه کړي هغه داسې نقشې ترسیم کړي چې تر اوسه د چیودوزی ریاست د هغه په تر سیم نه دی توانېدلی د غیرت نقشې ټولې په مقیاسونو برابرې او د طول البلد او عرض البلد سیستم بشپړپکې رعایت شوی دی.
غیرت ته ددې زمینه نه ده برابره شوي چې خپل استعداد د مالي امکاناتو په درلودولو سره لا پسې پراخه کړي داچې تر اوسه ژوندی پاته دی او نه دی وژل شوي دا هم غنیمت دی آغامحمد غیرت د اروانښاد عبد لمحمد خان زوی په ۱۳۳۳ هجري شمسي کال د جلګې ولسوالۍ د وردګو ولایت د دورانیو په کلي کې زیږدلی دی او په ۱۳۴۳ کال یې د جلګې په لومړنۍ بښونځي کې زده کړه ته ګوښه ماته کړی او په ۱۳۴۸لومړنۍ زده کړې بریالی تر سره کړې دی او له هغه وروسته یې منځنۍ زده کړې د شنیز د تکیې په بښونځي کې له ۱۳۴۹ نه تر ۱۳۵۱ کال پورې تر سره کړي او ثانوي زده کړې یې په ۱۳۵۴ د حبیبې په عالي لیسه کې سرته ورسولې.
هغه به د حبیبې په لیسه کې د دیوالي جریدو لپاره د ساینس او اجتماعیاتو په برخه کې مضامین لیکل چې په همدغه وخت کې به د زده کونکو او بښونکو لخوا ډیر هڅول کیده په ۱۳۵۵ کال یې د عسکری خدمت دنده اداکړه او په ۱۳۵۶ کال د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې د ریاست د درسي کتابونو لپاره د نقشو ،چارتونو ،هندسي اشکالو او د اسلامي علومو په خطاطی بوخت شو هغه به دا وخت د پوهنې وزارت ، علومو اکاډمی ، کابل پوهنتون او د رادیو تلویزیون له کتابتونو ګټه اخیستله او په مطالعه به یې دومره وخت تیراوه چې ان د هغه روغتیا ته به یې هم زیان رساوه هغه په همدغه وخت کې په نوښتونو لاس پورې کړ او د هېواد د پنځه زره کلن تاریخ د لیکلو نظریه یې په ذهن کې پیدا شوه هغه دا وخت د پوهنې وزارت تدریسي سیستم ته دومره ګټور شو چې د پوهنې د وخت وزیر محمد ابراهیم مجید سراج هغه په نقدي مکافاتو او ستاین لیکونو وویاړه چې دا ګام د هغه د لا هڅونې سبب شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوکال وروسته د کمونستانو خونړی کودتا را منځ ته شوه چې ترڅ کې به یې هرچاته د شک او تردید په سترګه کتل کېدل تر هغه چې روسانو په افغانستان بربند تیری وکړ او آغا محمد ددغه اشغال په وړاندې په ډاګه او بنکاره مخالف پیل کړ او په روسانو او کمونستانو پسې به یې په ډګر تبلیغات کول تر څو چې د ۱۳۶۰کال ونیول شو او د نظارت او پلټنې په بهیر کې ټول هغه واقیعتونه او حقیقتونه بیان کړل کوم چې و نو له املـه یې د دولت ضد تبلیغاتو په تورد وخت د اختصاصي انقلابي (!) محکمې د رییس او غړو لخوا په څلور کاله او شپږ میاشتي تنفیذي بند محکوم شو او د بند ټوله موده یې د څرخي پله په زندان کې بشپړه کړه تر هغه چې په ۱۳۶۵ کال له دغه زندان نه خلاص شو.

له زندان وروسته یې د کابل ښار په لیسو کې د څه وخت لپاره د ښونکي په توګه پاته شوی تر څو په ۱۳۸۹ کال یې د افغانستان د تخنیکي او مسلکي زده کړو په انسیستوت کې هم دنده تر سره کړې ده.

غیرت د ژوند په شیبو کې دی څلور زامن او څلور لورانې لري•

(۹) ۷۰- ۷۲ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړن

زبير شفيقي

((ليکوالي مې له شعر نه را پيل کړه، شعر مې له دردونو څخه وليکو او دردونه مې د شوروي د سړې بړبوکی په منځ کې وليدل.))

دا د هېواد د تکړه ليکوال او شاعر محمد زبير شفيقي څرګندونې دي، خو د شفيقي شهکار قلم، ليک او ليکوالی له ډېرو سترګو خوبونه تښتولي، د ډېرو په زړونو يې پتی لګولې، ډېر يې ژړولي او د ډېرو نورو سخت زړيو انسانانو د زړونو تينګې غوټې يې د اوښکو په بهولو سره پرانيستې دي.

د مطالعې خاوندان هېڅکله هم د هغه د آثارو د مطالعې پر وخت د تفريح غوښتونکي نه دي، د لوستونکو لپاره د هغه د آثارو پرانيستل يوې نوې نړۍ ته ننوتل او په ذهنونو کې د پخوانيو زمانو انځورول دي.

په ټولو داستانونو کې يې خيال د ژړا او خوښۍ په وزرونو دومره ځواکمن الوت کوي چې تل پرې الوتل د سړي زړه غواړي، خو د داستانونو پايته رسول يې د هغه چا په څېر وي چې په خوب کې د زړونو د ارمانونو د نيا ته تللی وي او په را ويښېدو سخت پښېمانه شي.

په دې اړه د هېواد د وتلي شاعر پيرمحمد کاروان هغه خبره د يادولو وړ ده چې وايي، د زبير شفيقي ژباړل شوی ناول "محمد بن قاسم" يې د خونې په تاخچه کې پروت و: ((يو مانبام مې دغه کتاب د پام غلطولو لپاره را واخيست، خو په هر توري او هره کرښه کې يې جذابيت او کشش و، له دې کبله مې د کتاب تر پايه زړه تړې ښکل نه کړ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ټول ژبارلي داستانونه د الفت، خیال، انځورګرۍ او عواطفو په ژبه د اسلامي تاریخ درسونه دي، چې تل یې د اسلامي تاریخ مېړني د وخت د لویو او بې سیاله ځواکونو په وړاندې درولي او د هغوی د ایماني ځواک پر بنسټ تر لاسه کړیو مېړانې ته یې د ننني زمانې د خلکو احساسات د اوښکو په باران کې وړاندې کړي دي: ((خلک زما داستانونه د دردونو، ژړاګانو او نهایت خوښیو مجموعه بولي، خو زه باید ووایم، چې دا زما د لیکنو نه بلکې د اسلامي تاریخ ځانګړنه ده.))

پر هېواد د شوروي سرو لښکرو د تیري پر وخت د همدې لیکوال ځواني وه، دغه وخت په هر کلي او کور کې هر ماشوم او ځوان شورویان وپېژندل، په دې لړ کې هغه هم د هېواد په وړاندې خپل مسؤلیت درک کړ، د شوروي د استعماري ځواک په وړاندې یې قلم ته لاس کړ، د هغوی په وړاندې یې د شعر په ژبه مبارزه پیل کړه او وروسته یې ټولو هېوادوالو ته د هغوی اهداف او غوښتنې وسپړلې:((شعر لیکل مې له همدې وخت نه را پیل کړل چې ډېری یې د هغه وخت په مجلو او اخبارونو کې چاپ شوې دي.))

د ماشومتوب، نوي زلمیتوب او با احساسه ژوند تر منځ یې د بېلتون کرښه په همدې وخت راکښله: ((د ژوند رنګ بدل شو، د خوښیو ځای دردونه او هستوګنې ځای مو غرونه شول.))

د هغه د شعرونو مرګ او ژوند د مجاهدینو په ژوند پورې تړلي و، ځکه د هغه ډېر شعرونه مجاهدینو لوستل او په خپلو جېبونو کې به یې ګرځول: ((زما ډېر شعرونه د مجاهدینو په جېبونو کې او یا یې له ځانه سره ګور ته یوړل، ځکه هغوی به په خپلو جېبونو کې ګرځول.))

ډېر شعرونه او لیکنې یې تر خاورو لاندې شوې، خو د هغه قلم ستړی او دمه نه شو، بلکې په پرله پسې توګه یې ډېر اخبارونه او مجلې د محمد زبیر شفیقي په نوم خپرې کړې.

محمد زبیر شفیقي د جنت ګل زوی او د وردګو ولایت د چک ولسوالۍ په اله خېلو کې زیږېدلی دی، زده کړې یې د حضرت عمر فاروق په عالي لېسه کې سرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولې دي. له ښوونځي تر فراغت وروسته د کابل پولي تخنيک پوهنتون ته بريالی شو.
هغه لا د همدې پوهنتون په دوهم سمستر کې و چې د هېواد د بدمرغۍ ورځ را ورسېده او د شوروي اتحاد سرو لښکرو د يرغل له کبله يې د مهاجرت ستونزې، مسافرتونه، لوږې او تندې وګاللې، خو له دې سره سره په خپل هوډ ټينګ پاتې شو: ((پر هېواد د راغلې بدمرغۍ له کبله کور، کلی او پوهنتون رانه پاتې او د لومړي ځل لپاره د غرونو او ګړنګونو له سختو مزلونو، لوږو او تندو سره مخ شوم.))
دهغه په خبره د ژوند تر ټولو بده ورځ يې همدا وه چې خپل هېواد يې پرېښود: ((د هېواد پرېښودل ډېر سخت کار و، په شپو شپو مو په غرونو کې مزلونه وکړل، څو وزيرستان ته ورسېدو او هلته له نورو ملګرو مجاهدينو سره يوځای شوو.))
نومورې تر دوه کاله مهاجرت وروسته پکتيا ته راغی، په جهادي هلو ځلو يې پيل وکړ، خو وروسته بېرته پېښور ته مهاجر او د هجرت پرمهال په ادبي او فرهنګي چارو بوخت و: ((د هجرت پر مهال مې د سهار په نوم يوې ورځپاڼې سره همکاري کوله.))
پېښور ته له هجرت راهيسې د نړۍ د پرشو کلونو پرله پسې ادبي او فرهنګي هڅو په ترڅ کې د شفق، اميد، حريت، منبع الجهاد مجلو او شهادت، سهار، ويسا او نورو ګڼو ورځپاڼو او مجلو سره د مدير او ليکوال په توګه پاتې شوی دی.
د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او مطبوعاتو کې د هغه په زرګونه مقالې چاپ شوې دي او لا هم د ويسا ورځپاڼې مدير مسؤل دی: ((زما مقالې ډېرې زياتې خپرې شوې دي او اوس هم له ويسا او نورو ورځپاڼو څخه زما ليکنې خپرېږي.))
د شفيقي له ليکلو او ژباړلیو آثارو څخه تر د پرشو ډېر چاپ شوي او په همدومره اندازه نور آثار يې چاپ ته انتظار باسي: ((ډېر آثار مې مناسب وخت ته اړتيا لري او ډېر نورو ته بيا تر اوسه وار نه دی رسېدلی.))
شفيقي په پښتو ژباړه کې د ځانګړي مهارت او وړتيا خاوند دی او د همدې ويا ړ پر بنسټ ورته د پښتو ژبې د لومړني ژباړونکي "ابو محمد هاشم بن الزيد سرواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

البستي " د سرو زرو مډال هم ورکړل شوی دی: ((دغه مډال راته د افغان کلتوري ټولنې جرګې له خوا راکړل شوی دی.))
محمد زبیر شفیقي د اردو ژبې لیکوال محمد نسیم حجازي، دیارلس ناولونه په پښتو ژباړلي چې ډېر زیات مینه وال لري: ((له نوي نسل سره زما د ټرلو او پېژندګلوی وسیله همدغه ژباړلي ناولونه دي چې د فکري او یقیني جوړښت په رامنځته کولو او له اسلامي تاریخ سره د ځوانانو د پېژندګلوی یوه ډېره مهمه وسیله ده.))
نومورې د نسیم حجازي د ټولو ناولونو د ژباړې لړی پایته رسولې ده او او سمهال په دې هڅه کې دی چې د همدې ناولونو په رڼا کې د خپل هېواد جهادي پېښې خوندي کړي: ((ناول او داستان لیکل مې عادت ګرځېدلي، خو له بده مرغه یو لړ ناروغي او کمزورۍ د دې اجازه نه راکوي چې د په خوا په څېر لیکنې وکړم.))
شفیقي په لومړي ځل د "جهاد زمزمې" تر سرلیک لاندې خپله شعري ټولګه چاپ کړه.
د شعر په ژبه د جهاد په وخت کې د "وینو پیغام، د جهاد زمزمې" په نومونو یې دوې شعري ټولګې چاپ کړې، خو اوس له شعر لیکلو څخه لرې شوی دی: ((د ښه شعر لوستل او اوږدل د په خوا په څېر خوند راکوي، کله کله په ذهن کې مات ګوډ تصویرونه هم جوړ کړم، خو د لیکلو شیمه یې را سره نه وي، هماغسې پاتې شي او بیا د وخت تر ګردونو لاندې پټ شي.))
شفیقي تل د خپل قلم په مرسته د هېواد د ملي ارزښتونو ساتنې، پالنې او آزادۍ په برخه کې قلم چلولی او د یوه نوموتي ژورنالیست، سیاسي کارپوه، لیکوال او ورځپاڼه لیکونکي په توګه شهرت لري او د ډېرې رسنیو د مشر، مسؤل او مدیر په توګه یې دنده ترسره کړې ده: ((له څه باندې درې لسیزو راهیسې، د چاپي، رادیویي او تلوېزوني رسنیو په برخه کې مې کار کړی.))
شفیقي د کورنیو جګړو پرمهال په پېښور کې اوسېدو او همدا مهال یې د "سهار" په نوم د افغان کډوالو په یوه ورځپاڼه کې په زرګونو مقالې خپرې شوې دي: ((په دغه مجله کې مې د سیاست، فرهنګ، اقتصاد، پوځي او ټولنیزو چارو په برخه کې تر ۴۵۰۰ ډېرې لیکنې خپرې شوې دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شفیقي په خبره تل یې د رسنیو د آزادۍ او ژورنالستیکو اصولو پر بنسټ د افغان ولس له غوښتنو سره سمې لیکنې کړې دي او وایي چې له دې کبله یې د ځینو کړیو له لوري تهدید شوی هم دی: ((هر چا د خپلې واکمنۍ پرمهال راته ویلي چې داسې لیکه او داسې مه لیکه، خو دغه فشار د مهاجرت په دوره کې د کورښو له لورې ډېر زیات و.))

خو هغه تل خپل ژورنالستیک رسالت ساتلی: ((ما تل هغه څه لیکلي چې خلکو ویلي، غوښتي او کړي دي.))•

• (۲۱) ۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني عالمان

زمرک ـ ياسر (استاد ياسر)

استاد (ياسر) په ۱۳۴۸ کال هغه وخت چې د حبيبې په ليسه کې زده کونکی وو له اسلامي غورځنګ سره يې پيژند ګلوي پيدا شوه او په دغه چوکاټ کې يې رسمآ مبارزه پيل کړه او په زړه پورې دا وه چې هغه دا وخت د حبيبې ليسې د ممتازو شاګردانو په ډله کې د يوه کال لپاره د آمريکا متحده ايالاتو ته د زده کړو لپاره ولاړله دې چې مبارز شخصيت وونو د آمريکا چاپيريال دهغه په روحيه کومه منفي اغيزه ونکړه او بيرته په سالمه اسلامي آيډيالوژۍ هېواد ته را وګرځيد او د خپلو مبارزو وروڼو ترڅنګ يې اسلامي مبارزه لاپسې ګړندی کړه.

د محمد داود خان د واکمنۍ په مهال استاد ياسر د هغه لږ شمېر مبارزينو په ډله کې چې د سردار محمد داود خان د رژيم مخالفين وو، پيښور ته ولاړ او هلته د اسلامي تحريک لهمبارزينو سره يوځای مبارزه پيل کړه او عجالتا د دغه نهضت په تشکيل کې دمالي کمسيون مسوول وټاکل شو.

له يو څه هسکو ټيټو وروسته په پيښور کې زړه تنګی شو او د زده ګړو د بشپړولو لپاره له پيښورنه سعودي عربستان ته ولاړ دهغه دا سفر نوموړي هېواد ته د دغه سبب شو چې له عربي اسلام پالو شيخانو او نورو اسلامينړۍ سره ژوره پيژند ګلوي او بلديت پيدا کړي او هغوي د افغانستان د اسلامي نهضت له موخو سره بلد کړي د عربي هېوادو ته د استاد ياسر دا تګ د دغه سبب هم شو چې عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د اسلامي نهضت دیوه ډاډمن تمویل کونکې مرجع په توګه په افغان اسلامي جهاد کې ونډه واخلي.

استاد یاسر د همدې باور په رڼا کې تنظیمی رهبران عربوته ور پېژندل تر دې منځ یوناڅاپه دغویې خونړۍ کودتا رامنځ ته شوه ،استاد یاسر د مسلحانه جهاد په تکل بیرته پېښور ته راغی اود کونړ،پکتیا،وردګو په جبهو کې عملا وجنګید اوپه ضمن کې دا وخت د جمیعت اسلامي د(تنظیم دعوت) د مسوول په توګه هم وټاکل شو.

یاسر د مجاهدینو له اتحاد او اتفاق سره ډېره مینه درلوده اوهیڅکله یې دیوه تنظیم یا یوې ډلې په ګټه فکر نه کاوه بلکې د مجاهدینو تر منځ یې د اتحاد او یوالی په اړه د قرآنی ارشاداتو په رڼا کې ډېر پراخه اولوړفکر درلود ،له همدې امله هغه تل په دې هڅه کې و چې د مجاهدینو ترمنځ یو ریښتنې اتحاد را منځ ته شي هغه د مجاهدینو لپاره د یوالی او اتحاد دهلو ځلو یوه څرګنده بیلګه دا وه چې یووخت دسخیداد فا یزاو فیضان په ملګرتیا وردګو ته را غی کلی په کلی او جومات په جومات وګرځیدل او مجاهدین یې یوالي او اتفاق ته را وبلل چې دا سفرترډېره بریده بریالیهم وو ځکه دمجاهدینو په روحیه کې یې د اتفاق په اړه مثبت بدلون را ووست.

استاد یاسرنه یوازې په خپل قوم کې دمجاهدینو ترمنځ د اتفاق او اتحاد غوښتونکی و بلکې دهغه په ګډون د یوشمېروحدت غوښتونکو څیرو هلې ځلې ددغه سبب شوي چې ددرې ګونی او پنځه ګونی اتحاد او وروسته بیا اوه ګونې اتحاد را منځ ته شی په دغه اتحاد کی استاد یاسر ته د بهرنیو اړیکومسوولیت وردغاړې شو خوکله چې په پېښور کې د مجاهدینو(جلای وطن) موقت حکومت را منځ ته شو او حضرت صبغته الله مجددی د هغه مشروټاکلشونو استاد یاسرددغه حکومت په کابینه کې داطلاعات اوکلتورد وزیرپه توګه وټاکل شو اوکله چې په کابل کې د کمونستانو حکومت را نسکور شو نو دا حکومت د مجددي ترمشری لاندې کابل ته را غی استاد یاسر په دغه حکومت کې (چې د افغانستان د اسلامي دولت تر عنوان لاندې یې نوی په فعالیت پیل وکړ) د سا ختمانې چارو د وزیرپه توګه چې اوس دا وزارت د(ټول ګټو) یا فواید عامې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت په نوم یا دیږې ،وټاکل شو ، کله چې په کابل کې د اسلامي تنظیمونو د مجاهدینو ترمنځ د ټولو اسلامي،اخلاقیاوجهادیموازینو خلاف خپل منځي کورګډې جګړې پیل شوي نو استاد یاسرته دا جګړې، وژنې ،ناخوالې،ناشدې، تاوتریخوالی اونورې نادودې د زغم وړنه وي نو سمد لاسه یې په غوڅه پریکړه د وزارت له دندې استعفا ورکړه او دیوه آزاد خیاله او له ګنا نه د خلاص ژوند په لوړې مخه وکړه اوپه واقعي مفهوم یې د اسلامي نهضت ددعوت لپاره ددوهم ځل لپاره له سره هلې ځلې پیل کړې کله چې د طالبانو تحریک دهبواد په سهیلې برخو کې رامنځ ته شونو استاد یا سر په ډېره مینه ددغه تحریک کړنوته ستر ګې په لار پاته شو ،خوورسرههمکارنهوو ،لهیوڅهوختوروسته کله چې طالبانو په (اصتلاح د وخت له موجوده حکومت نه) په نیول شویو سیمو کې بشپړ امنیت تامین کړ نو د استاد یاسرنظرهغوي ته د یو(لاسی) له املهنیک شواود طالبانو له تحریک سره د نظراوعمل یوڅه نیږدې والی پیدا کړخود آمریکایانو په را تګ او د ملک په ثانی اشغال سخت ودردید اوکلک د طالبانوپلوی شوځکه د اسلامي نهضتد مبارزې اصیلې موخې دا وخت د طالبانود تحریک له موخو سره یوشان ته وي دواړه د اشغال او استعمار ضد نهضتونهاو تحریکونه وه .

خویووخت په ډېره نا باورې ولیدل شول چې له اسلامي نهضتونواوتحریکونو سره د پاکستان دمذبذب اودوه مخې سیا ست له مخې استاد یا سر چې له مردان نه د پیښور په لور را روان وه ددغه ملک د استخباراتې کړیو لخوا د نا معلوم جرم په جرم ونیول شو او له څه مود ې وروسته آمریکایانواوافغان حکومت ته په لاس ورکړل شو چې تر ۲۰۰۷ کال پورې د څرخې پله په زندان کې وو دهغه د خلاصون لپاره څوځله د وردګو مخور او د نوراسلامي تنظیمو مشران استاد یاسر ته ورغلل او له ده یې هیله وکړه چې مونږ به ضمانت وکړو او تا به له بندیخانې خلاص کړوخوشرط به دا وي چې ته به دلته په کابل کې اوسېږي ،خوهغه له چاسره د خپل ځان د خلاصون په اړه کومترون ته غاړه کینښوده ترهغه چې په ۲۰۰۷ کال له یوه ایتالوي خبریال سره تبادله شو او هلمند ته بوتلل شو خو له دې چې استاد زمرک یاسر یو آزاد خیاله اسلامي مبارزوو او په واقعي مفهوم مبارزه یې خوښوله نو له هلمند نه بیرته پیښور ته ولاړ خود هغه دا ټول حرکات اوسکنات د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغرضو او دوه مخيو استخباراتي کړيو تر ټينګې څارنې لاندې وو ترهغه چې يوځل بيا د همدې کړيو،له خوا ونيول شواوبندې شو،خو هيڅوک نه وه چې پو ښتنه وکړي چې دا ټول ولې ؟او ولې د هغه په بر خليک دومره ملنډې وهل کيږي.

د۱۳۹۱کال دغويې د مياشتې د ديارلسمې نيټې د افغانستان د چاپې ،تصويرپاوغږيږو رسنيو د رپو ټونوله مخې چې د طالبانو خبرڅايونوهم دا خبر تائيد کړه د استاد زمرک ياسر د برخليک په اړه په لاندې متن خبررا غلې وو .

دطالبانو د اسلامي تحريک يو مشر محمد ياسر چې د پاکستان د استخباراتي کړيو په بند کې وو په دې وروستيو کې په مرموز ډول له منځه تللې دې ،ياسرچېدپخوانېشوروي اتحاد د ځواکونو د شتون په وخت کې د افغانستان د اسلامي تحريک مرستيال وواود مجاهدينو لخوا د کابل له نيول کيدو وروسته په ځو لوړو دولتي پوستونو وټاکل شواوپه پاې کې له طالبانو سره يوځاې شو او ددغه تحريک د فرهنګي کو ميټې او د سياسي چارو مسوول وټاکل شو هغه د افغان حکومت له بند نه د يوه ايتالوي خبريال په بدله کې خوشي شو او بيرته پېښور ته ولاړ خوله يو څه مودې وروسته هغه يو ځل بيا ددغه هبواد استخباراتي کړيو ونيو او په مرموز ډول يې له منځه يوړ.•

(۷) ۹۱- ۹۵ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عبدالله (خوشحال)

شیخ الحدیث والتفسیر محمد عبدالله خوشحال چې په جغتو اودوردګو په نورو سیمو کې پرمولوي خوشحال شهرت لري دمتآخرو علماوو په لړکې یوجید او بحري عالم دی چې د عالم الاسلام د اصلاح لپاره یې د اسلام سپیڅلې دین په ریښتني مانا او حقیقي بڼه تفسیر او روښانه کړی او په دې اړه یې زښته ډیرتوضیحي کتابونه لیکلي دي اودهغه مبتذلو رواجي مسایلو خطر او عذاب ته یې چې د زمانې په تیریدو سره یې دیني صبغه خپله کړې ده د مسلمانانو پام ور اړولی دی همدارنګه د دیني علومو ترڅنګ یې په عصري اوسیاسي علومو کښې هم د مطالعې له لارې کافي معلومات ترلاسه کړي دي ، مولوي محمد عبد الله خوشحال خپل ټول وخت ددیني علومو تدریس اودعصري او سیاسي علومو په اړه آفاقي مطالعې ته وقف کړی دی چې نتیجتا هغه یومتعصب عالم نه ، بلکې یو روشن ضمیرعالم دی چې هره دیني او سیاسي پوښتنه په خلاصه ټنده جوابوي ، محمد عبدالله خوشحال د ژوندلـه پیل نـه داسلامي نهضت یوپیاوړي غړی اومتعهد مجاهد پاته شوی ، کله چې د سردار محمد داودخان د واکمنی په مهال په ښونځیو پوهنتونو او نورو دولتي ادراوکې د کمونستانو په ضد مبارزې او لاریونه پیل شول نو محمد عبد الله خوشحال هم چې دا وخت د غازي محمد جان خان په ښونځي کې متعلم و له دې چې مبارزه روحیه یې درلوده د اسلامي نهضت لیکو ته شامل شو او په ډیره میړانه یې په همدغه تنکي عمر دخپل توان او قدرت په اندازه د دین او وطن له دښمنانانو (خلقیانو او پرچمیانو) سره دغازي محمد جان خان د ښونځي په چاپیریال کې مبارزې او مقابلې پیل کړې ځکه دا وخت د کمونستان جړې د وردګو په ښونځیو کې د یو شمیر لاوبالي او نادانه زده کونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړې ناپوهۍ له وجې ځغلیدلې وې، که څه هم په ۱۳۵۸ کال د غازي محمد جان خان ښونځی په سیمه کې د اسلامي پاڅون د پیل کېدو په وجه وترل شو خو محمد عبدالله خوشحال د خپلو والدینو په خاصه پاملرنه او هڅونه د عصري زده کړو په ځای د دیني علومو زده کړو ته کښینول شو چې دا د هغه د والدینو لویه هوښیاري او بیداري وه ځکه د هغه دورې ټول زده کونکي د اوږدې مودې لپاره د سواد له نعمت څخه محروم پاته شول دلیل داؤ چې ښونځی نشته، چې نشته، نو نشته، خو محمد عبدالله خوشحال د خپل ځان او زمان په پیژندلو سره دلته هلته په درسونو او مدرسو کې جهادي وسله پر اوږه او کتاب تر څنګ خپلې زده کړې کولې ترهغه چې په ۱۳۶۴ کال د روسي ښکیلاک د ډیرو حملو له وجې د هغه د دیني زده کړو بهیر هم د یوځه وخت لپاره وځنډید اوله یوې مخې یې جهاد ته ملا وترله خو بیا یې هم د ګربت د مجاهدینو په کفرماتونکي سنګر کې په نسبي توګه خپلو زده کړو ته هم ادامه ورکړه. محمد عبدالله خوشحال په ۱۳۶۵ کال کښې د لوړو دیني زده کړو لپاره د پاکستان د کویټې ښار ته ولاړ او هلته یې شپه او ورځ په ځان یوه کړه او په ډېره مینه یې خپل دیني درسونه ولوستل اود دریو کالو په اوږدو کې یې د الله په فضل او توفیق دیني علوم ټول سرته ورسول او په ۱۳۶۸ کال یې د احادیثو له دورې وروسته د (دارالارشاد) په جامعه کې له مرحوم شیخ الحدیث فقیه او مشرعالم مولانا نورحبیب صواتي (قدس الله سره) له نومورې جامعې نه د پنځه دیرشو همصنفیانو له منځه لومړی درجه فارغ بریالی او په دې توګه یې د فضیلت پګړۍ ترې وترله، محمد عبدالله خوشحال د تحصیل په دې دری کلنه دوره کې هم د تدریس چارې پرمخ وړلې، ګڼ شمیر د قرآنکریم او تجوید شاګردان او د عربو په دارالایتام کې د شهیدانو په سوونو یتیمان اولادونه وروزل. له فراغت وروسته پېښور ورته ولاړ او هلته د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه په مدرسه کښې د استاد په توګه په تدریس پیل وکړ، د مدرسې له رخصتیدو سره سم په ۱۳۷۰ کال کله چې خپل وطن ته راغی نو په خپل کلي بلند خیلو کې یې د فاروقیې په نامه یوه دیني مدرسه جوړه او په خپله یې تدریس پکې پیل کړ، دا د جهاد په دوران کې په جغتو کښې لومړنی لویه مدرسه وه چې په لوړه کچه دیني زده کړې پکې تر سره کېدې. دا مدرسه د طالبانو د اسلامي امارت په وخت په یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی دارالعلوم بدله شوه چې په سوونو طالب العلمانو په کښې زده کړې کولې چې تر اوسه هم په هماغه حال تدریس او د قرآنکریم دارالحفاظ یې فعالیت لري. په نومورې مدرسه کښې تقریبا شل کاله پرلپسې د ددیني علومو تدریس وشو چې طالب العلمانو دیني علوم او منطقي فنون په ښه وجه پکې زده او تمرین کړل په دې مدرسه کې څوڅو ځله طالب العلمانو لویه او کوچنی دورې وکړې د اتکلي احصایې له مخې نومورې شیخ صاحب د ژوند په اوږدو کښې د افغانستان د ګڼ شمیر ولایتونو په زرګونو شاګردان او طالب العلمان روزلي او د اسلامي ثقافت په ګڼه سنمبالې د دې ملت ټولنې ته وړاندې کړي دي چې له اکثره دغه کسانو نه د علم معرفت ، دعوت او جهاد په برخو کې لوی لوی عالمان او کاري شخصیتونه جوړ شوي دي. څرنګه چې محمد عبدالله خوشحال له کوچنیوالي نه د قرائت او تجوید سره ډېره مینه درلوده او په فارغ وختونو کې به یې د مختلفو قاریانو لکه قاري عبدالباسط، عنطر او نورو خورڅېبو قاریانو په لهجو شیرین قرائت تمرین کاوه د زمانې په تیریدو سره الله پاک د قرائت د یادښت برکت د هغه په وجود کې هم کیښود د ۱۳۸۰کال د رمضان په مبارکه میاشت کې د ورځې د یوې سپارې په ګردان سره د یوې میاشتې په اوږدو کې په دې وتوانید چې ټول قرآن عظیم الشان ګردان او حفظ یې تازه کړي او بیا دبیګاه په تراویح کښې پرې ختم وکړي ، دوه فاتحان به ورپسې وو خو تر آخره د فتحې اړتیا پیدا نه شوا و حفظ بشپړ و . محمد عبدالله خوشحال ډېر ښه واعظ او مبلغ هم دی چې دوعظ او دعوت طریقه یې ډېره نرمه اوتل د منطقی استدلال په بناء ولاړه ده ، هغه تل په هره موضوع کې بشپړ معلومات لري او قانع کوونکي دلایل وړاندې کوي، د ناروا رواجونو او رسمونو سره سخت مخالف دی او په بدلون کې یې د یادولو وړ خدمتونه کړي دي، د علماوو د اتحاد یو لپاره یې نه هیریدونکي هڅې کړې دي، ترڅو د علماوو ترمنځ د کوچنیو مسایلو په اړه اختلاف ورک او ملت ته په اتفاق او یوه غږ د دین پیغام ورسوي او د عامو خلکو تشویشونه له منځه ولاړ شي.

محمد عبدالله خوشحال یو ځل په ۱۳۹۰کال د کابل په چهارآسیاب کې د الفاروق الاعظم په جامعه کښې د شیخ الحدیث په توګه مقرر شو څرنګه چې هغه کلی چې دا مدرسه پکې جوړه شوې وه د جنګ مرکز وګرځید نو مولوی صیب ونشوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای چې په دې مرکز کې خپل تدریس ته ادامه ورکړي تر یوه کال وروسته غزني ته راغی او هلته یې په مختلفو دیني مدارسو او علمي مرکزونو کې د تدریس فعالیتونه پیل کړل چې په دې لړ کښې یې د لرغوني غزني په مرکز کې د شهید غازي محمد جان خان وردک په ښار گوټي کې د دغه نومیالي په نامه د دیني علومو د یوې جامعې جوړولو تکل وکړ او ترڅنگ یې د یوه پراخه جامع جومات د جوړولو همت وکړ چې اوس ۱۳۹۴ کال نیمایې، کار په درز پرې روان دی ان شاء الله تعالی دروان کال کې تر وروستیو پورې به یې یو منزل په بشپړه توگه تکمیل شي.

محمد عبدالله خوشحال دځوانۍ له شیبو د علمي څیړنو او ادبي لیکنو سره مینه درلوده او وخت ناوخت به یې د ځینو مسایلو په اړه ژورفکر کاوه او د نظر د پایلو یادښتونه به یې له ځا سره ساتل، خو له پنځو کالو را په دې خوا یې د تدریس، فتوی او د خلکو د ستونزو د حل په خاطر د فرصت په پیدا کولو سره په لاندې شمیر یوځه گټور کتابونه هم لیکلي دي

- د لمانځه روح او د فاتحې اسرار، چې په دغه اثر کې د لمانځه د فضلیتونو په اړه او همدارنگه د فاتحې د سورة د برکاتو په اړه بشپړ معلومات راغلي دي.

۲- ښځه او د عصري زینت خطرونه، په دې اثر کې یې ښځې د یته متوجې کړې چې خیرن کمیاوي او بې ځایه سینگار د یرفزیکي او معنوي ضررونه او خطرونه لري ښځې ځانونه باید ځانونه تر بچ وساتي.

۳- زمور د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، لومړی برخه له ښځو سره چلند، چې په دې برخه کې د اسلام د سپیڅلي دین په احکامو کې له ښځې د نارینه د چال چلند په اړه بشپړ معلومات ورکړ شوي دي.

۴- زمور د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دوهمه برخه د مړي مراسم، چې په دې برخه کې د مړي د کېدو په صورت کې هغه ملا ماتونکي رواجونه چې د شریعت له هیڅ اړخ سره سر نه لګوي او یوازې د سیالۍ د رواجو په بنا تر سره کیږي بشپړه رښا اچول شوې ده

۵- زن و خطرهای فیشن و آرایش عصر، چې د دوهم ټوک ژباړه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- مجموعه سوالات تعلیمات اسلامي صنف دوازدهم چې په دري ژبه چاپ او نشر شوی دی.

۷ ـ د ریاض الصالحین په نامه اثر چې د (شرحې نزهة المتقین) ژباړه ده تر چاپ لاندې ده

۸- زمونږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دریمه برخه، د قبر مراسم، نږدې چاپ ته آماده دی.

۹- د فقهي ضروري مسائلو مجموعه چې تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۱۰- افغانستان له (۱۳۵۲ څخه تر (۱۳۹۴) پورې، تاریخ

۱۱- د شعرونو او مناجاتونو یوه ټولګه.

محمد عبدالله خوشحال د علاقه دار محمد عثمان خان زوی، د میرزا سید احمد خان لمسی او د میرزا نورمحمد خان کړوسی دی په ۱۳۴۳کال د وردګو ولایت د جغتو اولسوالی د بلند خیلو د کلي په یوه مشهوره او دینداره کورنۍ کښې زیږدلی دی.

په ۱۳۵۱کښې د غازي محمد جان خان په ښونځي کې شامل شو ،له دې چې د کوچینوالي نه ډیر ذهین او د لوړ استعداد خاوند و په په ټولو ښونځیو او مدرسو کې اول نمره و.•

• (۹) ۱- ۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد نصير الدين آخندزاده

مولوي محمد نصيرالدين آخند زاده دژوند ټول فعاليتونه په دوو لويو برخو ويشل کيږي چې هره برخه يې د ځانګړو مشخصاتو درلودونکې ده ، لومړی يې له اسلامي انقلاب دمخه په وړګو کې د تدريس او دعوت مرحله او دوهمه يې دهجرت په وطن کې د اسلامي مبارزې برخه ده ، خوکوم معيارونه چې مورد وړګو مشاهيرو دثبت او سجل لپاره شاخص ګرځولي هغه د محمد نصيرالدين آخندزاده دژوند په دوهمه يانې مبارزوي برخه کې شامل دي په کومه کې چې نومورې د جهاد د برحق داعيې د يوه لوی حامي اودافغانستان داسلامي حزب په تشکيلاتو کې د يوه ستر مجاهد په توګه را څرګند شو اولوړجهادي فعاليتونه يې اعمال کړل آخند زاده صيب کله چې په ۱۳۵۷ په نيمايې کې دچک په ولسوالۍ کې دکمونيستي حکومت ترسخت تعقيب لاندې راغی اودا ناشونې شوه چې مولوي صاحب د نور په خلاصومتو اسلامي تبليغ او مبارزې ته دوام ورکړي اوپه کوريې هم داسې وخت د روس ملانو برید وشو چې له نيکه مرغه مولوي په کور کې نه و اودغه ګډډ ته ورته شرمښانوته په لاس ورنغی ، دا پيښه ددې سبب شوه چې مولوي صيب نورهرڅه يې په ځای پرايښودل اودمولوي رحيم ګل په ملتيا د ګردن مسجد له لارې دهجرت دوطن په لور ولاړاوهلته دافغانستان په اسلامي حزب کې دحزب دمرکزي شورا دهميشني غړيتوب ترڅنګ د علمي کدرونو دتنظيم لپاره دجوړې شوې اداري دعلمی مرستيال، بيا وروسته دنومورې اداري دمشرورپسې دقضا رييس اوددارالانشاء مسؤل، اوسرآنجام دحزب اسلامي افغانستان دنايب امير په توګه وټاکل شو چې له همدې لارې يې دجهادي صف د تقويې اود مجاهدينود روحيې د پياوړتيا لپاره نه هيربدونکي خدمتونه ترسره کړي دي، ددې ترڅنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی دهجرت په تاتوبي کې دافغانستان دعلماوو دشوری یوفعال او دایمي غړی هم پاته شوی دی اوخوځله یې عربي هېوادونو په تیره بیا سعودي عربستان ته دجهادي هیئتونو په ترکیب کې سفرونه کړي او یوځل خوسعودي عربستان ته دتلونکي هیأت مشري هم اروانباد مولوي صاحب په غاړه لرله، مولوي صیب نه یوازې داچې بهرني دیپلوماتیک سفرونه یې کړي بلکه د جهاد په منظور یې خوخوځله دهېواد په دننه سرحدي ولایاتونو ته لکه کنړ، ننګرهار، پکتیا ته هم دجبهاتو دلیدلو، اوجهادي مورچلو دتنظیمولولپاره سفرونه کړي دي، او همدارنګه یې دمجاهدینو پنډغاړوځایونوته له هغوی سره ددوی د ستونزو او داحوال اخیستنې په موخه په ډلیزاوشخصي توګه کتلي چې کولای شو دکورمې، اړولې په سیموکې دمیشت وردګو، اودکویټې په لورلایې سیمه کې دمهاجرینو د پنډغاړځایونو څخه دنمونې په توګه یادونه وکړو.

د پورتنیو فعالیتونو ترڅنګ مولوي صیب دهجرت په وطن کې هم دجهادي او سیاسي فعالیتونو ترڅنګ د تدریس چارې په خورا مینه اولوالتیا دعبد الله بن عباس په مدرسه کې پر مخ وړې دي اوډیر وخت یې دلجنة الدعوة خیریه مؤسسې له خوا جوړ شوي دالمعهد الشرعي العالي دارللمعلمین په نوم علمي مرکز کې دفقهي علومو تدریس هم کړی دی د پېښور په حیات آباد سیمه کې دمیشت (الجامعة الاسلامیة للعلوم والتقنیة) په نوم پوهنتون کې دامناوو دمجلس غړیتوب هم درلود، کله چې دجامعة الامام محمد بن الحسن الشیباني په نامه پوهنتون دتاسیس ډبره کېښوول شوه نو دریاست واګې یې له هماغه پیل نه مولوي صاحب نصیر الدین آخند زاده ته وسپارل شوې چې ترڅنګ یې په نوموړي پوهنتون کې دصحیح بخاري او سنن ابي داود او ګڼو نورو مضامینو تدریس هم په غاړه درلود، چې بیا وروسته نوموړی پوهنتون د (کلیة الشریعة واصول الدین) دپوهنځی په نوم له اسلامي پوهنتون سره یوځای شو، او مولوي صاحب ترآخره په نوموړي پوهنځي کې دریاست ترڅنګ دګڼ شمېر مضامینو په تدریس بوخت وو. خو ددغه یوه ټکي یادونه په پیل کې ضروري ده چې دکمونستانو په ضد د مولوي صیب مبارزه د وخت او شرایطو زیږنده نه ده بلکه مولوي صیب هغه وخت مبارز و او ددالحاد په ضد یې د ځوانانو په فکري تنظیم کې ډیره له پخوا ونډه درلوده چې دغه دوره د ظاهرشاه او سردار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

داودخان په واکمنیو کې شامله وه ، نبه مې په یاد شي چې په ۱۳۵۳کال د اوړي په موسم کې یوه ورځ مولوي صیب د نورخیلو د مرحوم امام الدین خان کره چې زه هم هلته د سبق لپاره دیره وم ، میلمه شو زما بریتونه ډیرلوی او ژیړ مې له غوږو لاندې تبرزینونه درلودل مرحوم مولوی صیب ماته سخت متوجې شو خو ژر امام الدین کاکا هغه ته وویل: مولوي صیب دا کس حیات الله نومیږي او ستاسې ډیرخواخوږی او ټینګ مبارزملګری دی ددې خبرې په اوریدو سره د مولوي صیب ټنډه وغوړیده اوله ماسره په خبرو پیل وکړ ، مولوي صیب دا وخت نه یوازې داچې په سیمه کې یې ددیني علومو د تدریس چارې پرمخ ویشتې بلکه دکمونستانو د مبارزې له کبله ددوی پر لاس د ملک د اشغال خطره هم وه نو همدا وجه وه چې مولوي صیب ډیر پیاوړي ځوانان د مبارزې ډګر ته را وبلل دوی یې وینې او تنظیم کړل چې په دې ډله کې داسلامي تحریک وتلې څیره د بمبایې دکلي استاد زمرک (یاسر) دلوړکلي اوسیدونکی اودننګرهار پوهنتون استاد شهید انجنیر محمد دین، دبابا قلعې اوسیدونکی جهادي څیره ډاکتر صاحب غلام حضرت، دخلیلي دژوري اوسیدونکي شهید استاد محمد کبیر، شهید استادمحمد عالم، داله خیلو اوسیدونکی شهید انجنیر زلمی، درشیدانو مدیرغلام درویش خان، دوخت دمعارف دثانوي تدریساتو مسؤل مدیر دبمبایې اوسیدونکی استاد منهاج الدین وهاج، داله سنګ اوسیدونکی جهادي شخصیت او امیر، ښاغلی مدیر محمد شریف عدالتیار، دبمبایي اوسیدونکی جهادي قوماندان او دمعارف وتلی استاد محترم محمد داود غیرت او ورته په لسګونو مبارزین یې وینې کړي او د جهاد په مقدسه لاره یې روان کړي دي.

مولوي صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده نه یوازې داچې ددیني علومو یوجید عالم او تکړه مدرس و بلکه یو وینې اسلامي رونړ آندی اوداسې دیني عالم و چې سیاست یې دژوند سره نه ببلبدونکیاو ټینګه ګنډه خوړلې وه اود وګړو داصلاح په نیت یې په هېواد دننه او بهر سیاسي فعالیتونو کې ګډون خپله ایماني وجیبه بلله، دنړۍ په پېښویې تل ځان خبراوه اوپه نوښتونو یې هم تل نظر ساته، په هېواد اوملک دننه یې دوخت درژیمونو کړه وړه له نیږدې څارل، تل یې دخپلو دینو موعظو، سیمینارونو، کنفرانسونو له لارې دوخت درژیمونو په بې غوریو، نارسیو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې لارېو ، نا غېړېو دولس په خدمت کې په پاته راتلو نقد او نیوکه کوله او دهغوی مظالم او مفاسد یې عام ولس ته په ګوته کول.

علمي مرکز یې محمد ظاهر شاه د سلطنت په وخت د ډیموکراسی په پرله پسې توګه د خپلو زیاتره لاریونونو ، مظاهرو او اعتراض غونډو کې نېغ په نېغه ګډون درلود چې د اسلامي تحریک په مشرۍ به دهېواد لرې او بر کې تر سره کېدلې، دولسوالۍ په کچه خو به زیاتره لاریونونه او اعتراض غونډې دنومورې د درس او مدرسې له خوا رهبري کېدې.

دګهیځ جریده چې هغه وخت دهېواد په دننه کې د اسلامي مفکورو د خپرولو یوازینۍ چاپېریال بلل کېده دهمدې د علمي مرکز اړوند زده کوونکو طالب علمانو په لاس وردګو چک ولسوالۍ ته راوړل کېده، په علماوو ، اوزده کوونکو به وېشل کېده.

کله چې د ۱۳۴۹ المریز کال دولسي شورا د دولسمې دورې ټاکنې پیل شوې، نو مولوي صاحب نصیرالدین اخندزاده د خپلو نورو ملګرو سره یوځای د اسلامي تحریک وتلې نامتو مخکښه ځېره، دګهیځ جریدې مسؤل، د ابوحنیفه مدرسې لوی استاد اروا ښاد شهید مولوي صاحب عبد الرب احدي په خپله نیغه مشوره وهڅاوه چې په ټاکنو کې دنورو کاندیدانو تر څنګ په تېره بیا دهېواد او نړۍ په کچه سیاسي مشهوره پېژندل شوې ځېره، دوخت درژیم دکورنیو چارو وزیر پوهندوی داکترمحمد عمر وردګ سیالی ته تیار شي.

د محمد عمر وردګ پلار عبد الاحد خان هم د مولوي صاحب نصیرالدین آخند زاده د پلار له مخلصینو ، آشنایانو ، او مقتدیانو څخه و ، خو مولوي صاحب پخپله له خپلو ټولو طالبالعمانو سره د عبد الرب احدي ملاتړ ته ترپایه دوام ورکړ.

مولوي صاحب محمد نصیرالدین آخندزاده د سردار محمد داود خان د چنګاښ د ۲۶ ترکودتا وروسته له خپل ځان سره ډېر احتیاط کاوه ځکه دا کودتا هم دوخت دکمونیستانو په نیغ ملاتړ ترسره شوې وه ،څنګه چې مولوي صېب یوټولنیزشخصیت و له علماوو او د عام ولس له استازو او مشرانو سره یې ډېره راشه درشه او ناست پاسته هم درلوده له مولوي عبد الرب احدي، شهید قاضي عبد السلیم فرقاني، استاد محمد حمید آخندزاده ، مولوي صاحب عبدالکریم قانع ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول مشهورپه څارنوال نقیب الله ، مولوي صاحب محمد یوسف ، مولوي هدایت الله دبلاغ سره په کور او مدرسه کې مجلسونه درلودل.
همدا ډول دعام ولس له استازو او مشرانو سره لکه ملک محمد عزیزخان ، ملک محمد امین، سرمعلم علي خان، ملک امیرخان، الحاج علم ګل خان، شیرېندل خان، ملک محمد شریف، حبیب آخندزاده، دګردن مسجد ملک محمد اسلم خان ، او ملک امیر، دنېک پایقول ملک صاحب عبد القدیر به تل د مولوي صاحب علمي مرکز او مدرسې ته تګ راتګ درلود او له ده سره به یې د سیمې پر پېښو او دولس په ستونزو سلاه مشورې کولې.
د نورو دیني او ټولنیزو فعالیتونو ترڅنګ مولوي صاحب په ډیره لوالتیا غوښتل دچک ولسوالۍ اړوند سیمو کې دجمعې ورځې لمونځ هم ترویج شي ، ترڅو له یوې خوا دالهي دین یوه لویه فریضه په ځای شوې وي، له بلې خوا دجمعې دخطبو او منبر له لارې ولس ته داسلام ددین پیغام ورسول شي، دخلکو تر لمنځ فکري تشه ډکه، په سیمه کې دانحرافاتو ، فکري بې لارېو ، او دپردي کلتور دېرغل مخه ونیول شي، په دې هکله نوموړې له حکومتي ځینو حلقاتو سر ببره دځینو علماوو له مخالفتونو سره چې دنوم له اخیستو یې ډه ډه کوم هم مخ وو ، خو دخپل پلان دعملي کولو لپار یې له ځان سره ګڼ شمېر علمي وتلې څېرې لکه شهید اروابناد مولوي صاحب عبد الرب احدي ، اروابناد شهید استاد محمد حمید آخندزاده، اروابناد دعلیشې ملاصاحب محمد یوسف او داسې نور ملګري کړي وو ، همدا رنګه دوخت دولسوالۍ ابتدایه محکمې قاضي، دوخت دولسوالۍ حاکم ولسوال یې هم په شخصي غیر رسمي توګه په خپل اعتماد کې راوستي وو ، چې بالآخره دیولې بې درېغه هلو ځلو څخه وروسته یې وکولای شول لومړی دولسوالۍ مرکز او بازار ته څېرمه دخپل درس اوعلمي مرکز اړوند دملک محمد امین په جومات کې دغه فریضه ادا ، او بیا وروسته یې دوخت درژیم اوځینو نورو له مخالفتونو سره سره داروابناد شهید مولوي صاحب احدي په ملتیا دبمبایي سیمې دفرارو کلي جومات کې هم راژوندۍ کړي، نوموړې فریضه دچک ولسوالۍ بازار کې له هماغه وخت نیولې آن تر ننه پورې دوام لري، خو په خواشینۍ سره چې دکمونیست رژیم په راتګ سره چې داروابناد مولوي صاحب احدي په نیولو ، اوشهادت، او اروابناد مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده په هجرت او هبواد پربښودنه تمامه شوه دبمبایې په کلي کې دا نېک سنت بېرته له له منځه ولاړ ځکه په دغه کلي کې بیا هېڅا هم دجمعې لمونځ ادا نه کړ.

مولوي صیب نصیر الدین آخند زاده نه یوازې دوردګو په مربوطاتو کې بلکه له دې چې د تدریس په فصاحت کې یې شهرت درلود د هبواد په کچه یې زیات شاګردان روزلي دي چې یو شمیر له دغه کسانو نه د فضیلت پګړۍ هم ترلې دي

چې د سیمو دویش په بنسټ یې د بیلګې په توګه په لاندې ډول یادونه کوو:

مولوي محمد رسول، جهادي قوماندان مولوي عبد البصیر مولوي محمد وصیل، مولوي ضیاؤالحق آخندزاده، جهادي قوماندان محمد قاسم آخندزاده، ملا معاذالحق آخندزاده، ملا محمد ظاهر آخندزاده، صاحبزاده عبدالکریم. مولوي غلام محی الدین، مولوی محمد حسن جان آخندزاده، مولوي محسن آخندزاده، مولوي محمد عمر مولوي علی مرجان.

مولوي رحیم ګل ، مولوي ملاجان، ملا سعدالله.

مولوي عبدالقدیرحنفی، مولوي صاحب جنت ګل، مولوي زلمی، مولوي جمعه ګل، مولوي عبد الخلیل، مولوي اولیا.

شهید مولوي عبدالکریم، مولوي رید یګل محمد حنیف مولوي محمد حسن چې په رئیس محمد حسن یې شهرت دلود اوهمدارنګه د میدان له سیمې نه ملا نورمحمد چې دمیدان په ملا سره مشهور واو همدارنګه دشهاب الدین کلي ملا ګل رحمن دهلمند دګرشک اوسیدونکي مولوي الله داد چې دکندهارملا په نامه یې شهرت درلود ، ملا عبد الرشید مولوي محمد علی کندهاري دزابل ولایت اوسیدونکی قاضي عبیدالرحمن زابلي.

دغزني دمقر اوسیدنکی مولوي عبد القیوم چې دمقر په ملا پېژند ل کېده.

دپکتیکا اوسیدونکي مولوي ګل محمد کتوازی، مولوي عبد الظاهر کتوازی.

دپکتیا ولایت دزرمت اوسیدونکی مولوي خلیل الله چې دزرمت به ملا پېژندل کېده.

دبلخ ولایت اوسیدونکي هریو مولوي شمس الحق آخندزاده، قاضي عبد الحق، مولوي نورمحمد آخندزاده چې دترکستان په آخندزاده مشهور و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوګر اوسیدونکي مولوي محمد طاهر، مولوي شهباز.
دبغلان اوسیدونکي مولوي قاضي محمد معین، مولوي نظرمحمد.
دکورنۍ غړي یې هریو مولوي عبدالقدیر قدردان، جهادي قوماندان قاضي محمد نذیر همت، چې دتره زامن یې دي، دکابل پوهنتون دژبوا اوا دبیاتو پوهنځي استاذ پوهنمل دکتور محمد قسیم آخندزاده چې وراره یې دی، دسعودي عربستان دامام محمد ابن سعود پوهنتون استاد دکتور نقیب احمد، داسلام آباد دنړیوال پوهنتون استاد دوکتور عبد المجیب، مولوي عبد اللطیف چې وروستي دری واړه یې زامن دي.
مولوي محمد نصیرالدین آخندزاده صاحب چې دچک په آخندزاده یې هم شهرت درلود په (۱۳۱۳) هجري لمریز کال دچک ولسوالۍ دخلیلي کلي دعلم خانخیل په محله کې په یوه درنه دینداره علمي اوروحاني کورنۍ کې دنیا ته سترګې غړولې دي او والد صیب مولوي احمدجان چې دخلیلي په لوی ملا مشهورو زوی چې هغه بیا د ملاعبدالوهاب اوهغه د ملا علی محمد زوی دی د محمد نصیرالدین آخند زاده والد صیب مولوي احمد جان هم دوخت یو وتلی مشهور، معتبر اومخورعالم و، په فقه، نحو، صرف، بلاغت، منطق، کې یې لوړ نوم درلود، په ریاضي اوحکمت کې یې ددینې زده کړو دطالب علمانو ترمنځ لوړ شهرت درلود، نوموړي په خپل لاس دځمک پېژندنې په موخه جوړه شوې کره، او دفضا او فلک پېژندنې (اصطرلاب دایرې) دعلمي آثارو د ارزښتناکې پانګې په توګه له ځان څخه ترشا پرا ښې دی په نوموړو علوموکې دهغه دپوره تخصص او لاسرسي ښې ښکلګي موجودې دي.
هغه دعمر وروستي کالونه کړی ورځ دفقې او احادیثو دعلم په مطالعه تیروله اوددغه علومو مطالعه یې ورځنی مشغولاوه، پاته دې نه وي چې هغه خپل ټول عمر دوردګو په سیمه دولس خدمت او ددینې زده کړې مینه والو په روزنه کې تیر کړی دی، هغه د وردګو په مختلفو سیمو لکه شیخ آباد، بکسمند، بمبایې، ګوده، اوسیاب کې تدریس کړی خو دخلیلي په سیمه کې چې دده خپل کلی او کور دی دعمر دوروستیو کلونو درس او مدرسه خورا مشهوره وه چې دخلیلي دمتدینو ولس په نیغه مرسته اومالي سرښندنه تر ۹۰ زیات طالب علمان درلودل کله ناکله خو به دطالب علمانو شمېر له دې هم زیات شو، چې ګاونډیو کلیو به ورسره مرسته کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروانباد محمد نصیرالدین آخند زاده کله چې څه را لوی شو نو د خپل والد صیب په پاملرنه یې دیني زده کړو ته ګونډه ماته کړه او په ډیره لیوالتیا یې له الفبې نه پیل وکړ هغه متداوله علوم لکه صرف نحوه تفاسیر احادیث فقه او اوصول فقه علم کلام او ادب له خپل والد صیب نه پیل کړل له څه مودې وروسته دغزني اندړو ته ولاړ او هلته یې په مولوي عبد الکریم چې د جان آباد په مولوي صیب یې شهرت درلود او د نصیر الدین آخندزاده صیب د عمه زوی هم و دیره او تر ډیره بریده یې دهغه د پوهې له سمندر نه علمي استفادې او استفاضې وکړې له څه وخت وروسته بیرته وردګو ته راغی او د شیخي په مولوي محمد پذیر دیره شو له هغه یې هم زیات علوم زده کړل او بیا د څه وخت لپاره د نرخ ولسوالۍ ته ته ولاړ او هلته یې د پیرداد و له مولوي څخه هم زده وکړې له ځایه یې د جلریز په لور مخه وکړه او پوره پنځه کاله یې په جلریز کې د سید احمد صیب نه زده کړې وکړې او په همدغه ځای کې یې د تدریس لومړنی پروسه هم پیل کړه بیا وروسته د دا احادیثو ددورې د بشپړولو لپاره د تګاب د میا ګل جان آغا مدرسې ته ولاړ او هلته یې په ۱۳۴۰ کال دزده کړو وروستی بری لیک تر لاسه کړ او خپل کلي ته راغی او د یو لړ پرتمینو مراسمو په ترڅ کې یې د فضیلت پګړۍ وترله وروسته یې د لومړي ځل لپاره د سیداباد ولسوالۍ په شاترو کې د امامت او تدریس پروسه پیل کړه تر څو د زمانې په تیریدو سره د چک ستر ملا صیب مولوي عبد الحکیم چې د آخند زاده صیب د پلار د تره زوی و وفات شو او په وفات یې د چک په ولسوالۍ کې ستره علمي ظایعه را منځ ته شوه تر څو د چک د شاوخوا کلیو اوسېدونکو په یوه اتفاق او اتحاد سره ددې تشې د ډکولو لپاره د مولوي نصیرالدین آخند زاده را وستل تصویب کړل چې مولوي صیب هم د چک د ستر علمي کانون د وارثۍ سرپرستی او مخ ته وړلو په منظور چک ته راغی او پوره د ۱۷ کالو لپاره همدلته یو جید مدرس پاته شو

اروانباد مولوي محمد نصیر الدین آخندزاده دژوند په وروستیو کې د پیښور په ښارکې د شکرې او فشار له ناروغۍ نه ځوریده اوددې ترڅنګ د ۱۹۹۲ زیږدیز کال په اوږدو کې چې د کابل دفتحې په نوم دکمونستانو او روسانو دتوطیې په پایله کې دمجاهدینو ترمنځ چې کومې خونړۍ پېښې رامنځ ته شوې، مولوي صاحب یې ډیر وځوراوه، په هماغه وخت یې په پخوانیو نارغیو یوه بله درنه دزړه ناروغي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورزیاته شوه، دمجاهدینو دخپل منځي وسلوالوشخړوهماغه اوله ورځ په نوموړي دزړه حمله راغله چې په روغتون کې د بسترتر تر بریده خبره ورسیده معالج ډاکترهغه داوخت دخبرونو له اوریدو منع کړ

مولوي صاحب له پورته ناروغیو نه ډیر وخت وکړید چې له امله یې د۱۳۹۱هجري لمریز کال دسلواغې میاشتې په څلورمه نېټه دپنجشنبې ورځې سهارسپېده داغ مهال شاوخوا څلور بجې دهجرت په تاټوبي پېښورښار کې د اته اویا کلنۍ په عمرله فاني نړۍ دتل لپاره سترګې پټې کړې، د جنازې لمونځ یې په هماغه ورځ پېښور ښار ته څېرمه د نصرت مېنې د مهاجرینود پنډغالي دجامع جومات په انګړ کې دزرګونه مینه والو په ګډون ادا، اودنورو شهیدانو، او مهاجرو ملګرو ترخنګ د نصرت مېنې په لویه هدیره کې دخپل وصیت سره سم خاورو ته وسپارل شو.•

(۹) ۲۱- ۲۶ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسعود حليم د قرانکريم نوښتګر ليکوال

ای علم هنر دیګر هیچ عیب نداری عیب تو همین که در کشور مایې

هر انسان په خپل وجود کې يو ډول فطري او ذاتي هنر او کمال لري او هغه چا چې خپل دغه فطري هنري کمال پيژندلی نو هغه ته يې له ښکلا سره مل د خپلو خلکو او ټولنې په ګټه تبارز ورکړی او په کاريې اچولی دی دا به نو نيک بخته او بختور کسان وبولو ، خو ترڅنګ يې يو شمير داسې کسان هم شته چې د يوه ښه فطري هنر او کمال درلودونکي دي خو له بده مرغه چې شرايطو هغه ته د دې اجازه نه ده ورکړې چې خپل دا هنر پکار واچوي او اکثر له دغه کسانو په دې هم نه پوهيږي چې د کوم هنر لرونکی دی که نه ؟ نو دا هم د دې سبب شوې چې هرڅه يې په وجود کې پرته له دې چې ګټه ترې واخيستل شي راکد پاته شوي چې اکثريت له دغه کسانو د سواد له نعمت څخه هم محروم وي ، ملامت به يې نه ګڼو ځکه د دوی د فطري پوهې او استعداد و نو غوښتې د بيسوادۍ او ناخبرۍ په وجه نه دي غوړيدلې ، خو يو ځل بيا دغه ټکي ته اشاره کوو او وايو چې نيک بخت او بختور به هغه کسان وي چې با سواده او په خپل فطرت کې نغښتی کمال يې پيژندلی او هغه ته يې د خلکو او ټولنې په ګټه ځلولی وي او چيرې د چا دا هنر او وړتيا د الله پاک دارزښتو نو په ساتنه او پالنه کې پکار اچول شوي وي نو (نور-الله-نور) دا به تر ټولو بختور کسان وبولو .

يوله دغه بختورو کسانو نه مسعود حليم دی چې خپل هنر يې په نسخ (د زير ، زبر ، پيښ او غړوندی لرونکي) خط د قرانکريم د شپږو نسخو په ليکلو سره ځلولی او په دې توګه يې د خپل هنر يو نړيوال تل پاته ديني او تاريخي ارزښت درلودونکی يادګار په ځای پرايښی دی. د هغه پواسطه د قرانکريم په لاس ليکل شوې خطي نسخو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتيا هم چې ملي نړيوال شهرت موندلی اوديوشميرآسيايي هېوادود باچاهانو، امیرانواو جمهورو ریسانو لخوا يې تود هرکلی شوی دی.

مسعود په ۲۰۰۴ میلادي کال د سعودي عربستان د باچا خادم الحرمین شریفین ملک فهد بن عبد العزیز په رسمي بلنه سعودي عربستان ته ولاړ اود څو اونیو لپاره دهغه باچا خاص میلمه و

په دغه سفرکې د سعودي عربستان د اسلامي شئونو وزیرالشیخ صالح د عربستان خبریالان اونور مطبوعاتیان را وغوښتل او په تحت لفظي خطاب يې ورته وویل:

تاسې راشئ وګورئ چې یوعجم شخصیت په خپلو نرمواو پستو ګوتوخومره ښایسته او ښکلی قرانکریم لیکلی او موږ ته يې را وړی دی، دومره ښکلی او ښایسته چې زما سترګو ته يې د قرانکریم د اعجازپه اړه د معرفت نوی نور وبانبه !

د قرانکریم دغه په لاس لیکل شوې نسخه د ټول عربستا ن په رسنیو کې د یوه ارزښت لرونکي اسلامي شاهکار په توګه راغبرګه شوه او د قرانکریم د ښکلا دغه نوښت د ټول سعودي عربستان دخلکو دخوشحالی اوخوښی سبب وګرځېد ، په دغه سفر کې د نومورې باچا په حکم یوه الوتکه د مسعود حلیم په خدمت کې ورکړل شوې وه چې د دغه هېواد په دننه کې يې هرګوټ ته پکې سفرونه وکړل او لنډه داچې مسعود حلیم په دغه سفر کې د دغه هېواد د مقاماتو لخوا د زړه له کومي او په رینبتني ناز ونازول شو.

بل ځل په ۲۰۰۷ کال مسعود حلیم د افغانستان د وخت د جمهورریس حامد (کرزي) سره په یوه رسمي سفرعربی نړۍ ته ولاړ اوخپل لیکلی پنځم ټوک قرانکریم يې د کویت امیر(الشیخ صباح الاحمد الجابر آلصباح) ته ډالی کړ دا داسې شیبې وي چې نومورې امیرد خپل قصرنه د قرانکریم په درناوي ترډیره ځایه په پښو راغی چې دا عمل دحامد کرزي د ډیرې خوښی اوسرلوړی سبب وګرځېد چې دا هم د مسعود د هڅونې یو داسې سفر و چې داسلامي هېوادونو دجمهورو ریسانو او امیرانو د خبرو اترو موضوع په قرانکریم دریښتني اعتقاد او ددغه اسماني کتاب مدحه او ستاینه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر ټولو مهمه او حساسه خبره داده چې مسعود حليم تر خپله وسه هڅه کړې چې د قرانکريم په لاس ليکلو دغه (هنر) د افغانستان د خط او مينياتوری په اصلي او لرغوني هنر اودخپل هېواد په لومړنيو امکاناتو لکه کاغذ ، رنګ او قلم وليکي او هېوادوالو اونورو نړيوالو ته د خپل وطن دا هنر وروپيژني.

(الاسلام) د افغانستان د علماوو د سرتاسري شورا (جريده) په خپله پرلپسې ۲۰۷ ګڼه کې ليکي:

مسعود حليم يو ځوان افغان خطاط دی چې د شپږم ځل لپاره يې وکړای شول قرانکريم خطاطي او مينياتوري(۱) کړي ،چې دا لوی اجر او ثواب دی ، ده مخکې هم پنځه ځلې قرانکريم خطاطي کړی و،چې لومړی او دوهمه نسخه يې د سعودی عربستان او کويت باچاهانو ته ډالی شوي وه ، دريمه نسخه يې د افغانستان د ولسمشری په کتابتون اوځلورمه او پنځمه نسخه يې د نړۍ په سترو کتابونونو کې د افغاني هنر او کتابت د بيلګې په ډول اينبودل شوی ده.

مسعود حليم شا وخوا ۲۵ کاله کيږي چې د قرانکريم په کتابت او د اسلامي ايتونو په ليکلو بوخت دی ، دده ترټولو لويه نيکمرغي داده چې پوره کورنی يې ورسره په دغه سپيڅلي کارکې مرسته کوي ،مسعود وروستی قرانکريم په څلورو کلونو کې بشپړ کړ،خودی وايي چې چيرې زمينه ورته برابره شي نو کولای شي چې په کال د قرانکريم دوه نسخې په لاس خطاطي کړي.

مسعود حليم له کوچينوالي نه د ښه خط ليکلو سره مينه درلوده او تل به يې د خپلو هم ټولګيانو سره په ټولګي کې د حسن خط ليکلو سالمه سيالي درلوده د هغه خط به تل تر نورو ښلی او ښايسته و اوس يې د کورنۍ ټول غړي د قرانکريم په مينياتوری ليکلو کې له هغه سره مرسته کوي او د هغه او لادونه د هغه د وفادارو مرستيالانو په توګه مينه لري چې تل د خپل پلار تر څنګ دخير او برکت په دغه غوره لاره کې د هغه مرستندوی او کومکي و اوسي او دا لاره تعقيب کړي .

قرانکريم الله پاک په عربي ژبه عربي الفاظو له نن څخه څه کم ۱۴۰۰کاله د مخه د روژې په مبارکه مياشت کې په ۲۳ کلونو کې په خپل استازي جناب محمد رسول الله (ص) را نازل کړی دی چې په لومړيو کې يې زبر زيرنه درلودل خو وروسته د عجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو دستونزو د دحل لپاره هغه ته زور او زیر ورکړل شول چې په دې توګه د قرانکریم د تلفظ او ادآ ستونزه هم کنترول شوه.

(۱)مینیاتوري د افغانستان اصیل او پخوانی هنر دی چې ډیری خلک د بهزاد د سبک پلویان دي د اسلامي ارزښتونو دغه لوی خدمتګار مسعود حلیم وردګ په ۱۳۵۲ هجري کال د اسد د میاشتې په لسمه نیټه د کابل په خوشحال مینه کې د عبدالحلیم په کور کې وزیږ چې عبد الحلیم بیا د ملا علم خان او دهغه پلار فتح خان نومېده چې دا سلسله ټول عالمان و.

لومړنی زده کړې یې د غازي محمد جان خان په ښونځي کې پیل کړي خو له هغه وروسته یې کورنی کابل ته راغله او مسعود خپلو زده کړو ته د خوشحال خان د سپین کلی په ښونځي کې تر اتم ټولګي پورې ادامه ورکړه له هغه وروسته حربي ښونځي ته ولاړ او له دولسم ټولګي نه اول نمره فارغ شو بیا د پولیسو اکاډمی ته ولاړ او دریو کالو د لیسانس په درجه اول نمره له دې اکادمی نه فارغ او بیرته په همدې اکاډمی کې د ښونکي په عنوان په دنده بوخت شو او تر ۱۳۷۵ کال پورې د دې اکاډمی د حقوقو او جنایې جرایمو په دیپارتمنت کې استاد و د طالبانو د واکمنی په مهال یې دنده پرېښوده او خپلې خطاطی ارزښتاک هنر ته یې پراخوالی ورکړ.

مسعود حلیم او س د بهرنیو چارو وزارت د .....اداره کې کار کوي او کله خپل کور ته را شي نو خپل هنر د نویو نو ښتونو په اعمال لاپسې غوړوي•

(۹) ۳۱- ۳۳ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي عبدالرب ((احدي))

د ژوند لـه پيـل نـه مبارزشخصـيت اونـامتو ليکـوال تيرشـوي هغـه پـه خپل ژوند کې د اسلامي نهضت د پراختيـا او پـر مختيـا لپـاره دومـره هڅې کړې چې دې ده نوم يې د ټول هېواد په کچه د افغانانو په ذهنونو کـې را ژونـدې کـړې او هيڅکلـه د هيريدو نه دی

مولوی عبد الرب «احدي» به تل د اسـلامي ثقافت د ودې لپـاره پـه داخـل او خـارج کـې سفرونه کـول پـه اسـلامي کنفرانسونو او غو نډو کې به يې برخه اخيستله هغه په ۱۳۵۲ لمريز کال لـه صبغة الله «مجددي» ، غلام رباني «عطيش» او يو شمير نورو علماوو سره په هغه نړيوال اسلامي کنفرانس کې برخه واخيسته او خپله مقاله يې وويلـه کـوم چې د ليبيا پـه هېواد کې دايرشوې ؤ.

مولوی عبد الرب «احدي» پـه ۱۳۴۸ لمريز کال دولسـي جرګې د ۱۳ تقنيني دورې لپاره د چک لـه ولسوالۍ نه ځان کانديد کړچې زښتـه ډيرې او د پـام وړ رايې يې ترلاسه کړې خو ولسي جرګې ته يې لاره ونه موندله.

مولوی عبد الرب «احدي» د خپل ژوند په يوه دوره کې د ګهيځ د اسلامي جريدې د مسؤل مدير په توګه هم پاته شوې دی.

هغه په ۱۳۴۵ لمريز کال د هرات ولايت ته ولاړ او هلتـه يې د فخرالمدارس د لـويې ديني مدرسې لـه زده کونکـو او اسـتادانو سـره د اسـلامي نهضـت د ودې لپـاره کنفرانسونه جوړ کړل.

څرنګه چې مولوی عبد الرب «احدي» له وړوکتوب نه ډير زيرک او د ښه استعداد درلودونکې کس ؤ نو په کو چينوالۍ کې يې ډير ژر په زد کړو پيل وکړ او په ۱۳۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د کابل په عربي دارلعلوم کې شامل او په ۱۳۳۱ کال په اعلي درجه تري فارغ او د لمړي ځل لپاره د نجات په عالي لیسه د ښونکي په توګه مقرر شو.
هغه په دې لیسه کې پوره لس کاله یاني تر ۱۳۴۱ لمریز کال پورې د استادۍ دنده په ډیر صداقت سره په دې لیسه کې په مخ یوړه او له هغه ورو سته بیا د امام ابو حنیفة مدرسې ته تبدیل شو او هلته یې د اسلامي نهضت ودې او پراختیا ته دومره زور ورکړ چې د اسلامي دعوت دداعي اود یوه سترنړیوال مبارز په توګه و پیژندل شو .
شهید مولوی عبدالرب «احدي» د اسلامي مبارزو یو تل پاته تاریخ په ځای پرایښې او له نامه سره یې ټول هېوادوال او حتې د آسیایي اسلامي هېواد و مبارزین بلد دی.
کله چې په ۱۳۵۷ لمریز کال د غوایي خونړۍ کودتا را منځ ته شوه نود مولوی عبدالرب «احدي» په رو حیاتو د الحاد او دهریت د پلویانو ګواښونو او پټکو کومه منفي اغیزه ونکړه اود پخوا په څیر مبارزپاته شو او له کودتا څو ورځې ورو سته یې د خیر خانې مینې د کویټې په جامع جو مات کې جوزا د میاشتې په ۲۳ نیټه د د جمعې مبارکې د لمانځه په خطبه کې ددهریت او الحاد د پلویانو د آدیالوژۍ په اړه د لو ړو سپکر له لارې ددې با طلې آدیا لوژۍ د ابطال په اړه پراخه خبرې وکړې او په روانو خبرو یې دکمو نستانو کفرې او الحادې څیره رسوا او علنآ یې د همدې لو ړسپکر له لارې ددوی په وړاندې د جهاد اعلان وکړ ، هغه وه چې له لمانځه ورو سته مولوی صیب د الله(ج) د دین د پیا م رسولو په جرم ونیول شو او بیا تر ننه پورې چا ونه لید او د شهادت لوړ مقام ته ورسید خو نوم یې دیوه مسلمان مبارز تر عنوان لاندې د خلکو د ذهن په پردو کې پروت او یاد یې تازه دی
شهید مولوی عبد الرب احدي په ۱۳۰۱ کال د چک ولسوالۍ د بمبایې په کلي کې په دیندار او علم پالونکي کورنۍ دنیا ته سترګې غړولې د پلار نوم یې مولوی عبدالاحد ؤ هغه چې د امان الله خان له لاسه دیوی تو طیې په ترڅ کې شهید شو او په خپل ځای کې شرحه شوې دې.•

• (۶) ۱۸۵- ۱۹۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

له کلونو ، کلونو زیار ګاللو وروسته د وردګو کلتوري یون تر سرلیک لاندې ټولګه چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د پښتو څانګې د ماستری د دورې څخه زما د تیزس موضوع ټاکل شوه وه په (۲۲۴) عنوانو ،(۳۵۰) مخونو کې پای ته ورسیده.

په دې تیزس کې چې زما د مهربان استاد پوهنوال احمد شاه زغم تر لارښوونې لاندې لیکل شوی دی، د وردګو د څلورو ولسوالیو (بند چک، جغتو، سیداباد، دایمیرداد) اړوند ولسونو کلتوري چارې څیړل شوې دي، په پیل کې د کلتور په اړه عمومي معلومات، د کلتور ارزښت او اهمیت باندې د پوهانو له انده ړنا اچول شوې، ورپسې د وردګو د کلتوري ژوند عمده توکي را اخستل شوي او د دې سیمې د وګړو مادي او معنوي ژوند د څرنګوالي په اړه، د دې سیمې دخلکو په لاسي صنایعو ،دودونو (دکوڅې دود ، د ماشوم دپیدا کیدا دود ، دمړي دود ، د ځانګړو ورځو لمانځلو دود ،لوبو ، خوښیو...) باندې ړنا اچول شوې ده ورپسې د وردګو د سیمې د میلمه پالنې دود تشریح شوی او دهغو خواړو یادونه شوې ده چې په دې سیمه کې یې له پخواڅخه دود درلود اود دې سیمې سیمه ییز خواړه بلل کیږي. همدارازد وردګو محلي او ملي لوبې په ۴۱ عنوانونو کې تعریف شوې دي، په دې لوبو کې ډیرې داسې لوبې هم شته چې په وردګو سربېره ممکن په نورو پښتني سیمو کې هم دود ولري.

جرګې او مرکې او د جرګو او مرکو اړوند دودیزې چارې چې د پښتنو له مهمو دودونو څخه دي هم په دې تیزس کې راوړل شوي دي او ترڅنګ یې د وردګو د روغتیایي ژوند اوروغتیا اړوند دودیزو او سیمه ییزو درملو او طبابت غږیدلي یو ، چې اوس هم په وردګو کې دود دی او د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداشان په دې ټولګه کې د وردګو د پوهنې ریاست د معلومات پر اساس د معارف اړوند مسایلو ته اشاره شوې او دا څرګنده شوې چې د وردګو معارف او د معارف اړوند چارې او ژوند څه ډول دي.

د وردګو پوهنتون، علمي او متخصص کدرونو، جییدو دیني عالمانو معرفي، د مشاهیرو، شاعرانو، لیکوالانو، ژورنالستانو او اتلانو په ژوند خبرې او دهغوی د نومونویادول د دې سیمې له علمي او مشهورو کسانو سره اشنایي د دې تیزس نور مهم موضوعات دي، هڅه موکړې څو د وردګو د سیمې وولسي ادبیات، انګیرنې، سیمه ییزو نکلونو څرنګوالی، متلونه، دودیزې سندرې، کنځاکی او نور هریو د محتوا سره سم وړاندې کړو.

د وردګو په شعر شاعری، د منې ګل په مشاعره، مدني او کلتوري ټولنو، رسنیو، لرغونوسیمو په اړه موهم معلومات وړاندې کړي دي څو لوستونکي د وردګو دکلتوري یون له ټولو یا مهمو خواوو څخه د دې ټولګې په لوستلو خبر شي، په هغه برخه کې چې مو معلومات نه درلودل یا باوري سند نه و موجود موږ هڅه کړې د اړوند موضوع په اړه نوي او موثق معلومات راغونډ کړو او د اداري له رییس سره مود موضوع اړوند خبرې کړې دي.

د یادونې وړ بولو چې د دې ټولګې ډیر ارقام او معلومات د با اعتباره ماخذونو او رسمي چارواکو څخه اخستل شوي او په دې ټولګه کې چې زما د تیزس موضوع ده ځای پرځای شوي دي، زه د دې ټولګې لیکل زموږ د کلتوري بهیر د پیاوړتیا په برخه کې د یو ګام پورته کول بولم او هیله لرم چې زموږ د لیکوالو او فرهنګپالو لپاره د ګټې وړ وګرځي په پای کې د خپل لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم چې له علمي پلوه او د سیمې د جغرافیوي موقعیت د نږدې والي له پلوه زموږ د کلتوري چارو سره زیاته بلد تیا لري مننه کوم چې د دې تیزس په بشپړتیا کې له ما سره د زړه له کومې مرسته کړې او زه یې د دې ستر کار لیکلو ته هڅولی یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د وردګو کولتوري یون چې د ماستری له دورې څخه زما د تېزس موضوع وه د لوی خدای په فضل او د هېواد په ځانګړې توګه د وردګو د لیکوالو او فرهنګ پالو په مخلصانه همکاریو په ۳۵۰ مخونو کې پای ته ورسیده، د اچې ما ولې دغه موضوع غوره کړه او کوم مهم موضوعات پکې راوړل شوی، له کومو ماخذونو څخه پکې ګټه اخستل شوې او د کلتور کومې خواوې پکې راوړل شوې، ولې مې د وردګو کلتوري یون څېړلی دا او د ېته ورته ډېرې پوښتنې شته چې باید ځواب یې وویل شي:

لومړی اړینه بولم چې ووایم د ادب او ادبیاتو یوه لویه برخه په کلتور او کلتوري مسایلو راڅرخي، د اچې ما د خپلې لیسانس او وروسته د ماستری دوره د ادبیاتو په برخه کې تیره کړه اوزه د خپلو استادانو له خوا د کلتور او کلتوري یون له ارزښت سره اشنا شوم نو زما علاقه له کولتور سره ډېره زیاته شوه، دویم د اچې زما د رسمي او کاري ژوند ډېره برخه له کلتور سره په ځانګړې ډول د خپلې سیمې (د وردګو له کلتوري مسایلو) سره تیریږه زما علاقه یې په دې برخه کې نوره هم زیاته کړې ده او زه تل دا فکر کوم چې د وردګو کلتور باید وده او پرمختګ وکړي او ټول هېواد وال د دې علمي او دودیزې سیمې له سختو او ناسختو دودونو او کلتور سره اشنا شي، له ما سره به تل دا پوښتنه وه چې ولې د وردګو په دومره زیاتو لیکوالانو کې چا د دې سیمې د کولتور لپاره پوره کار نه دی کړی، څو د دې سیمې د خواره واره او بېړای کلتور ېبلابېلې خواوې سره راټولې کړي او په یوه ټولګه کې یې وړاندې کړي څو یو وردګ میشت یا یوبل پښتون او د ادب او کلتور مینه وال چې وغواړي د وردګو له کلتور سره ځان اشنا کړي، که څه هم په دې برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینو لیکوالانو د ستاینې وړ کارونه کړي دي، خو هغه د کلتور یوې یا څو محدودو برخو ته ځانګړې شوې دي، په دې ټولګه کې د وردګو د دودونو مختلف اړخونه راوړل شوي چې په لوستو یې سړی کولای شي د وردګو له دودونو او دودیزو مراسمو، د هغوی د ژوند له څرنګوالي، دهغوی له علمي او تاریخي کادرونو، دهغوی پوهنې،فرهنګ اود ژوند اړوند مسایلو سره اشنایي پیدا کړي.

د دې تیزس ارزښت او اهمیت په دې کې دی چې د وردګو د ټولو سیمو او میشتو قومونو دودونه چې یو ډول دودونه دي پکې په ریښتونې توګه خوندي ساتل شوې دي.
دا چې له کومو منابعو او کومو ماخذونو پکې کار اخستل شوی په ځواب کې یې ویلای شو چې د دې تیزس مهموالی هم دادی چې د ماخذونو دیری لیکوالان اوکلتورپوهان د وردګو د خلکو په منځ کې را لوی شوی، با اعتباره اوشخصیت لرونکي لیکوالان دي چې دلته یې د بیلګې په توګه د څو تنو نومونه او د هغوی د کتابونو یادونه کوو:
د واده، کوژدې اړوند مسآلو ډیره برخه د ګل اغا احمدي وردګ د خپلې کتاب څخه را اخستل شوې ده، چې د وردګو د واده، کوژدې، طوی، د واده سندرو او داسې نورو دودیزو او کلتوري مسایلو په اړه معلومات پکې په ډیره مفصله توګه را اخستل شوي دي.
د مشاهیرو په اړه یې د هڅاند لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) له لومړي، دویم، دریم، څلورم ټوکو څخه ګټه اخستل شوې ده ښاغلی حلیم سره د دې چې دا مهال په پلازمینه کابل کې فعال او په کلتوري چارو بوخت لیکوال دی په وردګو کې اوسیږي، د وردګو له هرڅه خبر او د وردګو له ټولو سیاسي او مشاهیرو افرادو سره په مستقیم یا غیر مستقیمه توګه سرو کار لري، زموږ د ماخذ بله لیکواله د ګودر مجلې مسول مدیره اغلې روشنا وردګ ده، روشنا هغه څوک ده چې تل یې د ګودر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغارې څخه د وردګو د ښځو د زړه درد او احساس ته د ادب او خیال په جامه کې ښکلی لباس ور اغوستی او د سیمې د دردمنو او له خیال او ادب سره د سروکار لرونکو میرمنو اونجونو احساسات، عواطف، خیالونه، ادب، انګیرنې او... د یوې تکړه لیکوالې په توګه را اخستې په دې ټولګه کې د اغلې روشنا وردګ د (فولکلوري وړانګې) له کتاب څخه چې د وردګو فلکلوریکو مسایلو په اړه دې ډیرځه را اخستل شوي دي، همدا راز، د تاند لیکوال اوژورنالست محب الله شریفزي د (ولسي لوبو) له کتاب څخه د احسان الله ارینزي د وردګو د واده بدلې، د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د ملي هدف او نیزې له ارشیف، د ځیړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) نومي اثر، د وردګو د مختلفو اداري واحدونو، د وردګو په اړه د بیلابیلو مونوګرافونو، بیلابیلو مرکو او زما د شخصي معلوماتو پر اساس چې زه عملا په دې برخه کې په وردګو ولایت کې د کلتوري چارو اړوند مسایلو بوخت یم (د وردګو د اطلاعاتو او کلتور رییس یم) د معلوماتو په اساس لیکل شوی دی.

په ډاډ سره ویلای شم چې پورته یاد شوي او همدا راز هغه لیکوالان چې په دې ټولګه کې د هغوی له اثارو ګټه اخستل شوې ټول یې ماته او زما وولس ته منلي او پیژندلي شوي شخصیتونه دي، مور هڅه کړې څو د دې پیژندل شوو لیکوالانو په باوري ماخذونو یوه باوري ټولګه (همدا تیزس) وولسونو ته وړاندې کړو ځکه چې له یوې خوا د ماستري د دورې د بشپړیدا دا زمور مسولیت و له بلې خوا دا پر مور د وولسونو پور ووخو د یو بشپړ کلتوري یون په لیکلو او ترتیبولو سره د دې سیمې او همدا راز د هیوا دلیکوالانو او عامو وګړو ادبي تنده ماته کړو ! وردګ قوم چې د علم او فرهنګ سره ډیره علاقه او ځانګړې مینه لري، د دوی فرهنګ هم یو بډای

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او د نورو قومونو څخه په ځینو ځایونو کې جوت توپیر لري په ځانګړې ډول د وردګو ولسي ادب چې د کلتور یوه مهمه برخه ده له نورو پښتني سیمو توپیر لري چې باید پرې ډیر کار وشي، د دې سیمې ولسي سندرې، انګیرنې، دودیزې میلمستیاوې، د ودونو دود، داخترونو دود او د مړي دود هم ممکن له نورو سیمو توپیر کوي چې دلته هریو تر یو ځایه روښانه شو او د دې تیزس په لیکلو سره زموږ د ملي کلتور مهم اړخ چې د یوې ستړې سیمې کلتور دی (د وردګو په کلتوري یون) کې روښانه شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایلیزه (نتیجه گیري)

د وردګو کلتوري یون چې زما د ماستري د دورې د تیزس موضوع ده، د پښتني کلتور یوه مهمه برخه ده چې لیکل یې اړین و، ما د دې اړتیا له امله په خپل رسمي او کاري ژوند کې حس کړه چې د وردګو د سیمې خور وور کلتور باید په یوه منظمه ټولګه کې را ټول شي، که څه هم چې په دې برخه کې ځینو لیکوالانو کار کړی و، خو د بسنې وړ او بشپړ کار نه بلل کیدا، له همدې امله ما (د وردګو کلتوري یون) تر نامه لاندې موضوع غوره کړه، له نیکه مرغه لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم او د ماستري بورد هم زما غوښتنه مهمه وبلله او تر تایید وروسته یې ماته لارښوونه وکړه څو دا موضوع وځیړم، د لارښوونې سره سم مې د کلتور په ځانګړې ډول د وردګو د کلتور اړوند کتابونه او نور چاپې اثار پیدا کړل، د دې ترځنګ مې د وردګو د سیمې د نوموتو لیکوالانو په همکارۍ او د خپل کاري ټیم په هلوځلو چې ټول یې د کلتور لپاره کار کوي د یوشمیر خلکو او مسولانو سره مرکې وکړې او د وردګو د ژوند مهم اړخونه مو وځیړل او دا ټولګه مو ترتیب کړه چې د خدای په فضل تر بشپړیدا وروسته پای ته ورسېده په دې ټولګه کې د وردګو د سیمې د خلکو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه په ناپېښلې او کره توګه وړاندې شول، د دې ټولګې بشپړېدا د سیمې د کلتوري یون د بشپړتیا په لاره کې یو ښه زېرى ګڼل کېږي هغه شاعران، لیکوالان، ادیبان چې غواړي د وردګو د ژوند له بېلابېلو اړخونو، دودونو، کلتور، ادب، انګېرنو، شاعرۍ، اعتقاداتو، اتلولیو، پوهې، روغتیا، طبابت، مادي او معنوي ژوند، د مړي او ژوندي له دود او د دې سیمې د خلکو له ژوندانه څخه په هر اړخیز ډول ځان خبر کړي د وردګو کلتوري یون په لوستلو د دې سیمې خلکو د ژوند په ډېرو ځېزونو پوهېدلی شي. په دې تېزس کې په پورته نومول شوو برخو سربېره د وردګو لرغونې او تاریخي سیمې او فرهنګي ځایونه چې د وردګو د شهکاریو او اتلولیو بېلګې دي هم راوړل شوې دي، همدا راز مو هڅه کړې چې د وردګو د بېلابېلو کلتوري او مدني ټولنو، رسنیو او هنر څخه یادونه وکړو تر څو د وردګو د سیمې اړوند ټول کلتوري مناسبات او دودونه په دې ټولګه کې د مینه والو لپاره وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو ، اوس د دې ټولګې په بشپړيدا د وردګو د سيمې او تاريخ د اسې مهمې برخې روښانه شوې چې تر دې وړاندې پرې کار نه و شوی ، زه د هيواد دليکوالو ، رسنيو او د کلتور د برخې څيړونکو او لوستونکو ته چې غواړي د وردګو په کلتوري يون ځان خبر کړي دغه ټولګه د يو موثق او باوري کتاب په توګه ډالۍ کوم او ډاډ ورکو چې د دې څيړنې په بهير کې په پوره ناپيلتوب او ثقه والی کار شوی دی.

په پای کې ډاډ درکوو چې (د وردګو کلتوري يون) د هر هېواد وال لپاره د يادې سيمې د کلتور په اړه د معلوماتو غوره او تر ټولو جامع ټولګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانديزونه

په سيمه او هيواد کې د کلتوري هڅو د سمون لپاره د وردګود ولايت کلتوري يون لاندې وړانديزونه کوي:

لومړی: د يوې داسې ستراتيژۍ جوړيدو ته اړتيا ليدل کيږي چې د کلتوري ټولنو د سمون لپاره اوږد مهالي او لنډمهالي پلانونه ولري او د خپلو پلانونو د عملي کولو لپاره په موثرو ګامونو سمباله او د سيمې د شرايطو سره سمه پر مخ ولاړه شي.

دويم: د يوې داسې پاليسۍ موجوديت ته اړتيا ده چې د فرهنګي ټولنو فعاليت د سيمې د خلکو تر منځ د سولې، روغ نيت او ورورګلوۍ بنسټونه غښتلي کړي او په ټولنه کې لازم پرمختګ ته وده ورکړي. همدارنګه داسې چارې د خپل فعاليت په دايره کې راولي چې د ټولنې لپاره د نيکمرغۍ په سمسورو ګامونو سمبالې وي.

دريم: د داسې بنسټونو پياوړتيا چې له مخې يې په سيمه کې کلتوري ټولنې پياوړې شي او په ډاډه زړه خپلو فعاليتونو ته دوام ورکړي. همدارنګه هيڅ ډول سيمه ايز د دوی په فعاليتونو ناوړه اغيزه و نه کړي.

څلورم: د ګټورو رسنيو، کتابونو، مجلو او داسې نورو اړوندو موادو د منظم چاپ لپاره د مناسبې پانګې د پيدا کولو په لارو چارو دې غور وشي البته په داسې توګه چې همېشنی حل له ځان سره ولري.

پنځم: د وردګو کلتوري يون اړينه ګڼي خو د فرهنګي ټولنو د ګټورو علمي او فرهنګي تماسونو له لارې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د کلتوري ټولنو سره خپلې تجربې شريکې او هر اخيز ارتباط قايم کړي.

شپږم: د هيواد يوې سيمې ته له بلې سيمې څخه د فرهنګي پلاوي تګ او راتګ، په ادبي غونډو کې منظم ګډون، ګډه خپل منځي همکاري پياوړې کول او د ادبي ټولنو د چارواکو تر منځ هرارخيزه پيژندنه په هيواد کې د ادبي بهير د پياوړتيا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب د ګلونو تر منځ د غوره اړیکو د ځواکمنتیا بو غوره اساس دی چې د وردګو کلتوري یون یې وړاندیز کوي.

اووم: له حکومتي چارواکو، مدني ټولنو، خبري رسنیو، ملي سوداګرو، علمي ستو او د هیواد د پرګنو له نورو طبقانو سره باید د پرمختګ په لاره کې ګډې هلې ځلې وشي او د کلتوري ټولنو له خوا همیشنۍ اړیکې ورسره تامین وي.

آتم: د وردګو کلتوري یون لازمه ګڼي چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره د کلتور د پیاوړتیا په لاره کې ګډ کار او هر اړخیزه همکاري وشي او د هغه همکاري هم د ځان خواته راجلب کړي. همدارنګه د خپلو تجربو له مخې نومورې وزارت ته وخت پر وخت ګټورې مشورې ورکړي.

نهم: له هیواد څخه بهر دې له افغان فرهنګي کړیو، علمي اشخاصو او ادبي بنسټونو سره پراخو اړیکو ته پراختیا ورکړل شي او د امکان په صورت کې دې د هغوی له لارې دې د کلتوري بهیر د پیاوړتیا په موخه او د تجربو د شریکو له کبله د میلمه پالو هیوادونو له فرهنګي یون سره ارتباطات قایم شي.

لسم: د انټرنیټ او نوې ټکنالوجۍ پر مټ دې د پښتو ژبې د ودې او موثرو بریښنا پانو جوړولو ته زیاته پاملرنه وشي. همدارنګه نوی کلتوري نسل دې د دغه لویې آسانتیا له اهمیت څخه خبر کړای شي. په همدې توګه ټولې فرهنګي ټولنې دې د انټرنیټ له لارې له یوې او بلې سره وصل شي.

یوولسم: په هیواد کې د غوړیدلو ادبي ټولنو ډیر زیات تمرکز دې د هیواد د نوي نسل روزلو ته وقف شي چې په دې لړ کې د هیواد د ښوونځیو، لیسو او پوهنتونونو له زده کوونکو، محصلینو او استادانو سره د هیواد کلتوري یون خپلو اړیکو ته پراختیا ورکړي، د ستونزو په حل کې مرسته ورسره وشي، علمي مسابقې ورته برابرې او د لیکوالۍ لوري ته یې دې و هڅوي.

دوولسم: وړاندیز کیږي چې په هیواد کې هره یوه فرهنګي ټولنه دې د خپلو فعالیتونو د سمون څرګندولو لپاره یوه ارزښتناکه بریښنا پاڼه یا ویبلاګ جوړ کړي او خپل اړین معلومات دې پکې خوندي کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځليکونه

۱. ارینزی، احسان الله، ۱۳۸۷ل کال، د وردګو د واده دود او بدلې، کابل، الازهر خپرندویه ټولنه.

۲. احمدي، ګل اغا ، ۱۳۹۱ل کال، خپښي، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه.

۳. احمدي، ګل اغا ، وردګ پوهنه ناچاپ اثر.

۴. احدي، پښتون، ۱۳۸۲کال، د دایمیرداد ولسوالۍ د واده دود مونوګراف، کابل پوهنتون پښتو څانګه.

۵. پښتو - پښتو تشریحي قاموس، ۱۳۸۳ ل کال، څلورم ټوک، دوهم چاپ، (میدیوتیک)، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز.

۶. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۰ل کال، د وردګو مشاهیر، لومړی ټوک، کابل، اقرا نشراتي مرکز.

۷. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۱ل کال، د وردګو مشاهیر، دوهم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۸. حلیم، حیات الله، ، ۱۳۹۲ل کال، د وردګو مشاهیر، درېیم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۹. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو مشاهیر، څلورم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۱۰. حلیم، حیات الله، ۱۳۸۷کال، غازي محمد جانخان وردګ، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه،.

۱۱. حبیب زوی، عبدالرحمن، ۱۳۸۴کال چاپ (نری نری باران) پېښور، دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲. حليمي، محمد حامد، ۱۳۸۷ل کال، وردګ (قوم، سيمه او کلتور)، کابل، بهير چاپخونه.
۱۳. د وردګو د پوهنې رياست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۴. د وردګو د کانونو رياست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۵. روهي، محمد صديق، ۱۳۶۵ ل کال، فولکلور پېژندنه، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبياتو مرکز، پښتو ټولنه.
۱۶. رسا، محمدنسيم، ملي هدف، ۱۳۹۴ل کال، ۱۸۴مه ګڼه، کابل، شبير مطبعه.
۱۷. روغتيا پالنه، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو د عامې روغتيا رياست کلنۍ خپرونه، دريمه ګڼه، کابل، شبير مطبعه.
۱۸. شريفزی، محب الله، ولسي لوبې ناچاپ اثر.
۱۹. عطايي، محمد ابراهيم، ۱۳۷۰ ل کال، د پښتو پر شفاهي داستان يوه تحليلي څېړنه، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د نشراتو رياست، دولتي مطبعه.
۲۰. فروزي، احمد فريد، ۱۳۸۵ل کال، د شاعرانو تذکره، کابل حبيب الله حسيب مطبعه.
۲۱. مختار، اورنګ، ۱۳۹۱کال، کليد اونيزه، ۴۲۳مه ګڼه، کابل، نبراسکا مطبعه.
۲۲. ملي هدف فوق العاده ګڼه، ۱۳۸۵کال، کابل، د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ رياست خپرنيز ارګان.
۲۳. وردګ، روښنا، ۱۳۹۰ل کال، فولکوري وړانګې، کابل، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانې

د افغانستان ملي تحريک له جهادي شخصيت ښاغلي (زلمي توپان) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوړه ورکړه. ملي تحريک ويارې چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مورږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکې څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکوال پېژندنه

محمد اورنګ مختار له نن څخه ۳۷ کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د ګوډه په نهه برجه تاريخي کلا کې په يوه علم دوسته کورنۍ کې نړۍ ته سترګې پرانستې نوموړی په ماشومتوب کې له خپلې کورنۍ سره کوزې پښتونخوا ته کډه شو؛ هلته يې د حضرت علي ؓ په عالي لېسه کې تر لسم ټولګي پورې زده کړې وکړې او د حضرت بلال ؓ له لېسې څخه يې د دولسم ټولګي د فراغت سند ترلاسه کړ. له فراغت وروسته د خپلې خوښې سره سم د وخت د دعوت الجهاد پوهنتون د ژورنالیزم او ادبیاتو پوهنځي ته بریالی شو ، خو د کورنيو جګړو له امله يې په دغه پوهنتون کې زده کړې بشپړې نه شوې ، له ستونزو سره سره نوموړي د علم او پوهې لاره پرېنښوده د جلاوطنۍ پرمهال يې د خپلو ادبي کړنو ترڅنګ د قاضي حسام الدين له عالي دارالعلوم څخه د ديني علومو او احاديثو د دورې دبشپړېدا سند واخست . په ۱۳۸۳ کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې شامل او په ۱۳۸٦ کال کې تړې په کادري درجه فارغ شو. مختار د تحصيل په دوره کې په بېلابېلو چاپي ، غږيزو او انځوريزو رسنيو کې په کار بوخت و او د فراغت تر مهاله يې په رسنيو کې په سلګونه بېلابېلې ادبي،هنرى او سياسي مقالې چاپ شوې . نوموړی په ۱۳۷۸ کال کې د سيد جمال الدين افغان د ښوونکو د روزنې دعالي موسسې استاد او په همدې وخت کې د کليد راديو ويانډ او د مرسل او کليد اونيزو خبريال و. په ۱۳۸۹ ل کال کې د کابل پوهنتون د ماسترۍ په پروګرام کې شامل او د ۱۳۹۰ کال په پای کې يې د ماسترۍ دوره بشپړه کړه . مختار په ۱۳۹۱ ل کال کې د آزادې سيالۍ له لارې د وردګو ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ د رئيس په توګه وګمارل شو چې تر دې مهاله په همدې دنده بوخت دی او د خپل کار په دوره کې يې له بيلابېلوادارو څخه ۱۷ ستاينليکونه تقدير نامې تر لاسه کړي دي .د يادونې ده چې اورنګ مختار په هيواد ، انيس، اصلاح ، ويسا ، اراده ، باختر ، سرنوشت ، سخن جديد ، راه نجات ، ۸ صبح ورځپاڼو کې مقالې خپرې شوي دي. په ملي راديو تلويزيون کې د بهرنيو خبرونو په څانګه کې کار کړی دی. د (ويبې)، (غښتلي ځوانان) په نامه دوې بېلابېلې رسنۍ د نوموړي له خوا تاسيس شوي .

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library